НАРОДНА БИБЛИОТЕКА «КИРИЛ И МЕТОДИЙ»
БЪЛГАРСКИ ИСТОРИЧЕСКИ АРХИВ

РБ
Библиогр.
012

ОБЗОР

НА АРХИВНИТЕ ФОНДОВЕ, КОЛЕКЦИИ И ЕДИНИЧНИ ПОСТЪПЛЕНИЯ, СЪХРАНЯВАНИ В БЪЛГАРСКИ ИСТОРИЧЕСКИ АРХИВ

КНИГА II

НАУКА И ИЗКУСТВО

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА «КИРИЛ И МЕТОДИЙ»
БЪЛГАРСКИ ИСТОРИЧЕСКИ АРХИВ

ОБЗОР

НА АРХИВНИТЕ ФОНДОВЕ, КОЛЕКЦИИ И ЕДИНИЧНИ ПОСТЪПЛЕНИЯ, СЪХРАНЯВАНИ В БЪЛГАРСКИ ИСТОРИЧЕСКИ АРХИВ

КНИГА II

(От фонд № 28 до фонд № 86)

Съставили:

Божанка Константинова, д-р Стоян Маслев, Елисавета Миладинова, Здравка Нонева, Елена Павлова, Бонка Петкова, Ана Райкова, Виктория Тилева

Под редакцията на
Кънчо Василев

НАУКА И ИЗКУСТВО
СОФИЯ — 1966

Втората книга от «Обзор на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив» съдържа преглед на фондовете от № 28 до № 86 (без № 33). Между тях са фондовете на известни дейци, обществени институции и революционни организации от епохата на Възраждането и след Освобождението (В. Левски, Хр. Ботев, Д. Горов, Д. Ценович, П. Киряков, П. Р. Славейков, Д. Чинтулов, Д. Войников, Неофит Рилски, д-р Ив. Селимински и др.; Български революционен централен комитет, Българско централно благотворително общество, Рилски манастир, Габровско училище, Народна библиотека — София, и др.). Обзорът разкрива в сбита форма съдържанието на 80 000 документа, извори за политическото, икономическото и културното развитие на нашия народ предимно от втората половина на XIX в.

Справочникът ще улесни работниците от научните и културните институти и ще популяризира у нас и в чужбина архивното богатство, съхранявано в нашата национална библиотека.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" ☆ ФОНД
2.5.1416 II б
16

ПРЕДГОВОР

Настоящият справочник е книга втора от поредицата «Обзори», която започна да излиза в 1963 г.[1] В нея са включени характеристики на 58 фонда (от № 28 до № 86)[2], които обхващат около 80 000 документа. Това са фондове на видни революционери, обществено-политически, културни, просветни и стопански деятели, както и на дейци от църковно-националната борба предимно от епохата на Възраждането. Документите съдържат важни сведения за нашето национално-революционно движение, за борбите по разрешаване на църковния въпрос, за икономическото и безправното положение на българския народ под турско робство, за културно-просветното му развитие, за търговията преди Освобождението, за отношенията на България с други страни (Русия, Сърбия, Румъния, Турция, Гърция, Австрия и др.).

Обзорът на всеки отделен фонд съдържа същите елементи, както и обзорите от книга първа (номер на фонда, количествена характеристика, крайни дати, пълно име на фондообразувателя, биографични бележки за него, сведения за годините на постъпване на документите в библиотеката, библиографски и други източници за фондообразувателя и за историята на фонда, сведения за публикации на документи от даден фонд, характеристика на документите от всеки фонд).

---

[1] *Обзор на архивните фондове, колекции и единични постъпления*, съхранявани в Български исторически архив. Кн. 1. Под ред. на К. Василев и К. Възвъзова-Каратеодорова. С., Наука и изкуство, 1963. В предговора към кн. 1 са дадени сведения за историята на БИА, за характера и степента на обработка на намиращите се в БИА лични и обществени фондове, за задачите на този справочник, както и за принципите при изработването на характеристиките на фондовете.

[2] Не са включени характеристики на фонд № 27 (Братя Робеви) и на фонд № 33 (З. Хаджигюров), тъй като и двата фонда са в процес на обработка.

Направени са следните изменения, като са взети под внимание и някои от препоръките на излезлите досега две рецензии[1] за кн. I:

а) При количествената характеристика към всеки фонд броят на листовете не е посочен. Тъй като повечето от фондовете, включени в кн. II, са обработени по стар начин, без обособяване на архивни единици, посочен е само броят на документите им. При фондове, обработени по новите правила, е посочен освен броя на документите и броят на обособените архивни единици.

б) Биографичните бележки за фондообразувателите са дадени съвсем кратко. По-подробни са само за по-неизвестните от тях. Не са дадени биографични бележки за ония фондообразуватели, за които има статии в Кратка българска енциклопедия.

в) Съкратена е също историческата справка за фонда, тъй като подробни данни могат да се намерят в отчетно-регистрационните документи и делата към фондовете на БИА. Не е посочена годината на постъплението на фондовете, предадени на Народната библиотека през 1924 г. от Етнографския музей — София.

Не са посочени другите архивни институти, в които се намират части от даден фонд, поради това, че справката в повечето случаи не може да бъде пълна.

г) В библиографските източници са включени и по-стари издания, тъй като кн. II съдържа предимно характеристики на дейци от епохата на Възраждането, за някои от които няма по-нова литература. По липса на други, по-пълни източници, за някои фондообразуватели са посочени общи справочници, като: М. Стоянов. Българска възрожденска книжнина. Т. I—II. С., 1957, 1959; Ю. Иванов. Български периодичен печат от възраждането му до днес (от 1844—1890 год.). Т. I. С., 1893 и др.[2]

---

[1] Обзор на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив. Кн. I. С., Наука и изкуство, 1963. 250 с. (В. Паскалева). — Известия на НБМК и на Библ. на Соф. университет «Климент Охридски». Т. V (XI). С., 1965, с. 320—323; Обзор... (Ев. Симеонова). — Известия на Държ. архиви. Т. VIII. С., 1965, с. 297—300.

[2] Не са указани поотделно за всеки фондообразувател: Л. Касъров. Енциклопедически речник. Ч. I—III. Пловдив, 1899, 1905, 1907, и Н. Г. Данчов и И. Г. Данчов. Българска енциклопедия. С., 1936, които са използувани при събирането на биографични данни за някои от фондообразувателите.

д) При отбелязване на източниците за фонда са посочени само съчинения с конкретни сведения за историята му.[1]

е) Указанията за публикации на документи от даден фонд и в кн. II не претендират за пълнота по причини, указани в предговора на кн. I. При цитирането на документални сборници[2] и други изследвания, в които са публикувани документи от фондовете на кн. II, не са посочени конкретни страници.

ж) Сведенията за езика и вида на документите не са дадени обобщено в началото на характеристиката на всеки фонд, както е в кн. I, а са посочени на съответните места при разкриване на съдържанието на отделните документи.

з) Класификационната схема, по която са подредени документите от всеки личен фонд, повтаряна в кн. I за всеки фонд поотделно, в кн. II отпада, но изложението пак следва дяловете на тази схема: I. Документални материали с биографични данни за фондообразувателя; II. Кореспонденция от фондообразувателя и до него; III. Дейност; IV. Документални материали с общо съдържание; V. Документални материали от, до и за членове от семейството на фондообразувателя; VI. Документални материали от, до и за други лица. За по-голяма прегледност в изложението фондовете, обработени преди 1924 г., без да са спазвани архивистичните правила и без да е прилагана при подреждането им каквато и да било класификационна схема, са систематизирани по горепосочената схема. При фондове на обществени формации класификационната схема е съобразена с дейността на организацията или със застъпените във фонда й предмети и теми.

и) Датите на еднократни и известни събития не са посочени в изложението (Старозагорско въстание, Априлско въстание, Първа световна война и др.). Те са отбелязани в предметно-тематичния указател.

к) При посочване на имената на автори, адресати и споменати в документите лица е показан стремеж те да бъдат раз-

---

[1] Не са указани поотделно за всеки фонд източници, като: Протоколна книга на Етнографския музей в София за 1909—1912 г.; Протоколните книги на Библиотечния комитет при Народната библиотека в София; Книгата на постъпленията и протоколните книги на БИА за комплектуване на документални материали; инвентарните описи на фондовете и други отчетно-регистрационни документи в БИА; годишниците на Народната библиотека в София.

[2] Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи. Под ред. на проф. Ал. К. Бурмов. Т. I. С., 1954; Освобождение Болгарии. Документы в трех томах. Т. I—II. М., 1961, 1964; Д. Т. Страшимиров. Архив на Възраждането. Т. I. С., 1908, и др.

крити пълно, а не да се дават в инициали, както е в кн. I. Селищата са посочени и с новите им наименования, като при селата са дадени и околиите. И в двата случая пълното разкриване на името става само веднъж в даден обзор, макар и да се повтаря.

л) Тъй като в кн. II са включени фондове на известни дейци от епохата на Възраждането, някои интересни документи от тези фондове са разработени и индивидуално. За останалите фондове характеристиката на документите е изработена по указанията, посочени в кн. I.

За по-лесното използуване на справочника, както и при кн. I, са изработени именен, географски и предметно-тематичен указател; таблица на употребените в изложението съкращения; речник на употребените турски думи; списък на фондовете от кн. II в азбучен ред.

Обзорите на фондовете в кн. II са изработени от следните сътрудници: Б. Петкова — ф. № 35—36; В. Тилева — ф. № 48—49, 56, 61, 63—64, 78, 82, 84, 86; З. Нонева — ф. № 34, 43, 47, 80—81, 83, 85; Ст. Маслев — ф. № 28; Е. Павлова — ф. № 31, 40, 50, 52—53, 55, 57, 59, 71, 76—77, 79; Б. Константинова — ф. № 32, 41—42, 44, 51, 54, 58, 60, 65, 67—69, 73—75; Е. Миладинова — ф. № 29—30, 37—39, 45—46, 62, 66, 72; А. Райкова — ф. № 70.

Фонд № 28; 29 арх. ед., 923 док.; 1830 . . . 1866 г.

Д-Р ИВАН ГЕОРГИЕВ СЕЛИМИНСКИ

(Хаджи Йордан Георгиев)

Виден обществен, политически и културен деец през епохата на Възраждането.

Източници:

За фондообразувателя: Арнаудов, М. Селимински. Живот, дело, идеи. 1799—1867. С., 1938; Библ. «Д-р Ив. Селимински». Кн. I. С., 1904, с. 6—12; Кръстанов, Цв., Ив. Пенаков, Ст. Маслев. Д-р Иван Селимински като учител, лекар и общественик. С., 1962; Маслев, Ст. Д-р Ив. Селимински и гръцкото въстание от 1821 г. — Известия на НБВК за 1958 г. С., 1959, с. 325—343.

За фонда: Кисимов, П. Исторически работи. Моите спомени. Ч. IV. С., 1903, с. 65; Библ. «Д-р Ив. Селимински», кн. I, с. 23—30.

Публикации на документи от фонда: Арнаудов, М. Селимински, с. 552—564; Библ. «Д-р Ив. Селимински». Кн. I—XIV. С., 1904—1907. 1928—1931; Орманджиев, Ив. и д-р Ив. Ст. Пенаков. Д-р Петър Берон и Одринската българска мъжка гимназия «Д-р Петър Берон». С., 1958, с. 506—507, 543—548; Пепо, П. и Ст. Маслев. Страници от историята на българо-албанските дружески отношения през XIX в. — Истор. преглед, 1960, кн. 3, с. 115—119; Маслев, Ст. Поправки и допълнения към превода на «Исторически спомен» на д-р Ив. Селимински. — Известия на Архивния институт. Т. II. 1959, с. 203—238.

Документалните материали за частния живот и материалното положение на д-р Селимински се състоят от *автобиографични бележки*, преписки по парични въпроси, сметки, квитанции, призовки, медицински рецепти и др. Доста сведения се срещат и в личната му кореспонденция. Автобиографични сведения се намират също в мемоарното му съчинение «Исторически спомен», както и в някои други исторически изложения.

От извънредно голям интерес е *личната кореспонденция* на д-р Селимински, запазена в чернови и преписи, защото в нея се разглеждат много въпроси от обществен, политически и идеологичен характер.

Документите от фонда са написани предимно на гръцки език, малка част, главно официални документи, са на румънски и съвсем малко на български.

В писмата му до Васил Е. Априлов, както и в две писма, отправени до В. Априлов и Николай Ст. Палаузов, са разгледани въпроси във връзка със задачите, които трябва да се поставят на новооснованото Габровско училище и на българските училища изобщо. Д-р Селимински се възхищава от предложението им да се поставят на разискване въпросите за българския език и писменост. Ценни са и данните за живота и родолюбивите начинания на българските учащи се младежи в Атина. Писмата на д-р Селимински до Иван Д. Хаджибакалоглу в Букурещ от 1862 г. съдържат сведения по съвременните им политически събития. В тях той разкрива своите и на българската емиграция надежди за рухването на турската тиранска власт и за освобождението на българския народ, както и готовността им за жертви. От д-р Селимински е съчинено едно писмо на сливенските колонисти в Плоещ до Стефан Богориди в Цариград от 1836 г., с което го молят да ходатайствува пред султана за осигуряване на живота, честта и имота им, защото желаят да се върнат в отечеството си. Писмата на д-р Селимински до Иван Д. Ваклидов в Русе разкриват неговите възгледи по въпросите на религията и духовенството изобщо и конкретно в България. В писмата му до Георги Ив. Золотович се съдържат вести за следването му, за извънучебните му занимания, за работата му по патриотическото възпитание на българските младежи в Атина, за дейността му в Трако-славянския комитет, основан през 1843 г., и за политическия живот в гръцката столица. С Г. Золотович той споделял и много от своите педагогически и философски разсъждения. В тези писма д-р Селимински съобщава на приятеля си също някои подробности от живота си след тяхната раздяла през време на Гръцкото въстание. От Г. Золотович до него е запазено само едно писмо от 1857 г. От атинския период са две писма на д-р Селимински до Петър Иванов Мишайков (по-късно митроп. Панарет), в които му дава наставления да разгърне и обществена дейност, и едно писмо до Сотир Чавдаров в Цариград. Писмата на д-р Селимински до известния сливенски търговец в гр. Брашов Антон Иванов Камбуроглу представляват молби да му праща пари, необходими за издръжката му по време на следването. Във връзка с материалното му положение в Атина са и писмата до д-р Петър Берон в Крайова, Христаки Полихрониади, К. Полихрониади, Георги Думович. Запазено е

едно писмо на д-р П. Берон от 1864 г. от Париж до д-р Селимински в Болград, с което го уведомява за изпращането на 50 физики, съставени от него, за Централното българско училище в Болград и на 150 други екземпляра до В. Пападопулос в Турну Северин. За изпращането и разпространението на тези книги има писма до д-р Селимински от В. Пападопулос, от училищното настоятелство в Сливен и Костаки Попович от Браила и др. Писмата на д-р Селимински до Георги Атанасович, студент по медицина в Париж, съдържат сведения за българите в Атина и за безуспешната туркофилска агитация на Теохар Пиколо в Цариград и Букурещ през 1846 г. Запазено е само едно писмо на Г. Атанасович до него от 1859 г. Едно писмо на Теодоси Икономов до д-р Селимински е любопитно с подробното описание на празнуването на празника на славянските първоучители Кирил и Методий през 1863 г. в Браила. В писмо до Захарий П. Княжески от 1850 г. д-р Селимински му съобщава идеята си да бъде създаден в Киев или другаде в Русия пансион за бедни български младежи, които да се учат там; издръжката му да става от помощи, събирани от сънародниците в България и богатите българи в чужбина. Дълбоката привързаност на д-р Селимински към «славянското семейство» е изразена в негово писмо до Гаврил Кръстевич от 1844 г. Запазени са и две писма на Кръстевич до него. В писмо до Тодор Мавромати в Рим той разказва в общи черти съдбата си от 1823 до 1845 г. Димитър Сг. Михайловски с писмо от 1846 г. от Свищов дава сведения на д-р Селимински за себе си, за братята си Никола и Иларион, за Георги (вероятно Георги Бусилин от Батак) и Христо (по всяка вероятност Христо Михайлов Златев). Извънредно интересна е била преписката между д-р Селимински и неговия най-интимен приятел в Букурещ габровеца Христофор Мустаков. От нея са дошли до нас обаче само 3 писма на д-р Селимински и 18 писма на Хр. Мустаков със сведения за църковната борба, положението на българите в Кулско, Ломско и Белоградчишко в средата на XIX в., политическите събития в Сърбия, постъпките на българите относно формирането на български доброволчески корпус през 1853 г. и др. Д-р Селимински е запазил завещанието на Хр. Мустаков от 1848 г. Значителна по количество е кореспонденцията с инженер Симеон Зевкидис, бивш ученик, а по-късно близък приятел на д-р Селимински, чиито писма са наситени с прогресивни обществени и политически идеи, а на Зевкидис съдържат някои данни от биографичен характер за д-р Селимински. Писмата на д-р Георги Миркович до него дават сведения за пребиваването

на Георги С. Раковски в Браила във връзка със събирането на акционери за в. «Бъдущност» и за намерението му да обиколи Галац и Болград. Заслужава споменаване едно писмо от 1861 г. до погонианския митроп. Панарет Рашев, с което д-р Селимински го насърчава по повод на предстоящото му заминаване за Цариград и му напомня, че ще защищава правата на шест милиона българи. Характер на историческо изследване има едно писмо на д-р Селимински от 31. VIII. 1859 г. в отговор на запитване на неговия приятел в Москва Стоян Радославович на коя велика сила трябва да се надява най-много българският народ за своето възраждане, сиреч освобождение. В него той разглежда подробно историята на отношенията на всяка велика сила към балканските народи и показва, че и българският народ има всички основания да възлага надеждите си само на братския руски народ. Надеждите, които е възлагал гр. Сливен на своя забележителен син за материална и морална подкрепа в стремежа му към културен напредък, са отразени в редица писма на първенците на Клуцохорската община, иконом поп Йордан Попдимитров, Добри Желязков. От 1847 г. има едно изложение на българи от Букурещ, излязло изпод перото на д-р Селимински, до митроп. Филарет в Киев с молба да ходатайствува пред руския император за отпускане на помощи на български младежи, които да се учат в Русия. По църковния въпрос има писма на д-р Селимински и други браилски българи до Христо П. Тъпчилещов, Цвятко Узунов, д-р Стоян Чомаков и Христо Д. Караминков в Цариград. В тях те настояват за пълно и окончателно скъсване на връзките с патриаршията и насърчават народните представители по църковния въпрос. Едва ли може да има съмнение, че едно писмо на Българската община в Браила от 1846 г. до архим. Порфирий Успенски е писано от д-р Селимински. В него е изложено плачевното положение на българската църква под властта на фанариотските архиереи и опасността някои българи да променят вярата си. В друго писмо до архим. Успенски д-р Селимински го моли да вземе под свое покровителство Иван Хадживасилев Шопов от Калофер. За злодеянията на гръцкото духовенство в България има изложение от 1846 г. до руския главен консул в Букурещ Дашков. За устната пропаганда на д-р Селимински по църковния въпрос научаваме от едно писмо на Г. Николопулос до него. От кореспонденцията до д-р Селимински и до Българската община в Браила по църковния въпрос са запазени писма от българските представители в Цариград Г. Золотович и Христо Данов. Едно писмо на д-р Селимински от 1846 г.

е отправено до професора по гръцка филология в Берлин Фрасикли (германското му име е Йохан Франц) в отговор на писмо на последния. В него става дума за старанията на проф. Фрасикли за преуспяването на българските студенти в Берлин и за ползата, която ще допринесат в отечеството си след завършване на ученията си. Две писма на Тодор Н. Шишков от Париж от 1863 г. до д-р Селимински съдържат данни за неговото материално състояние и книжовните му занимания. Писмата на Маринчо Бенли, братя Недялкович, Нзнчо Попович, Н. И. Теодоров и В. Димитреску са от частен характер. От времето на пребиваването на д-р Селимински в Болград или от по-късна дата, но все във връзка с това, са няколко писма, отправени до него от Райко Ил. Блъсков, Павел Каляпджи, Михаил Теодорович, Никола Ценов, Н. Абаджиев, Н. Куртев. П. Каляпджи *в своето писмо съобщава на д-р Селимински, че му изпраща* за отпечатване историческа брошура, която обхващала по съдържание последните десет години. Други писма без особено обществено значение има от Буел, от сектата на анабаптистите в Пирея (Гърция), Никола Василиади, Иван Т. Горанов, А. Михайлов, Никола Пиколо, Драгоя В. Шопов.

Относно *обществената дейност* на д-р Селимински са запазени документи от времето на изселването на българите от Сливен през пролетта на 1830 г.; за създаването и ликвидирането на сливенската колония край гр. Плоеш, за учителстуването му във Влашко. Обилна е документацията във връзка с набора на български доброволци, които да воюват на страната на русите през Кримската война. Тази дейност обхваща периода от ноември 1853 до края на май 1854 г. Във фонда му има документи и от по-ранно, и от по-късно време, които се отнасят до постъпките на българите да спечелят руското правителство за българската кауза, инструкция на княз Горчаков за формиране на доброволчески батальон в Дунавските княжества (препис), чернова книга на походната българска канцелария, сметки на д-р Селимински във връзка с изплащане на заплатите на доброволците и други разходи, документални материали за съдбата на българските доброволци и бежанци след оттеглянето на руските войски отвъд Дунава, а по-късно и отвъд р. Прут и др. Заслугите си по набирането на български доброволци д-р Селимински е отбелязал в няколко прошения и изложения до министъра на външните работи на Русия, до Попечителния комитет за чуждестранни преселници в Южния край на Русия, до м-ра на войната и др. Има и ценни исторически изложения на д-р Селимински за участието на българ-

рите в Кримската война. Редица документални материали и личната му преписка свидетелствуват, че той е смятал като една от най-главните задачи в живота си да съдействува за разширяването на просветата сред българския народ и за подготвянето във висши учебни заведения на лица, които да поемат уверено управлението на бъдещата свободна България. Така от 1857 г. произхождат проектоустави, писани от д-р Селимински за Братство на сливенските преселници или на българските колонисти в Браила. В единия случай Братството е трябвало да съдействува за умственото развитие на бедната младеж в родния им град, като изпълнява завещания на родолюбиви българи, а в другия случай да се грижи както за просвещаването изобщо на българската младеж, така също за подготовката на учители и свещеници за България и за подобрение на занаятите. Запазена е също една чернова на «Извънреден протокол на настоятелството на Централното училище» в Болград от 20. X. 1863 г., писана от него. Този «Извънреден протокол» представлява в същност организационен правилник на училището. До нас е дошъл и текстът на една реч, произнесена от него през 1865 г. на годишния акт в същото училище.

От *служебната дейност* на д-р Селимински като лекар е запазена значителна по количество документация само за каларашкия и болградския му период. За службата му като участъков лекар в Букурещ по време на холерата през 1848 г. се узнава само от заповедите за назначение и уволнение. Във връзка със службата му като окръжен лекар в Браила през 1848—1854 г. са оцелели някои официални документи от административен характер, изпратени от Окръжното управление в Браила, Главната дирекция на карантините по Дунавския бряг и Комитета на карантините. От службата му като окръжен лекар в Кълараш са дошли до нас между другото чернова от правилник за вътрешния ред в Окръжната болница, писан от д-р Селимински, документи относно ваксинирането на децата против едра шарка и относно епизоотията срещу едрия рогат добитък, чернови от доклади на д-р Селимински срещу порядките в болницата и за направените от него подобрения в болницата и др. Най-много са документите от дейността му като окръжен лекар в Болград. По-важни от тях са: входящи и изходящи дневници на Медицинската служба на българските колонии и държавните домени за 1863—1866 г.; доклад на д-р Селимински до Главната дирекция на санитарната служба за коремния тиф по добитъка; документи за борбата му срещу избухналата през 1865 г. в Бесарабия холера и др. В няколко

броя румънски периодически издания от 1862 и 1865 г. е отразена дейността на двамата българи професори по медицина в Букурещ д-р Георги Атанасович и д-р Петър Протич.

Има значително количество записки на д-р Селимински по медицина от времето на следването му в Атина.

През 1863 г. д-р Селимински отива в Чехия като *представител не само на българската емиграция* в румънските княжества, но *и на целия български народ*, за да вземе участие в тържествата в Прага и Велеград по случай 1000-годишнината от отиването на славянските първоучители Кирил и Методий в Моравия. Във връзка с това във фонда му се намират: препис от пълномощно за него и архим. Натанаил Добровецки от Българската община в Браила, телеграма от Натанаил Добровецки, писмо на д-р Селимински до Българската община в Браила, писмо на Васил Д. Стоянов от Прага, историческа летописна бележка на д-р Селимински за честването на тази хилядогодишнина и др.

Д-р Селимински се е занимавал ревностно с *книжовна дейност*. Писанията му, съчинени на гръцки език, са предимно исторически. Най-важното му съчинение е озаглавено «Исторически спомен» и е писано през 1855 г. То е забележителен извор за нашата история през първата половина на XIX в. В него е даден кратък преглед и на историята на българския народ през целия период на турското владичество и гръцкото духовно иго до негово време, но особено ценни са сведенията за събития, в които е взел участие сам той или е бил техен свидетел. В друга своя историческа записка д-р Селимински разглежда тежките последици за нашия народ от Гръцкото въстание през 1821 г., от фанариотската пропаганда сред българския народ през 1847 г. и от избухването на Кримската война. Безспорен интерес представлява и записката му за живота на българските преселници в румънските княжества след Руско-турската война от 1828/29 г., за живота на българите в Атина по време на пребиваването му там и за организирането на българския доброволчески корпус по време на Кримската война. Освен в писмото си до Ст. Радославович д-р Селимински е разгледал подробно политиката на Русия към Турция и поробените от нея народи в друга студия. В една кратка студия той се е спрял в общи линии на европейската култура и състоянието на българското просвещение. Въпросите на историята, догматиката и обредите на църквата, както и нравствеността на духовенството са заемали важно място в научните изследвания и философските разсъждения на д-р Селимински, за което свидетел-

ствуват редица негови съчинения. Най-важното от тях е «Кратко изложение за българската християнска църква» от 1862/63 г. (има и резюме). Въпросите на религията и съвременното просвещение са предмет на негова студия от 1864 г. По историята на българската църква и отношението на Цариградската патриаршия към нея има още редица откъслечни бележки. Връзките на българската църква с другите църкви и историята на България от X до XIV в. са разгледани в две исторически записки. Върху появата и смисъла на християнството, исляма и протестантството д-р Селимински е писал в една природо-научна и историческа студия. Същността и целта на поведението и учението на духовенството са разяснени от него в една философско-историческа студия и една историческа, недатирана бележка. Той се е спрял и на въпроса за икономическата мощ на църквата, за произхода и непрекъснатия растеж на църковните имоти и вредното влияние на богатството върху нравите на църковните сановници.

Интересно свидетелство за плановете и метода на работа на д-р Селимински представляват историческите материали (преписи от исторически съчинения, вестници и документи), които са служели за градиво на неговите съчинения. Между тях по-важни са следните: извлечения от историята на византийския историк Дукас за нашествието на турците на Балканския полуостров; извадки от речника на Свидас за Крумовото *законодателство; преписи от 4 официални документа във* връзка с разрешаването да се приемат четири български младежи в Одеската семинария; стихотворение на гръцки език за провалянето на Браилския бунт от 1841 г. от влашките власти; възвание до българите от 6. III. 1846 г. да се представят на султана искания за подобряване на положението на българския народ; заповед на Министерството на вътрешните работи на Турция от 26. V. 1850 г. за въвеждане на ред и законност във *Видинския край; гръцки превод на Хатихумаюна от* 18. II. 1856 г.; част от в. «Тилеграфос» с дописка по повод на първите изпити в българското училище в Пловдив; препис от речта на великия везир Мехмед Кабръзлъ в Русе от юни 1860 г. (гръцки превод); преписи от 4 писма на руското Министерство на външните работи до руския генерален консул в Букурещ от 1861 и 1862 г., съдържащи инструкции за поведението, което трябва да държи към българите; извлечение от «Гласник Српске Словесности», *свезка VII от 1855 г., за историята на* Българската патриаршия и Охридската и Ипекската архиепископии; извадка от в. «Византис» от 23. VII. 1860 г. със статия по повод на бро-

шурата на Тодор Бурмов «Българете и гръцкото високо духовенство»; извадка от същия вестник от 6. IX. 1861 г. със статия под заглавие «Един съвет към братята българи»; клетвата на Йосиф Соколски пред папата, преписана от д-р Г. Миркович, и др.

В три свои студии в духа на материалистическите и еволюционистични теории д-р Селимински разглежда въпросите за произхода, развоя, родословието и разпространението на съществата. Разни бележки по антропология, космогония и образуването на органичните същества има и в записките му от края на 1866 г.

Педагогически и социологически характер има писаната през 1843 г. в Атина студия за брака. Тя съдържа разсъждения върху необходимостта и ползата от брака. Дадени са наставления за времето за встъпване в брак, за подбора, за задълженията на жената и др. Философските проблеми са занимавали д-р Селимински през целия му живот, както се вижда от кореспонденцията му, както и от историческите и природонаучни студии. Освен тях заслужава внимание една кратка студия, в която застъпва утилитаристичния възглед, че личното задоволство, личният интерес са основата на обществото. Има и отделни извадки и записки с мъдри мисли от френския писател Шатобриан, от древногръцките писатели и философи Демокрит, Еврипид и Никандър и от апостол Павел.

Материали *от, до и за други лица* са следните: завещание на д-р П. Берон от 28. XII 1862 г. (препис); писмо на свещ. Тодор Ганчов от Сливен до х. Никола Драгойчов в Браила от 10. I. 1862 г.; писмо на Кале М. Калчев в Болград до Маринчо Бенли от 30. VII. 1865 г.; писмо на Панайот Минков, Васили Г. Попович и Недялчо Сотиров от Сливен до д-р П. Берон от 18. VI. 1864 г., с което му благодарят за полученото чрез д-р Селимински негово съчинение на френски език; писмо на х. Ставри х. Никола от Бургас до Димитър Петкович в Браила от 12.VII.1862 г.; писмо на учителя К. Ив. Попов до гражданите на . . . (?), с което ги подканя да се съберат и да обсъдят училищното дело (без дата); препис от свидетелство на свещ. Хрисант Славович от 7. I. 1837 г., дадено му от 91 жители на бежанската колония Нов Сливен край гр. Плоещ за добра служба; писмо на Александър Екзарх от Цариград до Никола Ценов в Браила от 11. VII. 1863 г., с което го известява за добрите си впечатления от браилските българи и се оплаква от нападките на в. «Българска пчела» срещу него. От особен интерес за историята на Албанското възраждане са едно писмо на албанския народен будител Наум Векилхарджи от Букурещ до племен-

ника му Йоан Цали във Виена от 1846 г. и едно възвание на Наум Векилхарджи до албанските родолюбци. Авторът изяснява причините за тежкото положение на албанския народ и посочва средствата за избавлението му.

Фонд № 29; 9 арх. ед., 47 док.; 1864 . . . 1911 г.

ТОДОР НИКОЛАЕВ МИНКОВ

(Феодор Николаевич)

Заслужил просветен деец от епохата на Възраждането.

Източници:

За фондообразувателя и фонда: Абрашев, П. Южнославянският пансион в Николаев (материали за историята на пансиона и биографията на неговия директор). — СбНУ. Кн. XXV. I. Дял историко-филологичен и фолклорен. С., 1909, с. 1—98; Воспитание болгар и южнославянский пансион Ф. Н. Минкова в Николаеве. СПб., 1880; Ф. Н. Минков.— Дневник, бр. 1333, 16 март 1906, с. 3;
Публикации на документи от фонда: Абрашев, П. — вж. пос. по-горе статия в СбНУ.

Във фонда на Т. Минков е запазена малка част от *кореспонденцията* му, предимно на руски език. В писмото си от 8. VIII. 1876 г. до Иван Сергеевич Аксаков в Москва Т. Минков излага възгледа си, че преди всичко е славянин, а след това българин, и скърби за несплотеността на славяните и пр. Между кореспондентите до Т. Минков личат имената на екзарх Антим I, Григор Начович, Ив. С. Аксаков и др. Техните писма, изпратени от Москва, Одеса, Цариград, София и др. през 1874—1888 г., засягат следните въпроси: откриване на девически пансион през 1874 г. в Одеса (открит е малко по-късно «Питомник славянских девиц»); отстраняването на Аксаков от председателството на Славянското благотворително общество в Москва (1878 г.) и огорчението му от решенията на Берлинския конгрес; построяването на Транскаспийската железница от княз Хилков; проекта за построяването на железопътни линии в България през 1882 г. и др.

Останалите документални материали са свързани главно с *дейността* на фондообразувателя като *директор на Южнославянския пансион в Николаев*. Това са писма, бележки, из-

ложения, молби и др. предимно на руски език, а незначителен брой на български. В тях личат имената на Божил Райков, Трайко Китанчев, Петър Н. Стремоухов, Николай П. Игнатиев, Михаил Ал. Хитрово и др. Материалите са от 1864—1880 г. и засягат главно следните въпроси: откриването на пансиона; състоянието му и проблемите на образованието в него; възпитанието на южните славяни като средство за политическо и духовно сближение с Русия; грижите на руското правителство за духовното издигане на населението на Балканския полуостров; отношението на Русия и другите славянски страни към образователното дело; връзките между славянските народи; интригите на другите държави и на някои високопоставени личности от руското правителство във връзка със съществуването на пансиона; Българското настоятелство в Одеса и отношението му към Южнославянския пансион; недоволството на турското правителство от откриването на пансиона и отношението на Азиатския департамент, Министерството на вътрешните дела и Министерството на народното просвещение към него; противоречивите мнения за съществуването на пансиона, закриването му и загубата, нанесена с този акт на образователното дело; голямата роля, която изиграва Южнославянският пансион, и др. Към дейността на Т. Минков като директор на пансиона могат да се отнесат също и следните документи: молби за приемане и напускане на възпитаници в пансиона; правилници за вътрешния ред; списъци на следващите ученици в него (1870; 1882/83—1891/92; 1894/95 и 1897/98—1905/06 учебна година), в които личат имената на Петър Абрашев, Панайот Волов, Сава Геренов, Михаил Греков, Георги Д. Кирков, Георги Я. Кирков, Петър Карабаров, Петър Пешев и др.; списък на стипендиантите и полустипендиантите в пансиона през 1883 г.; дневници за успеха и поведението им през 1882/83 г. и др. Тук се намират и брой 1 и 2 от 31. I. и 28. II. 1881 г. на вестника на ученическото дружество «Братский труд» (в ръкопис) и брошурите: «Воспитание болгар и южнославянский пансион Ф. Н. Минкова в Николаеве» (печатно). С. Петербург, 1880 г. и «Славянский пансион в Николаеве» (в ръкопис и печатен) — реферат, четен в заседанието на Славянския благотворителен комитет в Москва на 18. X. 1870 г.

От документите на семейството на Минков са запазени три писма от Елисавета Минкова до П. Абрашев, писани през 1907—1911 г. в Ровно, с които му благодари за вниманието от негова страна, оказано към делото на съпруга ѝ.

Фонд № 30; 4 арх. ед., 71 док.; 1878 . . . 1897 г.

ХРИСТО П. ВЕКИЛОВ

(Векилев, Викилов)

Участник в Освободителната война и полицейски чиновник след Освобождението — в 1888 г.; роден на 29. VI. 1856 г. в Габрово; опълченец от III българска дружина, взел участие в боевете при Стара Загора, Шипка и Шейново; завършил военно училище в Букурещ; след Освобождението бил жандармерийски началник на Сливенски, Ямболски, Новозагорски, Карнобатски и Айтоски окръг; починал в Ямбол на 30. VIII. 1906 г.

Източници:

За фондообразувателя: Радев, С. Строителите на съвременна България. Т. I. С., 1910, с. 500—505; Страшимиров, Д. Т. Архив на Възраждането. Т. II. С., 1908, с. 176—177, 187—189, 257; НБМК—БИА — П. д. I 1799.

Запазената във фонда *кореспонденция* се състои предимно от телеграми от и до Хр. Векилов и е свързана главно с превратa от 9. VIII. 1886 г., Русенския бунт от 1887 г. и участието на фондообразувателя в тези събития. Интересни са телеграмите от Хр. Векилов — Търново, до Васил Радославов — Варна, от август 1886 г. По същия въпрос Векилов изпраща телеграми от Търново и Стара Загора (1886—1887 г.) до Стефан Н. Стамболов и Сава Муткуров. Между кореспондентите до Хр. Векилов от този период и по гореспоменатите въпроси личат имената на Минко М. Радославов (19—27. VIII. 1886 г.); Захарий Стоянов (22. II. 1887 г.), Иван Стоянович от Пловдив (13, 15. VIII. 1886 г.), Михаил Савов от Пловдив (16. VIII. 1886 г.), Димитър Тончев от Бургас (1. X. 1886 г.) и др. Известни лица, споменати в тези материали, са: Александър Батенберг, Алеко Богориди, Петър Груев, Петко Каравелов, Николай Каулбарс и др.

Във фонда са включени и други документи, които засягат различни моменти от *дейността* на фондообразувателя.

Като *унтерофицер* през Освободителната война го характеризират свидетелства, удостоверения и заповеди на български и руски език, между които могат да се споменат: удостоверение, издадено от сливенския губернатор Римски-Корсаков на 22. V. 1879 г.; заповед от 11. V. 1883 г., издадена от Батен-

берг за награждаването на Хр. Векилов с орден за храброст показана през Освободителната война, и др.

Запазени са също атестат от 1879 г. и удостоверение от 2. VII. 1893 г., издадени като на *полицейски пристав* в Сливен; пълномощно писмо да се оказва помощ на «пристава при Сливенската градска полиция Христо Векилов в изпълнение на служебната му мисия».

Има и едно свидетелство за *участието му в гимнастическото дружество «Лев» в Сливен* от 22. II. 1879 г.

Във връзка с дейността му като жандармерийски началник се очертават две групи документи. Първата е свързана непосредствено със служебната му дейност: заповеди за назначаването, уволняването и преместването му на различни служби и места; удостоверения за прослужено време; актове за предаване архивите и вещите на различните жандармерийски секции; атестати за тази му дейност и пр. Запазени са също писма, телеграми, окръжни, заповеди и др., в които има конкретни сведения по Съединението, превратa и контрапревратa от август 1886 г. (вълненията в Сливен, Ямбол, Пловдив и др.); инструкции относно превратa; настаняване на офицери, войници, коне и др. в Ямбол; настъпването на II армия към София; избор на временно правителство; митинги, станали във връзка със свалянето на Батенберг; организирането на митинги против «узурпаторите и изменниците на отечеството»; връщането на княза (запазена е резолюция от 13. VIII. 1886 г. в полза на княз Александър I, подписана от ямболски граждани); разположението на различните военни части с оглед на създаденото военно положение; пътуването на Н. Каулбарс из България. Втората група документи илюстрират личното му участие в превратa и контрапревратa. Това са телеграми, заповеди и официални писма във връзка с арестуването, интернирането и освобождаването му.

Във фонда се намират и печатни материали и преписки от, до и за други лица по следните въпроси: прокламация на Александър Батенберг от 8. IX. 1885 г. за провъзгласяване на Съединението; прокламация на Временното правителство от 10. VIII. 1886 г.; прокламация от Народното събрание (подп. Ст. Стамболов) до българския народ и указ до военните началници — и двете от 11. VIII. 1886 г. за свалянето на Временното правителство; манифест на Батенберг при напускането му на България от 27. VII. 1886 г. и др.

Фонд № 31; 7 арх. ед., 240 док.; 1844 . . .1877 г.

ВЕЛИЧКО ТОДОРОВ ХРИСТОВ (ГАЧЕВ)

Деец по църковно-националната борба; роден в Шумен[1]; представител на Преславска епархия в Църковно-народния събор в Цариград (1871 г.); развивал и търговска дейност; починал преди 1878 г.

Източници:

За фондообразувателя: Блъсков, И. Материали по история на нашето възраждане. Гр. Шумен. Шумен, 1907 г., с. 66—67, 158; Петров, В. Един шуменец на народния събор в Цариград през 1871 год.— Шуменски общ. вести, бр. 8—9, 4 и 12 март 1940; Протоколи на българския народен събор в Цариград през 1871 г. С., 1911, с. II, IV, V, XV и др.

От *биографичните* материали за фондообразувателя е запазена само една лична сметка на В. Христов от 1860 г.

Кореспонденцията заема основната част от фонда. Голяма група са писмата от фондообразувателя до следните лица: Христо С. Арнаудов, Никола Генович, Тодор Илиев, Петко Р. Славейков, отец Теофилакт, Жеко Хадживасилев, Атанас Хаджидимитров, д-р Стоян Чомаков, Христо Т. Шишманов и др. от Котел, Тулча, Цариград, Шумен и др. Някои от писмата са адресирани до членовете на Българската община в Цариград, до жителите на Преславската епархия и др. Основна тема в тези писма е българският черковен въпрос: църковно-народния събор в Цариград (1871 г.), избирането на В. Христов (13/25. I. 1871 г.) за представител на Преславската епархия в събора и неговата дейност там, избирането на български екзарх, връщането от заточение на владиците Иларион Макариополски, Авксентий Велешки и Панарет Пловдивски (1872 г.). В писмата на В. Христов се намират сведения и за търговската му дейност—за закупуване на манифактурни стоки от Цариград, за повишаване цените на стоките там, за изплащане на дългове и др.; за основаването на Шуменската градска община и мнението на В. Христов, че това не е наложително при наличието на черковна община, за устройството, управлението и задачите на Шуменската градска община и избирането на Ж. Хадживасилев от Смесения епархийски съвет за неин председател; за избиране на архиерей на Преславската епархия;

[1] Данни за датата на рождението и смъртта му не се намериха в литературата.

за събиране на спомоществуватели (имената на които са съобщени) и разпространението на «Дустура (Пълно събрание на държавните закони, устави, наставления и високи заповеди на Османската империя. . .)», превод от турски език на Хр. Станчев Арнаудов; за изразената от В. Христов признателност към д-р Ст. Чомаков за положения от него труд за народното дело; за една дописка, поместена в притурката на бр. 16 на в. «Македония», която съдържа нападки във връзка с избирането на В. Христов за представител на Преславска епархия в Църковно-народния събор и във връзка с управлението на *училищата и др.*

Писмата до него са от Хр. С. Арнаудов, митроп. Иларион Ловчански, Иван С. Попов, Никола Първанов, митроп. Симеон Преславски, Антон Хаджисавов, Тодор Я. Ченгелов, Църковна училищна община в Котел, Шуменска община и др., изпратени от Лом, Цариград, Шумен и др. Писмата на тези лица и учреждения са във връзка с българския черковен въпрос — за избирането на В. Христов от епархиалното събрание на Преславска епархия в Шумен за техен представител в Църковно-народния събор в Цариград (13. I. 1871 г.), за даваните от него сведения във връзка със заседанията на събора, за църковните борби в Цариград, за застъпничеството на българските представители пред Високата порта, за техните разногласия, за събития, които са влошили и забавили разрешаването на българския църковен въпрос (извършената без разрешение служба на богоявление през януари 1872 г., последвалото заточение на българските владици Иларион Ловчански, Иларион Макариополски, *Панарет Пловдивски в Измид — Азия, и на*писания от българите във Фенер махзар за освобождаването им, отказът им да се споразумеят с Цариград, искания на Гръцката патриаршия пред Високата порта по българския въпрос, отиването на български представители и владици при патриарха с проект за решаването на българския въпрос и др.). Засегнати са и други църковни въпроси — извършени злоупотреби на гръцкия владика в Котел и недоволството на населението от него, назначаване на владика в Шуменска епархия и др. В кореспонденцията до В. Христов се намират сведения и за търговската му дейност — за търговия с овци, аби, вълна и др. в Русе и Влашко, за изпратени му манифактурни стоки от Цариград с английски параход (1870 г.), за уреждане на разни сметки и др. Също и по училищни работи — за учителстването на Никола Първанов в Лом и назначаването на Г. Делчев за учител в Русе, за отправена към В. Христов в Шумен молба

от Г. Марков — Тулча, да го осведоми по някои училищни въпроси (1860 г.); за разпространението между спомоществувателите на «Дустура» и заслугите на В. Христов за това; за слухове относно сливането на Шуменската и Русенската епархии и решението на Шуменския епархиален събор да се отхвърли тази идея. Намират се още данни за празнуването на Кирил и Методий в Шумен в 1859 г., за едно ходатайство да се освободи заточеният в Диарбекир Христо Пенев.

Дейността на фондообразувателя като представител на Преславска епархия в Църковно-народния събор в Цариград личи от немного на брой служебни документи — писма в оригинал, чернова и препис, протести, прошения и др. от митроп. Доротей Ссфийски — Цариград, жители на Тулча, жителите на с. Хърсово (Русенско) — Цоню Тодоров, Добри Косюв, Михаил Христов и др., митроп. Иларион Ловчански, Панарет Пловдивски — Цариград, Русенска община, Тулчанска черковна община, общината на Черна вода, Смесения църковен съвет — Цариград, и др. Те са адресирани до великия везир Али паша — Цариград, Комисията за изготвяне проектоустава на българската църква в Цариград, Тодор Икономов, Българската община в Русе, общината в Тулча, Смесения църковен събор в Цариград, събранието на българските архиереи и на българските представители и първенци в Цариград. Поголямата част от документите, намиращи се в този дял, са пак във връзка с разрешаването на българския черковен въпрос: за изработването на проектоустава на Българската екзархия и отношението на различните общини към него; за настояването на жителите на Тулча да се отхвърли съставеният в 1869 г. от комисията по българския черковен въпрос проект за споразумение между българи и гърци; за съставените от турското правителство два проекта за разрешаването на българския въпрос; за упълномощаването на Т. Икономов да изрази пред комисията исканията на българското население в Дунавския вилает и да следи отблизо хода на работите на последната. Тук се намират и една програма от 28. III. 1870 г., съставена от Тулчанската община за устройството на българската църква, печатен правилник на първия български народно-църковен събор (1871 г.), озаглавен «Правилник на първия български народно-църковен събор, който става, за да одобри начертания от Смесения съвет устав и учреди Българската екзархия според издадения за съставянето й висок царски ферман и съгласно със свещените правила на православната църква» и материали по други черковни въпроси: за интригите на гръцкото духо-

венство и недоволството на българското население относно молбата на жителите на с. Хърсово за построяване на черква, за ръкополагане на свещеници в някои села, за един протест от митроп. Доротей Софийски срещу извършени от Нишавския митроп. Партений нарушения на църковните правила (1869 г.), отправен до събранието на българските архиереи и на българските представители и първенци в Цариград; за създаване на народна община в Черна вода; за основаване на българско училище и читалище в Черна вода; за изпратени от Черна вода помощи за Цариградското българско читалище и читалището в Русе; за застъпничеството на Българското общество в Тулча за освобождаването от затвор на Димитър Т. Стоянов; за една покана на Българското училищно настоятелство в Цариград до В. Христов да присъствува на публичните годишни изпити. Накрая могат да се отбележат и няколко статистически таблици, които съдържат списъци на селата с означение на епархиите, казите и нахиите във Варненски, Шуменски и други окръзи с броя на извършените венчавки.

Търговската дейност на фондообразувателя се илюстрира, макар и много бегло, от намиращите се в този дял сметки за *извършени разноски по изпращането на манифактурни стоки* с английски, френски и австрийски параходи (1866 г.), сметка във връзка със закупуване на стоки (жито и др.), разписки за получени суми. Интересни по своето съдържание са един договор от 9. XI. 1866 г. на турски език между В. Христов и Й. Василев за образуване на търговско дружество в Каспичан и един правилник на терзийския еснаф, неизвестно откога.

В дела *от, до и за други лица* са писмата от Васил Ст. Берон, Енчо Д. Ковачев, Д. Т. Стоянов и др., изпратени от Болград, Берковица, Тулча, Диарбекир и др. Отправени са до граждани *на Тулча, до Нил Изворски — Русе, Тулчанската църковна* община, Кируш Янков — Русе, и др. във връзка с освобождаване на заподозрените в убийството на българина Иван Чалъков в с. Долно Чоморлия (Тулчански санджак) лица. Има данни и за изпратените от В. Ст. Берон 500 българо-френски буквари на К. Янков — Русе, сметки за продадени илмихабери (бланки за разписки) на разни лица, вероятно във връзка със събиране на данъци, и др.

Фонд № 32; 9 арх. ед., 185 док.; 1841 . . . 1886 г.

КЕСАРИЙ ПОПВАСИЛЕВ

(Папа Василиев, Василевич)

Учител и книжовник от времето на Възраждането; роден в Казанлък около 1805 г.; учил при Неофит Рилски в Рилския манастир; учителствувал дълги години преди Освобождението в Панагюрище (1835—1839 г.), в Пазарджик (1840—1842 г.; 1854—1862 г.); в Плевен (1842—1846 г.); в Стара Загора (1847—1851 г.); в Пловдив (1853 г.); починал между 23. III. и 10. IV. 1862 г. в Пазарджик.

Фондът е постъпил в Народната библиотека през 1924 г. и 1929 г.

Източници:

За фондообразувателя: Батаклиев, Ив. Град Татар-Пазарджик. Историко-географски преглед. С., 1923, с. 196; Вакарелски, Хр. Кесарий Попвасилев — учител и общественик от времето на Възраждането. Принос към историята на учебното ни дело. — Училищен преглед, 1925, кн. 1—2, с. 368—397.

За фонда: Вакарелски, Хр. — вж пос. по-горе статия, с. 379—391 («Опис на архивата на Кесария Василиевича»).

Във фонда се намират *биографични бележки* за Кесарий Попвасилев от неизвестен автор, както и една негова тетрадка (дневник), която съдържа сведения за тежкото му материално положение.

Има и няколко *писма*, чернови от К. Попвасилев до Найден Геров, до училищните настоятели в Плевен и др. Повечето са по лични въпроси. Писмото до Геров е приветствие на български и гръцки език по случай пристигането му в Пловдив в 1857 г. като руски вицеконсул. Повече са писмата до К. Попвасилев от Цветко Недев, от Неофит Рилски, от жителите на Сопот, от Пазарджишката община и др. В тях има сведения за назначаването на К. Попвасилев за учител в Пазарджик в 1856 г.; за близките му връзки с Неофит Рилски и за получени от него книги; за уреждане на парични сметки между К. Попвасилев и Цв. Недев и др.

Най-голяма част заемат документите, свързани с *учителската му дейност*: училищни дневници; ръкописни материали и бележки, разкриващи методите на преподаването на К. Попвасилев във Взаимоучителното училище в Копривщица; разпределение на учебната програма по чинове; ръкописни учебници по география, по смятане, по всеобща история, славянобългарска граматика, ръководство по пеене, образци по красно-

пис, един списък на празниците, които се празнуват в учили щата, писан от Йордан Ненов — Т. Пазарджик; един печатан откъс от «Рибния буквар» на д-р Петър Берон и др.

Друга голяма част от документите са *ръкописите* на К. Попвасилев, *свързани с книжовната му дейност. По-голяма част* от тях са с предимно църковно-религиозно съдържание: разни религиозно-нравоучителни студии; откъс от житието на св. Харалампий; разговор по Евангелието от Матея; част от еврейска история; студия, писана във връзка със статията на Тирол (сърбин), в която той се е помъчил да докаже сръбския произход на славянската азбука, статията «За естественото богопознание»; ръкописите «О евнухе еутропии при вбежани его в церков», «Молитва за света Богородица», «Жития на Езопа Фригийски», «Тълкувание на пасхална рука»; неделни църковни слова и тълкувания на евангелието; един препис на «История славянобългарска», направен от К. Попвасилев; тетрадка с рисунки на икони и текст с религиозно съдържание и др.

Освен тези са запазени също и няколко други ръкописа на К. Попвасилев: ръкопис «Нравоучителни приказки» — медицински съвети, езикови въпроси, полезни напътствия и др.; ръкопис на 6 стихотворения на К. Попвасилев и на една негова *песен за Пловдивския владика; част от гръцко-българска* граматика; ръкопис на гръцко-български разговорник и др.

В дела документални материали *от, до и за други лица* се намира писмо-покана от игумен Матей в Бачковския манастир до първенците на пазарджик от 20. IV. 1857 г. за поклонение в манастира; писмо от митроп. Хрисант Пловдивски до Методий йеромонах; преписка между митроп. Паисий Пловдивски и жителите в Пазарджик по църковни въпроси — за въвеждане на български език в църквата; две писма от Пазарджишката община до общината в Пловдив във връзка с изплащане на владичината за 1861 г., и др.

Фонд № 34; 11 арх. ед., 122 док.; 1868 . . . 1918 г.

СИМО СОКОЛОВ

Войвода на българска чета в Сръбско-турската война в 1876 г.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1951 г.

Източници:

За фондообразувателя: Сборник Трънски край. Уредник д-р Рад. Тодоров. С., 1940, с. 129—134; 146—171; 535—536.

За фонда: Западните покрайнини през време на Освобождението (из архива на Симо Соколов). В: Сборник Трънски край . . . С., 1940, с. 129—134.

Публикации на документи от фонда: Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи. Т. I. Под ред. на проф. Ал. К. Бурмов. С., 1954; Сборник Трънски край. Уредник д-р Рад. Тодоров. С., 1940, с. 129—134; 146—171.

От *биографичните материали* заслужава да се отбележи едно разрешително от Сръбската велика школа от 21. X. 1875 г., с което се дава право на С. Соколов на еднодневен отпуск.

Запазената във фонда *кореспонденция* на български, руски и сръбски език е свързана с дейността на фондообразувателя. Чернови на заявления и писма на С. Соколов са отправени до Сръбската легация в София с молба да му се издаде от университета в Белград удостоверение за прослушани лекции и положен изпит, както и до Народното събрание и Пенсионното отделение в София за отпускане на пенсия за принесени към родината заслуги. С молба от 25. XI. 1898 г. до Централното поборническо дружество С. Соколов посочва направения пропуск в проектозакона за поборническите пенсии да се отбележи в списъка на четите командуваната от него през Сръбско-турската война чета. Интересни са по своето съдържание две чернови на писма от 30. I и 15. II. 1876 г. от С. Соколов и Цеко Петков до Димитър Ценович в Букурещ, с които българската емиграция в Белград изразява желанието си да се свърже с Българския революционен комитет в Румъния. В тях се споменава за разговорите им със сръбското правителство и готовността на сърбите да се действува съвместно в борбата срещу турците, като се изтъква, че моментът е удобен за подготовка на въстание. Настояват също комитетът да ги упълномощи да приберат от Панайот Хитов намиращите се в него комитетски пари, тъй като той не заслужава оказаното му доверие. В кореспонденцията до фондообразувателя личат имената на Светозар Деспотович, Димитър Илиев, Д. Кикиров, Иван Козарев, Глиша Маркович, Петко Пейович, Свет. Станкович, М. Станоевич, Рангел Станойович, Джура Хорватович, К. А. Шудрилович, жители от Криворечна паланка и др., които пишат от Ягодина, Пирот, Трън, с. Власинци (Трънско), Крушевац, Петербург, Белград, Одеса. По-голямата част от писмата са свързани с воденето на Сръбско-турската война и Освободителната война и дейността на четата на С. Соколов — за оказаната помощ при освобождението на Знеполе, за битката при

Самоков, за падането на Ниш, за влизането на русите в Кюстендил, за превземането на Пирот от сърбите, за проявената храброст от Трънския отряд при Трънското въстание в 1878 г., за падането на Одрин, за награждаването на С. Соколов от сръбското правителство със златен медал и др. Освен това намират се сведения за дейността на Никола Сукнаров; за желанието на Дж. Хорватович да се срещне със С. Соколов; за награждаването на Соколов с руски орден; за амнистията на политическите емигранти от 1886 г.; за анексията на Босна и Херцеговина от Австрия в 1908 г.; за обявяването на независимостта на България и др. Заслужава да се отбележат 24 писма и телеграми, разменени между С. Соколов, Никола Пашич, Н. Сукнаров, Аце Стоянович, Божа Петрович, София Соколова и др. от София, Трън и др. във връзка с пребиваването на сръбски емигранти начело с Н. Пашич в България (1885—1886 г.) — *за намиране работа на емигрантите, пренасяне оръжие и прехвърляне на хора през границата и организиране на действия срещу сръбското правителство.*

Група документи илюстрират дейността на фондообразувателя като *ръководител на чета* в Сръбско-турската война в 1876 г. Три свидетелства, подписани от Филип Тотю, Христо Македонски и др., от 1894, 1896 и 1900 г. удостоверяват, че С. Соколов е един от главните организатори на доброволчески чети в Сръбско-турската война и участник във всички сражения, както и за участието му в Освободителната война; едно уверение на сръбски език от 11. IV. 1877 г., издадено от Руската доброволческа бригада в Кладово, дава сведения за фондообразувателя като взводен командир във II руски батальон и за награждаването му като отличен офицер; писмо от Дж. Хорватович от 2. IV. 1877 г. за отчисленнето на Соколов от сръбската армия и за качествата му като военен. Писма, заповеди, разпореждания от февруари до декември 1876 г. от Богосав Вукоманович — от Смедерово, майор Николай Ал. Киреев, околийски началник на с. Баня (Пиротско), Дж. Хорватович — Крушевац, доброволци от чегата на С. Соколов дават сведения във връзка с воденето на военните действия (заемане на позиции, водене сражения, за наказание на провинили се четници, за разформируване на четата, за уволнените четници и изплащане на заплатите им и др.). Към този дял може да се причислят и спомени на С. Соколов за Сръбско-турската война и ръкопис на Георги Станков от с. Топлидол (Босилеградско) «Разказ за действията на руско-българското опълчение в Сърбия през 1876 г.»

От участието на С. Соколов в Освободителната война са запазени следните документи: свидетелство от 28. VI. 1900 г., издадено от Общинското управление в Трън, с което удостоверяват, че С. Соколов е заел с четата си Трън след оттеглянето на турците и съумял да опази окръга от опожаряване и разграбване; свидетелство от щаба на действуващата руска армия от 12.VIII. 1877 г. — Горна Студена (Свищовско) за изпращането му на разузнаване на неприятелските войски във Видин, Враца и София; заповед от руското командуване в Белград до С. Соколов да се яви при полк. Хорватович за по-нататъшни разпореждания. Писма, заповеди, позволителни, издадени от полк. Задарновски — Радомир, от коменданта на Краинската бригада в с. Свирци (Врачанско) и др., съдържат сведения във връзка с воденето на военните действия в Западна България и Сърбия. Тук се намира чернова на доклад от С. Соколов със сведения за боевете на четата му около Кюстендил от 2 до 17. I. 1878 г.

Обществената и служебната дейност на фондообразувателя след Освобождението се осветлява от следните документи: 3 свидетелства от градския общински съвет и Окръжния съд в Трън от 1880 и 1889 г. удостоверяват адвокатската правоспособност на Соколов; 5 писма, издадени от Окръжния съвет в Трън през 1880 г., са във връзка с избирането на Соколов за народен представител на Тръгски окръг; удостоверение от 3. XII. 1883 г. от Министерството на общите сгради дава сведения за дейността на фондообразувателя като строител-предприемач при постройката на шосето София—Цариброд; с писмо от 12. V. 1883 г. Министерството на вътрешните работи му разрешава издаването на в. «Съзнание».

Запазени са и няколко документа *от, до и за други лица*, които нямат пряка връзка с фондообразувателя: едно писмо от 20.II. 1878 г. от Софийския губернатор до старейшините на Палаечкото окръжие, което в отговор на оплакванията им от грабежите на башибозуците им известява, че по силата на примирието не може да им се помогне, тъй като областта остава под турска власт. Тук се намират и 11 крепостни акта на турски език и в превод от 1868—1878 г., с които се узаконява притежанието на земя от различни лица от Тръгско.

Фонд № 35; 1206 арх. ед., 45 000 док.; 1878. . . 1944 г.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА «КИРИЛ И МЕТОДИЙ» — СОФИЯ

(Софийска публична библиотека и безплатна при нея читалня, Публична библиотека в София, Софийска публична библиотека, Софийска народна библиотека, Народна библиотека, Народна библиотека и музей, Българска народна библиотека, Софийска българска публична библиотека, Българска национална библиотека[1])

Един от първите културни институти у нас след Освобождението с огромно значение за развитието на българската култура и наука.

Източници:

За фондообразувателя: Василев, К. и Б. Тодорова-Петкова. Помощта на руския народ за създаването на Народната библиотека в София. — Известия на ДБВК за 1957—1958 г. С., 1959, с. 63—90; Йорданов, В. История на Народната библиотека в София. По случай 50-годишнината ѝ. 1879—1929. С., 1930; Калайджиева, К. По някои въпроси на просветната и културната политика на правителството на БЗНС през 1919—1923 г. — Известия на НБВК и Библ. на Соф. държ. унив. Т. II (VIII). С., 1963, с. 13—56; Михайлов Добрев, Г. Осемдесет години Българска национална библиотека. 1878 г. — 10 декември 1958 г. Доклад, четен на тържественото събрание в голямата публична читалня на ДБВК на 10 декември 1958 година. — Известия на ДБВК за 1957—1958 г. С., 1959, с. 41—51; Недков, Б. Ориенталският отдел на Държавна библиотека «Васил Коларов». — Известия на ДБВК за 1954 г. Юбилеен сборник. С., 1956, с. 113—122; Панайотов, Ив. Български исторически архив при Държавна библиотека «Васил Коларов». — Известия на ДБВК за 1954 г. Юбилеен сборник. С., 1956, с. 101—112.

Публикации на документи от фонда: Василев, К. и Б. Тодорова-Петкова. Към историята на Народната библиотека в София. (Документи). Библиотеката на Любен Каравелов. Библиотеката на Спиридон Палаузов. — Известия на ДБВК за 1957—1958 г. С., 1959, с. 477—550; Василев, К. и Б. Тодорова-Петкова—вж пос. статия в източниците за фондообразувателя; Василев, К. и Б. Тодорова-Петкова. Към историята на Народната библиотека в София. Библиотеката на Иван Николаевич Денкоглу. — Известия на НБВК и Библ. при Соф. държ. университет за 1959 г. Т. I (VII). С., 1961, с. 491—525; Грозев, Ив. Принос към историята на Народната библиотека в София. — Годишник на Нар. библ. в София за 1924—1925 г. С., 1926, с. 215—221; Йорданов, В. — вж пос. съчинение в източниците за фондообразувателя; Кралевски, В. П. Няколко бележки по възникването на Софийската народна библиотека. (Един принос към историята на същата библиотека.) — Годишник на Нар. библ. в София. 1912—1913, с. 5—22; 1914, с. 9—30; Найденова — Сто.

---

[1] След 9. IX. 1944 г. библиотеката се е наричала още Държавна библиотека «Васил Коларов» (ДБВК) и Народна библиотека «Васил Коларов» НБВК).

илова, Г. П. К. Яворов. Летопис за живота и творчеството му. С., 1959; Панайотов, Ив. Към историята на Държавна библиотека «Васил Коларов». — Известия на ДБВК за 1952, г. С., 1953, с.187—198.

Документалните материали отразяват всестранно дейността на библиотеката от основаването ѝ до 9. IX. 1944 г. Основните документи във връзка с *административното устройство*, произлезли от дейността на ръководните ѝ и съвещателни органи (Временна библиотечна комисия, а по-късно Библиотечен комитет) — правилници, протоколи, отчети, актове за предаване и приемане на библиотеката и някои методични материали — са запазени в по-голямата си част.

Правилници: Първоначалното устройство на библиотеката е отразено ясно и подробно в «Проект за уставът на Софийската обществена библиотека и читалня, която ще бъде при нея», написан собственоръчно от софийския генерал-губернатор Петър Вл. Алабин и запазен в архива както в оригинал (на руски език), така и в превод на български. Запазено е и писмото на Алабин до императорския руски комисар в България княз Александър М. Дондуков-Корсаков от 25. IX. 1878 г., с което му препраща проектоустава за утвърждаване. Първият правилник след устава на Алабин — «Инструкция за управлението на Българската народна библиотека», съставен от тогавашния директор на библиотеката д-р Константин Иречек, изпратен за одобрение до министъра на народното просвещение с писмо от 18/19. V. 1884 г. и запазен в оригинал, се занимава главно с библиотечната обработка на книгите. Запазени са още няколко различни проекта или вече утвърдени правилници за уредбата на Народната библиотека до 1923 г., като: «Правилник за посетителите на Българската народна библиотека в София» и «Правилник за правата и длъжности[те] на посетителите в Народната библиотека», «Правилник за заемане книги от Бълг[арската] народна библиотека», «Правилник за управлението и уредбата на Народната библиотека», «Правилник за Народната библиотека. София, 1923» и др. Редица документи, разменени между библиотеката и министерствата на народното просвещение и на финансите, Столичното общинско управление, разни библиотеки в страната и др. в периода 1879—1922 г., третират въпроси, свързани с изработването на проектоправилниците и тяхното приложение в софийската библиотека и в другите библиотеки в страната.

Протоколите на Временната библиотечна комисия и на Библиотечния комитет, произхождащи от времето 28. XI. 1878 г. — 7. XII. 1925 г., се отнасят до учредяване на библиотеката и

превръщането ѝ в държавно учреждение; библиотечната сграда; комплектуването на книжовния фонд на библиотеката и неговото използуване; изработването на библиотечните правилници; отпечатването и разпространението на библиотечните издания; служебните командировки на служители на библиотеката и др.

Месечните и годишни отчети на библиотеката съдържат сведения за набавянето на книги, периодични издания, ръкописи, портрети, географски карти и др., както и за подарените от руския народ книги при основаването ѝ; използуването на книжовното имущество на библиотеката и броя на посетителите ѝ; състоянието на библиотечния каталог и неговото отпечатване; дейността на отделите за български и чужди печатни произведения, отдела за «Балканика» и «Източния отдел»; въвеждането на Закона за задължителния депозит в библиотеката на излизащата печатна продукция у нас; състоянието на музея към библиотеката до отделянето му като самостоятелно учреждение в 1892 г. и Закона за събирането и съхраняването на старините в България; застраховката на наличното имущество на библиотеката; предаването и приемането на библиотеката при сменяване на ръководителите ѝ; политиката на Министерството на народното просвещение към библиотеката и поставянето на задачи във връзка с изработването на отчетите и др.

Относно предаването и приемането на инвентара, делата, наличността на касата, книгите, ръкописите, архивните документи, портретите и др. са *актовете и писмата* на библиотеката до Министерството на народното просвещение от периода 1880—1903 г.

Кореспонденцията на руски език между библиотеката, от една страна, и Българското настоятелство в Одеса и Одеската градска публична библиотека, от друга, както и приложените към нея образци за каталози, заемни бележки, читателски карти и др. отразяват *методичната помощ*, оказана от Одеската градска публична библиотека и Императорската публична библиотека в Петербург при основаването на Софийската библиотека. В тази кореспонденция се споменава още за Венелиновата библиотека и библиотеката на Пловдивската гимназия.

Преписката на библиотеката с Министерството на народното просвещение, Софийското градско общинско управление и др. от 1891—1932 г. се отнася до назначаването на членове на Библиотечния комитет и неговите заседания, квалификацията на библиотечния персонал, набавянето на книги, въвеждането на Закона за задължителното депозиране в библиотеката на излизащите у нас печатни издания и др.

Във връзка с *личния състав* на библиотеката са запазени около 350 досиета. Те съдържат сведения за назначаването, повишаването и уволняването на библиотечни служители, служебните задачи на някои от тях, награждаването им за добра служба, слабости в работата им и някои техни провинения и др. Тези досиета разкриват участието на редица изтъкнати културно-просветни дейци, писатели, общественици и др. в изграждането и развитието на библиотеката като нейни служители: Божан Ангелов, Стоян Аргиров, Михаил Арнаудов, Георги Баласчев, д-р Никола Бобчев, Орлин Василев, Никола Йонков-Владикин, д-р Иван Димитров Кимрянов, Михаил Димитров, Маргарита Димчевска, Борис Дякович, Елин Пелин, Стоян Заимов, Екатерина Златоустова, Йордан Иванов, Велико Йорданов, Диаманди Ихчиев, Райчо М. Каролев, Василка Кертева, Иван Кирилов, д-р Александър Козаров, Михаил Кремен, Трифон Кунев, Георги А. Кърджиев, Васил Д. Манчов, Илия Миларов, Светослав Минков, Никола Михов, Константин Д. Мутафов, Жана Николова, Владимир Полянов, Андрей Д. Протич, Васил Пундев, Николай Райнов, Пенчо П. Славейков, Петко Р. Славейков, Евтим Спространов, Васил Д. Стоянов, Димитър Т. Страшимиров, акад. д-р Александър Теодоров-Балан, д-р Михаил Тихов, Петко Ю. Тодоров, Кирил Христов, Стилиян Чилингиров, Пейо К. Яворов и др. В библиотеката са служили и видни чужденци, живущи в страната ни: Л. Барбар, граф Николай Н. Игнатиев, д-р К. Иречек, Иван Николаевич Калина, проф. Валерий Погорелов, Д. Е. Такела и други.

Освен личните досиета на голяма част от служителите на библиотеката в архива са запазени писма, молби, заявления и други документи на кандидати за служба, които по една или друга причина не са могли да станат библиотечни служители.

Във връзка с персонала на библиотеката има и други документални материали — писма, окръжни, пълномощни, разписки, описи на оправдателни документи и др., разменени между библиотеката, Министерството на народното просвещение, Дирекцията за стопански грижи и обществена предвидливост в София, Съюза на кооперациите — София, Софийското градско общинско управление, разни шивачи и др. в периода 1881—1944 г., които се отнасят до разни социално-битови въпроси, до охраната на труда и до трудовата дисциплина.

Сравнително малко на брой са документите относно *квалификационните мероприятия* в библиотеката: изложения, писма, заповеди, удостоверения, сметки и др. на български, руски,

немски и френски език от 1880 до 1919 г. Те съдържат сведения за необходимостта от подготовка по библиотечно дело на директора и помощник-библиотекарите, като се заимствува опитът на библиотеките в Белград, Загреб, Виена, Прага, Лайпциг и Букурещ; командировката на пазителите Златан Върбанов и Иван Я. Велински в Москва да следват популярния библиотечен курс в университета «А. Л. Шанявский»; командировката на библиотекаря д-р Иван Димитров за участие в библиотечните курсове на Придворната и държавна библиотека в Мюнхен в 1911 г.; курсовете за практически познания по счетоводство, търговско смятане и други търговски дисциплини за административния персонал и др.

Писмата, заявленията, рапортите, пълномощните и други документи на български, немски и френски език, разменени между библиотеката и Министерството на народното просвещение, Българската народна банка, Софийското държавно ковчежничество, отделни служители на библиотеката и др. в периода 1886—1926 г., се отнасят до *командировките* на редица библиотечни служители в страната или зад граница, натоварени с най-различни задачи, като: командированото на директора на библиотеката В. Д. Стоянов през 1891 г. за изучаване устройството на Земската библиотека в Прага; на директора на библиотеката П. П. Славейков в 1903 г. в Търново за прибиране на ценни книги и стари ръкописи от архивите на Общинското управление и Мъжката гимназия в Търново, както и *командировка в странство през 1911 г. да изучи устройството* на тамошните библиотеки във връзка с постройката на собствена сграда на библиотеката, да се запознае с архивите в Дубровник и Палермо, да събере стари книги по «Балканика» и венециански издания на славянски книги; на П. К. Яворов през 1907 г. за изучаване уредбата на библиотеките в Париж; редица научни командировки на главния библиотекар д-р Н. Михов в чужбина във връзка с историческата му библиография на България и Турция, както и в Брюксел през 1910 г. за участие в Международния конгрес по библиография и документация; пак на д-р Н. Михов през 1912 г. в Петербург и Берлин за запознаване с библиотечното дело в Русия и Германия, и в Търново, за да прибере библиотеката на хаджи Николи Д. Минчоглу, подарена на библиотеката от съпругата му; на библиотекаря д-р Димитър Киряков в Германия и Австрия през 1921 г. и др.

Запазени са присъствени книги на служителите на библиотеката за периода 1919—1938 г.

Към изброените дотук документални материали във връзка с личния състав има една немного голяма преписка на библиотеката с министерствата на народното просвещение и на финансите, Върховната сметна палата, Софийския университет, Окръжната реквизиционна комисия, Военното окръжие в София и др. от 1879—1941 г. за положението на персонала в библиотеката и измененията на Закона за народното просвещение в 1919 г.; прекласирането на служителите; назначаването на пенсионирани поборници на служба в библиотеката и използуването на труда на трудоваци; служебното положение на командированите в библиотеката гимназиални учители; ревизиране службата на персонала в библиотеката през 1905 г. от Стоян Аргиров и др.

Във връзка с дейността на *канцеларията* на библиотеката са входящите и изходящите дневници и разносните книги от периода 1879—1945 г., както и една *преписка* от 1879—1931 г. относно набавянето на канцеларски материали; получаването и изпращането на пощенски пратки; уреждането на отношенията с други учреждения; съдебните дела на библиотеката; общите правителствени разпореждания и др.

Във фонда се съхранява голяма част от *счетоводните документи* на библиотеката. Писма, изложения, окръжни, бюджетопроекти и др. от периода 1879—1931 г. отразяват библиотечния бюджет: разходи на библиотеката през съответните финансови години, направени във връзка със събирането и откупуването на старини за библиотечния музей, купуването и подвързването на книги и периодични издания, с личния състав и др. Други подобни документи (на български и руски език), разменени между библиотеката и Управлението на императорския руски комисар в България и Министерството на народното просвещение през периода 1879—1922 г., дават откъслечни сведения за *щата* на библиотеката.

Във връзка с месечните *заплати* на служителите има голям брой документи, между които ведомост и раздавателни списъци за месечните заплати и някои допълнителни възнаграждения; писма, призовки, изпълнителни листове и други документи за удръжки върху заплатите; документи, които дават сведения за разни допълнителни възнаграждения върху заплатите и за прослуженото време, както и една доста голяма *преписка* на библиотеката с Министерството на народното просвещение, Министерството на финансите, Пенсионното управление в София, Софийското градско общинско управление и др. все по въпроси относно заплатите: удръжки, повишения, до-

пълнителни възнаграждения, заплатите на служещите по време на войните и др.

Към счетоводните документи на библиотеката се отнасят още *партидни книги* от 1901—1916 г., отразяващи разходите за купуване и подвързия на книги и периодични издания, купуване и поправка на мебели, купуване на канцеларски потреби и др.; *приходо-разходни тефтери* за приходите и разходите на библиотеката, паричните известия, кредитите и платежните заповеди; актове, протоколи, описи, писма и други документи относно ревизирането на финансовата дейност на библиотеката; *преписка* във връзка със счетоводната дейност на библиотеката, отношенията ѝ с Българската народна банка и някои общи правителствени разпореждания.

Писма, рапорти, сметки, окръжни, протоколи и др. (на български, руски, немски и френски език) дават сведения за *домакинската дейност* на библиотеката: поддържане на помещенията; набавяне на инвентар, отоплителни материали, пишещи машини, прахосмукачки, каса за съхраняване на поценните ръкописи и старопечатни книги, както и апарат за фотографирането им и др.; прокарване на електрическа инсталация и телефон; направа на шкафове и дървени лавици за книжовния фонд; поправка на мебели; икономия на материалите и др.

Въпросите за *библиотечните помещения* са отразени в преписката на библиотеката с Министерството на народното просвещение, Министерството на обществените сгради, пътищата и благоустройството, Министерския съвет, Софийското градско общинско управление и др. Тя съдържа сведения за осигуряването на сгради и пренасянето на библиотеката в нови помещения (Голямата джамия, Софийската класическа гимназия, Гражданския клуб, къщата на Д. М. Ябланski и др.); съграждането на нови помещения, пристройки, книгохранилища; ремонти на помещенията, канализацията и оберлихта; условията за работа и за съхраняването на книгите и другите сбирки; мерките за прокарване на осветителна инсталация и др. с оглед на охраната на книжовното имущество и помещенията; отражения на Сръбско-българската война и Първата световна война върху набавянето, обработката на книгите, библиотечната сграда и др.

Документите във връзка с осигуровката и охраната на библиотеката съдържат сведения за оценката на целия библиотечен инвентар във връзка с неговата осигуровка; осигуровката на движимото и недвижимото имущество на библиотеката от пожар;

осигуровка на книгите за 80 000 лв. у Credit foncier; наличното книжовно и ръкописно богатство на библиотеката към декември 1919 г. и необходимостта от застраховката му; изготвянето на описи за всички книги и принадлежности на библиотеката с обозначение на цените им с оглед на осигуровките; набавяне на пожарогасители и пожара в библиотеката на 6. VI. 1909 г. и др.

Група документи третират общи административно-финансови въпроси на библиотеката: оказване на методична помощ на библиотеки, читалища и др.; препращане, размяна и подаряване на книги от библиотеката на други библиотеки, на разни читалища и др.; набавянето на книги за Висшето училище в София (дн. Софийски университет «Климент Охридски»); подготвяне на колекция по войната; откриването на Търновската библиотека и др.

Документалните материали във връзка с *набавянето на книжовното имущество* на библиотеката показват, че то е ставало по следните пътища: дарения, откупване, международен книгообмен и депозит. *Дарения* са били правени на български, руски и други чуждестранни книги и периодични издания. За *даренията на руски книги* се отнася една преписка на руски и български език (1878—1901 г.) на библиотеката с канцеларията на софийския губернатор, Управлението на императорския руски комисар в България — Съдебен отдел и Отдел за народното просвещение, Министерството на народното просвещение, Българското настоятелство в Одеса, славянските благотворителни общества в Русия, проф. Иван В. Платонов от Харков, Петър Вл. Алабин и др. Документите са свързани с дейността на Алабин в полза на библиотеката — агитация сред членовете на славянските благотворителни общества в Русия, събиране на книги, уреждане на кредити в руски книжарници и др. Освен това те съдържат сведения за даренията на Ив. В. Платонов и ролята на Одеското българско настоятелство по събиране и пренасяне на книгите в България; за подарените книги от Яков Т. Головацки, Григорий Ст. Шведов, Дмитрий М. Росновски, полковник В. Д. Мерказин, В. С. Росоловски, руските университети и др.; за набавянето на учебници и черковни предмети, подарени от руския народ за българските училища и черкви; за благодарността на българския народ към руските дарители и пр.

Много повече са документите за *дарения на български книги*. Те се отнасят до изпращането в дар на библиотеката разни ведомствени издания (статистически отчети за преброя-

вания, правилници, закони, сборници от окръжни писма и предписания, училищни отчети, партийни устави и програми, годишници и др.), както и за подарени книги от частни лица (Ив. Вазов, Хр. Г. Данов, П. Р. Славейков, Ст. С. Бобчев, Панделн Кисимов, Сава И. Доброплодни, Стоян Михайловски и др.). Има също така документи, свързани с издирването и поканването на лица и организации да подарят свои издания на библиотеката, за което е било апелирано и към българските издатели и печатари вън от България.

За *дарения на чуждестранни книги* свидетелствува една преписка от документи на български, английски, немски, френски, руски и сръбски език от 1879—1921 г., разменена между библиотеката и Министерството на народното просвещение, българските легации в чужбина, чуждестранните легации в София, Дирекция на печата, Министерство на външните работи и изповеданията, Митницата в Лом и др. Тя се отнася до подарените на библиотеката книги от частни лица — българи и чужденци, и разни учреждения и обществено-политически и културни организации, като: М. Дринов, Никола С. Ковачев, Яков Ф. Кларк, д-р К. Иречек, бр. Е. Паница, д-р Иван Шишманов, Ватрослав Ягич, Коста Херман, Франц Тула, Еманюел Делорм, Станислав Белза, Норвежкото министерство на вероизповеданията и на народното образование, Федерацията за световен мир — Бостон, Гръцкото училищно настоятелство, румънския министър на народното просвещение и др. Освен това документите съдържат и апел на библиотеката до Министерството на народното просвещение да осигури дарението на ценни чуждестранни литературни съчинения и научни трудове; сведения за книгите, справочниците, периодичните издания и др., от които се нуждае библиотеката; сведения за подарените лични библиотеки на проф. д-р К. Каснер и Антон Г. Драндар на библиотеката, както и за прехвърлянето на част от библиотеката на Дирекция на статистиката към Народната библиотека и др. В тези документи има данни и за библиотеката на Българското книжовно дружество в Браила.

Наред с книгите библиотеката е получила в *дар* и доста ценни *периодични издания* — български и чужди. Както се вижда от запазената документация, тя е отправила редица апели до издатели и автори на български периодични издания, за да ѝ ги подарят. Библиотеката е проявила също така дейност и за набавянето на излезли вън от България периодични издания. Запазени са документи за такива дарения от П. П. Карапетров, Ю. Иванов, Ив. Карастоянов, С. В. Арсениев, д-р Ф. Л. Кинсбери и др.

Преписката на библиотеката с българските легации в Лондон, Москва и Загреб, Югославската академия в Загреб, Императорския казански университет, Международния институт за разпространение на социални опити в Лондон и др. от 1879—1921 г. се отнася до дарения на чуждестранни периодични издания за библиотеката от Никола С. Ковачев във Виена, семейство П. Боткин (чрез Екатерина Каравелова), Югославската академия в Загреб, Немската легация в София и др., както и до дейността на българския пълномощен министър в Ниш и Москва Стефан Чапрашиков за снабдяването на библиотеката със сръбски ежедневни вестници, излизали по време на Първата световна война и отнасящи се за България и с руски социалистически вестници и списания, излизали през 1918 г.

Библиотеката е получила в *дар* и много ценни *отделни библиотеки:* Денкоглувата библиотека (документите се отнасят до начина на съхраняване на тази библиотека и нейното съдържание, предаването ѝ от Народната библиотека на Софийското училищно настоятелство през 1884 г. и опитите за възвръщането ѝ в библиотеката през 1919 г.); библиотеката на Любен Каравелов (запазени са документи във връзка с препращането на тази библиотека, завещана от Каравелов на Народната библиотека в София; приложеният опис на книгите разкрива съдържанието на тази библиотека); Венелиновата библиотека (запазено е едно писмо от Одеското българско настоятелство до библиотеката от 29. X. 1879 г. относно предаването на тази библиотека на Софийската); библиотеката на Българското книжовно дружество в Браила, която временно е била дадена на Народната библиотека в София (документите са от 1882 г. и се отнасят до възвръщането на тази библиотека на собственика ѝ — Книжовното дружество, и попълването ѝ с дубликати от Народната библиотека); библиотеката на българското ученическо дружество «Братски труд» в гр. Николаев—Херсонска губерния, УССР; библиотеката на Иван Попвелчев Грудов (две писма от 1896 г. относно завещаната от Грудов библиотека на държавата и намиращите се между книгите му архиви на Българския таен централен комитет в Букурещ — 1866/67 г., редактирания от Грудов в. «Народност» и др.); колекция по войната 1915—1916 г. (преписка между библиотеката и Министерството на войната, Щаба на действуващата армия, кмета на София, редакциите на вестниците и др. относно събирането на всички печатни материали, които илюстрират обществения и духовния живот на страната ни по време на

Първата световна война с оглед на бъдещите научни изследвания; апелирането към редакции, писатели и художници, *войскови части, издателски къщи, дружества и комитети* да подпомогнат комплектуването на колекцията по войната *1915—1916* г. със *своите издания; размяната на подобни сбирки* с библиотеките във Виена, Мюнхен, Йена и др.) и библиотеката на общественика Спиро Гулабчев.

Към документите за дарения се отнася и една преписка между библиотеката и министерствата на народното просвещение и на външните работи и изповеданията, американския консул в София, Франк Пекхам във Вашингтон и др. относно учредяването на фонд «Д-р Ст. Панаретов» към Министерството на народното просвещение във връзка със завещаните 1500 долара от българския пълномощен министър в САЩ д-р Стефан Панаретов, от лихвите на който да се купуват книги за библиотеката.

Набавянето на книжовния фонд на библиотеката е ставало главно чрез *откупване. Български книги* за общия фонд на библиотеката са били системно откупвани и след въвеждането на Закона за задължителния депозит. Запазени са документи във връзка с отпущането на суми за закупване на книги и предложения на Министерството на народното просвещение за закупване на новоизлезли български книги; откупването на *книги от частни лица (Ив. Бацов, М. Москов, Киселов и др.)*, както и на библиотеките на учителя Недьо Н. Жеков и книжовника *Начо А. Начев; апела на библиотеката до книжари и* издатели да ѝ изпратят каталози на своите издания с обозначение *на цените им и др.*

Една преписка на български, руски, немски, френски, *английски и сръбски език* се отнася до попълването на книжовния фонд на библиотеката чрез *откупване на чуждестранни книги*. Документите разкриват връзките на библиотеката с разни издателски и книжарски фирми в чужбина по набавянето на чуждестранна научна и художествена литература: Петербург (фирмите Волф, Глазунов, Карбасников, Суворин и др.), Харков (Полуехтов), Париж (Ашет, Велтер, Гютнер, Курие Европа, Русо и др.), Лондон (Лонгманс & Ко, Содеран, Стандард и др.), Берлин (Ладишников, Логос и др.), Лайпциг (Брогхаус, Граф, Лоренц, Отоше Буххандлунг, Фолкмар, Харасовиц и др.), Виена (Геролд & Ко и др.), Прага (Ото), Букурещ (Сфетя), Белград (Цвиянович) и др. Документите се отнасят още и до правилника за събиране и изразходване на сумите за доставка на книги в народните библиотеки; откуп-

ването на библиотеките на Спиридон Палаузов, Стефан Верковић, П. П. Славейков, Иван Ст. Андрейчин, Давид Панайотов и др.

Множество документални материали показват уреждането на сметките на библиотеката с разни издателски и книжарски фирми, български и чуждестранни, за доставката на книги и периодични издания и отпуснатите суми от Министерството на народното просвещение за тази цел; пренасянето на пратките с книги от Ломската митница до София; изплащането на книгите, поръчани от П. Вл. Алабин; уреждането на сметки за подвързия на книгите и др.

Запазени са документи за *закупването и на периодични издания — български и чужди*, от разни издатели, редактори, книжари и частни лица. Те съдържат сведения за абонирането на библиотеката за разни български и чуждестранни вестници и списания и помощта на българските агентства в чужбина; издирването на липсващи в библиотеката периодични издания; осигуряване на кредити в чуждестранните книжарници и издателства; набавянето на чужди списания, съдържащи статии за България; получаването на секретни издания и цензурните ограничения у нас; абонамента на библиотеката в «Argus Suisse de la Presse» в Женева за получаване на изрезки от вестници, съдържащи сведения за България, и др.

Библиотеката е набавяла също така фондове във връзка с учредяването на отделите «Булгарика» и «Балканика». Документите се отнасят до набавянето на книги и периодични издания, съдържащи сведения за България, Балканския полуостров и славяните изобщо; отразяват преговорите на библиотеката с агенция «L'Argus de la Presse» в Париж за доставката на всичко писано за нашето отечество в световния периодичен печат през 1912—1913 г.; попълването на сръбския отдел в библиотеката, и то главно с книги върху художествената литература; набавянето на руски книги за България и Балканския полуостров и др.

Известен брой от запазените документи във връзка с комплектуването на книжовния фонд на библиотеката се отнася до *размяната* на библиотечни издания и други книги между Народната библиотека в София и библиотеките в Петербург, Москва, Харков, Воронеж, Кронщад, Виена, Стокхолм, Лондон, Рио де Жанейро, Вашингтон, Прага, Брюксел, Монтевидео, Упсала, Каракас и др. Те съдържат още сведения за условията на Виенската библиотека за размяна на книги, предложенията от службата за депозит и международен книгообмен в

Монтевидео за разширяване на връзките по книгообмен в България; приемането на Народната библиотека за член на Международния библиографски институт в Брюксел и др.

От 1897 г. с въвеждането на Закона за задължителното и безплатно *депозиране* на излизащите у нас печатни произведения в Народната библиотека в София започва набавянето на книжовното ѝ имущество и по този път. Във връзка с това са запазени много описи на депозираните печатни произведения в библиотеката от разните печатарски заведения в страната ни от 1902 до 1934 г.; писма, описи и списъци във връзка с изпращането на печатни издания (книги и периодика), депозирани от софийските печатници в библиотеката и предназначени за библиотеките в Пловдив, Търново и Шумен; списъци на печатниците и литографните заведения в различните градове на страната и месечни сведения за състоянието и промените в тях; разсилни книги относно депозираните печатни произведения в народните библиотеки от софийските печатници и др.

Една огромна *преписка* от близо 8000 документа (писма, пощенски карти, списъци, окръжни, актове и др.) от 1879—1944 г., разменена между библиотеката и окръжните и околийските управления в страната, окръжните и околийските училищни инспекции, окръжните финансови и данъчни управления, печатниците в страната и др., разкрива опитите и борбата на библиотеката за въвеждане на задължителното депозиране на печатните издания; разпорежданията на Министерството на народното просвещение до окръжните управители и околийските началници във връзка с прилагането на Закона за депозита и контрола върху печатниците; съставянето на актове, глобяване на печатари и подвеждането им под отговорност за неспазване на закона; депозирането на печатни издания от различните печатници в страната в библиотеката; депозирането на докторските дисертации и тези; качеството на хартията на депозитните екземпляри; състоянието и промените на печатниците в България и др.

За *регистрирането* на наличното книжовно имущество на библиотеката са запазени само няколко инвентарни книги и незначителен брой документи относно отпечатването на тези книги, както и някои бележки към инвентара за чуждестранните книги.

Най-малко документи са запазени във връзка с библиотечната *обработка* на книжовното имущество. В няколко писма и списъци на книги и списания се третира въпросът за съставянето на каталог на *дубликатите* (от български и чужди автори);

представянето в Министерството на народното просвещение на списъци на дубликати, трипликати и пр.; размяната на дубликати с други библиотеки (на гимназии, на Българското книжовно дружество в София и др.); изпращането на библиотечните дубликати по държавните учебни заведения; изработването на шкафове за дубликати и др.

Отделна преписка на библиотеката с Министерството на народното просвещение, Международния институт за библиография в Брюксел, д-р Парлапанов в Лайпциг и др. от 1880—1922 г. се отнася до съставянето на *каталози* на библиотеката и тяхното отпечатване; начина на подреждане на фишите на кирилица и на латиница и поръчката на фиши от Международния институт за библиография в Брюксел; критики на читатели към каталозите на библиотеката и необходимостта от един добър систематичен каталог; оказване на методична помощ на други библиотеки при систематиката на книгите и периодиката и подреждането на фишите; набавяне на шкафове за каталозите; библиотеката на Българското книжовно дружество и Денкоглувата библиотека и др.

Запазени са и четири *инструкции* от 1937 г. за изработването на правила за каталогизация на книжовното имущество и за библиотечното описание на издания от колективен автор.

Относно *използуването и съхраняването* на книжовното имущество на библиотеката са запазени различни документи.

За *читателските посещения* свидетелствуват книгите за разписване, които освен имената на читателите съдържат и заглавията на четената литература, и *преписката* относно наредбите за използването на книжовния фонд на библиотеката; режима на ползването в празнични дни; дните и часовете, в които е отворена библиотеката; ограниченията към учащите се при ползването на библиотечния фонд; работата на дежурните в читалнята; препоръките за лица, натоварени с научни и служебни задачи (изработването на медицинска библиография, написване история на Българския народен театър и др.), на които библиотеката да окаже съдействие; извършени нарушения от читателите по правилника за ползване на книжовния фонд и пр.

Във връзка с *домашния прочит* са водените специални книги с имената на читателите, заели от библиотеката книги, заглавията на заетите книги, платеният депозит и др. и една доста голяма *преписка* относно предписания на Министерството на народното просвещение по заемането на книги за домашен прочит; поръчителства на частни лица и учреждения до библи-

отеката за вземане на книги; съдебни процеси срещу нередовни читатели (напр. писателя Никола Йонков-Владикин); преустановяване раздаването на книги за домашен прочит (при епидемични заболявания и др.) и пр.

Относно *статистиката на четенето* са черновите на месечни и годишни статистически ведомости, изпращани до Министерството на народното просвещение, съдържащи броя на посетителите в библиотеката, категориите читатели, броя и езика на раздадените книги и пр. Запазени са също така писма, описи на оправдателни документи, вносни листове и др. по обнародването на статистическите ведомости в «Държавен вестник», публикуването на статистическите данни за библиотеката в Статистически годишник на Дирекция на статистиката, публикуването на статистически данни за Пловдивската библиотека и др.

Въпреки че библиотеката не е имала специално развит информационно-пропаганден отдел, *справочно-библиографска работа* е била извършвана през целия период на нейното съществуване преди *9.IX. 1944* г. Както се вижда от запазената кореспонденция по тези въпроси, тя се отнася до даването на най-разнообразни справки: за излизащите вестници и списания в София и в България; за връзките на библиотеката с Международния библиографски институт в Брюксел; за изданието на съчиненията на Александър Ив. Херцен в Петербург; за читалищата в България; за черквата «Св. София» в София; за ръкописи и печатни книги с музикално съдържание; за атентата в Солун през април 1903 г., за отражението на Балканската война в италианския печат и др. Запазени са документи и за извършена библиографска работа от библиотеката, напр. изработена е била библиография на български преводи и преработки на Гоголеви произведения, портрети и др. за Гоголевия музей в Нежин и др.

За *културно-масовата работа* на библиотеката се намират *отделни документи по уреждане на изложби на книги и периодични* издания (по случай Всеславянския журналистически конгрес в София в 1910 г. и др.), на публични лекции в читалнята на библиотеката и др.; по посрещане на гости-чужденци; по разпращането в чужбина на книги, отнасящи се до България; по публикуването на статии за библиотеката и др.

Няколко писма, актове и описи дават сведения за прочистването на книжовния фонд на библиотеката през 1885 г. от специално определена комисия, както и за унищожаването на издателски и книжарски каталози като ненужни.

От запазените документи се вижда, че макар и библиотеката да не е имала самостоятелни отдели по *междубиблиотечна заемна служба и международна междубиблиотечна заемна служба*, тя е извършвала такава дейност. Напр. от библиотеката са били изпращани на частни лица и учреждения (министерства, училища, читалища, театри, съдилища, болници и др.) в София и в провинцията български и чужди книги, справочници и периодични издания за научна работа, служебни справки и др. За същата цел библиотеката е разменяла книги с Университетската библиотека в София, Пловдивската градска библиотека, читалището в Калофер и др. Във връзка с проверката на целия библиотечен имот през 1909 и 1913 г. са били взети редица мерки за прибиране на раздадените книги. Били са определени също така и условията за даването на книги вън от библиотеката на учреждения и на по-висши длъжностни лица. Запазени са документи и за заемането на книги от чуждестранните библиотеки за временно ползване в Народната библиотека в София.

Относно *съхраняването* на книжовното имущество са запазени следните документи: преписка за подвързията на книжовния фонд; разпореждания, правилници и списъци във връзка с проверките на библиотечното имущество през 1895, 1900 и 1931 г., както и установените липси на книги и вестници при проверките през 1939—1943 г.; малка преписка за извършени разследвания с помощта на полицията и Столичното градоначалство за откраднати книги и периодични издания, за пренасянето на ценни книги в хранилището на Българската кооперативна банка по време на Първата световна война, за неправилно изгорени книги и вестници през 1902 г. и др.

Запазени са документи и относно следните *специални сбирки* на библиотеката:

Библиотечна лавка, от приходите на която са се закупвали книги за библиотеката (материалите са във връзка с доставката на икони и църковни вещи през 1878—1879 г. от магазина на петербургския фабрикант М. Ив. Лихачов чрез П. Вл. Алабин и с посредничеството на Българското настоятелство в Одеса, както и с изплащането на доставените вещи).

Музеен отдел (документите се отнасят за събирането на старини, археологически находки, монети и др. из страната ни и съхраняването им в библиотеката; за ордените на екзарх Антим I; за изображенията от Драгалевския манастир и Боянската църква; за пръстена на Г. С. Раковски; за археологичната сбирка на Тодораки Димитракиев от Враца; за Белен-

ското знаме от Априлското въстание; за пушката на Ангел войвода от Хасково ; за съставянето на зоологически кабинет към музея; за размяната на дубликати от древни монети с Пловдивския музей и др.).

Ръкописи, старопечатни и редки книги (преписка относно издирването, събирането и откупването на ръкописи, старопечатни книги и вестници, евангелия и др. и оценките на проф. Беньо Цонев; уреждане каталога на ръкописите; ползуването на ръкописната сбирка и на старопечатните вестници и книги у нас и в чужбина — напр. в Петербургския университет от проф. Петър Ал. Лавров; подарените книги и ръкописи от библиотеката на Панайот Хаджидобрев от Котел; съхраняването на ръкописите и описа им от Б. Цонев; описът на историческите документи от проф. Васил Златарски и др.).

Ориенталска сбирка (документи за набавянето на турски книги, списания и архиви и оценката им; за съставянето на научен опис на ръкописните и старопечатните турски книги; за библиотеката на Пазвантоглу и на великия везир Ахмед Векиф паша; за справки из турските архиви, съхранявани в библиотеката; документация относно мерите на с. Враждебна и с. Драгалевци, Софийско, и др.).

Архивна сбирка (материали във връзка с набавянето на архивни документи; архивните фондове на Васил Д. Стоянов, Тодораки Димитров от Враца, Българското благотворително общество «Дружба» в Браила, Варненското губернаторство и Окръжно управление от 1878—1899 г., Търновската епитропия и др.; завещанията на Евлогий Георгиев и Сароглу; използването на архивния фонд на Л. Каравелов и др.).

Портрети, карти и графика (документите се отнасят до набавянето на портрети, географски карти, щампи, албуми, литографически картини, акварели и др.; даренията на портрети от руския народ за библиотеката; ползването на портретната сбирка и др.).

Музей «Иван Вазов» (документи за юбилея на Вазов в 1920 г.; смъртта на писателя и инвентаризирането на движимите му и недвижими имущества; ордените му и др.).

Една немного голяма преписка хвърля светлина върху отпечатването и разпространението на някои *библиотечни издания* и направените критики и рецензии върху тях, отпущането на бюджетни средства за заплащането им и др. Тези издания са: «Български книгопис», започнал да излиза като периодично издание от 1897 г. под заглавие «Библиографически бюлетин»; «Систематически каталог на Софийската на-

родна библиотека», С., 1900; «Опис на българските периодични издания в Народната библиотека в София. 1844—1900», С., 1903; «Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София» от Б. Цонев, С., 1910; «Каталог на библиотеката «Марин С. Дринов», С., 1914; годишниците на Народната библиотека в София за 1912—1913 г., за 1914 и 1923 г. и «Опис на старите печатни български книги (1802—1877)» от В. Погорелов, С., 1923.

Най-сетне има документи във връзка с *участието на библиотеката в разни акции — общонародни и международни*. Преписката на библиотеката с Министерството на народното просвещение, разни благотворителни дружества, Софийското градско общинско управление, Софийския клон на дружество «Български Червен кръст» и др. (1879—1922 г.) се отнася до участието на служители от библиотеката като агент-преброители и контрольори при редица статистически преброявания на населението в България. Тя съдържа още сведения за участието на библиотеката при отпразнуване 50-годишнината на българската журналистика и чествуване паметта на Константин Фотинов; издигане на паметник на Христо Ботев във Враца и Г. С. Раковски в Котел; отпразнуване Деня на славянските просветители Кирил и Методий, годишнината на Климент Охридски и на българската просвета, 100-годишнината от рождението на Добри Чинтулов и др.; чествуване на български артисти; погребението на Васил Кънчов; стачките и демонстрациите на 24. XII. 1919 г.; изготвянето на закони и законопроекти (за народното просвещение, за Държавното музикално училище и др.); увековечаване паметта на ген. Михаил Д. Скобелев и др.

Наред с тези общонародни прояви запазените документални материали разкриват една широка международна дейност на библиотеката. Тя е участвувала напр. във Всемирното парижко изложение в 1900 г., в Лондонското балканско изложение в 1907 г., за което е наградена със специална грамота и златен медал, в Международната изложба на графическо и печатарско изкуство в Лайпциг през 1914 г., във Всемирната изложба в Сан Франциско в 1915 г., във фестивала в Залцбург през август 1922 г. и др. Освен това библиотеката е взела участие със свой представител (директора П. П. Славейков) при откриването на паметника на Николай В. Гогол в Москва през 1909 г., когато е станало и приемането на останките и на библиотеката и архива на проф. М. Дринов в Харков; в 50-годишния юбилей на Румянцевския музей в Москва през април 1913 г.;

в честуване на 75-годишнината на Феликс Каниц; в издигането на паметник на Михаил Д. Скобелев в Москва; в отпразнуването на 1000-годишнината на славянското богослужение във Виена и др.

Няколко документа от общ характер се отнасят до Българското книжовно дружество в София; до извършената анкета за училищата, читалищата, черквите и др. в Добруджа и изпращането на суми до Спас Бошнаков в Цариброд.

Фонд № 36; 1341 док.; 1811 . . . 1867 г.

ГЕОРГИ (ЙОРГО) ПОПСИМЕОНОВ

(Георги Попов, Георги Попович, Георги Чорбаджи, Георгиади Симониади, *Георги Анагноста, Георгиос Симониадес, Г. П. С. А.*)

Влиятелен чорбаджия в Търновската каза през XIX в. и за разлика от другите чорбаджии застъпник на интересите на раята пред турската власт; роден през 1782 г. в с. Арбанаси, Великотърновско; баща му, поп Симеон, бил учител в гръцкото килийно училище в Арбанаси, където първоначално учил и Георги; завършил прочутото елинско училище на Христаки Павлович и Емануил Васкидович в Свищов; след завършване на образованието си започнал търговия в родното си село; в 1821 г. назначен от турското правителство за каза векили на Търновската каза, а малко по-късно — за сандък емини на казата; бил викан и за член на меджлиса в Търново; "като гръкоман в гръцко-българската църковна разпра поддържал, че българите не трябва да се отделят от Гръцката патриаршия, но не бил сляпо оръдие на гръцките владици и като млад каза векили бил обвинен в бунтовничество против законните власти и изпратен за девет месеца на заточение в Димотика; в 1854 г. награден от султан Абдул Меджит с ордена «Меджидие»; на служба останал до 1869 г., когато бил пенсиониран от турската власт; починал през 1881 г. в Арбанаси.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1948 г.

Източници:

За фондообразувателя: Великов, Ст. и Ст. Маслев. Документи за положението на българското население от Търновската каза през Кримската война. — Известия на Държавните архиви, т. 5., С., 1961, с. 174—221; Костов, Д. Арбанаси. Научно-популярен очерк, С., 1959, с. 32—34; Попгеоргиев, Й. Село Арбанаси. (Историко-археологически бележки.) — Периодическо списание на Българското книжовно дружество в София, 1903, св. 1—2, с. 86—123.

Публикации на документи от фонда: Великов, Ст. Към въпросa за времето на Дядо Николовото въстание и за предателството, което улеснило неговия разгром. — Истор. преглед, VII, 1950—1951,

кн. 2, с. 206—209; Великов, Ст. и Ст. Маслев — вж. пос. по-горе статия; Попгеоргиев, Й. Документи по учебното дело във Враца, Градец, Елена, Габрово, Разград, София, Сливен и Шумен. — Учил. преглед. Неофициален дял, 1907, кн. IV, с. 370—397; Цончев, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. С., 1934.

Документалните материали, с малки изключения, са *кореспонденция*, и то предимно писма, на чорбаджии, първенци и жители от Габрово, Дряново, Елена, Трявна, с. Беброво (Еленско), с. Килифарево (Великотърновско) и други селища на Търновската каза, адресирани до Г. Попсимеонов (в Търново и Арбанаси) като каза векили и официален защитник на българското население пред турската власт — в Търново и понагоре. Само незначителна част от тях са отправени и до търновските първенци Янко Евстатиев, Евстатий (Статаки) Хаджиниколаев и хаджи Минчо Хаджицачев. Те третират предимно въпроси, свързани с ежедневието на българския народ под турско робство, което ги прави особено ценни. Доста от тях са подписани от повече лица, поради което представляват едновременно и списъци на видни българи от разни селища на Търновската каза. Интересни са и от езикова гледна точка, тъй като са изпъстрени с една смесица от български и турски думи, с което дават представа за ежедневния говор на българите в този край. Само малък брой от тях са писани на гръцки и турски език. Почти всяко писмо подчертава голямото раболепие на българските чорбаджии и първенци пред турската власт. Със своето съдържание писмата илюстрират подробно правните отношения на раята към властта, тежкото икономическо положение на българския народ под иго, турското управление и народните подтисници, ролята на българските чорбаджии и пакостното им влияние в живота на народа, борбата с Гръцката патриаршия за черковна независимост и др. Освен това кореспонденцията отразява богато дейността на фондообразувателя.

Една от главните теми, по която има запазени много документални материали, е *потисничеството на официалната турска власт* над българското население в Търновската каза чрез нейните представители — административните, финансовите и полицейските чиновници. В редица писма до Г. Попсимеонов габровски, еленски, котленски, тревненски и ямболски първенци дават сведения за турското управление в своите селища: Габрово (през 1842, 1846 и 1861 г.), Елена (през 1848, 1852 и 1853 г.), Котел (през 1845 и 1849 г.), Трявна

(1853 г.) и Ямбол (1842 г.); разказват за развалата на някои местни чиновници, които явно вземали рушвет, и молят да се вземат мерки срещу тях; не желаят чиновници с харем, защото това се отразява зле на морала, и др. В многобройни писма от с. Беброво, Габрово, Горна Оряховица, с. Килифарево, Котел и др. (от 1816—1865 г.) жителите на тези селища системно се оплакват на каза векили от лошото турско управление в Търново, от злоупотребленията и беззаконията на неговите органи и с право негодуват, че правителството им праща чиновници, нежелани от народа, а не онези, които той иска. Бебровските жители настояват при смяната на правителствени чиновници да се взема съгласието на всички селяни. Като израз на голямото недоволство срещу официалната турска власт в Търново през 1849 г. се явява специална делегация от български граждани в Цариград да прави постъпки пред Високата *порта за сменянето на търновския паша.*

В писмата населението най-много се оплаква от управлението на мюдюрите. Много селища на казата изпращат до Г. Попсимеонов протести срещу техните беззакония и желаят да ги освободи от тях. Напр. жителите от с. Беброво искат преместването на мюдюра им, защото не си гледал работата; гражданите и първенците от Габрово не искат повече за мюдюр Али Пехливан; не желаят своя мюдюр и в Горна Оряховица, защото вършел беззакония, биел гражданите и пр.; недоволни са също от мюдюрите си в с. Долна Оряховица (Г. Оряховско), в Дряново, където мюдюрът имал лошо поведение, в с. Жеравна (Котленско), откъдето протестират срещу мюдюра Тахир ага, в с. Килифарево, в Севлиево, откъдето еснафите донасят, че мюдюрът им не искал да преследва злодейци, извършили убийство на мирни граждани, в Трявна, откъдето от 1853 г. до 1861 г. непрекъснато се оплакват от своите мюдюри поради невежеството им (някои не знаят нито да пишат, нито да четат) и своеволията им.

Големи своеволия са вършели и финансовите власти и особено техните органи — бирниците (тахсилдари и кабзимали). Така напр. габровци се оплакват от финансовия чиновник Сюлейман ефенди; от с. Килифарево искат да ги освободят от тахсилдара, защото тормози сиромасите; от Трявна се оплакват от кабзимала си и др. Писма на недоволство са били изпращани до Г. Попсимеонов и срещу управлението на азите. Първенци от Трявна му донасят напр., че населението е недоволно от азите си, и искат по-скоро да ги сменят. Кятибите

също са вършели своеволия, поради което еленчани искат кятибът им да се замести с Хаджи Мустафа ефенди.

В кореспонденцията си до своя каза векили населението особено много роптае срещу управлението на местната полицейска власт: субашии, бюлюкбашии, чауши, заптиета и др. Така напр. жителите на с. Беброво се оплакват от своя субаши, който биел жените и тормозел селяните; тревненският субаши със своето поведение давал лош пример на заптиетата да тормозят народа и жителите на града искат заменянето му с Ибрахим ефенди; от Габрово и редица други селища на казата също изказват недоволство от местните субашии; от с. Беброво се оплакват от бюлюкбашията, недостоен за поста, който заема, и желаят на негово място да дойде синът на Хаджи Мемиш ага – Селим ага; пак оттам искат да се сменят заптиетата им с по-добри и молят да се вземат мерки срещу чауша Мехмед Харачията, който тормози съселяните си, взема пари от тях, без да ги връща, и др.; в Габрово са недоволни от своеволията на местните заптиета и искат сменянето на бюлюкбашията и забита им; еленските еснафи се оплакват от чауша си, а първенците на града донасят, че заптиетата се занимават с разбойничество; писма от Трявна от различни години изразяват молбата на жителите и първенците на града да бъдат избавени от забита им, който в 1849 г. задигнал 2250 гроша държавни пари, както и да се сменят чаушът и заптиетата им, и др.

В кореспонденцията са отразени не само оплакванията на българското население срещу турското потисничество, но има и писма, в които жителите и първенците от някои селища подчертават пред Г. Попсимеонов задоволството си от управлението на отделни добросъвестни турски чиновници. С такова съдържание са изпращани писма от с. Беброво, с. Жеравна, Котел, Трявна, Елена и Габрово.

Много от писмата, адресирани до Г. Попсимеонов, съдържат сведения за *управлението на българските чорбаджии* в разни селища на Търновската каза като официални представители на българското население пред местната турска власт, за техните беззакония и злоупотреби и за недоволството на беззащитното население от тях. С такова съдържание има много писма от Трявна, откъдето особено се оплакват от управлението на чорбаджията Никола Чушков, който притеснявал сиромасите и всявал раздори между селяните, поради което тревненци искат сменянето му. Пак в писма от Трявна жителите изказват недоволство и от чорбаджиите Никола Хаджихристов, който грабителствувал и клеветял честни селяни, Кънчо Генков,

който вършел големи злоупотребления, Никола Бояджиоглу и др., които злоупотребявали при разхвърлянето и събирането на данъците, при преглеждане на селските сметки и пр. Изложения с подобно съдържание са пратили до Г. Попсимеонов още и търновският митроп. Иларион, и жителите на Габрово, които се оплакват от чорбаджиите Минчо, Янко, Николчо, Димчо и др. и изтъкват големите им злоупотреби и нередности; жителите на Дряново, където кир Станьо си присвоил голяма власт и не го искат повече за господар; на с. Беброво, където чорбаджията х. Стефан всявал раздор между селяните, и др.

Има и писма, в които жителите на някои селища от казата изказват задоволство от управлението на свои чорбаджии (в Габрово — от Христо Цанков, 1855 г.; в Трявна; в с. Малко Яларе, дн. Славейково, Дряновско — от чорбаджи Димо; и др.), или правят предложения и дават сведения на Г. Попсимеонов по избора на нови чорбаджии (в Трявна, Габрово, Дряново, Елена и др.), както и за станали разногласия между населението и образуването на партии във връзка с това; съобщават му имената на някои от новоизбраните чорбаджии; осведомяват го за воденето на чорбаджийските сметки и др.

Както се вижда от писма на жители от с. Беброво, Габрово, Елена, Трявна и др., българското население в казата е теглело много и от грабежи, безчинства и золуми на турската войска — аскера (низами, спахии и др.), която в безобразията си стигала дотам, че войници яздели хора. Не са малко оплакванията и от произволи и злодейства на местното турско население в с. Беброво, Елена, Севлиево, с. Косовци (дн. Късовци, Дряновско) и др. В писма от Габрово се говори за обезчестяване на млади момичета; от Трявна, Котел, Търново и др. съобщават за насилствено потурчване на българки и др. В много писма се говори за извършени над мирното население грабежи и безчинства от отделни крадци или от цели разбойнически шайки, между които се споменават и имена на българи. Напр. от с. Беброво съобщават за крадци в селото и за появили се разбойнически шайки по пътищата, които ограбват дюкяни и къщи по селата, обират търговци и кираджии по пътищата и пр., и искат да им се изпратят повече заптиета за охрана, тъй като нощем оставяли българи да пазят селото; пак от Беброво ходатайствуват за несправедливо задържани или обвинени в кражба и хайдутлук българи. Както се вижда от писма на еленчани, между които и на Никола Жеков, разбойници са вилнеели и в техния край; разбойникът Димитър Калъчлъ задигнал от техен съгражданин сумата 12 200 гроша, затова

енергично протестират срещу мярката на правителството да се намали броят на заптиетата им, искат той да бъде дори увеличен.

За действията на разбойническите шайки и на отделни крадци има много сведения в писмата на габровски жители до Г. Попсимеонов, които му разказват за извършени обири в Соколския манастир при Габрово, в една сливенска черква, в с. Беброво и др. Те пишат още за разбойничество на бивши официални турски власти и молят правителството да вземе мерки и да ги запази от разбойнически шайки, появили се в Габровско, в Шипченския проход, в Казанлъшко, към Севлиево и другаде. Те донасят на Г. Попсимеонов, че властта покровителствува разбойниците, искат от него да уреди българите-крадци от Габрово да се съдят в града им за пример на останалите; молят го да ходатайствува за увеличаване на заплатите на заптиетата и да се застъпи за изплащането на обезщетение на обрани българи и др.

За извършени грабежи и убийства от разбойници пишат и от Дряново, откъдето се оплакват, че бейовите слуги обирали населението, а цигани задигали добитък, покъщнина и др.; от Котел искат да им се изпрати заптие и тескерета за носене на оръжие за защита срещу крадци и разбойници; от Трявна желаят да се увеличи броят на стражарите, както и да се повиши заплатата им и молят своя каза векили да разпразни в меджлиса за обирите, които стават в селото им, да се застъпи при разглеждането на съдебни процеси за кражби и др.; от Елена съобщават за крадци в лозята на с. Миндя, Еленско, и искат заптиета; от Османпазар (дн. Омуртаг) донасят за обир, извършен в дюкяна на Желяз Куюмджиев Стоянов; в писма от с. Беброво се разказва за действията на злосторническа шайка от арнаути, дошла от Балкана, която извършила много злосторства, откраднала едно момиче от селото и заминала към с. Златарица (Еленско).

В други писма се дават сведения на Г. Попсимеонов за извършени незаконни убийства в с. Кожлювци (Еленско), в Габровския проход, при Провадия, при Варна и др. Както се вижда от тези писма, не са редки случаите, когато и българи са участвували в такива убийства. В редица ходатайствени писма до Г. Попсимеонов населението от казата го моли да се застъпи за освобождаването на арестувани или затворени българи за дългове, за несправедливо обвинение в кражби, за липса на тескерета при пътуване и др.; да помогне на вдовиците и сираците на незаконно убитите било материално, било когато търсят възмездие, и др.

Някои от запазените писма съдържат данни за *поселването на татари и черкези* от Русия в селищата на Търновската каза и за тегобите на българите във връзка с това. Най-много се оплакват от татарските поселничества през 1860—1861 г. габровските жители, от което време са изпратили редица писма до Г. Попсимеонов, с които го умоляват да издействува от властта да не се пращат повече татари в града им, защото не ги желаят и нямат място и храна за тях, а ангарията е много тежка; с писмо от 1865 г. пак от Габрово го уведомяват, че не могат повече да хранят черкезите. Еленчани в писма от 1861 г. го молят да се застъпи за тях да построят само 40 къщи за татарите, а не 75, както им иска властта; оплакват се, че татарите искали да им строят големи къщи, и му съобщават (в писмо от 1864 г.), че не могат да сеят просо за черкезите. Жители от с. Беброво искат милост от пашата, тъй като вече имат в селото си 24 къщи на татарски преселници (в 1861 г.), а през 1860 г. уведомяват Г. Попсимеонов, че изпращат в Търново Аврам Бонюоглу да присъствува в меджлиса, когато ще се разглежда въпросът за черкезките преселници, и го молят да убеди съвета, че селото им е бедно и безплодно, поради което самите българи се изселват непрекъснато оттам.

Запазени са писма и във връзка с *изселването на българи* от Търновската каза в други краища на Дунавския вилает, причина за което е било тежкото материално положение и непосилните данъци. Така бебровски селяни през 1852 г. съобщават на Г. Попсимеонов, че от Танзимата насам (реформите на султан Абдул Меджит в 1839 г.) са се изселили около 30—40 къщи от селото, и дават сведения във връзка с изселването на техни съселяни в Османпазар. Еленчани му съобщават, че поради тежката вергия хората се изселват другаде. Габровски първенци му донасят, че селяните искат да се махат от селото и че някои семейства ще бягат в Русенско. В Русенската каза се изселват и сиромасите от Трявна, защото няма с какво да се хранят; тревненските първенци молят да не плащат данък за *избягалите семейства в Габрово* и др.

Във връзка с направените *реформи* от турското правителство през 1839 г. и 1856 г. за обезпечаване честта, имота и живота на всички поданици на империята са запазени следните документи: писмо от Петър Хаджихристов от Габрово (28. III. 1841 г.), с което се оплаква на Г. Попсимеонов, че турците се бунтуват срещу реформите (от 1839 г., дадени с Гюлханския хатишериф) и че населението на града се страхува и бяга по селата; писма от Габрово от 1856 г. относно изпратената

благодарност до Високата порта по издаването на Хатихумаюна и др.

Кореспонденцията осветлява много добре *данъчната система на турската империя* и дава изобилни сведения за данъците, с които е било обложено безправното българско население в Търновската каза (с. Беброво, с. Бутово — Павликенско, Габрово, Дряново, Елена, с. Жеравна, с. Килифарево, Ловеч, Лясковец, Трявна и др.) в периода 1839—1865 г. В множество молби, оплаквания, писма и др. до Г. Попсимеонов първенците и жителите на тези селища го осведомяват за начина, по който е станало разхвърлянето на данъците върху населението и неравномерното му разпределение между християни и мюсюлмани в ущърб на българите, които и без това едва преживявали. Те настойчиво искат техни представители да присъствуват в меджлиса в Търново, когато става разхвърлянето на данъците върху казите в Търновския санджак. В тези документи има данни още за начина, по който е ставало събирането на данъците, и разпоредбите на правителството във връзка с това, както и за насилията и нередностите, извършвани от турските чиновници или от българските чорбаджии: повторно събиране на събрани вече данъци; затваряне на длъжници за данъци, дори и за незначителни суми; неправилно или прибързано събиране на сумите; извършени злоупотреби при внасяне на парите в държавната хазна и др. Много писма съдържат оплаквания на населението от тежките данъци, които постоянно се увеличават и претоварените данъкоплатци не могат да ги изплащат срочно. Многобройни молби са отправени до Г. Попсимеонов за намаление или опрощаване на данъците, за известни облекчения при изплащането им от отделни лица или за отсрочването им както за цели селища, така и за лица, отишли на гурбетчилък, и др. Запазени са писма и във връзка с дейността на изпратената през 1851—1852 г. специална делегация от балканските села в Цариград с мисия да издействува намаление на данъците. В писмата са посочени и имената на някои лица, натоварени да събират данъци, както и имената на техните поръчители; дават се сведения за данъчните постъпления за настоящи и за изминали вече години, за трудностите при събиране на данъците по време на Кримската война, когато населението и без това е било претоварено с тежки ангарии и реквизиция, и пр. Няколко отделни сметки дават представа за личния данък в цялата Търновска каза, както и за данъците в Трявна, Габрово и Еленско.

Част от писмата до Г. Попсимеонов се отнасят до разхвърлянето и изплащането на вергията — данък сгради и данък занятие. Това са разни молби на населението за отсрочка на данъка поради невъзможност да се събере навреме (селяните нямат пари или са отишли по печалба и др.) или за намалението му, тъй като поради тежкия данък много селяни започнали да се изселват главно в Русенско. Множество писма на първенци и жители от казата до Г. Попсимеонов разкриват как е ставало разхвърлянето и събирането на военния данък (бедел, харач); имената на лицата, натоварени с това, и недоволството на населението срещу някои от тях поради извършени злоупотреби; воденето на данъчните тефтери и внесените суми в държавната хазна; несправедливото облагане на неподлежащи на военен данък лица и молби за освобождаване на старците и гурбетчиите от харач, за опрощаване данъка на изселници (в Сърбия и другаде); изселване на сиромасите в други кази поради постоянното увеличаване на данъка и направените постъпки пред властта за намалението му; изплащане на разноските, направени от лицата, натоварени да събират харача, и др. Най-много писма са запазени във връзка със събирането на десятъка (йошура) върху зърнените храни. Те съдържат сведения за откупуването на този данък от разни селища на казата, както и на каква стойност е бил определян той от властта; молбите на населението данъкът да се събира от българи, а не от турци; събирането на самия данък, указанията на правителството във връзка с това, извършените нередности от властта и притесненията на чорбаджиите; как е ставало събирането на десятъка от забягнали селяни; оплаквания от несправедливото събиране на данъка и системата на *десятъка изобщо; пренасянето на събраното жито и др.* Изпратените от Цариград писма до Г. Попсимеонов разкриват срещите на българските делегати от Габрово, Трявна и Елена през 1841 г. с висши турски чиновници във връзка с този данък, както и направения протест до Високата порта срещу *десятъка от осем балкански села през 1850 г. Има писма и във връзка* с разхвърлянето и събирането на десятъка върху овцете и козите — беглик; извършените злоупотребления и своеволия от страна на бегликчиите при събирането на данъка (напр. укриване на добитък); станалите сбивания, когато овчарите не по*зволявали да се броят овцете им; молбите на населението* бегликчиите да си плащат по селата за храна; срещите на Никола Жеков с турски големци във връзка със събирането на беглика и др. Освен това има единични писма относно събирането

на данъка върху свинете (серчим) и извършените злоупотребления от серчимджиите, на данъка върху лозята, коприната, виното, ракията и др., както и за събирането и изплащането на някои мита (гюмрюци) върху тютюна, коприната и др. и за извършени злоупотреби от гюмрюкчиите.

Както се вижда от кореспонденцията, освен тежките данъци върху българското население е тежала и принудителна безплатна работа на турската държава — *ангария* и *реквизиция* на коли, впрегатен добитък, хранителни продукти и др. Най-ранното писмо е от 1841 г., в което тревненски граждани се оплакват на Г. Попсимеонов, че не могат да карат насила хората на ангария. Следват множество писма до 1850 г. включително, в които се дават сведения за ангария на хора и реквизиция на коли и разни стоки; откази до правителството да се изпращат работници (бичкиджии, дюлгери, косачи и др.), заети в друга работа; оплаквания на населението от тежката ангария и молби за намаляване на броя на исканите хора и стоки; злоупотребления на турските бейове, които вземали хора да им работят ангария в чифлиците или ги карали да работят в празник; невъзможността да превозват исканите стоки (дърва, материал за постройка на държавни сгради и др.) поради лошото състояние на пътищата и др.

Има редица оплаквания, изпратени до Г. Попсимеонов през време на *Кримската война*, когато населението е било оставено почти без добитък, а селищата обезлюдявали. Тогава за фронта в Добруджа и дунавските пристанища са били реквизирани коли, коне, овце, волове, житни храни, сухари, брашно и други хранителни продукти, въглища, вълна, кожуси, шаяк, топове гайтан, каплами и др. Пак във връзка с войната са били принудени да работят ангария на турската държава разни майстори: дюлгери, арабаджии, самарджии, зидари, балтаджии, кожари, косачи и др. Освен това документите съдържат още сведения за местата и броя на хората от Еленско, които отиват на принудителна работа; за протестите на населението, че в усилно работно време се вземат хора на ангария; за даваните подкупи на турската власт; за купуването на брашно, ечемик и др., когато населението не може да посрещне исканата реквизиция и др. В една подробна сметка се изброяват реквизираните коли от всяко селище поотделно.

Запазени са писма за дадена ангария от населението на Търновската каза и от по-късно време до 1864 г. включително, както и за реквизиция на вълна, овни и др.

Положението на населението в Търновската каза през време на Кримската война е било много тежко и поради грижата, която е лежала върху него за прехрана и подслон на минаващите военни части и обози. В редица писма от Габрово напр. се говори за безчинствата на турските войници по селата; за невъзможността на населението да си плаща данъците, тъй като сумите са ангажирани за прехрана на войската; че не могат да настаняват повече от четиристотин души войници в града и др. От золуми и безчинства на турските войници се оплакват и от с. Беброво, което било ограбено от тях, както и от с. Кованлъка (дн. Пчелище, В. Търновско), където постоянно отивали *държавни чиновници и войници, за да ги хранят. От Дряново*, Габрово и други селища изпращат молби до Г. Попсимеонов да ги освободи по-скоро от турския аскер.

Във връзка с *национално-революционното движение* на българския народ има данни само в няколко документа: в писмо на габровски първенци до Г.Попсимеонов от 1854 г. се говори за закупуване на барут от някои габровци; в писмо от 31. VII. 1856 г. гражданите на Габрово го осведомяват, че четата на дядо Никола дошла в Соколския манастир; затворници от Хаджи Ставревото въстание (1862 г.) в Цариградския затвор пишат на 9. XI. 1864 г. до Г. Попсимеонов в Търново по освобождението си и др.

Една доста голяма кореспонденция хвърля светлина и върху *черковно-националната ни борба* и нейното развитие в Търновската каза за времето от 1838 г. до 1862 г. Редица писма до Г. Попсимеонов, изпратени от Цариград от български представители там, от княз Стефан Богориди, от цариградския патриарх и др., третират въпроси, свързани с дейността на българското представителство в Цариград относно разпрата с Гръцката патриаршия за търновски владика; назначаването на Неофит за митрополит на Търновската епархия и изпращането му в казата; махзара срещу него от 1858 г.; освобождаването на заточения митрополит Иларион и др. В писмо от 1848 г. Неофит Търновски съобщава на Г. Попсимеонов условията, при които е станал втори път търновски владика; в 1851 г. цариградският патриарх иска от митроп. Иларион Ловчански да отстоява правата на патриаршията по църковния въпрос. С писма от 1853—1855 г. до цариградския патриарх, до никомедийския митрополит и до Ст. Богориди Г. Попсимеонов излага хода на черковната разпра в Търново и моли да ѝ се тури край.

Множество писма от общината, първенците и гражданите в Габрово дават различни подробности по участието на този

град в черковната борба: избиране и изпращане на представители от Габрово на събора в Цариград (Колчо Пенчов през 1848—1852 г., Иван Калпазанов през 1853—1855 г. и др.); изпращане през 1860 г. на упълномощени лица от Габрово (Иванчо Пенчов и Иванчо Димчов), които да работят по черковния въпрос в Търново и на които Г. Попсимеонов да оказва съдействие; отношението на габровци и на х. Минчо Хаджицачев (който не иска да се бърка) по владишкия въпрос в Търново през 1846—1848 г.; протестите на габровски граждани срещу домогванията на някои, между които и сливенци, против митрополита в Търново през 1856 г.; оплаквания от Гръцката патриаршия и от гръцкия митрополит в Търново Григорий, който въпреки подадения арзухал до пашата да му се забрани да събира даждие от малките села все пак вършел това, и др.

Граждани и първенци от Елена осведомяват Г. Попсимеонов за черковната борба в този край, а в писмо от 30. VII. 1860 г. му съобщават, че още преди три години са се отказали от патриаршията, че искат да имат независима българска черква с родна, българска йерархия и че желаят да прочете това им писмо пред пашата. В други писма му съобщават за изпратени представители от Елена в Цариград. За недоволство от Гръцката патриаршия и от гръцките владици пишат на Г. Попсимеонов и жителите от Дряново (в 1849 и 1854 г.); от Горна Оряховица, откъдето първенците го молят да извести на меджлиса и на всички, че се отричат от патриарха и от изпращаните от него владици (1860 г.); от Лясковец, откъдето се оплакват от патриаршията и очакват и Г. Попсимеонов да се присъедини към тях; от Трявна — във връзка с изпратените оттам представители в Цариград Цаньо Райков (1850 г.) и П. Р. Славейков (1860 г.), с дейността на владиката, който през 1860 г. отделил някои килифарски колиби от енорията им и пречел на тамошния свещеник, с желанието им митрополитът да заседава само в меджлиса, с изпратените пълномощници в Търново Г. Хаджимихайлов и Маньо Иванов, а през 1860 г. Ц. Райков и Белчо Цанев, които заедно с Г. Попсимеонов да съобщят официално, че не признават гръцкия патриарх и изпратените от него владици поради компрометиращите ги дела и че се отказват официално от тях.

Писмо от митроп. Доротей Врачански до Г. Попсимеонов дава сведения за черковната борба във Враца през 1860 г.; митроп. Иларион Ловчански му пише във връзка с помиряването на търновци с митрополита им през 1862 г.; архим. Йосиф Соколски го моли да се застъпи за него пред търнов-

ския владика, от когото се страхува; с писма от Галац от 1847—1849 г. архим. Максим Райкович умолява Г. Попсимеонов да се застъпи пред владиката да бъде освободен от петгодишното заточение, което съвсем го съкрушило; по същия въпрос му пишат от Цариград и негови съграждани, които се срещнали в Галац с архимандрита, за невинността и честността на когото габровски първенци поръчителствуват през 1861 г.; по черковния въпрос през 1855 г. пише и х. Николй Д. Минчоглу от Видин и др.

В доста много писма до Г. Попсимеонов се дават сведения за дейността на някои градски и селски свещеници и отношението на населението към тях. Така първенците от с. Беброво през 1845 г. се оплакват от поп Сава, а през 1852 г. искат да се арогосат свещениците им за безчинство; от Габрово първенци го осведомяват, че втори път пишат до владиката, че не искат поп Йовчо за епитроп (1848 г.); гражданите от Елена му пишат за враждите между еленските свещеници (1850 г.); селяните от Килифарево се оплакват от х. Пенчо, който повдигал селяните в Бутовските колиби срещу свещеника им (1848 г.); митроп. Иларион Ловчански иска чрез него съдействието на каймакама да му изпрати свещ. Петьо Ненов, който ограбил колегата си и избягал в родното си село (1866 г.); мюдюрът на Лясковец Мехмед ага го моли през 1861 г. да се застъпи за освобождаването на затворените лясковски свещеници; в редица писма първенците от Трявна се оплакват от чорбаджията Никола Чушков, който искал да изпъдят селския свещеник и да направят поп Йовчо хилендарски таксидиот (1843 г.), желаят да им ръкоположат за свещеник Георги Ботев, избран от тях (1847 г.), а през 1849 г. се оплакват от свещеника си, който идвал пиян в черква, и го молят да ги освободи по-скоро от това зло.

В някои отделни писма има податки за строеж и освещаване на черкви в Търновската каза, напр. в Трявна, в Дряново, в с. Беброво и др., както и за събиране на помощи за строежа на българската черква в Цариград в квартала Фенер. Писмото на Захарий Зограф от 17. X. 1843 г. е във връзка с нарисуваната от него икона «Страстите Христови» за черквата «Св. Богородица» в Търново, а с писмо от 5. IV. 1848 г. Цанко Хаджиангелов от Габрово благодари на Г. Попсимеонов за изпратения иконописец Захарий Зограф, на когото възложили да нарисува четири икони. Една бележка на Г. Попсимеонов на гръцки език дава сведения за една арбанашка черква. Първенци от с. Алфатар (Силистренско) в писмо от 1849 г. молят

да им се доставят за черквата богослужебни книги на черковнославянски език, а Цанко Хаджиангелов в писмо от Видин (1863 г.) иска Търновската митрополия да разпродава евангелия. Някои писма от Трявна се отнасят до уреждането на въпроси за вакъфски имоти и събирането на вакъфски пари. За събирането и изпращането на черковни пари се отнася и писмото на първенци от с. Малко Яларе. Някои писма на общината и на първенците от Габрово са във връзка със събирането на владичината и молбата им е Г. Попсимеонов да издействува намалението ѝ, защото населението се намира в бедствено положение.

Част от писмата до Г. Попсимеонов съдържат сведения за *търговията* в нашите земи за времето от 1833 до 1865 г.: цените на някои стоки във Варна през 1833 г.; издаването на разрешения за свободна търговия с коприна, както и цената на коприната в Габрово през 1838 г. и на други стоки през 1841—1842 г.; цените на някои стоки в Казанлък през 1843 г. и на някои съестни продукти в Търново през 1858 г.; търговията с ракия и вино и цената му, с бакър, с кожарски стоки, със свине и др.; разрешаване на търговски спорове и търсене на посредничество при търговски фалити; правата на бератлиите търговци; за пазар на еленчани в Лясковец; за несигурност по пътищата при пренасяне на търговски стоки, на храни и др.

Между кореспонденцията се съхраняват и няколко фермана, издадени на Г. Попсимеонов и неговите хора от турското правителство за свободно търгуване в Европа, Персия и Индия.

Няколко писма и други документи дават сведения за *училищното дело* в някои селища на Търновската каза. Писмо на арбанашките старей от 1853 г. се отнася до уреждането на училището в с. Арбанаси, а с една разписка, подписана от поп Марин, се удостоверява, че той е получил заплатата си като учител в това село от 1842 до 1849 г. включително. Габровски граждани в няколко писма до Г. Попсимеонов дават сведения за училището в Габрово, молят го да се застъпи за училищните сгради в Букурещ, завещани от братя Мустакови, за които предявява претенции далечен наследник, и искат ходатайството му за освобождението на учителя им Георги Емануилов, повикан през 1852 г. от властта в Търново, за да не се прекъсва ученето на децата. Ив. Димчов с писмо от 1860 г. пак от Габрово го известява за приемането на ученици в Галата сарай в Цариград. В писма от Трявна се иска от Г. Попсимео-

нов да издействува разрешение за поправка на училището им (1843 г.), както и да му се продаде една вакъфска ливада; да се преподава в училището турски език, за което е бил условен през 1851 г. такъв учител; да се приберат училищните тапии от бившия мюдюр на Трявна Али ага, за да се предадат на Иванчо Стоев, и др. Писмата съдържат сведения и за учителстването на даскал Георги и даскал Койо в Трявна. В писмо от Свищов от 1844 г. се съобщава за заплатата на учители в този град и др.

Във фонда са запазени доста много писма във връзка с разни *наследствени и имотни спорове* на жители от с. Беброво, Елена, с. Килифарево, Габрово, Трявна и др., които молят Г. Попсимеонов да ходатайствува пред съответните власти при уреждане на семейни спорове за наследство, на разни имотни спорове между частни лица — българи и турци (за ниви, лозя, бахчи, гори, мери, воденици, къщи, дюкяни и др.), или при разрешаване на съдебни процеси по такива въпроси между отделни селища (напр. жители от Елена искат съвет и помощ срещу златарци, които се заканвали да съсипят Караорман и да унищожат лозята и нивите им (1851 г.), а през 1852 г. еленски представители са искали намесата чак на властта в Цариград за възвръщане на отнети лозя; тревненци са имали спорни землища с новозагорци; троянци чрез митроп. Иларион Ловчански искат застъпничество от Г. Попсимеонов по делото за една местност, която им се отчуждава, и др.). Документите съдържат сведения и за уреждането на разни други въпроси, свързани с имоти: издаване на тапии за владение на имот, посредничество при покупко-продажби на имоти, неправилно усвоени имоти, спора на тревненци с протосингела х. Иларион, който отбил водата на общинската воденица, и др. Един опис на Кольо Михайлоглу от Търново дава сведения за размерите на турските и българските лозя в Търновско.

Има писма до Г. Попсимеонов във връзка с разглеждането и разрешаването на най-различни *парични въпроси и парични спорове*, напр. от с. Беброво му искат помощ в общоселски работи по парични въпроси, от Габрово при уреждане на парични спорове и изплащане на дългове между съграждани или *с други селища, от Елена при разрешаване на съдебни* процеси за пари и др.

Не по-малко са исканията на жители от казата (с. Беброво, Габрово, Елена, Котел и др.) Г. Попсимеонов да посредничи при разглеждането и разрешаването на разни *съдебни процеси* (във връзка с кражби, убийства, заграбване на имоти, парични

спорове и др.), когато заинтересуваните лица са били възпрепятствувани да идат в Търново и лично да участвуват в съдебните дела. Те го молят също така да стане поръчител на заподозрени или обвинени лица или пък самите те поръчителствуват пред него за несправедливо обвинени българи и др.

Освен това кореспонденцията до Г. Попсимеонов дава податки за телеграфо-пощенските съобщения в Търновската каза (има оплаквания от Габрово, че пощата е нередовна; искания от Котел да не се вдига пощата им и др.); за лошото състояние на пътищата, за постройката на мостове и пречките, които се правят на населението във връзка с това; за развитието на индустрията (за фабрика в Сливен) и занаятите (копринарство, златарство, пчеларство, книжарство и др.), както и за някои еснафи (хлебарски в Габрово, тревненски еснаф и др.); за падане на цената на парите през 1861 г.; за епидемични заболявания (напр. чума в 1837 г., холера в Елена през 1848 г.) и за дейността на някои самоуки българи — лекари (напр. Недьо от с. Миневци, Еленско); за семейните отношения и разни семейни недоразумения; за селища и манастири (Габрово, Елена, Трявна и др., Соколски манастир при Габрово, «Св. Лавра» в Света гора и др.); за селски сборове; за природни бедствия (градушки и др.); за събиране на стари монети; за бюджета на с. Арбанаси през 1846—1847 г.; за покъщнината на българите и др.

Няколко писма от Габрово и Лясковец са във връзка с дейността на Г. Попсимеонов като каза векили и благодарността на габровци за добрините, които е направил на Габрово. Търновски жители на 8. XII. 1854 г. са му издали удостоверение, че като техен представител пред турското правителство 21 година е изпълнявал съвестно длъжността си. Един берат на турски език определя личната му пенсия от 250 гроша за прослужено време в турската държава.

Фонд № 37; 83 док.; 1869—1873 г.

МИТРОПОЛИТ ДОРОТЕЙ СОФИЙСКИ (ВРАЧАНСКИ, СКОПСКИ)

(мирско име Дончо Иванов Спасов, Дорчо ефенди)

Известно време деец от църковната борба в епохата на Възраждането, а по-късно привърженик на турското правителство — издал много революционери, за което бил презрян от българския народ; роден в Копривщица в

първата половина на XIX в.; през 1852 г. станал духовно лице, а през 1853 г. — епископ на Враца; изгонен от врачанци в 1860 г., той се установил временно в Берковица; в началото на 1861 г. бил назначен за софийски митрополит, но въпреки подкрепата на турската власт бил изгонен и от София; назначен за скопски митрополит в 1872 г.; починал през август 1875 г. в Цариград.

Източници:

За фондообразувателя: Ботев, Хр. Съчинения. Ред. и ком. от Ал. Бурмов. С., 1948, с. 423—424; Георгиев, М. Възраждането на гр. София. С., 1920, с. 66—80; Йоцов, Д. Културно-политическа история на Враца. Т. I. С., 1937, с. 142—147; Снегаров, Ив. Солун в българската духовна култура. Исторически очерци и документи. С., 1937, с. 118, 137, 145 и 228; Юбилеен сборник по миналото на Копривщица. [Т. I]. С., 1926, с. 7, 15, 378, 381, 486 и 714; Т. II. С., 1937, с. 34—35, 83.

Публикации на документи от фонда: Из архивата на Найден Геров. Писма, доклади и материали за възраждането на българския народ. Под ред. на Т. Панчев. Кн. I. С., 1911, с. 523—551.

Документите във фонда са предимно *писма* (1864—1872 г.), свързани главно с *дейността* на фондообразувателя. Една част от тях са чернови от митроп. Доротей до Никола Златарски, Стефан Карагьозов, Стоил Попов и др., а също и от него до различните общини (Бургаска, Врачанска, Габровска, Дряновска, Радомирска, Русенска, Свищовска, Сливенска, Търновска и др.) и са главно във връзка с ръкополагане на свещеници. Друга група писма — от Марко Д. Балабанов, митроп. Иларион Ловчански, Н. Златарски, М. К. Кецов, Никола Михайловски, Кръстьо С. Пишурка, Добри К. Стойков, Илия Цанов и др. до фондообразувателя са писани от Берковица, Видин, Търново, София, Цариград и др. и според застъпените в тях въпроси могат да се групират в няколко рубрики: по *църковния въпрос* — за обявяване независимостта на българската църква; за избирането на митроп. Антим Видински за пръв български екзарх; за избор на митрополити и владици в различни епархии; за отделянето на Берковската община от Софийската епархия; за събиране на данъка «ембатика» (оброк); за Севастакиевите рушвети и отношението на екзархията по този въпрос; за заточването на митрополитите Иларион Макариополски, Авксентий Велешки и Панарет Пловдивски; за отхвърляне искането на софиянци, отправено до екзарха и Синода за Иларион Ловчански, който бил определен за Кюстендил; за настояването от страна на патриаршията екзарх Антим да се откаже от Българския събор в Ца-

риград (1872 г.); за «засилване на влашката народност в Тутракан» и др. Друга рубрика, която се очертава в същите писма, се отнася конкретно за *участието на Доротей в църковните работи* — за дейността му в униатската партия; за борбата му против патриаршията заедно с митроп. Иларион Ловчански и Антим Видински и за дейността му във връзка със свикването на Българския архиерейски събор в Цариград, за старанията му за уреждане на църковния въпрос; за настояването на ссфиянци Доротей да се върне в епархията; за оставката му от софийската епархия; за определените от екзархията петима кандидати за софийската епархия; за кандидатурата на Доротей за Одрински митрополит; за избора му за Скопски митрополит; за обиколките му из епархията; за държането му сред народа, оплакванията против него и др. Част от горепосочените писма съдържат податки и по *училищни въпроси:* за изпращане на девойки в Габровския пансион и заслугите на митроп. Доротей за това (1872 г.); за подарените 10 000 гроша за постройка на девическо училище в Сливен и др. Освен изброените църковни и училищни въпроси в документите са застъпени бегло и *въпроси от българското национално-революционно движение* (в писмото на М. К. Кешов, изпратено от Ссфия на 18. XII. 1872 г.); за ограбването на турската поща от Димитър Общи през есента на 1872 г.; за комисията, която пристигнала от Цариград да разследва и издири виновниците по този въпрос и пр.

Освен в кореспонденцията дейността на митроп. Доротей Софийски е отразена и в няколко *свидетелства* (чернови), *печатни материали* и др. във връзка с произвеждането на поп Енчо Арнаудов от Елена в чин иконом при черквата «Св. Георги» в Тулча (1869 г.) и на поп Петър Андреев от Елена в русенската черква; за назначаването на Н. Златарски за «първопротопевец» в Търновската митрополия; похвална ода за султан Абдул Азис по случай разрешаването на църковния въпрос; молба на селски първенци от с. Бурджикьой (Одринско) до Българския синод в Цариград, като молят да им се издействува ираде за постройка на черква в селото им и др.

Фонд № 38; 18 док.; 1866 . . . 1869 г.

ПОП ЗАХАРИЙ ХРИСТОВ

(поп Захарий от Гебедже)

Свещеник през 1866—1869 г. в селата Аврен (дн. Момино), Гебедже (дн. Белослав), Сулуджа (дн. Садово), Сарадър (дн. Венелин) — Варненско, в Емирлери (дн. Повеля, Търновско), в Караач (дн. Славяново, Поповско), и др.[1]

Източници:

За фондообразувателя: Ников, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 133—134, 136, 143—144.

Публикации на документи: от фонда Ников, П. — вж. пос. по-горе съчинение, с. 134.

Запазените документи са писма на български език, изпратени от Варна, Шумен и др. до поп Захарий от Варненската община, архим. Панарет, архим. Константин, Никола Бацаров, братя Блъскови и др. през 1866—1869 г. Те са във връзка с дейността на фондообразувателя *като свещеник* и засягат някои моменти от Българското възраждане — по *църковни въпроси* за образуването на църковна каса; за църковните приходи; за брошура по църковния въпрос, изпратена от Българската община в Цариград през 1869 г.; разпореждания за тържествени служби на 6. XII. 1868 г. в Цариград и в различни български градове във връзка с предстоящия проект за отпразнуване освобождението на българската църква от гръцкото духовно иго; освещаване на църкви; извършване на църковна служба в български села; порицания до поп Захарий, че допуска обиколки на гръцки свещеници по българските села, за да изпълняват църковни обреди; нареждания до поп Захарий да забрани на гръцки калугери да ходят по селата и събират милостиня и др.; по *училищното дело*: за Варненското девическо училище и неговото поддържане; за задълженията на учителите и работата им в училищата; за «издаването на разни книжки за народа» и др.

Във фонда се намират и две печатни нареждания на Варненската община от 15. VIII. 1866 г. и 15. VIII. 1867 г. до селата Аврен, Гебедже и др., с които се определя поп Захарий Христов за техен свещеник.

---

[1] Поради оскъдните биографични данни за фондообразувателя датите на рождението и на смъртта му не могат да се определят.

Фонд № 39; 50 док.; 1850 . . . 1871 г.

АРХИМАНДРИТ ПАВЕЛ БОЖИГРОБСКИ

Известен деец по църковно-националната борба в Солун и Солунско от епохата на Възраждането; роден[1] в първата половина на XIX в. в с. Коníково [Ениджевардарско, Македония]; монах в Зографския манастир; свещенослужител в Солун, Лесновския манастир, Велес, Воден и др. в периода от 1850 до 1871 г.; развил дейност по събиране на помощи за манастири; починал след 1872 г.

Източници:

За фондообразувателя: Стоянов, М. Българска възрожденска книжнина. Под ред. на проф. Ал. Бурмов. Т. I. С., 1957, с. 274; Снегаров, Ив. Солун и българската духовна култура. С., 1937.

Публикации на документи от фонда: Снегаров, Ив. — вж. пос. по-горе съчинение.

Документите във фонда са предимно *писма* на български и гръцки език, свързани с дейността на фондообразувателя изключително по църковния въпрос.

За *дейността* на фондообразувателя като *протосингел в Солун* говорят запазените писма на Ерусалимския патриарх Кирил, изпратени от Цариград през 1850—1856 г., които засягат следните моменти: изпращането на индулгенции от Павел Божигробски в Солун до патриарх Кирил в Цариград; мъчнотиите и неприятностите на таксидиотската служба; за имотите на починалия протосингел Гедеон; за парични суми, сметки, помощи и др.; за подпомагане на църквата; назначаването и преместването на архим. Павел на различни служби и др.

От дейността му като *игумен в Лесновския манастир* са писмата на Щипско-Новоселската и Воденската община до архим. Павел във връзка със следните въпроси: управлението на църковните дела; клеветите на владиката против архим. Павел; тържествата по случай освобождението от гръцкото духовно иго — разрешаването на църковния въпрос в 1870 г. и църковния събор през същата година; изпращане на учители от Велес във Воден; назначаването му на други служби; посещението на Александър Хилфердинг в Лесновския манастир и книгата му за славяните и т. н.

За дейността на П. Божигробски като *архимандрит във Воден* са запазени документи по следните въпроси: свикване

---

[1] Поради оскъдните сведения за фондообразувателя биографичните данни са определени приблизително.

на вселенски събор през 1872 г.; дейността на д-р Стоян Чомаков по църковния въпрос; изложението до Високата порта за българските епархии в Македония; отделянето на българската църква; избор на представител от Воденската епархия; свободно църковно управление на българите; обещанието на великия везир за известни отстъпки по църковния въпрос; въвеждането на български език при църковното богослужение във Воден; освобождението от гръцкото духовно иго; парите, които архим. Павел дава за издръжка на училищата; за назначаването му за Воденски митрополит; свикването на вселенски събор през 1872 г. в Цариград. Това са писма, изпратени от Цариград и Солун през 1870—1871 г. от митроп. Илариoн Ловчански, Гого (Георги) Гочов, Димитър В. Македонски, д-р Ст. Чомаков и др. Заслужават да се отбележат и писмата на Солунската българска църковна община до архим. Павел във Воден от 21. VI и 14. IX. 1870 г., с които го «канят да посети за два-три дена града им, понеже българската община в Солун е първа в Македония и всички дейци по народните работи трябва да влязат в сношение с нея. Общината и народът желаят той да дойде в Солун». С писмо от 4. VII. 1871 г. от Цариград Гочо Гочов съобщава на архим. Павел, че е издействувал да го включат в списъка на кандидатите за владици.

В писмото си (от 22. IX. 1865 г. — Белград) д-р Ян Шафарик, директор на Белградската народна библиотека, до владиката Владислав Ригер в Прага му препоръчва архим. Павел като българин от Солун, който понастоящем бил в Белград, за да събира помощи за подновяване на Ерусалимския «славяносръбски» манастир «Св. Арахангел Михаил».

Фонд № 40; 7 арх. ед., 163 док.; 1782 . . . 1885 г.

ДИМИТРАКИ ХАДЖИТОШЕВ ЦЕНОВИЧ[1]

(Димитър Тодоров, Хаджитеодоров, Хаджитеодорович, Тошоолу)

Деец по църковната борба в началото на XIX в.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и след 1924 г.

---

[1] Данни за датата на рождението му не се намериха.

Източници:

За фондообразувателя: Велков, Ив. *Наши старинни градове*, С., 1903, с. 78—80; Попгеоргиев, Й. Град Враца. Принос към историята му. С., 1903, с. 11, 39, 42—51 и др.; Йоцов, Д. Културно-политическа история на Враца. Т. I. С., 1937, с. 98—110.

За фонда: Известия за командировките на Министерството на Народното просвещение. С., 1905. Кн. 2, с. 339—340.

Публикации на документи от фонда: Поп Георгиев, Й. Град Враца. Принос към историята му. С., 1903.

Документите от фонда на Димитраки Хаджитошев са главно *кореспонденция*, която съдържа незначителен брой писма от фондообразувателя и писма от разни лица до него. Между авторите на писмата личат имената на епископ Антим Ловчански, Героним, игумен на Рилския манастир, Йеремия, Филарет и Йосиф — проигумени на Ватопедския манастир, митроп. Иларион Търновски, митроп. Макарий Търновски, Рако Миланович — Сялиево, Тома Миланович — Видин, Милош Обренович — Крагуевац (Сърбия), Георги Михайлов — Плевен, Константин Огнянович — Пирот, архим. Гаврил Петрович — Букурещ, Възко Тодоров — Плевен, Мануил Ив. Шишманоолу — Видин, и др. Документалните материали от този дял обхващат разностранната дейност на фондообразувателя. Те илюстрират грабителството и злоупотребленията на гръцките владици, несъгласията между тях и врачани и започналата борба срещу гръцкото духовенство начело с Д. Хаджитошев (първия опит за сваляне на гръцкия владика *Методий — 1824 г.*). *Немалко на брой са писмата, които разкриват търговската му дейност.* От тях личи, че той е търгувал с големите градове в България, Влашко и Сърбия — с коприна, кожи, восък, вълна и други стоки. Тук е съхранен един документ на сръбски език от княз Милош Обренович, който свидетелствува за установени търговски отношения между него и Д. Хаджитошев. Запазените писма от Светогорските и Рилския манастири съдържат данни за оказаната от фондообразувателя помощ на последните, за материалните им затруднения, за изпращани от тях таксидиоти за събиране на помощи и др. В едно писмо от Рилския манастир се съобщава на врачани, че освен двама таксидиоти изпращат и един монах, за да преподава църковно пеене, за която цел се изпращат и нужните книги. За голямата популярност на Д. Хаджитошев свидетелствуват редица писма, в които се иска от него ходатайство пред турските власти, както и намиращото се във фонда патриаршеско послание за назначаването на Методий (1813 г.) за Вра-

чански епископ и Д. Хаджитошев за управител на Врачанската епархия до постъпването на Методий. От други писма могат да се извлекат данни за разните видове данъци и тяхното събиране, за преследването на Д. Хаджитошев от турските власти и обвинението, че бунтувал християните против църковната и гражданската власт и др.

Документалните материали *от, до и за членове от семейството на фондообразувателя* могат да се разделят на следните групи: писма до Тошо Ценов (Ценович) — баща; от и до Александър Хаджитошев, от и до Замфираки Хаджитошев и от и до Тодор (Тодораки) Хаджитошев — синове. Този дял съдържа документи от следните лица: Атанас Василев — с. Краево (Ботевградско), Найден Геров — Копривщица, йеромонах Даниил Хилендарски, Иларион, игумен на Рилския манастир, митроп. Иларион Търновски, митроп. Макарий Търновски, епископ Методий Врачански, Димитър Хаджитошев — Оряхово, *Георги Тодоров — Видин, Теодосия Серафимова — Видин*, Стефан Богориди, Замфираки Димитров — София, Тодор (Тодораки) Димитров — Враца, Александър Димитров — Виена, митроп. Доротей Врачански — Плевен и Оряхово, Мехмед паша — Етрополе, Цанко Хаджиниколов — Видин, хаджи Минчо Хаджицачев — Търново, Хрисант, цариградския патриарх, и др. В този дял се съдържат данни за злоупотребите на гръцките владици и борбата срещу тях; за лошото поведение на гръцкия владика Агапий и стремежа на населението *да се избави от него; за събиране на различните видове данъци*, във врачанските села; за търговия с вълна, коприна, памук *и др.; за събиране помощи за разните манастири поради материалните затруднения*, в които се намират; за тежките данъци, с които са облагани манастирите; за кърджалийски грабежи, убийства и др. От други писма, намиращи се в този дял, могат да се извлекат данни за Руско-турската война (1806—1812 г.); провъзгласяването на Доротей за врачански епископ (5. I. 1853 г.); за извършени от него злоупотреби и недоволството на населението, за което говори един махзар, написан от Христо Самоковец и подписан от 40 души от Враца; за отпечатване на *физика на български език от Найден Геров в 1849 г. и др.*

В дела *от, до и за други лица* са събрани всичките документи, отнасящи се до Врачанската община и др. Между авторите на писмата личат имената на Доротей Врачански — Плевен, Оряхово, Одрин, Иларион Критски, митроп. Търновски — Търново, Константин, патриарх цариградски — Цариград, баба Цвета Кръстенякова — Враца, епископ Мето-

дий Врачански, Натанаил, игумен на Хилендарския манастир, К. Огнянов — Цариград, Осман Пазвантоглу — Видин, Паисий Врачански — Цариград, епископ Софроний Врачански, Хрисант, патриарх цариградски, и др. Тези писма са адресирани до граждани (първенци) на Враца, Христо Стойчев във Враца, митроп. Иларион Търновски, митроп. Аверкий Врачански, Милош Обренович и др. Документите от този дял са пак във връзка с църковната борба на врачани: за събиране на епархиалните дългове, за провъзгласяването на Доротей за врачански епископ (1853 г.), за недоволството от него и борбата между Доротей и противниците му, за убийството на гръцкия владика Агапий, за назначаването на Аверкий (Петрович) за врачански митрополит. В същата група документи се съхранява и едно писмо от Софроний Врачански от 1808 г., в което е отразена надеждата за освобождение на България от Русия; писмо от 18. II. 1811 г. относно благодарността на руския генерал Турчанинов за оказаното от врачани съдействие на войниците му. В една бележка от Осман Пазвантоглу, написана на турски език, но с кирилица, се изброяват началниците на врачанската крепост по негово време. В този дял се съхранява и една тетрадка, която съдържа предания, молитви, разкази, описания на чудотворни икони, кръстове, и др. на Светогорските манастири, препис от ръкописно евангелие, намиращо се в болярската църква «Св. Никола» във Враца, и една печатна индулгенция от ерусалимския патриарх и владици, преведена на български език.

Фонд № 41; 28 док.; 1857 . . . 1877 г.

ХАДЖИ ГЕОРГИ ХРИСТОВ ХЕСАПЧИЕВ

Учителен деец от епохата на Възраждането; роден вероятно в Габрово; член на училищното настоятелство в Габрово от 1865 г.; починал след Освобождението.[1]

Фондът е предаден от Етнографския музей;постъпления и от 1921 г.

Източници:

За фондообразувателя: Ц о н ч е в, д-р П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. С., 1934, с. 316, 354, 468.

---

[1] Подробни и конкретни биографични данни не можаха да бъдат открити нито в литературата, нито да бъдат извлечени от документите във фонда.

Голяма част от фонда на Георги Хесапчиев заема *кореспонденцията. От него е запазено едно лично писмо-чернова (1864 г.)* до Тодор Ст. Бурмов — Цариград. Останалите са писма до него от Христо Ст. Арнаудов, Тодор Ст. Бурмов, Никола Палаузов, Никола Ефт. Сапунов, Петко Хаджиманафов, Габровското училищно настоятелство и др. В тях са отразени сведения по училищни въпроси — ходатайство от Хр. Арнаудов за назначаването на Йосиф Ковачев за учител в Габрово в 1869 г.; по черковни въпроси: за ръкополагането на Йосиф Соколски в патриаршески чин от папата (1861 г.), за борбите *по разрешаването на българския черковен въпрос — за неудачния* избор на представителите на Търновската епархия в Цариград и утвърждаването на екзархийския устав (1871 г.).

Документите, свързани с *дейността* на Г. Хесапчиев като *член на училищното настоятелство* (избран в 1865 г.), са следните: бюджет за училищата през учебната 1875/76 г.; документи, в които се изтъква необходимостта от определяне дохода, който църквите ще дават на училищата; документи за достроряването на започнатото училище, за което е имало *разрешение от султан Меджид още преди 21 години (1867 г.)*; договорно писмо между комисията за изграждане на нова сграда на училището и Генчо Кънчов с изброяване на условията, при които той се наема да я построи (5. III. 1872 г.); молба от Габровското училищно настоятелство до мютесарифа в Търново за разрешение да се доизгради започнатото училищно здание; молба от Габровския казалийски съвет до женския манастир в града за отстъпване място за постройка на девическо училище (1875 г.); разписка, подписана от габровските учители, *за получени от тях заплати за един месец от 1877 г. и др.*

В дела *от, до и за други лица* (1864 г.) е запазена преписка между хаджи поп Христо Йовчев — Габрово, и Тодор Ст. Бурмов — Цариград, по парични, лични и други въпроси.

Фонд № 42; 24 док.; 1844 . . . 1877 г.

НИКИФОР ПОПКОНСТАНТИНОВ ПОПМАРКОВ

(Никифор Попов, Никифор К. Попов, Никифор Константинович; прякор: Мудрон)

Заслужил просветен деец от времето на Възраждането; роден на 26. V. 1824 г. в Елена; учил в Одеската семинария; учителствувал повече от 30 години в Татар Пазарджик (1845—1850 г.), Габрово (1856 — 1859 г.),

Елена (1852—1856 г. и 1859—1875 г.) и в Търново; член на Епархиалния съвет в Търново; инспектор-ревизор на Петропавловската семинария в Лясковец през 1876—1877 г.; след Освобождението — председател на Градския съвет в Елена, представител в Учредителното народно събрание и директор на Търновската девическа гимназия; превел и съставил няколко книги: «Цветособрание църковнославянскаго или старобългарскаго языка». Цариград — Галата, 1858; «Ръководство към нравствената философия на новоначалните». Белград, 1847 и др.; починал на 27. XII. 1881 г. в Търново.

Източници:

За фондообразувателя: Батаклиев, Ив. Град Татар-Пазарджик. Историко-географски преглед. С., 1923, с. 203—206; Шишманов, д-р Ив. Д. В. И. Григорович. Неговото пътешествие в Европейска Турция (1844—1845). В: СбБАН. Кн. VI. С., 1916, с. 149—151.

Между документите на фонда на Никифор Попконстантинов се намират кратки *автобиографични бележки* от него, които съдържат конкретни данни за ученето му в Херсонската духовна семинария в Одеса; за годините на учителстването му в отделните градове, за членството му в Епархиалния съвет в Търново; за съденето му през 1845—1846 г. в Татар Пазарджик и Пловдив като «бунтовник и руски агент» — член на някакъв съюз в Одеса, и оправдаването му и др. В кореспонденцията са запазени писма-чернови от фондообразувателя до Александър Екзарх в Цариград, до Петър Берон, до директора на Ришельовския лицей в Одеса, до митроп. Иларион Кюстендилски и др., в които се намират сведения за състоянието на училищата в Пазарджик и околията. В едно от тях Н. Попконстантинов изказва благодарност на Петър Берон за получените 20 екземпляра от «Рибния буквар», които му е изпратил. Отразено е и желанието на Н. Попконстантинов да стане редовен ученик в Ришельовския лицей. Във фонда са запазени и писма до Н. Попконстантинов от следните кореспонденти: Марко Попкойчов Витанов, Станислав Д. Доспевски, Алберт Л. Лонг, Казалийския съвет в с. Беброво (Еленско), жителите от с. Кумрумахали (дн. Разделци, Търговищко) и др. В тях има сведения по училищни въпроси: за строежа на училището в Елена (1863 г.); за местата за ученици-българи в Роберт колеж — Цариград (1865 г.); за събиране на помощи за постройка на училище (1874 г.) в с. Скрижево (Зъхненско — Македония, дн. в Гърция).

Повечето от документите, свързани с *дейността* на Н. Попконстантинов като *учител и училищен настоятел*, са: писма, разменени между Йордан Николов и първенците на Елена до

митроп. Иларион Кюстендилски (за получената чрез учителя Милан Радивоев парична помощ за постройка на ново училище в Елена от Иларион); писма от първенците в Елена до Абдуллах ефенди (относно уславянето му за учител по турски език); от Еленското училищно настоятелство до общината в с. Черна вода, Еленско; от архимандрит Стефан до християните в Търновската епархия и др. В тях намираме сведения и за избирането на Н. Попконстантинов за член на училищното настоятелство и др. Запазени са също: *речта на Н. Попконстантинов* за значението на гр. Елена като просветен център в миналото и необходимостта да се отвори ново училище; речта му, произнесена на великденските тържества 1873 г., на които присъствувал и митроп. Иларион Търновски (Макариополски) — *възхвала на неговата борба против гърците* и за създаване на самостоятелна българска черква. Към дейността на Н. Попконстантинов може да се отнесе и един негов *ръкопис*, в който излага свои мисли, влезли в прошение до Високата порта, с което се е искало обезпечаване на българската народност и утвърждаване на самостоятелна българска църква, и др.

Фонд № 43; 74 док.; 1847 . . . 1883 г.

ПЕТКО РАЧОВ СЛАВЕЙКОВ

(Петко Рачов Тодоров; прозвища и псевдоними: Аз който съм, Дядо Дечо, Дядо Дудрих, Котларов, П. Р. Медни Кариди, Медникаров, Недодялан писач, Новий Гайдар, П. Р. Славейски. Твойт недодялан писач или веке по-право Гайдар-писар)

Един от най-заслужилите дейци на българското просветно и културно възраждане, виден писател, журналист и учител.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1928, 1929, 1930 и 1950 г.

Източници:

За фондообразувателя: Динеков, П. Петко Рачев Славейков. Творчески път. С., 1956; Косев, Д. Петко Рачев Славейков. Обществена и политическа дейност. В: Годишник на Софийския университет. Т. XLIII. С., 1947.; Славейкова, Св. Петко Р. Славейков. Биографически очерк. С., 1959.

За фонда: Славейкова, Св. Архивът на Петко Рачов Славейков — Литературен архив. Т. I. П. Р. Славейков. С., 1959, с.

5—13; Славейков, Ив. Библиотеката и ръкописите на П. Р. Славейков. — Бълг. мисъл, 1896, кн. 5, с. 65—82.

Публикации на документи от фонда: Литературен архив. Т. 1. П. Р. Славейков. С., 1959.

От *биографичните материали* във фонда е запазено едно родословно дърво на рода на П. Р. Славейков, изработено от Петър Попкойчев Витанов.

Между *кореспонденцията* се намират няколко чернови от писма на П. Р. Славейков до общината на Трявна и няколко писма до неизвестни адресати. В писмото си от 26. IX. 1850 г. до Тревненската община Славейков отправя укори до нейните ръководители, че не мислят за благото на народа си. В 4 писма до неизвестни адресати се засягат парични и други въпроси от личен характер. В писмата, изпратени до фондообразувателя, личат имената на Васил Берон, Ст. Бояджов, Димитър Бърньов, Н. П. Василев, поп Койчо Витанов, Александър Гранитски, Александър Екзарх, Райко Иванчев, Христо Пенчов Казасов, К. Кесаров, Константин С. Кипиловски, Пандели Кисимов, Евгения Кисимова, Алберт Л. Лонг, Р. Мавридов, Жечо Мараджиев, Никола Михайловски, Цвятко Недев, Петър Оджаков, М. Петрович, Александър Рачински, К. Райков, поп Андрей Робовски, Иван Славейков, Н. Спиридонов, А.Д. Хесапчиев, Драган Цанков, Илия Д. Шиваров, граждани от Плевен и др. По-голяма част от кореспонденцията е свързана с дейността на фондообразувателя като журналист, писател, учител и общественик. Застъпени са следните въпроси: във връзка с издаването и разпространението на някои от Славейковите книги и вестници (набиране на абонати, изпращане на материали за в. «Гайда», за отпечатване на «Смесна китка», за написването на календарчета, за отправена покана от Александър Екзарх от 21. X. 1860 г. до Славейков да поеме редактирането на «Цариградски вестник» и др.); по училищни въпроси (във връзка с учителстването на фондообразувателя във Враца, Плевен, Свищов и др., сведения за училищата в Плевен, молба за съдействието на Славейков пред врачанския владика да заплати обещаните на плевенското училище учебници, сметки по постройка на ново училище в Габрово — 1866 г., и др.); по църковния въпрос (за преговори с Цариградската патриаршия през 1861 г., за живота на заточените български владици в Бруса — 1864 г., за отношението на тревненските първенци към гръцкия владика в Търново, за участието на Славейков в църковните борби, за избирането му за представител на Севлиево на църковния събор в 1861 и др.); за доставка

на сп. «Български книжици» и в. «Дунавски лебед» за Севлиево; за излизането на първия брой на сп. «Мирозрение»; относно статията на Тодор Ст. Бурмов срещу Н. Михайловски; относно обещание на д-р А. Лонг Славейков да преведе Новия завет на български език и му намери постоянна работа; за изпратени до фондообразувателя фолклорни материали; за проявен интерес от руския консул във Варна Ал. Рачински по българските въпроси; сведение за проведено от турската власт в Търново тържество по случай разбиването на руските войски при Севастопол през 1854 г.; за изгубен сандък с книги и ръкописи на Славейков; по семейни, парични и други въпроси.

От разностранната *дейност* на фондообразувателя са запазени съвсем незначителни по брой материали: от *ръкописите* се намират един откъс от статия (без начало и край), в който Славейков обяснява понятието «Православен» и част от превода на романа на Д. Дефо «Робинзон Крузо».

От *учителската му дейност* е запазено само едно условно писмо от 5. X. 1862 г., подписано от Тревненските първенци за назначението на Славейков за учител в Трявна за една година и за определената му заплата.

Във фонда се намират няколко документа до семейството на фондообразувателя. Това са 10 писма на П. Р. Славейков до жена му Ирина. Тези писма са от личен характер , но съдържат редица данни от живота на поета — за материалното му състояние, сведения за дейността му, за здравословното му състояние, за отношенията му към семейството и др.

Ф. № 44; 83 док.; 1811 . . . 1877 г.

АНДРЕЙ И СТОЯН РОБОВИ

(Андрей Дойнов (Попдойнов) Робовски — Даскал Дечо, Стоян Попандреев Робовски)

Андрей Робов — книжовник и учител; ученик на Христаки Павлович; роден на 19. VIII. 1801 г. в Елена; учителствувал в Елена (1834—1838 г.), Горна Оряховица, Лясковец и Трявна (1838—1840 г.); през 1842 г. станал свещеник в Елена и работил като общественик и книгоиздател; починал на 26 декември 1858 г.

Стоян Андреев Робов (син на Андрей Робов) — дългогодишен учител в с. Беброво, Еленско (1852—1853 г.), във Враца, Елена, Лясковец (1857—1873 г.), Разград, Търговище (1873—1874 г.); роден през 1834 г. в Елена; починал в 1878 г.

Източници:

За фондообразувателите: Арнаудов, М. Неофит Хилендарски Бозвели (1785—1848). Живот—дело—епоха. С., 1930, с. 437; Ненов, Й. Автобиография. — СбНУ. С., 1896. Кн. XIII, с. 355—359; Бобчев, С. С. Принос към историята на Българското възраждане. Поп Андрея Робовски. — СбНУ. Кн. XXI. I. Дял историкофилологичен и фолклорен. С., 1905, с. 1—17; Кършовски, П. С. и Н. Бобчев. Стоян п. Андреев Робовски. В: Еленски сборник. С., 1931, с. 231—236; Кършовски, П. С. Из миналото на град Елена. Кн VIII. Елена, 1932, с. 80—82.

Най-голяма част от материалите във фонда заема *кореспонденцията*. Запазени са писма-чернови от Андрей Робов и Стоян Робов до Неофит Бозвели, до жители в Елена, до първенци във Враца, до епископ Доротей във Враца, до училищното настоятелство в Ески Джумая (дн. Търговище), до Александър Екзарх — Цариград, и др., както и разменени писма между двамата. Запазено е едно писмо от 1841 г. от А. Робов (Елена) до Неофит Бозвели, в което той го утешава в заточението му. В останалите се намират ценни сведения за състоянието на училищата и училищното дело във Враца и Елена; за назначаването на Н. Михайловски за учител в Плевен, 1854 г.; за учителстването на Ст. Робов във Враца; за грабителствата на турците в Елена; относно борбите за извоюване на независима българска църква, за тържеството, състояло се в Елена на 9. III. 1870 г. по повод разрешаването на църковния въпрос в Цариград.

По-голяма група са писмата до Робови, в която въз основа на адресата и съдържанието се оформят две групи: едните — до Ан. Робов, другите — до Ст. Робов.

Автори на писмата до Ан. Робов са: хаджи Станчо Драганов от с. Беброво (Еленско), Антоний Енюв — Карнобат, граждани от Елена и Враца и др. В тях има сведения за желанието на Драганов синът на Ан. Робов — Стоян, да стане учител в Беброво; за недоволството на Антоний Енюв от учителстването си в Карнобат поради липсата на средства за училищни нужди и малкия брой ученици; за определянето на Ан. Робов от еленчани за духовен и светски съветник на Еленско; и други въпроси.

До Ст. Робов са запазени писма от Александър Екзарх — Цариград (1859 г.), Йордан Арнаудов — Панагюрище (1869 г.), Сава Г. Катрафилов — Ески Джумая (дн. Търговище), Пандели Кисимов, Никола Михайловски — Търново (1859 г.), Елена (1851 г.), Цариград (1874 г.), Иван Момчилов, първенци от Лясковец (1861 г.), и др. В тях са поместени данни за обеща-

нието на Александър Екзарх да издаде биография на покойния Андрей Робов за състоянието на училищните работи в Панагюрище и за образуваното в града читалище; за желанието на Сава Г. Катрафилов да назначи Ст. Робов за учител в Ески Джумая; за изпращани до Ст. Робов от Ив. Момчилов книги; *за покана, която първенци от Лясковец изпращат до Ст. Робов* да отиде там учител, и др.

Във връзка с *дейността* на А. и Ст. Робови са запазени няколко документа: дейността на А. Робов като *свещеник* е илюстрирана от свидетелство за ръкополагането му в свещенически чин на 14. I. 1842 г.; копие-заявление от А. Робов до меджлиса в Търново, в което се оплаква от Търновската митрополия.

От *учителската дейност* на Ст. Робов са запазени писма от него до училищното настоятелство в Елена (1865 г.) и до училищното настоятелство в Ески Джумая (1861 г.), с които се съгласява да стане учител и уточнява условията. Във връзка с *книжовната дейност на Ст. Робов са запазени 2 хвалебствени* песни от него за Врачанския епископ Доротей и за Неофит Търновски.

От съвместната *издателска и книжовна дейност* на бащата и сина Робови е запазено договорно писмо между тях и Александър Екзарх във връзка с печатане и продаване на книги в съдружие (6. IX. 1858 г.).

В документите от, до и за други лица са запазени следните писма: от Замфираки Димитриевич до Константин Огнянович, от Стефан Хаджибакърджиоглу до Сава Доброплодни, от Емануил Васкидович до сина му — всички по училищни, лични и други въпроси. Към тази група документи може да се отнесе и един непълен ръкопис — част от география на Балканския полуостров (без автор).

Фонд № 45; 561 док.; 1846 . . . 1888 г.

МИТРОПОЛИТ ИЛАРИОН ЛОВЧАНСКИ И КЮСТЕНДИЛСКИ

(Светско име: Иван Иванов)

Известен български митрополит, деец по църковния въпрос от епохата на Възраждането и след Освобождението; роден в 1800 г. (1801 г.) в Елена; получил манастирско образование в Капиновския манастир край Търново, където прекарал дълги години; в 1819 г. станал монах; ръкоположен скоро в йеродяконски чин, служил дълги години при търнов-

ския митроп. Иларион и при търновския владика Неофит; в 1849 г. бил ръкоположен за епископ; през 1852 г. станал Ловчански митрополит и в продължение на 20 години възглавявал Ловчанската епархия; взел участие в църковно-народните борби срещу Гръцката патриаршия; през 1868 г. скъсал с патриаршията, присъединил се към народните архиереи и заминал за Цариград, където станал поради старшинството си председател на архиерейското събрание (Синода); през 1872 г. бил избран за Кюстендилски митрополит; починал на 2. II. 1884 г. в Кюстендил.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1930 г.

Източници:

За фондообразувателя: Васильов, Т. Иларион Ловчански и църковният въпрос. — Духовна култура, 1920, кн. 1—2, с. 109—114; Иванов, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 339 и др.; Цанков Ст. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. В. Годишник на Софийския университет. VI. Богословски факултет. Т. XVI. 1938—1939. С., 1939, с. 23—24.

Публикации на документи от фонда: Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи. Под ред. на проф. Ал. К. Бурмов. Т. I. С., 1954, с. 381—383.

Към *биографичните* материали могат да се отнесат следните документи, свързани с живота на фондообразувателя: автобиографична бележка, писана в Кюстендил (б. д.) от митроп. Иларион; завещание (препис) на Иларион Кюстендилски от 2. VIII. 1881 г., с което назначава изпълнителите на завещанието си и определя какво ще остане на църковните епитропи, какво ще получат близките му, училищата в Кюстендил, Рилският манастир, Капиновският манастир, бедните, селските свещеници и пр.; опис на движимите и недвижимите имоти на Иларион Кюстендилски; опис на църковните му одежди; разписка за получените вещи според завещанието; списък на вещите, получени от комисията, учредена да прегледа завещанието, списъци, разписки, протоколи и др. на лицата, получили пари съгласно със завещанието; протокол за завещаните суми, придружен с опис на вещите, които остават на митрополията в Кюстендил и на църквата «Св. Богородица». Тук се намират и 15 разписки за получени суми от завещанието на митроп. Иларион, изпратени от Йосиф I, митроп. Мелетий и др. до изпълнителите на завещанието през 1885—1886 г. от Цариград, София, Кюстендил и др. Освен тях са запазени и 20 писма-чернови от Рафаил Дренски до министъра на външните работи и изповеданията, Българската народна банка в София, Екзарх Йосиф I в Цариград, Иван Владикин в Бяла Слатина и др., писани през 1885—1888 г. пак във връзка със

завещанието; писмата, разменени между Министерството на външните работи и изповеданията, Кюстендилския окръжен управител, наследниците и изпълнителите на завещанието на митроп. Иларион са запазени също в отделна тетрадка и обхващат периода 1884—1886 г. Запазени са и голям брой материали за погребението на Иларион Кюстендилски (сметки, разписки, списъци и пр.). Освен гореизброените материали към същия дял (биографични) могат да се отнесат и една група документи с водени лични сметки за периода 1859—1883 г. и др.

Останалите документални материали във фонда (изключително писма) са свързани с *дейността* на фондообразувателя и могат да се разделят на няколко по-големи групи съобразно с *тази дейност*.

В първата група материали, засягащи времето, когато е бил *Ловчански митрополит*, са запазени *писма* от него и до него на български и гръцки език. Писмата от него са отправени до свещеник Антоний Хранов в Кюстендил, до членовете на *общината в Кюстендил, до първенците и старите на Троянския* манастир и др. от 1869—1872 г., които са във връзка с изпратен от Иларион Ловчански ферман за построяване на църква в Радомир; за събиране на доброволни помощи по уреждането на църковния въпрос изобщо; за препоръка от Иларион да се приеме за игумен на Троянския манастир дядо Йоникий от Гложенския манастир и др. Запазено е също и писмото на Иларион Ловчански от 16. II. 1872 г. (Цариград) до привременната комисия в Цариград, с което моли да «приемат оставката му от екзархийския чин, защото е стар и силите му не позволяват да приеме този висок пост».

Между писмата до Иларион Ловчански личат имената на: митроп. Иларион Макариополски, д-р Стоян Чомаков, Иван Стефанов, Илия Цанович (?) и др., писани от Видин, Ловеч, Цариград и др. през 1862—1872 г. В тях са застъпени следните конкретни моменти по *църковното дело:* уреждане на българския църковен въпрос; проектът за определяне на самостоятелна българска църква; Българският църковен събор през 1871 г.; интригите на патриаршията пред правителството по църковния въпрос; духовните обязаности на свещениците; партията на младите и отношението ѝ към старите (1872 г.); взети суми от видинския митрополит (Антим) при обиколката му из Ловешката епархия, които задържал само за себе си; подялбата на енориите и църковните приходи между местните свещеници; отношението на новия каймакамин в Ловеч (1872 г.) към работите на епископията; мъчнотиите при събиране на

данъка владичина; продаването на десятъка от търновския мютесариф; дописка във в. «Македония» относно неверни слухове, че Иларион ще бъде избран за Софийски митрополит (1872 г.); избирането му за Кюстендилски митрополит. По *училищното и просветно дело* в 1872 г. има сведения за желанието на троянци да построят училище; за задържането на част от владичината за техните училища; за изпратена помощ на девическото училище в Елена и Сливен; за годишната вноска на Богословското училище, стипендии на ученици, книгите им; за изплащане заплатите на учителите; за представянето 2—3 пъти на пиесата «Райна княгиня» в Ловеч; за разпространение на Историята на Кръстевич и др.

Освен в кореспонденцията дейността му е отразена и в следните документи: няколко *окръжни* от Иларион Ловчански, писани в Цариград през 1869—1870 г. до гражданите в Ловеч, Кюстендил и др., в които се говори за доброволната помощ за доизграждане на българската черква в Цариград; за изработването на проект за уреждане на черковна самостоятелност; за комисията от трима българи и трима гърци, която ще определи кои епархии ще влязат в българската черква. Тук се намира и едно поучително слово на Иларион Ловчански към християните в Ловеч.

Освен споменатите към биографичните материали лични сметки тук могат да се отнесат и една друга група сметки във връзка с дейността му като висше духовно лице (Ловчански митрополит) — сметки за суми, приети като подарък, и за какво ги е изразходвал; сметки за събраната помощ от ловешките села за българската черква в Цариград; тефтер с водени от Иларион сметки: «Доходът на Българската в Търново екзархия от разни епархии, както следва. . .»; «Приходи и разходи на Българската екзархия за 1869—1872 г.» и голям брой други сметки и тефтер, обхващащи периода 1853—1872 г.

Във втората група, която очертава *дейността на фондообразувателя като Кюстендилски митрополит* (1872—1884 г.), се намират следните документални материали: тетрадка с *писма-чернови* от Иларион Кюстендилски, писани през 1873 г. и изпратени до Антим I и други екзархисти. Някои от въпросите, застъпени в тях, са следните: утвърждаване на Екзархийския устав и приемане на Кюстендилската епархия от Иларион; пречките при събирането на владишкия данък; интригите на гръцките владици Игнатий и Паисий Скопски, които се стремели да подронят авторитета на екзархията; недоразуменията между владиката Партений и гражданите в Пирот; враждеб-

ните отношения между българите и гъркоманите в Кюстендил; желанието на кюстендилци да не се приемат от гърците пари за българската черква; интригите на владиката Игнатий и неговите привърженици; молбата на гъркоманите до софийския мютесариф да им позволи да си построят черква и др.

В друга зашита тетрадка има преписка (повечето писма са чернови от Иларион), водена през 1879—1880 г. между митроп. Иларион, екзарх Йосиф I, Марко Балабанов и др. (Цариград, София, Кюстендил и др.). В нея се говори по следните въпроси: *за изработване на законопроект по «вероизповедното ведомство»*; за духовните наредби, които изработили архиереите в Търново; за епархиите, които били извън границите на княжеството; за владичината, която ще се плаща вече от държавата; за нарушаването на царския ферман (мютесарифът забранил да се произнася името на българския владика в Кюстендил и Кратово); сведения за Кюстендилската епархия, *от която една част се намира още под турско иго, и др.*

В *кореспонденцията до Иларион като кюстендилски митрополит* се срещат имената на Антим I, Стоян Чомаков, Георги Груев, йеромонах Синесий Стобийски и др. (от Цариград, София, Пловдив, Кратово, Щип и др. през 1872—1883 г.). В писмата са застъпени следните конкретни въпроси по *черковното дело*: лошото материално положение на екзархията; изпращането на гръцки владици от патриаршията в чисто българските епархии; полученото разрешение за избор на екзархийски съвет и неговите членове; избор на членове за Св. Синод (в състава влиза митроп. Иларион) и потвърждаване на избора от турското правителство; намаляване броя на членовете на Синода и екзархийския съвет; избиране и съставяне на епархийски съвет и на казалийски и нахийски съвет в Кюстендилската епархия; привременният правилник за вътрешното управление на екзархията; пречките и беззаконията, които срещал Иларион от страна на гръцкия владика Игнатий и привържениците му, и борбата срещу него; *назначената* комисия от Високата порта за отстраняване на владиката Игнатий от Кюстендилската епархия; избиране помощник на Иларион, който да го замества при отсъствие; намесата на кочанския каймакам в черковните работи и клеветите му срещу Иларион; мерките за по-лесно събиране на екзархийското даждие и подобряване положението на свещениците; *опровержение на слуха, че е имало някакво тайно споразумение* между екзархията и патриаршията; освещаването на Банишорската черква в Кюстендил; желанието на гръцкия

патриарх да измени фермана (за самостоятелна българска черква); мерките, които трябва да се вземат срещу порядките на калугерите и калугерките в манастирите (за да се спрат оплакванията на християните до Св. Синод и писането по вестниците); изгонването на гръцките владици, които са останали в българските епархии след създаване на екзархията и отношението на Синода по тоя въпрос; съставената комисия от турското правителство (едно лице от Високата порта, едно от екзархията и едно от патриаршията), със задача да направи допитване до смесените епархии, които имат право да минат към екзархията; издаване фермани за построяване на черкви; ръкополагане на свещеници, епископи и пр.; единственото духовно списание «Възкресник» (1875 г.), което излиза по това време; определяне заплата на митрополитите и техните заместници от правителството; седалището на българския екзарх (Пловдив); причините, поради които не са били пратени (български) владици в македонските епархии — Охридска и Скопска — след Освободителната война; за някои постановления (на Министерството на външните работи в княжеството) относно управлението на черквата; управлението на епархиите в княжеството и одобряване правилниците на Св. Синод (дадени са основните положения в правилника) и др.

В други писма са застъпени въпроси и по *училищното дело:* свикване на училищен събор (1874 г.) от най-добрите учители в епархията; съставяне програма на основните и подготвителни училища; прилагане на окръжното, с което се определя във всяка черква по един дискос в полза на бедните училища (1874 г.); даване помощи от екзархията на училищата; изпращането на Константин Живков в Николаевската гимназия със стипендия и на други ученици в Русия; събиране помощи за построяване на училища; назначаване на учители и учителки в епархията. Тук има сведения и по други въпроси: създаване на печати от българи в Цариград с цел да се подпечатват прошения до правителството (1874 г.) преобразования от страна на турската власт в състава на управителните съвети и съдилищата в началото на 1876 г.; получаване на в. «Източно време» в Кюстендил; полагане усилия за запазване спокойствието между населението в Кюстендилската епархия по време на Априлското въстание; събирането от християнското население на данъка «бедел-и аскери»; определената комисия по събиране помощи за гладуващото малоазийско население; завещанието на Авксентий Велешки и др.

Към съхраняваните писма, които разкриват *дейността на фондообразувателя като Кюстендилски митрополит* (1872—1884 г.), могат да се отнесат: *протокол* от 10. X. 1872 г. (Кюстендил) на първото главно заседание, свикано и председателствувано от него за избиране на духовни и мирски членове на привременния съвет в Кюстендилската епархия; списък с описание на черквите в Кюстендил, Радомир и околностите им и сведения за духовните лица на същите места; няколко *печатни документа* на български и гръцки език — ферманът за обявяване на независимостта на българската църква; «окръжно писмо от Българската екзархия, подписано от Антим I, митрополит Видински и екзарх български, до свещениците» (от 14. V. 1876 г.) относно свещеници, взели участие в Априлското въстание (призовават всички към покорност и преданост на правителството и на мюсюлманското население, като ги съветват да поучават в този дух и енориашите си) и др.

Към дейността могат да се отнесат и равносметките за приходите и разходите на Кюстендилското черковно настоятелство, Щипската каза, на екзархийското съкровище и др. за 1873—1875 г.; *разписки* за получени суми срещу екзархийско даждие и разни други сметки на екзархията, епархията и пр., както и за изплащане на учителските заплати (запазен е списък на лицата, дали заем на общината за изплащане на *учителските заплати*); *списък на училищата в епархията* и др.

Освен отбелязаните досега във връзка с дейността на Иларион писма и други материали от и до Иларион Кюстендилски във фонда има и една група документи, които са изпратени *от и до Кюстендилската община* (от Антим I, Ив. Д. Доспевски, А. Д. Живков, Д. Д. Македонски, Г. А. Цариградски, Св. Синод в Цариград, различни общини и лица: Захарий Хаджигюров, Стоян Чомаков, Христо Тъпчилещов и др. — всички от 1866—1876 г.). В тях са отразени следните въпроси по *черковното дело:* за лошото положение в някои села, които са останали без свещеници; за гръцкото влияние в епархията; за интригите и безчинствата на гръцкия владика Игнатий и борбата против него от страна на българите; за броя на християните в Щипско-Новоселската община и желанието им да се присъединят към Велешката епархия; за уреждането на владишките заплати в Кюстендилска епархия; за определяне таксите на обредите, които извършват свещениците; за злоупотребите на някои от тях; за положението на черковното дело

в Паланечко; за първия проект за уреждане на черковните работи; за усилията и средствата на патриаршията да не влезе в сила ферманът за учредяване на Българска екзархия; за избор на представители от Кюстендилската епархия на събора в Цариград по уреждане на черковния въпрос (запазени са също и два «благодарителни адреса» до султана и великия везир, изпратени от Кюстендилската епархия по случай разрешаването на черковния въпрос); «списък на подарените на Кюстендилската църковна община одежди и книги» от Одеското настоятелство; за наредбата на правителството до гражданските власти да може населението безпрепятствено да избира представители за народния събор в Цариград и неговите решения; за избора на Иларион Ловчански за владика на Кюстендилската епархия; назначаване на нови духовни и мирски избиратели там; избор на екзарх и членове на екзархийския съвет; събиране на екзархийския данък; за бедственото положение на екзархийското съкровище; построяване на черкви; назначаване и уволняване на свещеници и епископи и др.

В същата група могат да се извлекат и някои сведения по *училищни въпроси:* за набавянето на учебни ръководства, географски карти и др.; за назначаването на учители, за техните заплати и пр.; за императорския лицей в Цариград, в който следвали 44 българи (1872 г.); за събирането на помощи за построяване на девическо училище в Пиянечки манастир и др.

Освен тях са запазени и няколко *списъка* на училищата в епархията (1873 г.), на лицата, които са дали заем на общината за учителските заплати (1875 г.); *сметки* за давани пари за училищата в Кюстендилската епархия (1874 г.) и др.

Фонд № 46; 304 док.; 1870 . . . 1907 г.

БЪЛГАРСКА ЕКЗАРХИЯ

Ръководен орган на българската черква, учреден с ферман от 28. II. 1870 г. след продължителна борба на българския народ за обособяване на независима черква.

Фондът е предаден от Етнографския музей: постъпления и от 1939 г. и др.

Източници:

За фондообразувателя: Евтимий, архим. Българската екзархия в Цариград (I) — III, С., 1933—1934; Кирил, патриарх български.

Граф Н. П. Игнатиев и българският църковен въпрос. Т. I. *Изследвани* документи (1864—1872 г.), С., 1958; Снегаров, Ив. Солун в българската духовна култура. Истор. очерк и документи, С., 1937.

В запазената *кореспонденция* се намират няколко писма и телеграми главно от Габровското училищно настоятелство от 1872 г. до екзарх Антим I и Христо С. Арнаудов в Цариград, с които ги молят «да им съдействуват при получаване заповедта *за довършване на училищната сграда, започната преди 21* година». Също така са запазени писмо и изложение пак до екзарх Антим I в Цариград от 1875 г. във връзка със сметките по построяване на българската църква «Св. Стефан» във Фенер: за сумата, която остава да се дължи на Христо П. Тъпчилещов, Димитър Ив. Гешоглу и Никола П. Тъпчилещов, за разглеждането от страна на епархиалния съвет на въпроса относно *техните искания, за несъгласието на народа да се нагърби* с тоя дълг; за искането и смесените епархии да се включат в кръга на екзархията; за подкрепване от страна на турската власт да се събира военна помощ от страна на духовенството, за която цел е образувана в Цариград специална комисия (1877 г.) и пр.

Във фонда са запазени *преписка* и други материали (писма, *телеграми, описи, разписки, фактури и др. на български*, гръцки, турски и френски език), разменени между екзарх Йосиф I в Цариград и председателя на Българската църковна училищна община в Енидже Вардар през 1885—1907 г. Преписката е озаглавена «По изкарване ферман за съграждание б[ългарска] църква в Ен[идже] Вардар: по искането дял от гръцката и униатска църкви и от църковните имоти и по направата на църквата». В нея са застъпени следните въпроси: издаване ферман за построяване на църквата; средствата, с които разполага общината за построяването ѝ; плащане такси за издадени тапии; план (размерите) на самата черква; протокол с решението за строеж на черквата; комисията, която ще *ръководи постройката; радостта на гражданите, че ще започне* строежът; събиране на волни пожертвования от населението; сведения за хода на строежа, за привършване на паричните средства, за сумата, която отпуска Министерството на външните работи и изповеданията в София за продължаване на строежа; интригите на гъркоманите пред местната власт след направата на черквата; първата литургия в черквата; приходите, *които ще има черквата; успехът на църковно-училищното* дело и пр. В преписката се намират и подробни описи на всички материални средства, необходими за цялата постройка; опи-

си на оценения материал и разходите за постройката на черквата. Запазени са също и всички разписки, сметки, фактури и др. за получени пари срещу доставени материали, извършена работа от отделни лица и пр. В същата преписка (и останалите материали) са застъпени и разни други въпроси: за големи злоупотреби с данъците от страна на мухтара; за искането да се назначи български мухтар в Енидже Вардар; за наличието на една единствена църква и за молбата и стремежа на българите да им се разреши да се черкуват там; за лишаването на екзархистите в Енидже Вардар от черква и отпускането само на един параклис; за градското пасище, което се продава само от гръцката община; за негодуването на населението против гърцизма. Дава се и статистика на християнското и друго население в Ениджевардарско и др.

Трета група документи от фонда са запазените «Записки за изтеглени суми от банка «Credit Lyonais» по текущата сметка на училищния отдел при екзархията за 1906—1907 г. Това са «записки» — разписки, които третират следните *училищни въпроси:* учебни пособия; изплащане пансионната такса на стипендиантите в Солунския мъжки и девически пансион, в Серския и в Битолския девически пансион, пансиона в Одрин; изплащане на стипендиите в Киевската духовна академия, наема на гореспоменатите пансиони, на училищата и др., както и заплатите на чиновниците в отдела и в различните училища; за наем, данък и др. на училището в Енидже Вардар; за мобелировка, наем и др на Демирхисарската община; за изплащане заплатите на митрополитите, секретарите и писарите, на архиерейските наместници и представителите на общините; на учителите и служещите при учебните заведения, на лекарите в Скопие, Куманово, Щип, Воден, Прилеп, Лерин и др.; за отпусната сума за построяване на Ениджевардарската църква и др.

Освен гореизброените документи във фонда се намира и отделна група от печатни материали: няколко екземпляра от султанския фермян за учредяване на Българската екзархия от 1870 г. на български и турски език; възвание от 1870 г. за отпразнуване 1000-годишнината на Българската църква; стихотворение, издадено в Цариград на 6. I. 1872 г. по случай учредяване на екзархията; няколко послания на български и гръцки език до свещениците и християнското население от Антим I (Цариград, 1872 г.) по църковни въпроси (за провъзгласяване на Българската екзархия за схизматическа, против проникване униатството в Македония и Солун и изобщо

за пагубното влияние на унията за българския народ, за чест вуване на делото на Кирил и Методий и др.). Запазен е и план на българската църква «Св. Троица» в Цариград, изработен от архитект- Фосати.

Фонд № 47; 73 док.; 1858...1878 г.

НЕШО БОНЧЕВ БОНЧЕВ

Един от първите български критици, публицист и педагог

Източници.

За фондообразувателя: Бончев, Н. Литературна критика и публицистика. Под ред. и с предг. от П. Динеков. С., 1962; Сборник *Нешо Бончев. Животопис и преценки на дейността му по случай 100 год. от рождението му.* Под ред. на Н. Горинов и Н. Т. Дончев. С., 1939 г.

За фонда: Горинов, Н. Нешо Бончев (животопис). В: Сборник *Нешо Бончев* . . . С., 1939, с. 64.

Публикации на документи от фонда: Бончев, Н. — вж. пос. по-горе съчинение: Бончев, Н. Разсъждения. — Македония, бр. 49, 13 май 1870; Сборник Нешо Бончев . . . С., 1939.

Малкият брой документи от фонда могат да се разпределят, както следва. *От биографичните материали* е запазен един списък на панагюрски първенци от 31. I. 1858 г., които отпущат доброволни помощи, за да се изпратят да следват в Русия съгражданите им Нешо Бончев и Марин Дринов. По същия въпрос се отнася и условно писмо от Панагюрската община от 1. IX. 1858 г., *с което тя се задължава да издържа двамата младежи* в продължение на 7 години. Към този дял се отнася и едно тефтерче на фондообразувателя, писано на руски и гръцки език, което съдържа лични бележки и сметки, бележки за водена кореспонденция, за здравословното му състояние, мисли, сентенции, бележки във връзка с учителската му дейност и пр.; запазени са и отделни бележки с метеорологични наблюдения на фондообразувателя за периода септември 1876 г. — януари 1877 г. и бележки с лекарства и начин на лекуването на болестта му.

В *кореспонденцията* до Нешо Бончев личат имената на Петко Бончев, Марин Дринов, Маргарита Дринова, Георги Икономов, х. Манчо Попов, Петър Теодоров, Васил Чолаков, *Българско книжовно дружество — Браила, които пишат от*

Цариград, Харков, Одеса, Браила, Галац, Панагюрище и Карлово. В тези писма са засегнати следните въпроси: сведения за Марин Дринов и пребиваването му в България по време на Освободителната война; сведения за дейността на Българското книжовно дружество (съдържанието на излезлите книжки на Периодическо списание; поместването в него на превода на Н. Бончев на «Тарас Булба» от Н. В. Гогол; желанието на ръководството на д-вото Н. Бончев и М. Дринов да вземат участие в редактирането на списанието; установени връзки на дружеството с Луи Леже, Шефер и др.); новини от Панагюрище и за несъгласията между панагюрските първенци по някои училищни въпроси; посещението, което П. Теодоров направил на някои български търговци в Одеса, и срещата му с Филип Тотю (юни 1870 г.); цената на картофите в Цариград през 1863 г.; семейни и други лични въпроси.

Учителската дейност на фондообразувателя е отразена в следните документи: 2 указа, подписани от Александър II — Петербург, от 31. I. 1873 г. и 28. I. 1875 г. за награждаването на Н. Бончев с ордени. Един атестат в оригинал и препис от 29. IV. 1875 г., издаден от I московска гимназия и подписан от директора й Ив. Лебедев, съдържа сведения от биографичен характер за Н. Бончев: рождена дата, образование, поданство, служби, които е заемал, и получени награди, отпуснати му материални помощи и др. Тук можем да причислим и един бележник, който съдържа план за преподаване лекции по старогръцки език, списък на книги на старогръцки език, намиращи се в I московска гимназия, училищни програми, списъци на ученици и сведения за успеха им и направени отсъствия, педагогически бележки, биографични бележки, бележки по гръцка история, бележки от обществен и личен характер, както и преводи на откъси от «Разбойници» на Ф. Шилер и «Юлий Цезар» на У. Шекспир. С писмо от 20. IV. 1873 г. училищното настоятелство в Пловдив кани Н. Бончев за учител в Пловдивското класно училище.

Към *творческата дейност* на фондообразувателя като *публицист и фолклорист* се отнасят 2 чернови на статии до редакцията на в. «Македония». Първата е насочена срещу католическата и протестантската пропаганда в България и безсилието на православното духовенство да се бори с нея, както и слабостите му относно възпитанието на младежта. В същата статия Н. Бончев критикува тежкото и безправно положение на българската жена. В другата статия той излага мнението си за училищната програма на българските училища. Запазен е

и превод на руски език на Историята на Херодот — I и II кн., както и част от превода на български език на руската повест «Когалничанка». Тук се намира и една тетрадка с преписи на народни песни, библиографични бележки по старобългарска литература и др. Един немалък брой документи във фонда са адресирани до *семейството на фондообразувателя* (майка, сестра, братя). Осем писма от периода 1858—1862 г. от Цариград, Киев, Москва Н. Бончев отправя до майка си в Панагюрище. От тези писма лъха чувство на нежна синовна любов и загриженост за тежкото материално положение на семейството и огромните трудности, които тежат на майка му. В тях той дава сведения за своето пътуване и настаняване в Русия, за учебните си занимания там, изпраща напътствия към невръстната си сестра, сведения за своя неразделен приятел М. Дринов и се спира и на други семейни въпроси. Със същото топло чувство и братска любов са проникнати и писмата до сестра му Ана Бончева от 1859—1871 г. Той я напътствува в нейното образование, като й посочва книгите, които трябва да прочете, изпраща й вестници и списания («Периодическо списание», в. «Зорница»), материално я подпомага, дава сведения за някои българи, живущи в Москва (П. Каравелов, М. Дринов, П. Теодоров и др.), за избухнала епидемия от холера в Москва в 1871 г. и други въпроси от личен характер. Няколко писма от Нешо Бончев са адресирани до братята му Иван и Петко. В тях са засегнати лични и семейни въпроси, сведения за следването му в духовната семинария в Киев и университета в Москва, за следването на някои българи в Русия (М. Дринов, П. Теодоров, Ив. Каролеев, Георги Мачов и др.), за учителстването на В. Чолаков в Панагюрище и др. С писмо от 2. V. 1859 г. от Галац В. Чолаков се обръща до Петко Бончев в Цариград с молба да помести изпратена дописка във в «България».

Фонд № 48; 123 док.; 1841—1871 г.[1]

СТЕФАН ЗАХАРИЕВ СЕКУЛОВ

Заслужил книжовник и активен деец в църковно-националната борба; роден около 1810 г. в Пазарджик в търговско семейство; занимавал се с търговия, бил правителствен ковчежник, училищен настоятел и ми-

[1] В този фонд са примесени части от фонда на Татарпазарджишката община.

трополитски наместник на Пловдивския митрополит в Пазарджик и председател на църковната община; сътрудничил със статии за различни стари паметници във вестниците «Турция», «Гайда», «Македония» и др.; починал на 13. IV. 1871 г.

Източници:

За фондообразувателя: [Ст. Захариев — некролог за него]. — в. Македония, бр. 19, 10 май 1871; Х. Животопис на Стефана Захариев от гр. Т. Пазарджик. — Учил. преглед, 1900, кн. VII—VIII, с. 658—668.

Публикации на документи от фонда: Попгеоргиев, Й. Материали по църковната борба. (Х. От архива на Стефана Захариева). — СбНУ. Кн. XXIV. I. Дял историко-филологичен и фолклорен. С., 1908 с. 263—275.

Запазената *кореспонденция* (1857—1870 г.) до Ст. Захариев от неговата дейност като митрополитски наместник в Пазарджик и председател на църковната община свидетелствува главно за дейното му участие в църковно-националната борба. Пазят се и няколко документа от самия Ст. Захариев и от Татарпазарджишката община. Между кореспондентите до него личат имената на Йоаким Груев, който пише от Пловдив, Ил. Дуков, Георги Костов, Атанас Б. Кръстев, Тома Попович — от Неврокоп (дн. Гоце Делчев), Михаил Петков — от Пещера, Никола Ив. Ковачевски — от с. Ковачевица (Неврокопско, дн. Гоцеделчевско), Тодор Ненов Манастирски—от Враня, д-р Стоян Чомаков и Ив. Д. Гешоглу — от Цариград, Стефан Веркович — от Сер, митроп. Паисий Пловдивски, от общините в Пещера, Неврокоп и Пловдив, от Зографския манастир и др. Писмата на изброените автори съдържат сведения, свързани главно с *църковния въпрос:* за недоволство на българите от гръцкия епископ в Пловдив; църковната борба на пещерци с цинцарите; изобщо по разпалване на църковния въпрос в Неврокоп и за отрицателното отношение към гръцкия владика там; спорове с Гръцката патриаршия; заслугата на Ст. Захариев да се въведе пеене на български език в църквата в Пазарджик; униатска пропаганда от страна на Ст. Веркович; църковната борба на жителите от с. Ковачевица, които отказвали да плащат владичината на драмския гръцки владика; събирането на владишки данъци; избирането на д-р Ст. Чомаков за представител по църковния въпрос; пеене на български език в църквата в с. Баница (Серско?); признаването на Неврокопската епархия в Цариград за българска; нуждата от църковни книги и тяхното набавяне; за събиране на помощи

за църквата в с. Исарлък, Неврокопско; по черковни сметки; арести на българи по черковната борба в Сер; недоволствата на българите в Македония от гръцките владици, бедственото положение на църковните певци и др. Освен по черковния въпрос в кореспонденцията се срещат сведения и по *училищното дело:* за училището на Й. Груев в Пловдив, за събиране на помощи за училището в Сер, отпразнуване празника на Кирил и Методий в Неврокоп в 1863 и 1867 г., училищното дело в Неврокоп изобщо, по набиране на български учители, за следване на българи в Медицинската академия в Цариград, за българи, учещи се в Одеса (Тома Ив. Гешоглу).

Освен горните две групи в кореспонденцията се съдържат откъслечни сведения и по разни други въпроси: относно завещанието на родолюбивата българка М. Секолова (?) на църквата и училището в Пазарджик; за събиране на спомоществуватели за всеобщата история на Й. Груев; за набиране на абонаменти и разпространяване на вестниците «Македония» и «България» и сп. «Български книжици», както и за дейността на Ст. Захариев в това отношение; за положението на българския народ под турско иго (за отвличане на девойки и др.); за извличане сведения от владишките тефтери от страна на Ст. Веркович за Кюстендилско, Дупнишко и Радомирско; *за тефтер с новооткрити народни песни, получен от Ст. Веркович;* по събиране на монети от страна на Ст. Захариев в неговия край; за книгата на Ст. Захариев за Татарпазарджишката каза (изд. във Виена в 1870 г.); сведения за д-р Ив. Богоров и други въпроси.

Фонд № 49; 30 арх. ед., 800 док.; 1839 . . . 1896[1]

ХАДЖИ НИКОЛА (НИКОЛИ) ХАДЖИДИМОВ МИНЧОГЛУ

(Минчев, Минчов, Минчевич, Минчоолу, Минчооглу)

Деец от църковната борба в XIX в.; роден в Търново на 17. II. 1826 г.; получил солидно за времето си образование; голям търговец на кожи; твърде млад застанал начело на борбата в Търново срещу тогавашния владика Неофит; търновски представител и застъпник на българските интереси в Цариград за около 15 години (1856—1872 г.) за защита на цър-

[1] Материалите от тази година са на дъщерята на Минчоглу — Бонк Д. Петкова.

ковните права на българите пред Гръцката патриаршия; член на временния съвет за управляване на епархийските работи до избирането на екзарх Антим I; известен търговец в Цариград и Търново; притежател на търговска къща със съдружие в Цариград до 1871 г.; в Търново бил в съдружие с Евстатий Селвели; притежател на известния хан със складове в Търново, строен от майстор Никола Фичев; благодетел на Търново; починал в Търново на 3. IX. 1892 г.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1964 г.

Източници:

За фондообразувателя: Николов, Т. Град Велико Търново. В: Климент Търновски — Васил Друмев. Под ред. на проф. М. Арнаудов. С., 1927, с. 308; Пътеводител на гр. В. Търново и околностите му. В. Търново, 1907, с. 79—80; Хаджи Никола Д. Минчев — Хаджи Николй.— Общ. вестйик Великo Търнoвo, бр. 9, 15 октомври 1927.

Публикации на документи от фонда: Попгеоргиев, Й. Материали по църковната борба. В: СбНУ. Кн. XXII и XXIII. I. Дял историко-филологичен и фолклорен. С., 1906—1907, с. 1—80; Кн. XXIV. С., 1908, с. 1—370.

От *биографичните материали* за фондообразувателя във фонда са запазени кратки биографични бележки от Недялко Каранешев от Търново с бегли указания за написана биография на Николй Минчоглу от дъщеря му Мария. Във връзка с имотното му състояние към същия дял са отнесени: един данъчен картон на турски език за данък върху имотите, няколко документа за наследство, сметки от личен характер[1] и др.

Кореспонденцията на х. Н. Минчоглу е богат извор за историята на Търново изобщо и по-специално за възраждането на града преди Освобождението. Между лицата, с които е водил преписка, личат имената на Янко В. Беленски, Васил С. Берон, Тодор Ст. Бурмов, Илия Цоньов Видимли, Хр. Д. Гешоглу, Недьо Добрев, Александър Екзарх, Никола Златарски, Драгни Иванов, Екзарх Йосиф, Иларион Ловчански, Д. Ив. Кабакчиев, Д. Н. Карагьозов, Ст. Н. Карагьозов, х. Георги Д. Кисимов, Гаврил Кръстевич, кн. Ал. Б. Лобанов-Ростовски, К. Маринович, архим. Милетий, х. Димо Минчоглу, Никола Михайловски, Ив. Н. Момчилович, Георги Недев, Спир. Петров, Иван С. Пипев, Пашанко Попович, Никола П. Тъпчилещов, Христо П. Тъпчилещов, Цанко Хаджиангелович, Захарий Хаджигюров, х. Иванчо Хаджипенчович, х. Минчо Хаджицачев, А. Д. Хесапчиев, х. Цончо Хаджицачов, Н. И. Чока-

[1] Може би част от тези сметки са във връзка с търговската му дейност — вж и там.

логлу, Стоян Ив. Чомаков. Запазени са и няколко писма от *х. Н. Минчоглу до х. Петър Марков по търговски въпроси.* Всички гореизброени кореспонденти пишат от различни градове на България: Търново, Самоков, Габрово, Ески Джумая (дн. Търговище), Русе и др.; също и от чужбина: Цариград, Виена, Марсилия и др. В кореспонденцията съобразно със застъпените в тях предмети се очертават няколко групи — по *черковния въпрос:* пожелания от много краища на България българският народ да се сдобие със своя йерархия; оплаквания против различните гръцки владици и желанието на народа да се заменят с българи — против самоковския Матей, против врачанския, против търновския и др.; благодарности от различни места на България и най-вече от търновски жители до Минчоглу в Търново и Цариград за проявената от негова страна защита на интересите на българите пред Гръцката патриаршия и Високата порта и самоотвержената му борба за извоюване на независима българска църква. В едно свое писмо Н. Златарски от Търново съобщава на Минчоглу в Цариград за изготвения от търновци протест до Портата и патриаршията против Драган Цанков и увлечението му в униатството, както и за отказа на абаджийския еснаф от Търново да подпише този протест; за единодушното избиране на два пъти на Минчоглу за представител на търновци в Цариград; за проекта и желанието на българското население да стане екзарх Иларион Макариополски; за изграждане на параклиси и черкви; по *училищни и просветни въпроси:* за училищното дело в Търново през края на втората половина на XIX в.; подробности относно завещанието на д-р Никола Пиколо, починал в Париж, съдържа писмото на Н. Михайловски от 14. VII. 1866 г., в което се указва, че той завещал огромни суми за училищата и църквите в Търново; податки за учителстването на Атанас Илиев в Стара Загора в 1871 г.; за редактирането на сп. «Български книжици»; за отиване на Васил Берон в Букурещ за печатане на френска граматика и за разпространението ѝ след това между цариградските българи; по *търговски въпроси:* за търговия с овни (писма на Йордан Хаджиниколов), кожи, захар, лимони и пр.; за събиране на суми от различни лица, дадени вероятно в заем; за отваряне на търговска къща на Хр. Д. Гешоглу във Виена. Част от писмата са до търговската кантора на Минчоглу и Евстатий Селвели в Търново и разкриват различни страни от голямата им и разностранна търговска дейност. Друга част са адресирани до Съдружието Минчоглу и К. Маринович в Цариград и дават

сведения главно за търговските им работи (даване пари в заем под лихва, за получени суми и различни други парични в заимоотношения); сведения за икономическото положение на българския народ, за курса на турската лира в Цариград през 1857 г. и др. В много от писмата от търговски характер се намират конкретни данни за положението на народа в Търновската каза: за стремежа на търновските аги да заграбят хана на х. Минчоглу заедно със складовете му, без да плащат наем; за събирането на десятъка, за бегликчийството и др.

Към *дейността* на х. Николи Минчоглу трябва да се отнесат документите (махзари, пълномощни писма, молби, покани и др. на български, турски, френски и гръцки език с множество печати и подписи), които разкриват главно застъпничеството му пред Високата порта и патриаршията като *представител на търновци в Цариград* за един период от близо 15 години (1856—1872 г.). Това личи от следните документи: пълномощно от търновски жители до Минчоглу да ги представлява пред Високата порта и да бъде защитник по църковните им работи; пълномощно със същото съдържание от букурещките българи; препис на свидетелство от митроп. Григорий Доростоло-Червенски, издадено на х. Н. Минчоглу, че действително е бил представител на Търновската епархия и е взел участие в разрешението на църковния въпрос, за което харчил и свои средства; пълномощно от граждани от Търново от 15. VI. 1854 г. да предаде жалбата им на английския посланик в Цариград, за да се освободят от лош и нетърпим владика; подобни молби са отправени от различни краища на България до Цариград — от русенски и севлиевски граждани, от черковната община в Казанлък, от плевенци, които се оплакват от митроп. Доротей Врачански, от граждани от Шумен и Стара Загора, в които се казва, че се отказват от гръцкия патриарх и владиците му и се борят за независима народна йерархия; едно печатно послание от 1858 г. от Цариград призовава за материална помощ за българската църква там; една изпратена от Минчоглу молба от жители от Търновската каза до великия везир в Цариград да се спазва султанското нареждане за премахване на ангарията; молби за намаление на големите данъци върху свинете, виното и др.; в друга молба граждани от Търново предлагат Доротей Врачански да бъде заменен с отец Григорий, рилски духовник, много заслужил за Търново; протест от търновски жители до председателя на църковния събор в Цариград (1861 г.) против решението да не участвуват епархиите в избирането на архиерей, като искат равенство с гърците във всяко

отношение; в писмо с множество подписи от 1861 г. търновски свещеници молят х. Н. Минчоглу да вземе грижата за отваряне на богословско училище в града им; в друга молба османпазарски граждани искат помощ за построяване на нова църква; ескиджумайски жители се оплакват от затрудненията при постройката на училище в Ески Джумая (дн. Търговище); лясковски първенци молят Минчоглу да се застъпи за освобождението на техни съотечественици от затвора; ферман за учредяване на екзархията на турски и български език от 11. III. 1870 г. В документите от този период от дейността на Минчоглу има сведения и за избора на Н. Михайловски от Търново също за представител в Цариград (1868—1872 г.), както и за избора на Костаки Маринов за представител от Русе в Цариград; сведения за училищното дело във Варна (1863 г.); за събиране на помощи от страна на Сава Доброплодни за училища.

За дейността на х. Николй като *член на полицейския съвет в Цариград* (по-късно и на Касационния съвет — 1869 г.) говорят немалко документи: назначение от 18. VI. 1865 г. от Високата порта до х. Н. Минчоглу; правилник от 28 глави за ръководене работата на съвета с имената на членовете на съвета; покани и бележки до него от висши турски чиновници за аудиенции при султан Абдул Азис в 1866 г.; за тържества в Императорския отомански лицей при раздаване на награди, за тържества по случай отпразнуването на байрама, за празнуване на възшествието на султана и др.

Търговската дейност на фондообразувателя е отразена не само в кореспонденцията му, а и в няколко търговски тефтери със сметки, в копирни книги (1841—1864 г.) от Търново и Цариград с търговски писма, в отделни откъслечни сметки и в записи на заповед с обозначение на суми и имена на лица. Запазен е преведен на български език берат на султан Абдул Азис за правата на турските поданици — европейски търговци-бератлии.

От документите *от, до и за членове на семейството* могат да се отбележат няколко: до бащата на Минчоглу — Димо Минчоглу, от 1846 г. — по паричен въпрос; до сина му Христо Н. Минчев — турски документ от 1892 г., който удостоверява, че е студент по медицина във Виена; пълномощно от 1896 г. на турски език, дадено от дъщеря му Бонка Н. Петкова на съпруга ѝ майор Д. Петков за уреждане въпроси, свързани с наследството от баща ѝ; две писма от П. Пешев от Севлиево от 1893 и 1898 г. до Катинка Николй Минчова по семейни парични въпроси.

В дела *от, до и за други лица* са отнесени три документа: препис от лист 114 от Ковanлъшкия препис на Паисиевата история от 1783 г., отнасящ се за българските светии; част от библейски текст на църковнославянски език — 1 л.; лист от ръкопис на новобългарски език от XIX в. с апокрифно съдържание (описание на второто пришествие).

Фонд № 50; 38 док.; 1875 . . . 1879 г.

АРХИМАНДРИТ ХРИСАНТ

Учител и архиерейски наместник в Хасково преди Освобождението; роден вероятно в първата половина на XIX в.; в 1857 г. — учител в Хасково; в 1869 г. бил избран от Хасковската община за казалийски свещеник в Хасково, а през август 1876 г. — за архиерейски наместник в същия град; починал след Освобождението.

Източници:

За фондообразувателя: Из архивата на Найден Геров. Писма, доклади и материали за възраждането на българския народ. Под ред. на Т. Панчев. Кн. I. С., 1911, с. 57, 370, 571—572, 794; Кн. II. — С., 1914, с. 149, 151, 154, Хаскюю [Хасково] — Македония, IV, бр. 12, 24 декември 1869.

Фондът се състои от служебни писма, послания, окръжни и бележки — всички свързани с *дейността на архим. Хрисант като архиерейски наместник в Хасково.* Техни автори са: екзарх Антим I — Цариград, д-во «Св. Пантелеймон» в Пловдив, Епархийският смесен съвет в Пловдив, екзарх Йосиф I — Цариград, Казалийският съвет — Хасково, Пловдивската митрополия (чиито писма в по-голямата си част са подписани от епископ Герваси Левкийски и някои от митроп. Панарет Пловдивски), старите на с. Дипсизгьол (дн. Езерово, Първомайско) и др. Горепосочените документи са до архим. Хрисант и членовете на казалийския смесен съвет в Хасково. Едно писмо от 17. VIII. 1876 г. потвърждава избора на архим. Хрисант за архиерейски наместник в Хасково и одобряването му от митрополията. Всички останали документи според застъпените в тях предмети могат да се разпределят в няколко групи. Повечето *писма са във връзка с потушаването на Априлското въстание* — за извършени от турците опустошения и тежкото положение на пострадалите, за тяхното подпомагане

със съдействието на архим. Хрисант и казалийския съвет в Хасково, за подпомагане на засегнати от въстанието манастири и техните материални затруднения, за поемане от хасковски жители отглеждането и възпитанието на деца, останали без родители след въстанието, за изпратени сведения на руския императорски комисар княз Александър М. Дондуков-Корсаков за броя на разрушените по време на въстанието църкви и други.

Друга група документи се отнасят за *Руско-турската война* (1877—1878 г.) — за изпратено екзархийско окръжно от Пловдивската митрополия до Хасково (май 1877 г.), съдържащо *нареждане да се направи молебен за султана и войската му*; за изпратени окръжни, чрез които се приканва българското население към подчинение на турската власт; за искането на митрополията (2. X. 1877 г.) да им се изпрати издадения «турски манифест» против русите; за набиране на доброволци за турската войска; за образуваните в Пловдив и други градове в 1878 г. комитети за подпомагане на пострадалото във войната население в Южна България.

Немного на брой документи съдържат сведения и по *църковни и училищни въпроси*: бележки за църквата в с. Кослука (дн. Драгойново, Хасковско) — за започването на строежа ѝ в 1853 г., за възстановяването ѝ на два пъти от архим. Хрисант и от епископ Иларион и за ограбването ѝ от турците след 1856 г.; биографични бележки за поп Константин Попниколов, ръкоположен от архим. Хрисант в Хасково, и за поп Грозьо Петков, ръкоположен от епископ Гервасий Пловдивски; за църковното и училищното дело в с. Депсизгьол — сведение за техни учители и свещеници и за извършени грабежи от турците; за отиването на гръцки владика в Хасково (1876 г.); за събиране на данъка бедел аскери и владичината (1876—1877 г.); за таксите, които ще се вземат от екзархийските органи при заверка на различни документи (1875 г.); за свалянето на Антим I (14. IV. 1877 г.); една молба на селяни от с. Чобан махалеси (Хасковско) от 6. IV. 1877 г. към архим. Хрисант за назначаване на учител в тяхното село; за издаване свидетелство на Йордан Ненов за учителстването му в Хасково; за решенията на свиканията казалийски съвет в Хасково (1875 г.); за подобряване на учебното дело чрез изучаване на новата метода на обучение и др.

Във фонда се съхранява още и едно писмо относно учредяването на благотворителното д-во «Св. Пантелеймон» в Пловдив (1879 г.), за целта на дружеството да съдейства за

здравеопазването на населението чрез основаване на болници в по-големите градове на страната; за призива на Пловдивското благотворително дружество към хасковци да основат клон от него и болница в града им; и накрая — един списък, съдържащ имена на граждани от Хасково, извършили спомоществувание за културни придобивки в града.

Фонд № 51; 11 док.; 1889 . . . 1896 г.

ДИМИТЪР АПОСТОЛОВ МАТОВ

Известен български фолклорист, етнограф и филолог.

Източници:

За фондообразувателя: Алманах на Софийския университет «Св. Климент Охридски». Животописни и книгописни сведения за преподавателите. С., 1940,с.341—342; Милетич, Л. Димитър Матов. — Български преглед, кн. XI, 1896, с. 55—75; Стоилов, А. Български книжовници от Македония. [Т.] II. 1879—1912. С., 1928, с. 13—18; Шишманов, Ив. Д. Д. А. Матов. — Български преглед, 1896, кн. IX—X, с. 288.

Основната част от фонда на Димитър Матов съставлява *кореспонденцията*, която дава сведения за научните интереси и връзки на фондообразувателя. Запазени са писма от Александър Н. (?) Веселовски, Марин Дринов, Васил Кънчев, Никола Начов, Милан Решетар, Николай Т. Сумцов, Кузман Шапкарев и др., които пишат от Харков, Будапеща, Петербург, Варна, Самоков. В тях се намират данни за близките връзки между Д. Матов и М. Дринов и за интереса на Дринов към работата му; за излязлата на руски статия на Матов «Епос-ли — древнейший род поэзии», публ. в «Этнографическое обозрение» 1895 г.; за молбата на издателите на Енциклопедическия словар (Ф. А. Брокхаус и И. А. Ефрон) в Петербург да получат биографията на Д. Матов, която желаят да напечатат. В тези писма се откриват и сведения за интереса на видния унгарски славяновед Решетар към българския език;за отношението на Шапкарев към статиите на В. Кънчев за Македония и за историческите грешки в тях; за връзките на Д. Матов с Ал. Веселовски, който му изпраща два екземпляра от свое съчинение с молба едното да предаде в библиотеката на Висшето училище.

Запазени са и други два документа, свързани с *дейността* на Матов: реч над гроба на Стефан Веркович (1893 г.), в която изтъква заслугите му към българския народ, и няколко листа със записани народни песни от Овчеполска област, Куманска околия, от Авксентий Георгиев.

Фонд № 52; 19 док.; 1874 . . . 1877 г.

ХРИСТО (ХРИСТОДОР, ХРИСТОДУЛ) ПЕТРОВ ЦИКАЛОВ

Участник в подготовката на Априлското въстание в Пещера и Брацигово; роден в Пещера на 24. X. 1857 г. ; първоначалното си образование получил в родния си град; сподвижник на Г.Бенковски; деец по църковната борба; училищен деятел; починал след 1938 г.[1]

Източници:

За фондообразувателя: Страшимиров, Д. Т. История на Априлското въстание. Т. II. Пловдив, 1907, с. 109; Т. III. Пловдив, 1907, с. 90; НБКМ — БИА, п. д. 1561 б. п.

Фондът се състои от *писма* до Христо Цикалов от следните лица: Димитър П. Георгиев, Христо Г. Данов, Яков Матакиев, Димитър В. Манчов, пещерски граждани, Петър Г. Писарев, С. Попевстатиев, Гр. Теодоров, Вълко Н. Шопов и др., които пишат от Батак, Карлово, Пловдив,Цариград и др. Те съдържат сведения във връзка с потушаването на Априлското въстание — за извършени клания, за благотворителната дейност на леди Емили Странгфорд след въстанието и др.; за Цариградската конференция (1876 г.) и Освободителната война; за просветното дело — построяване на училище в Пещера и назначаване на учители; за проектиран от д-р Алберт Лонг строеж на училище в Пазарджик; за учителски събор в Пловдив в 1875 г.; за изпратени от Хр. Г. Данов учебници; за заслугите на Хр. Цикалов за развитието на учебното дело в Пещера; за издаването на в. «Ден» и списването на някои броеве на в. «Напредък»; за проектираното издаване на нов български вестник «Цариград»; за в. «Зорница». В посочените документи има сведения

[1] Поради оскъдните биографични данни за фондообразувателя датата на смъртта му е определена приблизително; част от посочените данни са извлечени и от док. № II А 8886 — ф. № 93, НБКМ — БИА.

и по църковни въпроси — за свалянето на екзарх Антим I (14. IV. 1877 г.); във връзка с българо-гръцки отношения; за дейността на митроп. Панарет Пловдивски в Пазарджик през 1875 г. Във фонда се намира и едно «уверително писмо» от 7. V. 1876 г. от жители на Пещера с подпис и печат, вероятно изтръгнато насилствено от тях, в което те заявяват, че са верни и покорни поданици на султан Абдул Азис. В друго писмо от Я. Матакиев от 1877 г. се споменава за отпътуването на граф Н. П. Игнатиев от Цариград за Гърция и Русия.

Фонд № 53; 22 док.; 1844 . . . 1859 г.

АРХИМАНДРИТ ХРИСАНТ САМОКОВСКИ

(Светско име: Христо Дойчинов)

Деец от църковната борба; роден в 1800 г. в Самоков; първоначалното си образование получил в родния си град; учил в гръцко училище в Пазарджик (от 1814 г.); учител в Лозенград (около 1828 г.); чиновник в Цариградската патриаршия (1840—1847 г.); игумен в гръцкия манастир «Св. Екатерина» в Киево-Печорската лавра — Русия (1847—1858 г.); управляващ Самоковската епархия (1864—1866 г.); починал на 19. IV. 1871 г. в Самоков.

Източници:

За фондообразувателя и фонда: Крапчански, Н. Една светла забравена църковна личност архим. Хрисант от гр. Самоков. — Православие, бр. 3, 25 март 1912; Семерджиев, Хр. Самоков и околността му. Принос към миналото им от турското завоевание до Освобождението. С., 1913, с. 56, 154—155.

Фондът се състои от *писма* на български и гръцки език до архим. Хрисант в Самоков и Киев от следните лица: Николай Даскалов — Киев, Станислав Доспевски — Петроград, Константин Миладинов — Москва, Христо Мустаков — Букурещ, Васил Попович — Браила и Москва, Йоаким Синаитски, С. Стоянов — Одеса, Васил Чолаков — Москва. По-голямата част от тях са във връзка със съдействието, което архим. Хрисант е оказал на български младежи, между които и на някои от споменатите кореспонденти, за постъпването им в руски висши учебни заведения — за материалната и морална подкрепа, давана им от него, за тяхната признателност и благодарност за следването им там и др. В едно от писмата се съоб-

щават имената на следващите в Москва българи, в друго Ст. Доспевски го осведомява, че е завършил художествената гимназия с отличие и златен медал. Във фонда се намират и писма, които съдържат сведения и по други въпроси: за историята *на Българската патриаршия преди падането на България под* турско робство; за Охридската архиепископия до унищожаването ѝ през 1767 г.; за предаването на гръцкия Екатерински манастир в Киев на архим. Кирил (1858 г.); за намерението на някои лица, напр. Сава Радулов и В. Чолаков, да станат учители в България и други въпроси.

Фонд № 54; 197 док.; 1837 . . . 1880 г.

НЕОФИТ РИЛСКИ

(Неофит Рилец, светско име Никола Попов Петров)

Виден просветител и черковен деец от епохата на Възраждането.

Източници:

За фондообразувателя: Шишманов, Ив. Нови студии из областта на Българското възраждане. I. В. Е. Априлов, Неофит Рилски, Неофит Бозвели. С., 1926, с. 63—497.

За фонда: Шишманов, Ив. — вж пос. по-горе съчинение — с. 83.

Публикации на документи от фонда: Шишманов, Ив. вж същото съчинение, с. 84.

Сред документите на фонда се намира известната *автобиография* на Неофит Рилски, която започва с един лист, изписан *с въпроси от друг неизвестен автор. В тази автобиография* се намират сведения за ученето на Неофит Рилски в манастира в Мелник и после във Влашко в 1834 г., за да изучи взаимоучителната метода за Габровското училище и да състави таблиците и български граматики; за учителстването му в Богословското училище в Цариград и за работата му върху българогръцкия речник и др. Запазен е и *дневникът* на Неофит Рилски за 1841 . . . 1870 г. в дванадесет тетрадки.

Най-значителна по брой е групата на документите, съставяща *кореспонденцията*. От Неофит Рилски са запазени писма-*чернови до игумен Антим и монасите в Зографския манастир* в Света гора, 1857 г.; до Паисий Рилец във Видин, Хасково,

Рилския манастир и Пловдив от 1849—1861 г.; до Драган Цанков в Цариград (1858 г.) и др. В тези писма се откриват данни за връзките на Неофит Рилски с монасите на Зографския манастир; за напътствията на Неофит Рилски към ученика му Паисий Рилец, както и за приятелството между тях и за услуги, които Паисий му е правил; за отказа на Неофит Рилски да вземе участие при нареждането на манастирското училище; за радостта, с която приема решението на книжовната община в Цариград да издаде речника му, и др. До Неофит Рилски са запазени голям брой писма от Александър Екзарх, Антим — епитроп в Рилския манастир, Антим — епитроп на Зографския манастир, Тодор Ст. Бурмов, Найден Геров, Христо Димитров, Никола Златарски, Захарий Зограф, Константин Рилец, Илларион Макариополски, Цвятко Недьов, Никифор Рилец, Паисий Рилец, Никола Палаузов, Никифор Попконстантинов, Райно Попович, Аверкий Попстоянов, Петко Р. Славейков, Христо П. Тъпчилещов, Сава Филаретов, Захарий Хаджигюров, Николай Хр. Палаузов, Драган Цанков, Стоян Чомаков и др., писани в Пловдив, Рилския манастир, Цариград, Самоков, София, Търново, Карлово, Петроград, Одеса, Видин, Габрово и Дупница (дн. Станке Димитров) между 1837 и 1880 г. В тези писма се откриват сведения за историята на Рилския манастир и за св. Иван Рилски, които монасите изпращат на Неофит в Габрово, 1836 г., както и данни във връзка с желанието им да издадат българска антология, 1849 г.; за предложението на Ав. Попстоянов да стане сътрудник на Неофит Рилски за издаване на книги, полезни за народното просвещение, 1836 г.; за пристигането на Никола Хр. Палаузов и Василий Н. Априлов от Одеса с пълномощни писма от Николай Ст. Палаузов и Василий Евст. Априлов и избирането на четирима настоятели (Петко Хаджиманафов, Христо Цанков, Георги Хесапчиев и Пенчо Цачов), заедно с които започнали подготовка за построяване на училищна сграда (1845/46 г.); за молбата на Тодор Ст. Бурмов към Неофит Рилски да изпрати един ръкопис на патриарх Евтимий (Владислав Граматик — панегирик), който се съхранявал в Рилския манастир, тъй като архимандритът на руската посолска църква Леонид в Цариград искал да издаде съчиненията на патриарх Евтимий; за лошото състояние на училището в Стара Загора (1848 г.); за гоненията, на които били подложени йеромонасите Никифор и Константин от страна на гръцкото духовенство през 1858 г.; данни във връзка със заседанията на представителите по черковния въпрос в Цариград, 1860 г.; интереса на Авксентий Велешки по издава-

нето на гръцко-българския речник на Неофит Рилски и за желанието на велешани той да им стане пак митрополит (1860 г.); съобщението на Найден Геров, че руският Синод решил по ходатайство на Александър Ф. Хилфердинг да напечата гръцко-*българския речник на Неофит Рилски*, *както и мнението на* Геров, че е най-добре речникът да бъде довършен на новогръцки език (1863/1864 г.); молбата на Александър Екзарх към Неофит Рилски да се изкаже относно формата на езика, на който се списва «Български книжици»; сведенията относно намерението на Неофит Рилски да издаде своите съчинения и преводите си; известия около воденето на Кримската война и други *международни новини, които Христо Димитров му съобщава*; учителстването на Цв. Недев в Габрово; за почитта, с която Антим, игуменът на Зографския манастир, се отнася към Неофит Рилски; новини от Рилския манастир, които игумени и епитропи изпращат на Неофит Рилски, когато той е на остров Халки; *мнението на Захарий Зограф по изработка на олтара* в църквата на Рилския манастир; протеста на софияници срещу митроп. Доротей (Софийски); за пристигнали в Цариград монаси от Зографския манастир с молба за помощи, за да открият печатница в Света гора; преместването на Пловдивския владика Хрисант в Смирна. В писмата е отразено мнението на П. Р. Славейков за подготвяния от Неофит Рилски за печат *гръцко-български речник (1858 г.)*, *съобщението на Др. Цанков* относно съгласието на книжовната община в Цариград да печата речника на Неофит Рилски, както и сведения за печатането на част от речника през 1875 г. и др.

Във фонда са запазени група документи, свързани с *книжовната дейност* на Неофит Рилски: седем ръкописни тетрадки с бележки за готвена от него българска граматика; ръкописът му «Из Исуса сина Сираков»; *ръкописна аритметика*; ръкописни бележки по земеописание; упражнения по българска и славянска граматика; част от обяснителен служебник на празниците през годината; предсказания за времето през 1846 г.; преписи на народната песен за Владимир и Косара, на завета *на Иван Рилски пред учениците му и на надгробния надпис* на деспот Хрельо в Рилския манастир; чернова на предисловие към речника на Неофит Рилски; част от превода на службата на цариградския патриарх Фотий и др.

Фондът съхранява и редица документи, свързани с дейността на Неофит Рилски като *свещенослужител*. По-голямата част от тях са писма, разменени между Йосиф, игумен Рилски, *епитроп Серафим и други монаси от Рилския манастир*, ца-

ригградския патриарх Григорий, йеромонах Дамаскин, Авксентий Велешки, жителите на Дупница, Иларион Макариополски, цариградския патриаршески Свети синод, Врачанската община, йеромонах Пантелеймон в Кюстендил, Климент Търновски, Ст. Чомаков, Н. Попконстантинов, митроп. Доситей Самоковски, Хр. Димитров, жители от Банско, първенци от Хасково и др., писани между 1847 и 1897 г. В тези писма се откриват данни за събирането на помощи в Русия за нуждите на манастира; за отзоваването на гръцкия владика Дионисий от Кюстендил (1861 г.); за причините, поради които са отлъчени от черквата Иларион Макариополски и Авксентий Велешки (1861 г.), и обръщението на двамата към българския народ при отиването им на заточение, в което го подканят да не се отчайва в борбата; за молбата на жителите от Дупница през 1863 г. митрополията да се премести от Самоков отново в Дупница, както е било до 1788 г., както и мнението на Хр. Тъпчилещов, Ст. Чомаков, Н. Тъпчилещов и З. Хаджигюров относно това преместване; за оплакването на жители от Струмица до представителите по черковния въпрос в Цариград във връзка с отказа на гръцкия владика Доротей да имат български учител (1867 г.); за избирането на З. Хаджигюров и Хр. Димитров за представители от Самоковския епархиален съвет по черковния въпрос (1871 г.) и др.

Запазени са и два документа, свързани с дейността на Неофит Рилски като *учител*: приходо-разходни сметки на училището в Габрово и сметки за купени книги от братя Мустакови за същото училище (1836 г.)

В дела *от, до и за други лица* се съхраняват следните документи: печат на българската дружина «Добра надежда» в Белград; бележки на х. Д. Н. Паничков за първото празнуване на 11 май в Калсфер (1851 г.), биографични бележки за Неофит Бозвели и др. и писмо от Пантелеймон Николаев до Димитър Яноли (Янули-Търновчанина) по търговски въпроси.

Фонд № 55; 24 док.; 1860 . . . 1875 г.

ТОДОР НИКОЛОВ (НИКОЛАЕВИЧ) ШИШКОВ

Учител, книжовник и читалищен деец, развивал дейност преди и след Освобождението; роден на 27. V. 1833 г. във В. Търново; учител и директор на училище в Търново (между 1851—1877 г. с известни прекъсвания); в Сливен (1866—1868 г.); в Стара Загора (1853—1861 г.);

в Цариград (1871—1873 г.); в Габрово и Варна (1879 г.); управител на канцеларията на Варненския губернатор (1879 г.), по-късно прокурор в същия град (1881 г.); председател на Свищовския и Шуменския окръжен съд; инспектор на Свищовския учебен окръг (1883—1885 г.); автор и преводач на редица трудове; сътрудничел във в. «Цариградски вестник», в. «България», сп. «Български книжици», «Читалище» и др.; починал на 15. VI. 1896 г. във Варна.

Източници:

За фондообразувателя: Ботев, Хр. Съчинения. Ред. и ком. от Ал. Бурмов. С., 1948; Ванков, Н. Ив. Из архивата на Министерството на народното просвещение (1878/79—1884/85 г.) С., 1905, с. 310—311; Стоянов, М. Българска възрожденска книжнина. Под ред. на проф. Ал. К. Бурмов. Т. I. С., 1957, с.377—380; Т. II. С., 1959, с.866; Церов, Ив. П. Спомени и бележки на . . . Варна, 1935, с. 45; Чилингиров, Ст. *Български читалища преди Освобождението. Принос към* историята на Българското възраждане. С., 1930, с. 678; Юбилейна книга на В. Търновската народна мъжка гимназия «Св. Кирил» по случай 50-годишнината от основаването ѝ и 75 г. от откриване на класното училище в гр. Търново. В. Търново, 1933, с. 32, 39.

Фондът се състои от писма (в чернови и преписи) и други документални материали, свързани с *дейността* на Т. Шишков като учител и книжовник.

Едно свидетелство от Търновската община удостоверява, че на 1. IX. 1873 г. е бил назначен за *учител* в тяхното градско *училище. Във фонда се намират и документи от архива на Тър*новската община, които са свързани пряко с учителската му дейност и с дейността му като *училищен настоятел.* В неголяма група документи от фондообразувателя до Търновската община се дават сведения за провеждането на учебните занимания, за изработен училищен правилник от учителския съвет през 1874 г. и изпратен за одобрение в общината; за проведени от Т. Шишков изпити на кандидати за Петропавловската семинария край Лясковец и др. В подробен доклад с приписки, направени от д-р Васил Берон, се съдържат сведения за развитието на училищата през някои месеци на 1874 г. Преобладаващата част от документалните материали (1874—1875 г.) са писма (чернови или преписи) от Търновската община до Тодор Шишков в Търново, до граждани на Търново (Д. Арабаджи, Петър Бояджиев, Богдан Хадживанов и др.), до женското дружество «Радост», свещеници и първенци в града, Съвета на старейте, учителите и др. В тях се намират сведения за учебното дело в Търново: за приемане на ученици в търновските училища, за изплащане на училищните такси, за учеб-

ните занимания, за провеждане на годишни изпити и др. В едно писмо (препис) от Иларион Търновски от 30. IV. 1874 г. до архим. Стефан, членове на Епархиалния съвет, и до граждани на Търново се поставя въпросът за откриване на духовно училище в града и за идването на епископ Климент Браницки във връзка с това.

Дейността на Т. Шишков като *книжовник* се илюстрира от едно печатно обявление, написано от него във връзка с издаването на книгите му «Малка антропология» и «Начална етика». В него авторът е изтъкнал характера и полезността на тези издания и е отправил апел за набиране на спомоществуватели.

Фонд № 56; 570 док.; 1875—1879 г.

БЪЛГАРСКО ЦЕНТРАЛНО БЛАГОТВОРИТЕЛНО ОБЩЕСТВО (БЦБО) — БУКУРЕЩ

Политическа и революционна организация на българската емиграция в Румъния, продължител на делото на БРЦК и Българското человеколюбиво настоятелство.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1930 и 1948 г.

Източници:

За фондообразувателя: Бурмов, Ал. Български революционен централен комитет (1868—1876). 2 изд. С., 1950, с. 153—164; Бурмов, Ал. Към историята на руско-българските връзки през 1876 г. Българско человеколюбиво настоятелство в Букурещ. — Известия на Института за българска история, 1951, кн. 1—2, с. 81—95.

Публикации на документи от фонда: Бурмов, Ал. — вж пос. по-горе статия; Генчев, Д. Материали за историята на Българското възраждане. Документи по въстанията. — СбНУ. Кн. XIII, 1896, с. 682—687; Освобождение Болгарии от турецкого ига. Документы в трех томах. Т. I—II. М., 1961, 1964.

Документите,[1] които обуславят *революционната дейност* на БЦБО, могат да се разпределят на няколко групи според вида им и застъпените в тях предмети. В първата група трябва да се отнесат няколко *програмни документа*, посочени в хро-

[1] Част от фонда на БЦБО се намира във фонд № 5 — фонда на К. Цанков, председател на Обществото.

нологически ред: «*Устав на Българското человеколюбиво настоятелство* Букурещ» от 23. VIII. 1875 г., чийто деловодител е бил Кириак Цанков (основано като комитет за подпомагане на жертвите от въстанието в Херцеговина и подновено на 1. V. 1876 г. след избухването на Априлското въстание); няколко варианта от «Програма на българските искания» от 19. XI. 1876 г., Русе, «Политическа програма» от 19. XI. 1876 г., «Политическа програма, изработена в първия български народен събор, се изпрати на френски до всичките европейски кабинети чрез техните дипломати в Букурещ». Тези документи разкриват следните въпроси: дейността на БЦБО в началото на ноември 1876 г.; възобновяването на революционния комитет в Русе и провъзгласяването му за централен във вътрешността; разглеждането от русенци на изпратената от БЦБО политическа програма, за да се направят постъпки пред консулите на европейските държави за подобряване положението на народа, характера на програмата, отразяваща напълно либералнобуржоазната идеология на БЦБО: пълна автономия на България, Тракия и Македония и създаването на независима българска държава начело с княз и конституционно управление; за събранието, свикано на 18. XI. 1876 г. под името Български народен събор с главна задача — разглеждане и приемане на политическата програма, която, придружена от един мемоар на френски език, била изпратена на 1 декември на великите сили чрез техните представители в Букурещ.

Следващата група документи, които обуславят *административно-организационната дейност* на БЦБО са т. нар. «*дневници*», т. е. *протоколите* от заседанията на обществото. Те са водени между 18. VIII. 1876 г. и 14. IV. 1877 г. и отразяват взетите решения и следните въпроси, разглеждани на тях: изработването на устав, «диплом» и възвание във връзка със създаването на БЦБО; приемането на нови членове и провъзгласяването на някои почетни членове — Димитър П. Иванов, Др. Йорданов, д-р Г. Странски, д-р Димитър Кирович, Димитър Икономов, ген.-майор Иван Кирович Кишелски, Иван Степанович Иванов; избирането за подпредседател на обществото Олимпий Панов и др.; преглеждане на сметките на Българското *человеколюбиво настоятелство от основаването му в 1875 г.* до август 1876 г.; изпращане благодарност на американския консул в Цариград Юджин Скайлер и на Джузепе Гарибалди *за съчувственото им отношение към българския народ*; *поде*мане на най-главната задача на обществото — изпращането на доброволци за Сръбско-турската война. Освен тези организа-

ционни и основни въпроси в протоколите са отразени и редица други конкретни данни, свързани с пряката дейност на БЦБО: за отиването на Д. Икономов в Сърбия през август 1876 г. за проверка на работите там; за закупуването на дрехи и оръжие за четниците в Сърбия; за отиването на Ангел Хадживанов Орукин в Кладово: за изпращане на първите групи за Сърбия; за отпускане помощи на обществото в Гюргево и суми на Тома Кърджиев, Никола Павлов и Христо Карамин-ков във връзка с възложени им от обществото задачи; за изпращането на Д. Икономов и Петър Енчев като делегати в Делиград през октомври 1876 г.; за упълномощяването на Йосиф Майзнер като представител на обществото в Англия; мисията на К. Цанков и Петър Наботков през септември в Русия като делегати на БЦБО до славянските общества там; отпускане на помощи на Венета Ботева, Павел Бобеков, Сава Ангелов, Антон Клисуреца и др.; за набелязване и обсъждане на въпросите, които предстояли да се разгледат на общото събрание на 18. XI. 1876 г. в Букурещ; дейността на БЦБО по подготовката на Цариградската конференция и въпросите, които ще се поставят на нея; за решението на БЦБО да се поднесе благодарствен адрес[1] от К. Цанков и Петър Енчев по повод поемане командуването на Южната руска армия от княз Николай Николаевич, с който адрес българският народ да засвидетелствува своята гореща любов към Русия и да изрази надеждата си за нейната освободителна роля.

За завършване на дейността на БЦБО с обявяването на Освободителната война говорят един *протокол* от 14. IV. 1877 г. и едно *«Обявление»* от май 1877 г. на БЦБО — Букурещ, подписано от К. Цанков, П. Енчев, Д. П. Иванов, Ст. Стамболов, Ив. Кавалджиев, Павел Хр. Висковски и Иван Вазов, в което се изтъква, че съгласно с възванието им от 12 април прекратяват дейността си.

Освен споменатите протоколи към организационната дейност на обществото могат да се отнесат и няколкото *протокола* от благотворителните общества в Болград, Галац, Бранла и други градове, които говорят за подкрепата на обществата при сформирането на чети в Румъния, за да минат в България през ноември 1876 г.

---

[1] Във фонда се пази и самият благодарствен адрес, на руски език, от 4. XII. 1876 г.

Към тази група могат да се отнесат и няколко *речи* и *«слова»*, държани на различни заседания на БЦБО пак по същите въпроси, отразени в протоколите.

Във фонда на БЦБО са запазени и няколко *пълномощни писма* от Благотворителните общества в Турну Магурели, Болград, Слатина, Крайова, Гюргево и др., с които определят *свои представители да ги представляват на общи събрания на* БЦБО в Букурещ. От подписите на пълномощните могат да се извлекат съставите на благотворителните общества в Румъния. Между делегатите личат имената на Петко Д. Катранов от Турну Магурели, Д. Ямболов — учител по физика от Болград, А. Василиев от Слатина, Никола Т. Дамянов от Крайова, Д. Л. Икономов от Гюргево. Друг вид *пълномощни*, също от обществата в румънските градове, възлагат на Вл. С. Йонин да поднесе на конференцията в Цариград през 1876 г. политическата програма *на* българските искания и мемоар до Великите сили и да защити интересите на българския народ *пред чуждите представители.*

Кореспонденцията отразява главно дейността на обществото в Сръбско-турската война от 1876 г. Документите са написани на немски, английски, руски, сръбски, румънски, френски и български език. Най-напред трябва да се отбележи една помалка група *писма и телеграми* от Букурещ (от август 1876 до март 1877 г.) — в чернова или препис, писани от председателя на БЦБО или от други членове на ръководството до различни лица: до Иван Сергеевич Аксаков — Москва, *до благотворителните общества в Александрия, Болград,* Браила, Бузъу и др., до майор Котон — Лондон, до главното командуване на крепостта в Кладово, Гастон Лемей — Букурещ, Александър Михайлович Горчаков — Москва, Ангел Орукин — Кладово, Панарет Рашев — Букурещ, министъра на външните работи на Сърбия — Ристич в Белград, Н. Скворцов — Москва, Никола А. Славков — Гюргево, Славянския благотворителен комитет — Москва, Н. Станиславов — Турну Северин, Константин Станишев — Москва, Михаил Григорович Черняев и Константин Борисович Чиляев — Сърбия, Виктор Юго — Париж. В тези документи са застъпени следните въпроси: за началния период от дейността на БЦБО през август 1876 г. и покани за набиране на нови членове; за избирането за почетен член на обществото майор К. Б. Чиляев; за разпространението на руския в. «Иллюстрированная газета» сред румънските българи; за дейността на БЦБО във връзка със Сръбско-турската война; за организирането на отделни

български баталиони в Сърбия; за заслугите на ген. Черняев за това; за откриване на подписка от редакцията на «Иллюстрированная газета» за ранените и пострадали българи от войната; за освободителната роля на руския народ към южните славяни; за поместване на благодарствен адрес до Уйлям Гладстон във в. «Възраждане» във връзка със съчувственото му отношение към българите в Сръбско-турската война; благодарност до редакцията на в. «Русские ведомости» в Москва за съчувственото отношение към българския народ, изразени чрез пресата, и за събраната помощ в пари и вещи за българските доброволци и тяхното лошо положение през есента на 1876 г.

Много по-голям е броят на *писмата* (август 1875 — април 1877 г.), изпратени до БЦБО от различни краища на Румъния, Русия и България. Между кореспондентите личат имената на известни български, руски и други дейци: Василий Евграфов Абисеов — Ярославл, Иван Аксаков — Москва, Тодор Алтънов — Кладово, Янко Ангелов — Турну Северин, х. Васил Балтаджиев, Стефан Ботев — Олтеница, княз Александър Иларионович Василчиков — Петербург, С. Гунич — Белград, Райчо П. Гръблев — Плоещ, Българските благотворителни общества (дружби) в Александрия, Болград, Браила, Бузъу, Галац, Гюргево, Крайова, Турну Магурели, Олтеница, Слатина и др., Никола А. Живков — Гюргево, Георги Золотов — Букурещ, Димитър П. Иванов — Галац, Иван Иванов — Кишинев, Ради Иванов — Гюргево, Димитър Икономов — Кладово, Тодор Илиев — Браила, Никола Т. Кабакчиев — Гюргево, Павел Каляджиев — Кишинев, Александър Киреев — Петербург, Български революционен комитет — Русе, проф. А. Котляревски — Киев, Тома А. Кърджиев — Турну Северин, Йосиф Майзнер — Белград, Владимир А. Махачка — Черновиц (Сърбия), Александър Мих. Милорадович — Кладово и Парачин, Петър Д. Мишайков — Букурещ, Петър Наботков — Зимнич, Българския отбор — Кладово, Ангел Хадживанов Орукин — Кладово, Олимпий (Гълъб) Панов, Тодор Пеев — Браила, Филип Симидов и Никола А. Славков — Гюргево, Ст. Стамболов — Белград и Одеса, Н. Станиславов — Турну Северин, Ростислав Фадеев — Петербург, Петър Фитов — Болград, майор К. Б. Чиляев — Кладово и др.

Съобразно със съдържанието на кореспонденцията въпросите могат да се групират в няколко групи. Една от тях засяга *организационни въпроси:* предстоящото пристигане на Вл. Йонин в Букурещ през юни 1876 г. с цел да действува за съставянето

на един «Благодетелен комитет» (БЦБО); избиране на нови и почетни членове; сформирането на общества в различни градове на Румъния след 10. VII. 1876 г.; данни за имената на разните представители и делегати (или пък известни дейци), за общите събрания на БЦБО в Букурещ или за получаване инструкции за работата. Така от документите могат да се извлекат сведения, че делегати на Браилското общество са били Сава Д. Мънзов и Тодор Илиев, на Турну Магурели — Петко Д. Катранов, на Олтеница — Христо Н. Беленски и х. Васил Балтаджиев, на Александрия — Георги Стойчев, на Бузъу — Хр. Златаров. Застъпени са данни за работата на отделните общества; за подготовката и провеждането на събранията на БЦБО в Букурещ и главно на събранието на 18. XI. 1876 г., на което се обсъдила политическата програма на обществото; за пристигането на Вл. С. Йонин и Антон Ф. Теохаров от Русия в Букурещ за това събрание; за упълномощаването на К. Цанков и П. Енчев от всички общества в Румъния да поднесат благодарствен адрес на брата на Александър II — Николай Николаевич, и да изразят готовността на българите да се съединят с руската войска в предстоящата война; за друга мисия на К. Цанков и П. Наботков в Русия като делегати на БЦБО и други въпроси.

Друга група документи дават сведения за дейността на БЦБО при подготовката на доброволци за Сръбско-турската война: за изпращане на доброволци от Олтеница — Коста Н. Гарибалди, Пенчо Димитров и др., от Турну Северин — Костадин Василев, Йован Н. Берберов и др.; за изпращане на група момчета от Болград; за събиране помощи от Русия и осигуряване на средства за снабдяването на доброволците с дрехи, храна и пари (за изпратена помощ от 200 рубли от председателя на Киевския отдел на Славянския благотворителен комитет А. Котляревски, от Человеколюбивото общество, от Женското благотворително дружество в Болград, от редакцията на сп. «Нива» в Петербург, от монаси в Троицко-Сергиевата пустиня, от жители на Ярославл — Русия, от княз Алексей Ил. Василчиков — Петербург, от букурещки българи и др.); за големите заслуги на члена на обществото Н. Станиславов от Турну Северин по изпращането на доброволци в Сърбия; за бягство на доброволци от Кладово поради интриги на Петър Д. Мишайков и оставката на последния; за бедственото положение на доброволците — руси и българи, през есента на 1876 г. и желанието им да се върнат в Румъния и Русия; за лошото отношение на сръбското правителство към българ-

ските доброволци във войната; за избирането на Александра Майзнер (Белград) в БЦБО за почетен член и благотворителната ѝ дейност за облекчаване на положението на българските доброволци.

Друга третирана в кореспонденцията тема е самата *Сръбско-турска война:* за доставка на оръжие от Вл. А. Махачка и Бродуел; за водените военни действия; за движението на българските чети в Сърбия; за пристигането на Александър Мих. Милорадович в Кладово през август 1876 г.; за броя на убитите български доброволци, който надминал 2000 души през август 1876 г.; за мисията на Ст. Стамболов в Белград през август 1875 г. във връзка със сформирането на български отбор (батальон) с помощта на русите и под ръководството на полк. Медведовски; за проявена храброст от българи и черногорци във войната; за положението на ранените българи-доброволци в Белград; за протести от страна на болни и ранени българи, че не се приемат в сръбските болници; за битката при Флорентина; за дейността на Панайот Хитов и дядо Жельо войвода в Кладово; за опитите на капитан Райчо Николов в боевете като командир на I български батальон и за самоотверженатa борба и на други българи.

Част от писмата до БЦБО третират въпроса за *отпускане на помощи от обществото на доброволци и на други дейци:* за подпомагане на Андрей Матев в Крайова, на Ангел Орукин в Турну Северин, на Георги В. Николаев в Крагуевац, на Ботевия четник Христо Ив. Хаджикирков, на брата на Хр. Ботев — Боян Ботев в Николаев по молба на брат му Стефан Ботев, на Филип Симидов, Ради Иванов, Сава Ангелов и др.

Друг третиран в кореспонденцията въпрос е *Освободителната война:* начални стъпки за сформирането на българска войска във Влашко през декември 1876 г.; сведения за преминаването на руските войски през румънската граница и за благодарствения адрес от страна на БЦБО чрез руския дипломатически агент в Букурещ — барон Стюарт; обсъждането на въпроса за мястото на сформирането на българските отряди в Плоещ или в Кишинев и др.

Освен посочените няколко теми в кореспонденцията са отразени сведения и по *разни други въпроси:* мисията на Др. Цанков и М. Балабанов през есента на 1876 г. в Европа след потушаването на Априлското въстание; идването на Иван Ил. Пахович-Вуксанов в Букурещ с цел да организира събирането на помощи за пострадалите от Априлското въстание; Цариградската конференция, на която Вл. Йонин трябвало да поднесе

програмата на БЦБО и мемоар на френски език до Великите сили; изпращане дописки от Хр. Хаджиниколаев от Търговище за в. «Нова България» в Гюргево; материални затруднения *на в. «Нова България»; абонаменти на сп. «Нива» в* Петербург сред членовете на БЦБО и българите в Букурещ; дейността на Българското младежко театрално дружество в Браила, *което с приходите си подпомагало нуждаещи се* българи и за разпродажбата на билети за представленията му в Букурещ със съдействието на БЦБО; благотворителната дейност на леди Емили Странгфорд през 1876 г.; разпространение на стихосбирката «Пряпорец и гусла» от Ив. Вазов (с псевд. Пейчин), излязла през октомври 1876 г. в Букурещ; молба до БЦБО за ходатайство пред Евлогий Георгиев да се продължи издръжката на Д. Т. Мищков в Женева; и др.

Освен в кореспонденцията дейността на БЦБО във връзка със сформирането на доброволчески отряди за Сръбско-турската война е отразена и в запазените *списъци* на доброволци в същата война и списъци на доброволци за Българското опълчение. Същите списъци дават и биографични данни за лицата и за участието на някои от тях в четите на поп Харитон и Бачо Киро, на Филип Тотю, капитан Райчо Николов, Григорий Филипович Зандрик и др.

Доказателство за *финансово-благотворителната дейност* на БЦБО са запазените във фонда голям брой *«заповеди»* (нареждания) и *разписки*. В повечето случаи всяка «заповед» *на БЦБО е отправена до Иван Кавалджиев — касиер на об*ществото, и е следвана от разписка, подписана от лицето, получило сумата. Според това, за което са изразходвани сумите, *разписките и «заповедите» могат да се разделят на няколко* групи, от които най-голяма е групата на разписките за суми, изразходвани *за подпомагане на доброволци в Сръбско-турската война* — било за изпращането им на бойното поле в Сърбия, било за връщането им оттам на път за Румъния през есента на 1876 г., снабдяването им с дрехи и храна и др. Между подпомогнатите лица личат имената на следните доброволци и емигранти, между които и на руски доброволци-офицери: С. Цанев, Ф. Николаев, Сава Ангелов, П. И. Пенчов, Николай Ранчев, Т. С. Кожухаров, Андон Георгиев, Никола Станков, Г. И. Хорозов, Дим. Колюв, Атанас Минчев, Николай Чалъков, капитан Райчо Николов, Михаил Тепавски, Стефан Мазаков, Тоне Андреев, Петър Н. Пенчов, Манчо Иванов — Панагюреца, Петър Николов — Силистренеца, кап. Лазарев, Никола Живков, Н. Костович, Г. Филипович, Павел Панов, П. Стоянов, Д. Нико-

лаев, Захарий Бояджиев (ученик от Кишеневската семинария) и Никола Бракалов (ученик в реалната гимназия в Букурещ), Тодор Ф. Стойков, Радан Петров, Карл Фриц, Д. Ц. Коцов, Иван Бабков, Рашко Стоянов, Коста Тодоров, Георг Генценберг, Иван Дякович, Христаки Павлович, Илия Стаматов, Степан Феодорович, Н. Леонидо и др.

Друга група разписки дава сведения за *отпуснати помощи* от обществото на различни лица: на Филип Симидов, В. Рафаилов, Кирил Иванов, Божидар Запрянов, Петрана Т. Обретенова, Стефан Ботев, Кирил Ботев, Венета Ботева, Христо Ив. Хаджикирков, Иваница Данчев, М. Атанасов (и тримата Ботеви четници).

Част от разписките дават сведения за изразходвани суми за *канцеларски и други разходи* (наем, отопление и пр.). Разписките от тази група са подписани главно от: Димитър П. Иванов и Георги Золотов, които прилагат и сметка за изразходваните суми, което говори за строгата отчетност на обществените пари.

Голям брой разписки и «заповеди» дават сведения за получените *месечни възнаграждения* на членовете на БЦБО, за извършени работи на обществото и др. Тук личат имената на видните дейци на обществото: К. Цанков, П. Хр. Висковски, Ив. М. Вазов, Т. Кърджиев, Т. Алтънов, Г. Золотов, Ст. Стамболов, А. Хаджиниванов Орукин, Д. П. Иванов, Н. Станиславов, П. Енчев, Д. Икономов, Ол. Панов и др.

В последна група могат да се обособят разписките, които разкриват данни за *различни разноски* на обществото: закупуване на хирургически инструменти за учениците, които заминават за бойното поле с българската амбулатория (разписката е подписана от д-р Георги Странски); отпускане на сума от 255 фр. на Д. В. Манчев за отпечатването на стихосбирката на Вазов «Пряпорец и гусла»; даване на възнаграждение на Ив. Вазов за «Пряпорец и гусла», подарена на обществото от автора и издадена в полза на БЦБО; закупуване на оръжие от Вл. Махачка; помощ от 1000 фр. на Браилската дружба (ББО — Браила) чрез Т. Икономов; изразходвани суми за отпечатване на дипломите на обществото; заплащане на пътните разноски на Г. Золотов за Москва през октомври 1876 г.; пътните разноски и дрехите на П. Енчев и К. Цанков до Кишинев във връзка с поднасяне на благодарствения адрес до княз Николай Николаевич; наема на квартирата на Вл. Йонин при престоя му в Букурещ през ноември 1876 г.; пътни разноски на Филип Тотю до Русия през ноември с. г.; суми за сътрудничеството

на Ст. Стамболов във в. «Нова България», за хартия и за други помощи за същия вестник (1876—1877 г.).

Към финансово-благотворителната дейност на БЦБО могат да се споменат и две *касови книги* на обществото от 5. VIII. 1876 г. до 14. IV. 1877 г. с отразени приходи и разходи на дружеството: за получените суми от Русия и от някои чужденци като дар, за снабдяване на доброволци със средства, за отпускане на суми във връзка с пътувания на членове на обществото по организационна работа, за наем на сградата на обществото, за помощи на Боян Ботев и Венета Ботева, за пощенски и други разноски във връзка с водене кореспонденцията на обществото и др.

Фонд № 57; 201 док.; 1857 . . . 1929 г.

ТОДОР ТОДОРОВ ВЕЛКОВ

(Феодор Феодорович, Велков, Вълков)

Участник в освободителните борби на българския народ и общественик преди Освобождението.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1933, 1945 и 1961 г.

Източници:

За фондообразувателя: — Симидов, Ф. Покорна храброст. *Битка при Флорентина. Гюргево, 1877.*

Сведения за живота и дейността на фондообразувателя се намират в написаните от Евгения Сакъзова Лазарова (внучка) *биографични бележки.*

Ценен източник за дейността на Тодор Велков е *кореспонденцията.* Тя съдържа писма от Т. Велков до Петър Николаевич Стремоухов и Александър Сергеевич във връзка с преселението на българите от Бесарабия в Южна Русия. Между кореспондентите до фондообразувателя са имената на Васил Василев, Жейно Жейнов, Юри Калчов, Христо Караминков, Петър Малаков, Тодор Минков, Григор Музиченко, Христофор Найденов, Иван Русев, Филип Симидов, Строганов и др. Писмата на посочените кореспонденти се отнасят до сформиране на български чети в Сърбия в навечерието на Сръбско-турската война (1876 г.); неуспеха на българските чети; отпечатването

и разпространението на книгата на Ф. Симидов «Покорна храброст» и оказаното от Т. Велков съдействие; преселението на българите от Бесарабия в Южна Русия; пречките, които молдавското и румънското правителство създават на колонистите (за изпратени от молдавското правителство войници и полиция, които да следят за движението на колонистите); извършени злоупотребления от молдавското правителство по отношение на преселниците-колонисти; искането на същото правителство да се изплатят данъците; избирането на Т. Велков за окръжен старшина на колонистите; наименуването на негово име една от колониите в знак на благодарност за заслугите му по преселението; събирането на материали по преселението за статията «История болгарского водворения в России»; дейността му като разузнавач към руския полеви щаб; събиране и предаване сведения за движението на турските войски и за турските военни сили изобщо в навечерието на Освободителната война; добрата организация на разузнавателната служба. Тук се намират сведения и за излизането на Ф. Симидов от редакцията на в. «Нова България» и заместването му от Стефан Стамболов; за напредъка на учениците в Преславската семинария (Таврическа губерния) и др.

Дейността на фондообразувателя като *участник в Кримската война* (1853—1856 г.) се удостоверява от едно позволително, издадено от шуменския военен началник (Горянович) на руски език за носене орден, придобит за заслуги във войната.

По-голяма част от документалните материали от фонда са във връзка с дейността на Т. Велков като *организатор на преселението на българи от Бесарабия в Таврическа губерния* (Южна Русия). Съхранени са писма, доклади, прошения, актове и др. на руски език от българи-колонисти в Бесарабия, от Т. Велков и Христо Долапчиев, от Комитета за чуждестранни преселници в Южна Русия, Новорусийското и Бесарабското управление, руското правителство, П. Н. Стремоухов и др. Те са адресирани до: Руското императорско агентство в Измаил, Т. Велков, Генчо Греков, Бесарабското военно губернаторство, Константин Казанджиев, Митницата на Измаил, Казимир Михайлович до Александър Степанович, П. Н. Стремоухов, Управлението на българските колонии във Вълканещи, Сатуново, Етулие, Курчий (Измаилски окръг — Бесарабия) и др. и се отнасят конкретно за разпределяне на земята между преселниците-българи; за издаване на паспорти на последните и

за реда по преминаване на границата; за пречките, които молдавското и румънското правителство създават; за бита и материалното състояние на преселниците-колонисти и заслугите на Т. Велков по преселението. Във връзка със същата дейност на фондообразувателя се явяват и следните документи: списъци на преселници-българи и малоруси в Таврическа губерния; списъци на разни колонии, подали прошение за преселване в Русия; списъци, които съдържат сведения за броя на колониите и имуществото им; списък на митническите станции, през които е най-удобно да преминат преселниците; приходо-разходна сметка за времето от 20. XI. 1860 до 1. V. 1862 г. *по преселението на българите от* Бесарабия в Южна Русия; едно извлечение от правилата за преселение на българи *от* Турция *към Бесарабия*.

Свидетелство, издадено от поборник-опълченеца Иван Бобевски, *удостоверява участието на Т. Велков в Сръбско-турската война* (1876 г.) като войвода на сформираната в Кладово *чета от българи-доброволци; във фонда се съхранява и* една изрезка от вестник, която съдържа статията (на Атанас Т. Б.) «История на 4-та българска доброволческа чета на Т. Велков през Сръбско-турската война 1876 г.».

Във връзка с дейността на фондообразувателя като *разузнавач (за събиране сведения за състоянието на турските войски) към Руския полеви щаб* (1876—1877 г.) се намират следните документи: разписки за получени от него суми срещу извършена работа по разузнаването и др.; декларация от 9. XI. 1876 г., чрез която лицето Георги Ранчев се задължава да изпълнява всичките задачи, възложени от Т. Велков относно събирането на сведения от разни градове; свидетелство за явяването му при коменданта на полевия щаб — ген. майор Вейков, където е получил вероятно устни инструкции за предстоящата работа.

Участието на Т. Велков в Руско-турската война (1877—1878 г.) се документира от свидетелство в оригинал на руски език от 18. III. 1877 г., издадено на Т. Велков от Руското дипломатическо агентство в Букурещ за получаване право да се завърне в Русия, вероятно за изпълнение на възложена мисия, от свидетелство от 2. XII. 1882 г., в което са изразени големите му заслуги във войната, както и личната признателност на командира на 13 армейски корпус — княз Александър М. Дондуков-Корсаков, и от позволително (19. XI. 1884 г.) за носене на ордените, придобити във войната. Тук се отнасят и *написаните от Т. Велков спомени за Освободителната война.*

В документалните *материали от и до семейството на фондообразувателя* се съхранява едно писмо от Пауи Банзнов до сина на фондообразувателя — Никола Т. Велков, от 1927 г., в което му съобщава, че в архива на П. Каляндживев[1] са намерени документи относно дейността на Т. Велков като организатор на разузнавателната служба към руския полеви щаб.

Фонд № 58; 24 док.; 1850 . . . 1881 г.

ХРИСТО ДИМИТРОВ ТОДОРОВ

Учител от епохата на Възраждането и деец по църковната борба; роден около 1814 г. в Дупница (дн. Станке Димитров); ученик на Неофит Рилски; учителствувал 35 години в Дупница, Горна Джумая (дн. Благоевград) и Самоков; делегат на Църковния събор в Цариград в 1871 г.; автор на книгата «Служба с житие и страдание Св. Великомъченик Георги», изд. в Самоков, 1855 г., свързана с черковната му дейност като певец-учител; починал на 19. X. 1888 г.

Източници:

За фондообразувателя: Меджидиев, А. Хр. Дупница и бележити дупничани през епохата на Възраждането. Дупница, 1940, с. 190—198; Меджидиев, А. Хр. Град Дупница до Освобождението. Дупница, 1935, с. 100—101.

Най-голяма част от документите съставя *кореспонденцията*. Запазени са писма от Антим — игумен на Зографския манастир, Димитър Бисеров, Димитър Георгиев, от йеромонах Пантелеймон — игумен на Рилската обител, Захарий Хаджигюров, от Дупнишката община, от граждани в Самоков и др. В тях се намират сведения за връзките на Христо Димитров с монасите и игумените на Зографския, Рилския и Хилендарския манастир: Зографският манастир го упълномощава да бъде епитроп на метоха и да го даде под наем; монасите от Рилския манастир го молят да се застъпи, за да им се разреши вземането на наема от манастирския хан в Горна Джумая (дн. Благоевград); Герасим, архимандрит от Хилендар, му съобщава, че съгласно с неговото искане, отец Гаврил ще бъде отзован поради лошото си поведение. Запазено е и писмото от Дупниш-

[1] Тези документи са прехвърлени понастоящем към фонда на Т. Велков.

ката община до Хр. Димитров в Цариград от 1871 г., в което като на представител по черковния въпрос му се дават сведения за църковното и училищно дело в Дупница. Такива данни се намират и в писмата на Д. Бисеров от същия период. В тях има сведения и за турски насилия, убийства, грабежи; за борбата между първенците в Дупница; за желанието на някои от тях Хр. Димитров да бъде отзован от Цариград и др.

Във фонда са запазени три документа, свързани с *дейността* на Хр. Димитров като *учител* — договор между него и първенците в Самоков (1856 г.), с който става втори учител и «първопевец» в църквата, и като *общественик* — превод от турски език на окръжно във връзка с постановлението на султан Абдул Азис за смъртно наказание за всеки подпалвач на чужд имот; превод от руски език на манифеста на Николай I до руския народ по повод обявяването на Кримската война.

В дела *от, до и за други лица* е запазено едно разрешение за брак, издадено от църковните власти в Дупница.

Фонд № 59; 21 док.; 1838 . . . 1877 г.

ХРИСТО (ХРИСТАКИ) МИХАЙЛОВ ЗЛАТЕВ

(Христофор Златевич, Златович, Златиев)

Български учител и книжовник преди Освобождението; роден в с. Равна, Провадийско[1]; учител в Букурещ и Атина; следвал университет в Пиза (Италия); учителствувал в Шумен (1849—1852 г.), в Анхиало (дн. Поморие, 1853 г.), в Александрия, Румъния (след 1853 до 1877 г.); пръв помощник на Сава Доброплодни в преустройството на Шуменското класно училище; превел и издал систематично ръководство по смятане, съставил «Свещена история» във вид на популярен разказ; един от настоятелите на в. «Бъдущност» и «Бранител», починал след 1877 г.

Източници:

За фондообразувателя и фонда: Стоянов, М. Българска възрожденска книжнина. Под ред. на проф. Ал. Бурмов. Т. I. С., 1957, с. 140; Т. II. С., 1959, с. 270; Христо Ботев. Сборник по случай *100 години от рождението му. Под ред. на М. Димитров и П. Динеков.* С., 1949, с. 75—77, 79, 83; Шумен — Коларовград. Сборник от статии и материали за миналото на града. Книга II. Коларовград, 1962, с. 147, 153, 157—161.

[1] *Не могат да се намерят конкретни сведения за датата на раждането и на смъртта на фондообразувателя.*

Автобиографични сведения за Христо Златев се намират в една докладна записка от 28. II. 1859 г., адресирана до руския генерален консул в Букурещ и действителния съветник Николай Карлович Гирс.

Кореспонденцията заема основната част от фонда. Голяма група от нея се състои от писма от Александър Екзарх — Цариград, до фондообразувателя, които третират въпроси, свързани с построяването на българско училище и църква във Варна и материалната подкрепа, която щял да окаже Ал. Екзарх; с отпечатването и разпространението на преведеното от Хр. Златев ръководство по смятане на Х. Вафа («Числителница»), с отпечатването и разпространението в Шумен и на друга учебна литература — граматики и буквари. В едно свое писмо Ал. Екзарх съобщава за невъзможността си да печата «Числителницата», защото печатницата му е заета с отпечатването на «Цариградски вестник» и «Малка енциклопедия, или първоначални познания за децата» от Тодор Н. Шишков, от която изпраща 50 броя. В друго го уведомява, че последната е отпечатана и че ще започне «Свещената история». Останалата част от кореспонденцията се състои от писма до фондообразувателя от следните лица: Райко Блъсков — с. Калипетрово (дн. Петрово, Силистренско), Пеньо Йоанович, Д. Хаджистоянов — Шумен, които са във връзка с размяна на книги; с поканата да стане учител в Шумен и с една молба до Хр. Златев да ходатайствува пред Ал. Екзарх да подпомогне училището в Калипетрово. В писмо от П. Йоанович се съобщават спомоществувателите на «Числителницата».

Учителската му дейност в гр. Александрия (Румъния) се потвърждава не само от автобиографичните му бележки, а и от един негов доклад, в който отбелязва големия брой българи във Влашко и необходимостта от основаване на училище там.

Дейността му като *обществен деятел по освобождението на България* и запазване на българщината личи от следните документи: възвание в стихотворна форма от 1854 г., в оригинал и препис, озаглавено «Русия към България», в което се призовава българският народ да въстане против турската власт; манифест (препис) от император Николай I до руския народ от 1854 г. във връзка с Кримската война, в който се порицава намесата на Англия и Франция във войната на страната на Турция и се изказва надеждата, че руският народ ще помогне на угнетените християни; протест, подписан от Хр. Златев (24. XII. 1877 г.), срещу окръжната турска нота от 12. XII. 1877 г. до Великите сили (обнародвана в румънския вест-

ник «Телеграфул») във връзка с обявяване на Освободителната война; едно изложение в чернова от Хр. Златев, озаглавено «Общий глас на Българията за решението на восточны вопрос», за необходимостта от един духовен и един върховен граждански началник — българи, които да защищават интересите на България пред Високата порта.

Фонд № 60; 21 док.; 1863 . . . 1869 г.

ИВАН НИКОЛОВ МОМЧИЛОВ

Учител и книжовник от епохата на Възраждането.

Източници:

За фондообразувателя: Радивоев, М. Биография на Ивана Николов Момчилов. С., 1912 г.; Стоянов, М. Българска възрожденска книжнина. Под ред. на проф. Ал. Бурмов. Т. I. С., 1957, с. 249.

Най-голяма част от документите във фонда заема *кореспонденцията*. Запазени са писма от Христо Г. Данов, Стоян Момчилов, Иван Найденов, Ради Радославов, Тодор Хрулев, Илия Шиваров, Тодор Шишков и др. от Трявна, Горна Оряховица, Пловдив, Цариград и др. Повечето от тези писма са свързани с печатането и разпространението на учебниците на Момчилов, както и с дейността на организираните в 1868 г. от него книжарница и издателство в Търново. В тях се намират някои по-конкретни данни: за интереса на Т. Хрулев към издаваните съновници, самоучители и буквари; за съгласието на Илия Шиваров да стане член на книжарницата и да внесе 5000 гроша и за решението му да се откаже от дела си в подготвен от него за печат речник в полза на издателството, както е направил и П. Р. Славейков; за помощта, която Хр. Г. Данов оказва на книжарницата, като продава част от издадените от нея книги; за съгласието на Т. Шишков да състави и преведе учебници за книжарското съдружие; за съобщението на Ив. Найденов, че продажбата на книгите в Цариград не върви много бързо поради високата им цена и др.

Във фонда са запазени и други документални материали, свързани с *дейността* на Момчилов като *издател и книжар*: договорът за създаване на «Книгопродавница Момчилова, Славейкова и с др.»; две договорни («съгласителни») писма

между Т. Шишков, Петър Стоянов и книжарницата, с които те стават членове и поемат задължения да превеждат, съставят и набавят книги за нея. Запазено е също и писмото от 9. III. 1869 г. от Търново, подписано от Иван Молов, Стоян Маринов и Ради Радославов, с което упълномощават Ив. Момчилов да замине за Виена във връзка с дейността на книжарницата по напечатването на книги там, както и една сметка на Момчилов за издадени книги и др.

Фонд № 61; 53 док.; 1871 . . . 1878 г.

ПОП СИМЕОН ПЕТРОВ МОЛЛОВ (МОЛОВ)

Деец от църковната борба преди Освобождението; дълги години свещеник в с. Беброво (Еленско), където вероятно е роден (към 1820 г.); син на известния дядо Петър Моллата, един от участниците в изграждането на Бебровската черква и основател на известния Молловски род, единствен участник (свещ. С. Моллов) от Беброво във Велчовата завера в 1835 г. в Търново; през 1840 г., при освещаването на черквата в Беброво, в присъствието на гръцкия владика, решително и смело прочел евангелието на български език; съветник на българските първенци и духовници в Търново; член на Епархиалния смесен съвет в Търново от 1872—1874 г.; починал късно след Освобождението — преди 1938 г.[1]

Източници:

За фондообразувателя: Поп Симеон Петър Моллов. — Бебровски глас, бр. 38, 4 март 1938; Свещеник Симеон Петров Моллов от с. Беброво. [Стихотворение с биографични бележки]. — Бебровски глас, бр. 8, 30 юли 1935.

Документите, които са запазени във фонда на иконом поп Симеон Молов, са главно по черковния въпрос и могат да се разпределят така:

Писма (в чернова) от поп Симеон до митроп. Иларион Търновски и до други лица относно събора в Търново през 1873 г. за избирането на членове за Екзархийския съвет, във връзка със събирането на владишки данъци в Еленско и по други въпроси. В запазената до поп Симеон *кореспонденция* от 1875—1877 г. личат имената на Михаил Ив. Дерменчиев от Сливен, Слави Куртов от Нова Загора, Иван М. Моллов и Станчо

[1] Биографичните данни за фондообразувателя са извлечени отчасти и от наличните документи във фонда поради оскъдната литература за него

Хаджидраганов от Беброво, общината в с. Церова кория (Г. Оряховско), архиерейския наместник в Търново архим. *Стефан, П. Тенев от Беброво и др., които пишат по следните* въпроси: събиране на владишки данъци в Търновско; ръкополагане на свещеници; оплаквания от архиерейския наместник поп Михаил за непристойното му държане; сведения за ученици от Богословското училище в Петропавловския манастир край Лясковец и др.

За *дейността* на поп С. Моллов като *свещеник* в Беброво свидетелствуват голям брой сметки, писани от него, във връзка със събраните владишки данъци в Нова Загора, Трявна, Дряново и за направени разходи по време на събирането им; сметки и разписки по събирането на суми от «венчилата» в Търновско и Нова Загора; програма за задълженията на свещениците и за заплащанията на извършваните от тях религиозни обреди, писана в с. Горни Турчета (дн. Бяла черква, Павликенско); един «попски устав» от 23. IV .1871 г. (подписан от няколко души, между които личи подписът и на поп Симеон), който представлява наредба в 20 точки, наречени «свещенически закони»; бележки със сведения за цени на добитък (крави, коне, овце); списъци на свещеническите приходи; данни за подпомагане на свещеници, пострадали от Освободителната война. Все към тази дейност на поп Симеон е запазена една преписка от писма и протоколи от 1875—1878 г. във връзка с назначаването на поп Михаил Савов за свещеник в Беброво. Между тях се намира свидетелство за ръкополагането му, подписано от митроп. Иларион Търновски от 10. II. 1875 г., както и документи със сведения за свещ. Димитър Христов, който завършил Богословското училище край Лясковец.

Във връзка с дейността на поп С. Моллов (1872—1874 г.) като *член на Епархиалния смесен съвет в Търново*, е запазена една негова реч, произнесена на Гергьовден (1872 г.) пред митроп. Иларион Макариополски по случай поемането на епархията; пази се също така и едно «благодарително» писмо за 15-месечната му достойна служба в Епархиалния съвет в Търново, подписано от архиерейския наместник архим. Стефан на 1. II. 1875 г.

До сина на фондообразувателя — Петър Попсимеонов Моллов, е запазено писмо от частен характер от самия фондообразувател.

Фонд № 62; 89 док.; 1872 . . . 1879 г.

СТЕФАН КАЛЧЕВ САЛГЪНДЖИЕВ

(Салганджиев, Сългънджиев)

Деец от епохата на Възраждането; роден в Стара Загора през 1846 г.; учил в Цариград и следвал 2 години в Халки Богословското училище; учител в Солун, Серес и Одрин през периода 1868—1879 г.; редактор на българския отдел на в. «Селянин» през 1868 г. в Солун; след Освобождението бил административен служител в Пловдив и Сливен; починал през 1910 г. в Пловдив.

Източници:

За фондообразувателя: Салгънджиев, Ст. К. Лични дела и спомени по възраждането на солунските и серските българи или 12-годишна неравна борба с гръцката пропаганда. Пловдив, 1906; Салгънджиев, Ст. К. Описание на Серския санджак. — Беломорски преглед, 1942, кн. 1, с. 428.

Между документите от фонда се намира една бележка, писана на 28. II. 1906 г. с кратки *автобиографични данни* за фондообразувателя.

Съхраняваните във фонда документи са предимно *писма*, изпратени до Салгънджиев. Писмата, които изпраща Българското читалище и Македонската дружина от Цариград през 1872—1879 г. (подписани от Лука Р. Моравенов, Георги Груев, Димитър Иванов и Стефан С. Бобчев) разкриват *учителската дейност* на Салгънджиев в Серес. В тях са застъпени следните конкретни въпроси по *училищното и просветното дело:* намиране помещение на училището; състоянието на училището и сведения за учениците — относно редовното им посещение, преподаваните предмети, за начина на изпитване и пр.; искана помощ от Екзархията за поддържане на училището в Серес; създаване на община, в която да се разглеждат училищните въпроси; отваряне на българско училище в Костур; състоянието на Мелнишкото училище; подготовката на някои селски младежи за учители в Серската епархия; откриване на училища в селата, изпращане на български учители там и връзките, които е поддържал Салгънджиев с тях; дейността на Дружеството на серските, драмските и неврокопските учители (1873г.) във връзка с назначаването на български учители; изпитната комисия в състав митроп. Панарет Пловдивски, д-р Стоян Чомаков и Петко Р. Славейков, която имала задача да провери

работата на училищата в Македония; изпращането в Солун на Ст. С. Бобчев, ученик в медицинското училище (1873 г.); настаняването на Спас Стойков в Южнославянския пансион на Тодор Минков в Николаев през 1873 г.; празнуването деня на Кирил и Методий в местата с българско население; набавянето и раздаването на книги, буквари, карти и други учебни помагала; изпратените книги чрез Христо Г. Данов; книжарницата на печатарското дружество «Промишление» и пр.; парични сметки и изразходвани суми за наем на училището, за книги, за изплащане заплатата на Салгънджиев и др.; ръкописи на Стефан Ил. Веркович и проект на П. Р. Славейков да преведе предговор на някакъв труд от Веркович от сръбски на български; недоразумения с гърците по училищните въпроси и др.

Запазени са и няколко писма от екзарх Йосиф I и Г. Груев от 1878—1879 г. до Ст. Салгънджиев в Одрин във връзка с *дейността му като главен учител* там; относно заслугата на М. Дринов за приемането на ученици от Одринската епархия в Александровския пансион при Софийската гимназия (1879 г.).

В някои от писмата се съдържат сведения и *по църковния въпрос:* за чл. 10 от фермана, според който българите от Македония *могат да искат присъединяването си към Екзархията;* за обявяването на схизмата; за разрешаването да се ръкополагат български владици в смесените епархии и присъединяването на последните към Екзархията; за присъединяването на Струмишко към Екзархията; за обединяването на Серска, Мелнишка и Драмска епархии; за обиколка на Самоковския и Кюстендилския митрополити из Македония; за бератите на Охридския и Скопския митрополите; за арестувани българи от Мелнишко поради интриги на гръцкия владика; за домогвания на гръцки владика да задуши желанието на българите *да се избират българи в съветите и съдилищата; за злоупотребите* на демирхисарския каймакам; за борбата на серските граждани за създаване на българска черква в Серес.

В *кореспонденцията* са застъпени и други въпроси: опитът за убийство на Салгънджиев (1872 г.); преименуването на Македонската дружина в Цариград през 1874 г. в «Настоятелство на бедните училища»; статистически сведения за съотношението между народностите (българи, гърци и турци) в Драмско и Серско; спирането на в. «Право» (1874 г.) и издаването на в. «Век» и «Въсток» (1874 г.); бегли сведения за в. «Напредък» (1876 г.) и сп. «Читалище» (1873 г.); публикувани материали във в. «Левант Таймс» (1873 г.) и в. «Курие д'Ориан»

(1874 г.)— изложения относно притесненията от страна на серския и демирхисарски каймакам над българското население; изпращане на жалби до екзарха и Високата порта относно тежкото положение на българския народ в превод на френски език до споменатите чужди вестници и др.

Фонд № 63; 79 док.; 1874 . . . 1895 г.

СТЕФАН НИКОЛОВ СТАМБОЛОВ

(Прозвища и псевдоними: Стойко Мъглата, Стоян, Стоян Колев, Стоян Янакиев, Стойко Колев, Кольо Стойнов, Никола Димов, Цеко Мравяка, Стояна Стойнова, Добревич, Незлобив поет, Незлобин, Нъзлобин, Неумразен поет, Презрени Чавдар, Чавдар, Чавдар войвода)

Известен български революционер преди Освобождението и виден държавник-диктатор след Освобождението.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1931, 1948 и 1950 г.

Източници:

За фондообразувателя: Биман, А. Х. Стамболов. Прев. от англ. С., 1896; Бурмов, Ал. Революционната дейност на Ст. Стамболова през 1873—1875 г. — Родина, II, 1939, кн. 2, с. 76—94; Петрова, Султана. Из моите спомени. Т. II. Стефан Стамболов. С., 1939; Маринов, Д. Стефан Стамболов и новейшата ни история. «Летописни спомени и очерки». С., 1909.

Публикации на документи от фонда: Андонов, Ив. Из спомените ми от турско време. Пловдив. 1927 ; Бурмов, Ал. — вж пос. статия (в сп. Родина) и Христо Ботев през погледа на съвременниците си. С., 1945; Мах, Р. Ф. Из българските бурни времена. Спомени от 1879—1918 г. С., 1929, с. 118—120; Освобождение Болгарии от турецкого ига. Документы в трех томах. Т. II. Борьба за национальное освобождение Болгарии в период Русско-турецкой войны. 1877—1878. М., 1964.; Стамболов, С. Н. Песни и стихотворения. Букурещ, 1877.

Кореспонденцията от фонда на Ст. Стамболов съдържа неголям брой документи и е главно във връзка с дейността на фондообразувателя след Освобождението — от 1878—1889 г. Тук се намират няколко писма от Н. (или И.) Луканов от Ловеч, Др. Чернев и по-голям брой от Захарий Стоянов, който пише главно от Русе и София. В писмата на Луканов са застъпени следните въпроси: изготвяне на протест против Берлин-

ския конгрес и участието на Луканов и Стамболов в него; издигане на паметник на В. Левски и мнението на Луканов, че неговият предател — поп Кръстьо, заслужава публично обесване, за което съветва да се поиска подкрепа от всички градове, където е работил апостолът; управлението на Др. Цанков и възванието му за възстановяване на Търновската конституция. Писмата на З. Стоянов дават представа за нашия обществено-политически живот в провинцията в първите години от управлението на Стамболов; за избора на български княз; за редактирането и списването на в. «Свобода» и за дописки в него относно македонския въпрос и Берлинския конгрес; за Русенския бунт в 1887 г., за арести в София и провинцията; за ненавистта между Ст. Стамболов и В. Радославов и неприязненото отношение на последния спрямо регентите, както и подробности около управлението им; за настроения срещу Стамболов поради отрицателното му отношение към Русия; за подготовка и провеждане на избори в 1887 г. в Пазарджик, Златица и Панагюрище; за ходатайства и размествания на висши административни чиновници; препоръки за назначения на съмишленици и за награждаване с ордени на заслужили българи (Андон Стефанович от Гюргево); за издаване биографията на Хр. Ботев от З. Стоянов и събиране сведения за нея; за издирване на Ботеви писма и други документи; за появяване на разбойнически шайки през 1888 г.; подробни сведения за пътуване на З. Стоянов през 1889 г. в Сърбия: за срещите му с министъра на вътрешните дела Таушанович, подробности около абдикацията на Милан IV Обренович, за българо-сръбски отношения и др.

Революционната дейност на Ст. Стамболов преди Освобождението е представена твърде слабо във фонда поради малкия брой на документите във връзка с нея. Запазено е едно възвание в препис от букурещките българи, вероятно от 1875 г. (документът е б. д.), в което се призовава българският народ за едно общо въстание против общия враг на южните славяни, като се дават сведения и за въстанието в Херцеговина и се изтъква, че тя не трябва да остане сама в борбата. Запазен е и един циркуляр в чернова, писан от Стамболов вероятно в 1875 г. (или 1876 г.) в Букурещ, до частните революционни комитети (в Българско и Влашко), в което им известява, че Панайот Хитов е събрал в Кладово оръжие и очаква да се изпратят събраните момчета, като се отбележат имената, годините и родните им места; в същия циркуляр Стамболов съветва да се подготвят чети и във Влашко, готови да минат границата,

след обявяване на войната. Във фонда се намират и два литографирани екземпляра от писмото му от 29. VIII. 1875 г. от Стара Загора до Българския революционен комитет в Букурещ, което илюстрира дейността му по подготовката на Старозагорското въстание. В писмото са дадени и подробности около извършеното от Стамболов в Цариград по проектираното подпалване на града заедно с черногорците. Запазените две писма от Тома А. Кърджиев от ноември 1876 г. осведомяват Стамболов като *член на Българското централно благотворително общество (БЦБО) и като революционер* за извършената от Гюргевския комитет работа: за разнасяне на политическата програма от Христо Недялков в Търновско с цел да се отправят прошения до граф Николай Игнатиев във връзка с предстоящата конференция в Цариград; за посещение на Иван Кишелски в Гюргево; за отношенията между «младите и старите»; за подпомагане на хъшовете с облекло и пари от страна на «старите» и по повод на това — за стремежа на «старите» да подкопаят престижа на БЦБО; молба до Стамболов да се подпомогнат от страна на БЦБО сестрите на Никола Т. Обретенов и на Иларион Драгостинов, които живеят при Димитър Каикчията; ласкави отзиви за последния, който е в много лошо материално положение, а е заслужил за народното дело.

Обществената дейност на Стамболов в Освободителната война и непосредствено след нея е изразена в няколко документа на руски и български език от юни 1877 до септември 1878 г.: удостоверение, с което Славянското благотворително общество в Москва възлага на Ст. Стамболов да раздаде в Добруджа изпратените дрехи на пострадалите от турските зверства; писмо от Стамболов до Иван Сергеевич Аксаков, в което го уведомява за написването на пътни бележки и впечатления след завръщането си от Добруджа и моли те да бъдат отпечатани в някой руски вестник. За сътрудничество на Стамболов във в. «Наш век» в Петербург говорят два документа. В единия от тях Василий Ив. Немирович-Данченко препоръчва Стамболов «като вожд на българското революционно движение, чиито материали ще са много ценни и интересни за вестника». Един «билет» за свободен пропуск от 1. IX. 1877 г., издаден от началника на Търновския окръг, говори за службата на Стамболов като преводач при него; друг «билет», издаден от Търновския губернатор на 25. III. 1878 г., е за пропускане до Сан Стефано на Стамболов като член на делегацията, която се отправя до великия княз Николай Николаевич, за да поднесе благодарствен адрес на Александър II.

Към *учителската дейност* на Ст. Стамболов в Търново веднага след Освобождението може да се отнесе една бележка от училищното настоятелство в Търново, в която го осведомяват за учителски промени в училището и искат одобрението му (споменават се учителите П. Бакърджиев и М. Заяков). От 23. VII. 1878 г. се пази едно писмо от Ст. Стамболов до председателя на търновското училищно настоятелство, в което той изтъква желанието си да стане учител в класното училище в града.

Интересни за отбелязване са и отнесените към дейността на Стамболов негови ръкописи: 2 тетрадки с преписи на народни песни, черновки на стихотворения и бележки по Освободителната война; разни бележки и чернови на статии, разкази, стихотворения и спомени, между които трябва да се отбележат: едно тефтерче (вероятно от 1870—1874 г.) с «выписки» (записки) от революционни списания и книги и с народни песни. «Записките» потвърждават революционните възгледи на Стамболов, придобити до 1874 г. в Русия, и разкриват идейния образ на революционера. Първата записка излага учението на френския социолог и философ Прудон, втората представлява подробно развита теория на революцията, а третата разглежда теорията на Бакунин за наследството и програмата на Бакунинския съюз (основан в 1868 г.). Запазен е в тази група от ръкописи и откъс от дневника на Стамболов, воден през ноември 1874 г., в който авторът е изказал по-конкретно възгледите си за качествата на революционера. Той е писан по повод смъртта на един от членовете на Търновския комитет — Стоян, за който Стамболов имал и изказал в бележника си най-високо мнение като революционер.

За *писателската дейност* на Ст. Стамболов свидетелствува едно «условие» , подписано от Д. Ив. Горов[1] и Ст. Стамболов на 2. IV. 1877 г. в Гюргево, относно условията за отпечатването на стихове на Стамболов.[2]

Официални документи за *служебната дейност на Стамболов от диктаторския режим* не са запазени. Тук може да се отнесе само един единствен документ — неговото собственоръчно писмо «Кроежи по убиването ми» от 16. III. 1895 г., на плика на което той е написал писмото да се отвори след смъртта му. В писмото са дадени сведения за неговите полити-

---

[1] Вж и характеристиката на фонда на Д. Горов.

[2] Стамболов, С. Н. Песни и стихотворения. Изд. Д. И. Горов. Букурещ, 1877.

чески противници и вероятните му убийци: за сформираната от Григор Д. Начевич и Наум Тюфекчиев група от 15 души, която да се заеме с убийството му, за други лица, замесени в проектираното убийство, между които и княз Фердинанд.

До семейството на Ст. Стамболов са запазени малко материали: две писма до брат му Иван Стамболов и едно до родителите му и сестра му Анастасия в Търново — от 1875 г. и 1887 г. Писмото до брат му от 24. III. 1875 г. дава сведения за отиването на Стамболов повторно в Одеса; в него той изказва съжаленията си, че увлечението му в революционното дело не му позволява да се погрижи за семейството си, което е в лошо материално положение, и моли за прошка брат си, който трябва да се нагърби с издръжката на близките му. В писмото до сестра си подчертава голямата си любов към поробения народ: «честит е този, който познава, че е работил за доброто на братята си. . .». Във второто писмо до брат си от 21. I. 1887 г. Стамболов дава наставления относно издирване на документи по превратa на 9. VIII. 1886 г.

На края на фонда, в дела *от, до и за други лица*, могат да се отнесат два документа от 1874 г. — единият е молба-препис до мютесарифа в Търново от селяни от с. Яалари (Яларе, Голямо Яларе — дн. Русаля, Търновско), които се оплакват и искат отстраняването на мухтара Осман, през службата на когото са станали редица беззакония; другият документ е писмо от Градската община в Търново до Съвета на стареите, в което общината изтъква необходимостта от увеличение на събираните от учениците такси по онова време, за да се заплатят възнагражденията на градските учители, които такси да са съобразени с материалното състояние на учениците.

Фонд № 64; 49 док.; 1872—1877 г.

ДИМИТЪР ИВАНОВ ГОРОВ

(псевд. Свещаря, Мумджи)

Заслужил деец на революционното движение преди освобождението.

Източници:

За фондообразувателя: Ботев, Хр. Съчинения. Ред. и ком. от Ал. Бурмов. С., 1948, с. 524; Даскалов, Б. Димитър Ив. Горов. — Общ. вестник, бр. 21, 29 май 1937, с. 1—2; бр. 135, 31 авг. 1940, с. 3—4.

За фонда: Даскалов, Б. — пос. статия.

Публикации на документи от фонда: Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи. Т. I. Под ред. на проф. Ал. К. Бурмов. С., 1954; Ботев, Хр. Съчинения, Ред. и ком. от Ал. Бурмов. С., 1948; Клинчаров, Ив. Любен Каравелов. С., 1921., с. 11; 125—126; Стоянов, З. Христо Ботйов. (Опит за биография). Русе, 1888; Страшимиров, Д. Т. Архив на Възраждането. Т. I. С., 1908, и Васил Левски. Живот, дела, изворн. Т. I. Изворн. С., 1929.

Документите от фонда на Димитър Горов *са главно писма*, които разкриват отделни моменти от революционната дейност на фондообразувателя и са изобщо извор за доосветляване на революционното движение от 1872—1874 г. Между кореспондентите до Д. Горов се виждат имената на известни революционери и дейци от нашето национално-революционно движение, които в повечето случаи се подписват с псевдоними. Това са писмата на Янко Ангелов, Георги Апостолов, Христо Ботев, Бранислав Велешки, Никола Генчев-Вираноглу, Иванка Горова, Иваница Данчев, Иларион Драгостинов, Иван Драсов, Христо Иванов—Големия, Любен Каравелов, Тома Кърджиев, Андрей Матев, Георги Матев, Никола и Петрана Обретенови, Стефан Стамболов, Мито Цветков, Атанас Чернев. Те пишат от Русе, Букурещ, Бекет, Гюргево, Галац, Олтеница, Крайова, Браила, Калафат, Цариград и др.

В писмата могат да се проследят отделни моменти от *българското национално революционно движение* в хронологически порядък с големи подробности. За революционното движение в *1872* г. има материали за участието на жени в пренасяне на революционната поща, за нареждания от Левски до комитета в Русе за съгласувани действия, за дейността на Н. Т. Обретенов през тази година, за напомняне на Д. Горов да се съобразява с устава на БРЦК и за бдителността на уредената тайна полиция относно правилното изпълнение на задачите. Данните, които се съдържат в писмата до Д. Горов от *1873—1874* г., могат да се обособят в няколко групи. Едни дават сведения за в. «Независимост» (събиране на абонаменти и уреждане на сметките за вестника; една разписка от 4. VII. 1873 г., издадена от печатница «Свобода» в Букурещ и попълнена и подписана от Л. Каравелов, удостоверява, че Д. Горов е внесъл сума за абонамент на в. «Независимост» в Галац, както и за повестите на Каравелов «Неда» и «На чужд гроб без сълзи плачат»; в послепис на тази разписка саморъчно от Л. Каравелов е изтъкната нуждата от пари за печатницата, за да се плати на работниците. Други говорят за събиране на доброволни помощи от румънски градове за заточените в Акия след Араба-

конашкия обир в 1872 г. или от по-ранните революционни акции. Този въпрос повдига Н. Обретенов в писмото си до Д. Горов от ноември 1873 г., като предлага за тази цел да се нагърби някой родолюбив българин като Димитър Ценович, който да държи сметка за всичко. Обретенов съветва Горов да поиска съдействие и от Иванчо Кънчев — Куюмджията, чийто брат Сава Кънчев е също между заточените. Писмата на Н. Обретенов *от 1874 г.* съдържат и други сведения: за дейността на Д. Горов по пренасяне на революционната поща; за препращане на оръжие; за убийството на Йордан С. Наумов в русенския затвор; за дейността на Пенчо Раданов по снабдяване с куршуми на Гюргевския революционен комитет; за дейността на брата на Д. Горов — Атанас Горов; сведения за Панайот Хитов; за пътуване на Ив. Кънчев — Куюмджията до Акия, за да посети брата си там; за смъртта на майката на Д. Горов през август 1874 г.; за изпращане на в. «Независимост» от Горов на Обретенов в Русе; за положението на заточените в крепостта Акия (Мала Азия) и конкретно за Ангел Обретенов. Писмата *от 1875 г.* до Д. Горов (Обретенов, Ботев, Ив. Данчев) разкриват следните моменти от революционното движение: временното отлъчване на Н. Обретенов от революционната работа по семейни причини; за революционната дейност на Мито Цветков (псевд. Ганчо) и на Иван ица Данчев; за подготовка и пренасяне на оръжие; за покупка на печатница за в. «Знаме», за което Горов подпомогнал парично Ботев. Писмата *от 1876 г.* (повечето в алегорична форма) разкриват специално дейността на Д. Горов във връзка с Априлското въстание и дейността на други дейци в подготовката на въстанието — Хр. Иванов, П. Обретенова, Атанас Чернев, Никола Вираноглу, Иванчо Попдимитров, Георги Попикономов, Янко Ангелов, Тома Кърджиев, Н. Обретенов. Дават сведения за арести в Търновско и Русенско поради предателство; за връзки между отделните комитети; за снабдяване с пари и оръжие (патрони и др.); сведения за избухването на въстанието в България: за падането на две черешови топчета в ръцете на турците, за изпращане в заточение на много въстаници, за големия брой арести, за Ботевата чета, за тежкия живот на затворените българи в цариградския затвор и конкретно за Н. Обретенов, за убийства и кланета на българи, за съдбата на четата на Стоил войвода. В писмата от 1876 г. има и бегли сведения за Сръбско-турската война.

Издателската дейност на Д. Горов е представена от едно «условие» от 2. IV. 1877 г., подписано от него и от Стефан Стам-

болов, в което се указва, че Д. Горов поема всички разноски по напечатването на книгата «Песни и стихотворения» от Ст. Стамболов и се посочват условията по отпечатването ѝ.

Фонд № 65; 417 док.; 1834. . . 1900 г.

РИЛСКИ МАНАСТИР

Един от най-важните книжовни и културни центрове през Възраждането, а днес — национален музей.

Източници:

За фондообразувателя: Дуйчев, Ив. Рилският манастир. С., 1960; Дилевский, Н. Рыльский монастырь и Россия в XVI и XVII веке. С., 1946; Иванов, Й. Св. Иван Рилски и неговият манастир. С., 1917; Киселков, д-р В. Сл. Рилският манастир. С., 1937.

Материалите във фонда могат да се обособят в две основни групи: едната група включва документи, свързани с *дейността на йеродякон Пантелеймон Рилец и йеромонах Никифор в Русия*, където събирали помощи за манастира; документите от другата част са свързани с дейността на манастира.

Най-голяма част от фонда заемат документите от първата група, свързани с дейността на йеродякон Пантелеймон Рилец и йеромонах Никифор през периода 1852—1857 г. при обиколката им из Русия — Казан, Симбирск, Ярославл, Нижни Новгород, Киев, Москва и др. Запазено е писмо от игумена на Рилския манастир (1852 г.) до йеромонах Никифор и йеродякон Пантелеймон, с което ги изпращат в Русия за събиране на помощи за болница, библиотека, училище и печатница в манастира, снабдени с императорски указ от 10. XII. 1852 г., за да им бъде осигурен свободен достъп в Русия. Запазени са също и писмата на Пантелеймон и Никифор до игумена на Рилския манастир и до останалите монаси със сведения за помощта, която им е оказал киевският митрополит, и за посрещането им в Москва. В тях има много данни за събраните в Русия подаръци и пренасянето им в манастира; за вещите и книгите, *които получили през 1852—1857 г. и изпратили чрез Стефан* Д. Тошкович от Русия в Рилския манастир; за даваните от тях съвети на игумена на Рилския манастир относно училището, което манастирът решил да отвори, и др. Във фонда се намира и писмото на рязанския архиепископ Гавраил от 13. X. 1856 г.,

с което разрешава на Пантелеймон и Никифор да събират помощи в епархията му за постройка на духовно училище и църква в Рилския манастир и се обръща с молба към всички граждани да им окажат съдействие. Запазени са и писма от Никифор и Пантелеймон до отделни лица в България и Русия. Между тях срещаме имената на Николай Христофорович Палаузов, Сава Филаретов, митроп. Филарет (в Москва), Михаил Никифорович, архиепископ Григорий — Казан, Виктор Ив. Григориевич, Синода в Петроград, Николай В. Лепешкин — Москва, архим. Хрисант — Киев, и др. Тези писма дават данни за дейността на Пантелеймон и Никифор в Русия; за връзките им с отделни лица и получени от тях дарения за манастира; за молбата им към казанския архиепископ Григорий и митроп. Филарет да ходатайствуват в Москва за удължаване престоя им в Русия и към Михаил Никифорович да напечата в «Московские ведомости» благодарност към всички дарители на манастира. В писмата им до Николай Хр. Палаузов в Одеса (1852—1854 г.) също се откриват сведения за дейността на двамата в Русия, както и данни за хода на работите в манастира — за привличането на нови учители в училището към манастира, като напр. Неофит Рилски и др., за липсата на средства за издръжката им и за очакване на помощ само от Русия. Молят го да убеди Николай Степанович Палаузов да подари 2000 рубли от наследството на Васил Априлов; осведомяват го, че са отпечатали нова статия за манастира във в. «Московские ведомости», основана на архивни материали, открити в «Архив иностранных дел» в Москва; за високата оценка, която правят на неговите трудове, и за удължаването на престоя им в Русия с една година, и др.

Във връзка с *дейността на манастира в България* са запазени следните документи предимно от 1834—1872 г.: писма от игумена на манастира до жителите на Кюстендилска епархия, с което назначава проигумен Пантелеймон за техен проповедник, както и за назначаването на други проповедници и таксидиоти; разпределение на българските епархии по степени; писмо от цариградския патриарх и Синода до християните в епархиите, с което отлъчват тримата владици Авксентий Велешки, Иларион Макариополски и Паисий Пловдивски; документи във връзка с поправка на манастирските сгради и за покупки за нуждите на манастира, както и договорът между манастира и зографите Коста Петрович (Вальов) и Иван Николович (Образописов) за изписване на олтара на черквата. В някои от документите се намират сведения за явили се из

пътищата разбойници; завещания на някои от монасите; препис на хрисовула, даден на манастира от Иван Шишман; договор между Рилския манастир и манастира «Св. Пантелеймон» (в Русия) за възобновяване на първия; разни сметки, приходи и разходи на манастира; документи за продажба на имоти; препис на летописни бележки за Рилския манастир за 1744—1772 г.; кратки жития на някои светии, чиито празници се празнуват през годината; писмо от игумен Йосиф, епитроп Серафим, скенофилакс Памфилий до Св. Синод в Петербург (1849 г.), в което молят да бъде подпомогнат манастирът при събирането на помощи за строежа на манастирски помещения, училище, болница и др.

Освен това във фонда са запазени и документи, които не са свързани пряко с дейността на манастира: ръкопис на статия на К. Ж. Каменаров «Някои думи за протестантския събор в град Самоков» от 28. X. 1900 г.; писмо от Д. Ангелов до редактора на в. «Търновска конституция», в което го моли да отпечата статията му за Сръбско-българската война през 1885 г. (26. VI. 1888 г.); биографични бележки за Сава Вълков Филаретов, писани от негови ученици; благодарствено писмо на учащата се българска младеж до Евлогий Георгиев, в което изказва възхищението си от дарението му за постройка на български университет в София (1896 г.); разни слова, държани в Кюстендилската съборна църква (1872—1873 г.), и други документи.

Фонд № 66; 550 док.; 1841 . . . 1885 г.

АЛЕКСАНДЪР СТОИЛОВ (СТОИЛОВИЧ) ЕКЗАРХ

(Александър Бейоглу, Бойоглу, Александър Екзархов, Александър дьо *Екзарх*)

Виден обществено-политически деец и публицист от епохата на Възраждането.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1929 г.

Източници:

За фондообразувателя: Арнаудов, М. Селимински. Живот—дело—идеи. 1799—1867. С., 1938, с.248, 261—270, 345, 348, 366, 387; Димов, В. Политическите водители на българския народ. Ески Джу-

мая, 1932, с. 78—79; Я н к о в, д-р Т. Александър Екзарх. Из историята на Българското възраждане. — Б ъ л г. м и с ъ л, 1929, кн. 3, с. 248—255; кн. 4, с. 324—333; кн. 7—8, с. 576—582.

Публикации на документи от фонда: Я н к о в, Т. Страници от националното ни пробуждане и черковния въпрос. Документи из дейността на Александър Екзарх. — Б ъ л г. м и с ъ л, 1930, кн. 2, с. 144—150.

Документите във фонда (предимно писма, изложения, мемоари и др.) са свързани главно с разностранната дейност на фондообразувателя. Най-многобройни са документите, свързани с просветно-църковната и благотворителната дейност на Ал. Екзарх.

Във фонда са запазени *писма* от него до различни лица, общини и др. — до Рашид паша, Гавраил Моравенов, Атанас Чалики, Христо П. Тъпчилещов, Захарий Княжески, Неофит Рилски, Марко Балабанов, Александър Карагьоргевич и др. от 1847—1853 г. Съобразно със застъпените в тях предмети могат да се разпределят в няколко групи — по *училищното дело:* за изпращани помощи, книги и други училищни помагала за училищата; за продажба на «Енциклопедии»; за изпращане на българи да учат в Русия и Западна Европа; за обучаване на свещеници от учители; за изплащане на учителски заплати; за състоянието на образователното дело изобщо и пр.; по *просветно-издателското дело:* за съставяне на «Български словар» и френско-български речник; за издаване на сп. «Читалище» (1870—1876 г.); за уреждане на печатница с църковно-граждански шрифт; за печатане на български книги в Сърбия. Освен посочените по-горе писма са запазени и голям брой молби, изложения и др. от 1847—1859 г., които разкриват моменти от разрешаването на *църковния въпрос*: те говорят за борбата, водена от Ал. Екзарх и цариградските българи срещу патриаршията; за уреждането и построяването на самостоятелна българска църква в Цариград (запазен е и проектът за корица на папка, съдържаща документите по този въпрос); за учредяване на самостоятелна българска йерархия (описани са подробно данъците, които гръцките владици събирали произволно, техните злоупотреби, разврат и пр.); за решението да не се споменава името на патриарха; за тежкото положение (духовно и политическо) на българския народ; за борбата срещу униятството и др. За дейността на Ал. Екзарх след Освобождението са запазени само няколко писма по следните въпроси: изпращане помощи в Стара Загора, Пазарджик, Панагюрище и др.; състоянието на училищата след Освободителната война; състоянието на библиотеката на екзархията в Цариград

(1880 г.). В писмо от 12. VII. 1885 г. Никола Хр. Тъпчилещов осведомява Ал. Екзарх относно отказа за поместване на неговата статия за българската църква в Цариград в «Периодическо списание». В това писмо се споменава също за отказ от страна на Хр. Г. Данов да помести във в. «Марица» статия на Н. Тъпчилещов за българската църква в Цариград и за заслуги на Ал. Екзарх и д-р Ст. Чомаков. В тази група писма се намират сведения за учредяване на земеделска банка в Източна Румелия, за Народната банка в София и др.

Една голяма част (около 200 писма на български език) са подредени и подвързани в голяма тетрадка с наслов «Писма разных обществ из Болгарии». Те са изпратени от първенците на Стара Загора, Казанлък, с. Енина (Казанлъшко), Пловдив, Пазарджик, Пещера, Батак (Пещерско), Велес, Скопие и др. през 1847—1852 г. Запазена е и друга подвързана тетрадка предимно с разписки за 1847—1879 г. (на български, гръцки и френски език) с надпис на корицата «Свидетелства болгарских обществ кои получили помощ за учрежденье училищь». И двете обособени от фондообразувателя групи от документи ни дават следните сведения: по *просветното и училищното дело* — чрез тях е изказана благодарността за голямата материална помощ, която е оказал Ал. Екзарх при построяването на училища (девически и мъжки) и сиропиталища; за снабдяването им с книги, буквари и други учебни пособия; за издържането на ученици в чужбина; за назначаване на учители и учителки; за задълженията на учителите; за учителските заплати; за метода на обучението в училищата и състоянието на учебното дело; за взаимоучителната метода; за преподаваните предмети; за имената на учениците и учителите в различните училища; за превод на книгата «Детски уроци» на Константин Вардалах, изд. в Одеса 1830 г.; за изготвяне на български речник; за съставяне на български книги (буквар, граматика, хигиена, ботаника) и др.; по *църковното дело:* за дадената материална помощ при построяване и възобновяване на църкви; за участието на Ал. Екзарх при изработване правилник за управление на църквата и др. Между авторите на разписките се срещат имената на Сава Филаретов, Константин Славчевич, Стефан Тошкович, Атанас П. Гранитски и др.

Във фонда е запазена и част от служебната кореспонденция, която е получавал Ал. Екзарх като *аташе в Париж* в турското посолство. Тук се намират писма от Британското и Френското посолство в Цариград, от Турското посолство в Париж, от епископ Раймонд дьо Верикур в Лондон, Адолф

Тиер, Марграсия Лоудон, Никола и Теохар Пиколо, Олга дьо Ротефор-Коптяева и др. на английски, немски, френски, руски и други езици. Те свидетелствуват за стремежа му да помогне за просветното и културно издигане на народа си. В тях са застъпени и въпроси за тежкото духовно и политическо робство; за илюстриране на турските зверства и показване на дело «правата», дадени от Гюлханския хатишериф от 1839 г.; за негова молба до великите сили да се «намесят в работите на Турция и облекчат положението на поробените народи»; за «борба до смърт за извоюване на свободата» — гражданска и религиозна — на християните в Ориента; за установяване на дипломатически връзки между Русия и европейските турски провинции; за уреждане на стипендии и други помощи (да могат български младежи и девойки да следват в Русия, Франция, Англия и пр.); за приемане на българи в колежа на остров Малта; за опити на гръцкото духовенство и гръцките учители (особено в пределите на Македония) да погърчат българите; за предложение да се отпечатват брошури на български език; за подарени 500 екземпляра от «Новия завет» (на български език) от Британското библейско д-во; за ходатайство на Ал. Екзарх пред Николай I да амнистира група полски емигранти — Игнас Трепка, Фердинанд Шотомски, Александър Митобие и др. Редица мемоари, изложения, ръкописни бележки и др. още по-ясно илюстрират дейността му през този период. В своя мемоар «Напис ради Болгаров — представен на Високата порта и петте велики сили Галия, Англия, Русия, Прусия и Австрия», писан в Париж и издаден на 23. I. 1843 г. в 20 глави, Ал. Екзарх дава ценни сведения за образователното и възпитателното дело и за общото състояние на българския народ в епохата на политическото и духовно робство. Запазена е също и изрезка на бр. 50 от 19. I. 1879 г. на в. «Марица» от поместения негов мемоар, писан в Париж през 1843 г. и непубликуван дотогава в българския периодичен печат; в мемоара от октомври 1843 г., изпратен от Ал. Екзарх до министъра на външните работи на Франция Франсоа Гизо, се говори за тежкото положение на българския народ и за молба за протекцията на Франция да изпрати консули, които да контролират турското правителство; за следване на българи във Франция и пр.; в мемоари и други изложения до висши лица на турското правителство Ал. Екзарх излага положението на българския народ, предлага мерки, с които да се облекчат българите — да им се дадат административни, просветни и черковни права и пр.; в мемоара, изпратен до английския министър Роберт

Пил и преведен през 1847 г. от английски на руски език от М. Лоудон под заглавие «Гласът на България», излага подробно бедственото и непоносимо положение на българския народ; с три мемоара (14. X. 1846 г., 7. I и 16. III. 1847 г.), изпратени до руския император Николай I, в които описва подробно отчаяното положение на българския народ, моли да бъде подпомогнат особено в черковно и просветно отношение, като бъде създадена българска йерархия и назначени консули, които да го покровителствуват. Споменава се за Адам Чарторински, *за пропагандата на лазаристите в Бебек и др.*

В други свои *ръкописни материали* — бележки, очерци, изложения, възвания и пр., Ал. Екзарх излага «състоянието на българския народ и Възраждането»; дава бележки за географията, историята, етнографията и икономическия живот на България; описва тежкото положение на българския народ; говори за възникването на източния въпрос и неговото разрешаване; излага мнението си относно просветното издигане на народа — значението на ученията, книгите, необходимостта от печатница и създаване на фонд, с който да се изпращат младежи на учение, да се избере настоятелство, което да ги ръководи, и др.

Във връзка с *редакторската дейност* на Ал. Екзарх са запазени съвсем малко документи: удостоверение от Димитър Ив. Гешов и Христо С. Арнаудов, изпратено от Халки на 19. VI. 1860 г., с което дават съгласието си да печатат в неговата печатница «Цариградски вестник», чието издаване той им преотстъпва за пет години; известие за набиране абонати на вестника; проект за корица на папка, съдържаща документи във връзка с «Цариградски вестник».

Има група материали *от, до и за други лица*, от които заслужава да отбележим следните: писмо от 1851 г. от Старозагорската община до неизвестен англичанин, в което се съобщава за изпращането на книгата «История на българския народ» от неизвестен автор на изложението в Лондон; препис на френски език от търговски договор, сключен между Високата порта и Англия на 16. VIII. 1838 г., с който се унищожават всички монополи, дело на Решид паша и лорд Понсамби.

Фонд № 67; 16 док.; 1873. . . 1878 г.

НЕДЕЛЧО ПАВЛОВ ОРЕШКОВ

(Орашаков)

Учител преди Освобождението; роден в Копривщица вероятно в четиридесетте години на XIX в; един от заслужилите преподаватели по взаимоучителната метода в българското училище «Кирил и Методий» в Цариград (1870—1873 г.); учител в с. Мандър, Мала Азия (1873—1874 г.) и Малко Търново (1874—1878 г.); след Освобождението — началник на телеграфо-пощенските станции в Оряхово, Русе, Хасково, София и Елена, на която длъжност се пенсионирал през 1900 г. в Елена; починал в 1909 г.

Източници:

За фондообразувателя: Аянов, Г. Малко Търново и неговата покрайнина. Бургас, 1939, с. 235—241; Дороснев, Л. Ив. Българските колонии в Мала Азия. — Списание на БАН. Кн. XXIV. С., 1922, с. 80—102.

За фонда: Аянов, Г. — вж. горепосоченото съчинение, с. 238.

Публикации на документи от фонда: Аянов, Г. Малко Търново и неговата покрайнина. Бургас, 1939, с. 239—241; Дороснев, Л. Ив. — вж. пос. статия, с. 92—93, 100

Всички запазени документи във фонда са свързани с *дейността* на Неделчо Орешков като *учител* в Цариград, с. Мандър, Мала Азия, и в Малко Търново: препоръчително писмо от Никодим Киликийски (?) до жителите на с. Мандър от 7. V. 1874 г., с което се препоръчва Неделчо Орешков за учител по български език и певец в черквата; договор между селяните от същото село и Орешков, в който се уговарят условията, при които той ще учителствува в Мандър; свидетелство, в което настоятелството на българското училище «Свети Кирил и Методий» в Цариград удостоверява, че Орешков е учителствувал там три години като взаимоучител и е показал отлични качества (18. IX. 1873 г.), и друго свидетелство, издадено от Градския съвет в Малко Търново, с което се удостоверява, че той е учителствувал четири години в града (8. V. 1878 г.). Друга част от документите, свързани с дейността му, представляват различни негови слова, главно църковни, произнасяни при разни случаи през време на учителстването му: слово по случай откриване на училище в с. Мандър (б. д.); слово, произнесено при пристигането му в същото село (1873 г.); църковни слова: за свети четиридесет мъченици, за първата неделя на великия пост, за Връбница, слово против католи-

чеството и привържениците му между българите и др. Запазено е също и словото на Н. Орешков, произнесено пред майор Вишняков и руските освободителни войски в Малко Търново *на 25. II. 1878 г., относно тежкото положение на народа* под турското робство, за отношението на другите държави към освободителната мисия на руските войски и за вечната признателност *на нашия народ към руския народ. Запазени са и* две телеграми: запитване от българската община в Солун чрез Тъпчилещов до Ставриков в Цариград за препоръчване на *добри учители и отговор от Петко Р. Славейков (вероятно един* от препоръчаните от Славейков учители е Н. Орешков) и др.

Фонд № 68; 16 арх. ед., 275 док.; 1856 . . . 1909 г.

НЕДЬО (НЕДЯЛКО) НИКОЛОВ ЖЕКОВ

Заслужил учител и книжовник от времето на Възраждането; роден *през 1839 г. в Лясковец; учителствувал дълги години в Горна Оряховица* (1856—1858 г.), в Лясковец (1858—1861 г.); през 1863/64 г. постъпил в Белградското богословско училище, което завършил през 1867 г.; в Белград редактирал политическия и книжовен вестник «Възток» (1869 — *1870 г.)*; от *1870 г. до 1874 г.* учителствувал отново в *Лясковец*; ректор на първата духовна семинария при лясковския манастир «Свети Петър и Павел» (1874—1876 г.); административен уредник на Дряновска и Тревненска околия по време на Освободителната война; училищен инспектор във Видин и *Лом* след Освобождението; починал на *22. X. 1907* г. в *Лясковец*.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1956, *1957, 1959 и 1964 г.*

Източници:

За фондообразувателя: Беровски, Ал. Първият ректор и първата богословска школа в България. Недьо Жеков. По случай 100 години от рождението му. С., 1939; Жеков, А. Н. Недьо Жеков при уредбата на учебното дело. — Училищен преглед, *1926*, кн. 5—6, с. 754—805; Минев, Д. Град Лясковец — минало, сегашно състояние и дейци. Варна, 1944.

Публикации на документи от фонда: Беровски, Ал. Първият ректор и първата богословска школа в България. Недьо Жеков. По случай 100 години от рождението му. С., 1939.

Между документите на фонда се намират следните *биографични материали:* препис на кръщелно свидетелство от 24. VI. 1892 г.; свидетелство, което удостоверява самоличността на

Недьо Жеков — жител на Лясковец (1885 г.); въпросник, попълнен от него във връзка с преброяване на държавните чиновници (1896 г.); свидетелство, издадено от Окръжния съд — Търново, за отпускане на пенсия на Жеков (1902 г.); удостоверение, издадено от Министерството на народното просвещение за длъжностите, които Жеков е заемал, във връзка с отпускане пенсия на жена му (1925 г.); некролог във връзка с помен за 50-годишнината от смъртта на Н. Жеков и негова визитна картичка; разписки за получени от Жеков пари на заем; удостоверение за притежавани имоти, за оценка на къщата му; преписка относно спор за построена от Жеков воденица — жалби срещу тази постройка и др.

Във фонда са запазени много *писма* от Н. Жеков и до него от 1867—1904 г. Намират се чернови на писма до Антим I, Търновски митрополит, Алекса Жекова, Марийка Жекова, Я. П. Митрошинов, Д. Христов, Руското генерално консулство в Белград и др. В тях има сведения за протеста на Жеков срещу министъра Петко Каравелов и съмишлениците му, срещу духа на партизанство, който цари в училищата и съдилищата; за приготвяните за печат превод на евангелието и книга с критическо обяснение на неясни места от евангелието; за сложената под печат «История на философията», която Жеков посветил на екзарх Йосиф; сведения по семейни и други въпроси.

Като автори на *писмата до Н. Жеков* се срещат имената на екзарх Антим I, Алимпие Василиевич, Христо Г. Данов, Марин Дринов, Г. Кандиларов, Иван Кършовски, Евгения Кисимова, Марийка Петрова, Николай Павлович, Димитри Хаджийованович Смрикаров, Тодор Т. Хрулев и др. В тези писма се намират данни за откритата във Виена печатница на Янко С. Ковачев (1874 г.); за интереса на Хр. Г. Данов към печатането на книгата на Жеков «Служби и жития българских светих» (1875 г.); за радостта, с която М. Дринов посреща решението на Жеков да изпраща безплатно статии за «Периодическо списание», и за желанието му Жеков да го осведомява за новостите в сръбската писменост, също и за пожеланията му да остане преподавател по български език в Белградската гимназия (1870 г.); за вярата на Василиевич, бивш учител на Жеков в Белград, в приятелските чувства между българи и сърби и за необходимостта от разбирателство между тях (1878 г.); за молбата на Евгения Кисимова до Жеков да ходатайствува във връзка с уреждането на първото женско дружество в Лясковец (1882 г.), за получавани от Жеков руски

книги чрез Хрулев; за разни ходатайства, искани от Жеков, и др.

Запазени са и документи, свързани с *учителската дейност* на Н. Жеков: договори за назначаването му за учител в Лясковец през 1858, 1860, 1871 и 1873 г.; списък на децата, които са учили при Жеков през 1862 г.; писма , с които го канят за учител в Самоков през 1870 г. и в Свищов през 1873 г., училищни конспекти по физическа география, история и др.

Друга група са документите, свързани с дейността на Н. Жеков като *ректор на Богословското училище* при Лясковския манастир «Свети Петър и Павел»: писмо на архим. Стефан относно решението на Епархиалния смесен съвет да възложи управлението на Богословското училище на Н. Жеков и неговата група (Търново, 1874 г.); учебна програма на училището (1874 г.); договорът за назначаването му от 1. VII. 1875 г. до 1. VII. 1876 г.

Във фонда се намират и документи във връзка с дейността на Жеков като *мюдюр на Дряновска и Тревненска нахия* през 1877 и 1878 г., в които се откриват следните сведения: за получени от Н. Жеков окръжни заповеди и пари за раздаване *на стражарите в дряновската полиция; за отчетени от* Н. Жеков суми от продажба на ечемик и данни за снабдяването на артилерийския парк с фураж на дотогавашните цени (1878 г.); копие от главната книга на Дряновското полицейско управление със сметки *за продадени турски имущества; молба от* дряновски жители за откриване клон на съдебен съвет в Дряново под председателството на Н. Жеков (1877—1878 г.), както и молба от Жеков да му се издаде удостоверение, че от *1. VIII. 1877* г. до *30. VI. 1878* г. е бил началник на Дряновска и Тревненска област, за да му послужи при уреждане на пенсията му, и др.

Във фонда се намират и няколко документа, свързани с дейността на Н. Жеков като *заседател в Търновския окръжен съд* (1878 г.); пълномощно от жителите в Лясковец, с което той ще участвува в избирането на членове за Окръжния управителен и съдебен съвет в Търново, и съобщения за датите на някои заседания.

Друга група са документите, свързани с дейността на Жеков като *народен представител* в Учредителното народно събрание (1879 г.) и Второто обикновено народно събрание (1881 г.): словото на княз Александър М. Дондуков-Корсаков пред делегатите на I велико народно събрание; протокол, писан от Н. Жеков от името на представителите на Дряновска и Трев-

ненска околия за определяне размера на десятъка и начина на събирането му и входна карта за Второто народно събрание.

Запазени са и два документа във връзка с дейността на Жеков като *училищен инспектор* във Видински окръг (15.V. 1883 — 1. V. 1884 г.) и Ломски окръг (1. V. 1884 — 1. I. 1885 г.): разрешения от Министерството на народното просвещение за домашен отпуск (1884 г.).

Една много по-голяма група са документите, свързани с *преводаческата дейност* на Н. Жеков: изложение до цензурната комисия на Българския синод относно направения от него превод на евангелието и за необходимостта от него (1889 г.); съобщение-покана за преведената от Жеков от руски език «Юридическа енциклопедия» (1890 г.); договор между Жеков и издателя Наумов за напечатване на преведената от него «Философия на историята» от В. И. Герие (1899 г.); за печатана част от превод на Жеков «Жития на светиите» в печатницата на Тодор Ст. Фъртунов, Търново (1908 г.).

Най-важна част от документите, отнасящи се до *книжовната дейност* на Н. Жеков, са запазените *ръкописи* на негови произведения и някои статии: част от ръкопис за началото и развитието на търговските отношения между българите и Източноримската империя; ода за положението на България под турско робство, за отношението на другите страни към нея, за вярата ѝ в Русия (писана в 1886 г.); статия «Книгата «Исторически преглед на България», която съдържа критика на някои неправилни положения и обяснения на моменти от развитието на българската църква, изложени в книгата на Адолф Д'Аврил «Исторически преглед за България» (превод от френски на сръбски); ръкопис на брошурата «Отношението на черквата към държавата»; откъс от ръкопис за произхода на света, за ролята на природните науки, за възможността човек да опознае природата; част от ръкопис, в който изказва възхищението си от красотата на околностите на Самоков, и др. Запазена е и една покана от комитета при Лясковската просветно-културна дружба в София за честуване стогодишнината от рождението на Н. Жеков (1939 г.); едно обявление от Сава Доброплодни за решението му да издаде граматика на старобългарския език (1862 г.); обява от художника Н. Павлович за намерението му да приготви за печат осем картини по историческия роман «Райна княгиня» (1873 г.) и др.

В документите *от, до и за членове на семейството на фондообразувателя* са запазени няколко писма до съпругата на Н. Жеков — Екатерина Жекова, във връзка с уреждането на пенсията ѝ.

В документалните материали *от, до и за други лица* са запазени писма от Н. В. Саранов (1874 г.), Николай Филипов (1870 г.) до брата на Саранов, Стефан Захариев и др. повечето по лични въпроси, и една бележка с четири печата и текст: «Народен български печат горски» — заглавие на ръкопис, посветен на подвизите на Панайот Хитов, преписан от Петър Иванов Берковски, ученик в Белградската гимназия през 1869 г.

Фонд № 69; 25 док.; 1832. . . 1877 г.

ГАБРОВСКО УЧИЛИЩЕ[1]

Първото българско светско училище.

Източници:

За фондообразувателя: Кирова, Е. Габровската училищна библиотека в епохата на Възраждането (1835—1865). С., 1960; Славейков, П. Габровското училище и неговите първи попечители. Цариград, 1866; Цончев, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. С., 1934. с. 390—450.

Публикации на документи от фонда: Цончев, П. — вж пос. горе съчинение, с. 394.

Всички документи във фонда са свързани с *дейността* — история и развитие — на училището. Запазен е тефтерът с печат на Габровското училище, започнат от Васил Е. Априлов и Николай Ст. Палаузов на 20. VI. 1832 г. в Одеса, в който се намира ръкописът на обръщението на двамата към съгражданите им за доброволна помощ за изграждане на училище в Габрово, както и списък на всички, дадени от тях двамата и от други лица пари и учебни пособия за нуждите на училището до 1860 г. Запазени са и писмата, разменени между изпълнителите на завещанието на В. Априлов — Н. Ст. Палаузов, Константин Н. Палаузов, Василий Рашеев, от една страна, и Училищното настоятелство в Габрово, от друга. В тях се намират сведения за уреждане на завещанието на В. Априлов;отчет на Училищното настоятелство за употребените през отделни учебни го-

[1] Във фонда се съдържа част и от архива на Училищното настоятелство.

дини пари, както и на изпълнителите на завещанието за похарчените от тях суми; данни за постройка на нова училищна сграда (1872 г.); за уточняване заплатите и пенсиите на учителите в Габровското училище; за обсъждане програмата на училището; за изпращане на две момчета да се учат в Киев и др. Във фонда се намира и писмо на екзарх Антим I до митроп. Григорий Доростоло-Червенски, в което го моли да упражни влиянието си пред Габровската община, за да не се закриват горните класове на училището, тъй като общината искала да направи това по липса на средства, както и писмото на митроп. Григорий Доростоло-Червенски до Смесения съвет в Габрово по същия въпрос. Запазени са и един непопълнен печатан образец от свидетелство за учебно полугодие с отбелязани предмети; правилник за учениците в училището, както и писмо, в което еснафски калфи молят Училищното настоятелство да им даде възможност да добият образование в неделни училища.

Във фонда се намира и писмото на Училищното настоятелство до х. Иванчо Хаджипенчович в Цариград, в което го молят да ходатайствува пред турските власти да не се спира строежът на училищната сграда (1872 г.), и др.

Документ, който няма непосредствена връзка с историята и дейността на Габровското училище, е запазеният във фонда препис (?) на възванието на генерал-майор Николай Гр. Столетов до българския народ (писано на Шипченския Балкан, 1877 г.), в което изтъква, че образуваните шест български опълченски дружини са само пехота и подчертава необходимостта от образуването и на конница.

Фонд № 70; 158 арх. ед., 1209 док.; 1785[1]. . . 1892 г.[2]

САЛЧО ИВАНОВ ЧОМАКОВ

Обществен и стопански деятел от епохата на Възраждането; роден е в края на XVIII в. в Копривщица; активен участник в борбата срещу пловдивския митроп. Хрисант; покровител на християнското население в Пловдив; виден търговец — джелепин, откупвач на данъци; лихвар; починал вероятно в края на май 1863 г. в Пловдив.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1928 и 1949 г.

---

[1] Разрешение за продажба на къща в Пловдив, вероятно случайно попаднало във фонда.

[2] Писмо до сина на С. Чомаков — Христо Салчов.

Източници:

За фондообразувателя: Груев, Й. Спомен за Чалъковци. — Бълг. преглед, 1896, кн. 3, с. 86—87 [Некролог]. — Съветник, бр. 12, 10 юни 1963, с. 4; Шишков, Ст. Пловдив в своето минало и настояще. Пловдив, 1926, с. 437—438; Шопов, Ат. Из живота и дейността на д-р Ст. Чомаков по църковния въпрос и Възраждането. — СбБАН. 1919, кн. 12, с. 21—30.

Документите във фонда на Салчо Чомаков са свързани предимно с въпроси от икономически характер. Голяма част от тях представляват *биографични материали*, които отразяват материалното състояние на фондообразувателя. Това са в повечето случаи сметки, разписки, полици, тапии, удостоверения, тефтери и др. на български, гръцки, еврейски и турски език, писани в Пловдив, Одрин, Цариград и др. Като автори на поменатите документи трябва да бъдат отбелязани Павел Атанасов, Стоян Вълков, Иван Гешоглу, х. Марин Димитров, Константин Д. Моравенов, Тодор Стоянов, Вълко Тодоров *Чалоглу*, *С. Чомаков*, *Велика Салчова Чомакова и др.* Разглежданите документи са свързани със следните въпроси: по парични взаимоотношения (1831—1860 г.) — за дължими и издължени суми (задължения на фондообразувателя към чорбаджи Вълко, х. Стоян, Бохор Нисим и др.; парични задължения към С. Чомаков от страна на Т. Стоянов, х. М. Димитров, Тодор Стоянович, П. Атанасов, Христо Тъпчилещов и др.); покупка и продажба на недвижими имоти (закупуване на дюкяни, воденици, ниви, лозя, ливади и пр., 1829—1851 г.; продажба на дюкяни в Копривщица, 1839 г.); семейни разходи— покупки на стоки от първа необходимост и др.; отразени са и разправите с Георги Цукала и други въпроси.

Важно място във фонда заема *кореспонденцията*, в която се намират както писма от С. Чомаков (твърде малко на брой), така също и изпратени до него, написани на български, турски и гръцки език. По-видни кореспонденти са: Павел И. Герджиков, Михалаки А. Гюмюшгердан, Константин П. Доганов, жители на Стара Загора, Димитрика Кириаку Мичора, Гавраил А. Моравенов, Михал Стоянов, Стоян Теодорович, Николаки *Христович*, *Тодор Вълков Чалоглу*, *Стоян Иванов Чомаков*, Тодор Иванов Чомаков, Шапчи Заде Давичон, Бачковският манастир и др. Писмата са писани в Стара Загора, Одрин, Пазарджик, Пловдив, Цариград и др. Те засягат предимно въпроса за *откупуване и събиране на десятъка* във Видинско — 1860 г., Лариса — 1838 г., Пловдивско — 1851 г., Солунско — 1838 г., Старозагорско, Хасковско —

1860 г. и др. Все във връзка с откупуването на десятъка са и писмата на Шапчи Давичон относно хода на организирания търг за йошура (десятъка) — 1854 г., несъбраните данъци в Пазарджишко и Старозагорско през 1861 г. и полученото отличие (особен знак, който се носел на феса) за дейността на С. Чомаков като събирач на ондалъка (паричен десятък върху овцете) във Врачанско — 1846 г.; закупуване, изхранване и продажба на овце във Видинско — 1860 г., Солунско — 1838 г. и пр.; за броя на овцете във Видинско, Берковско, Ловчанско, Оряховско, Пазарджишко и др.; за наемане на саиджии (преброители на овце) и кехаи (наети овчари) — разходи, направени за тях; търговия с жито — 1860 г., ориз, вълна — 1838 г., и др. В писмата са отразени и някои *обществени и църковни въпроси:* жители на Стара Загора се оплакват от кадията и искат да прекрати злоупотребите — 1851 г.; учителят дякон Иларион от Пловдив иска да му се изплати заплатата и подобри материалното положение — 1851 г.; настроение срещу владиката Хрисант в Пловдив — 1857 г.; получено разрешение за поставяне клепала на църквите в Пловдив (?) — 1849 г.; Бачковският манастир иска съвета на С. Чомаков относно получаване на разрешение за строеж на църкви по селата — 1850 г. (?); преглеждане сметките на същия манастир от С. Чомаков и Д. Мичора — 1854 г.; по парични въпроси — изплащане дългове, отдаване суми взаем под лихва и пр.; относно стопанисване на имотите на фондообразувателя; по семейни, лични и други въпроси.

Други документални материали, които са сходни по характер с изброените вече, са свързани с *дейността* на фондообразувателя. Тук се срещат сметки, разписки, договори, записи, фермани, тапии, тефтери и пр. на български, гръцки и турски език. Сред тях преобладават документите, свързани с *търговско-лихварската дейност* на С. Чомаков, а именно: откупуване и събиране на десятъка (предимно ондалък и беглик) във Видинско, Врачанско, Добруджа — 1835 и 1847 г., Енишехирско — 1840 г., Кулско — 1836 г., Одринско, Пловдивско — 1828, 1847, 1849 г., Оряховско, Самоковско, Солунско — 1840 г., Старозагорско — 1860 г., Търновско, Хасковско — 1860 г., Чипровско и други райони на страната през тази епоха; оказване съдействие на лицата, които събират ондалъка в Дойран — 1830 г., в Търновско — 1833 г.; задължаване населението във Врачанско да предаде ондалъка — 1833 г.; съдействие при прекарване на овце за Цариград, взети като ондалък — 1841 г.; относно сключения договор между С. Чо-

маков, Д. Мичора и С. Тодоров за сътрудничество при събиране *на ондалъка в Пловдивско — 1849 г., и пр.; закупуване*, изхранване и продажба на овце в Берковско, Видинско, Врачанско, Вардарско, Дряновско, Кюстендилско — 1845 г., Ловешко, Плевенско, Радомирско, Севлиевско, Серско, Софийско — 1828/29 г., Тузлука — 1834/35 г., Търновско, Хасковско и др.; за броя на овцете във Воденско, Врачанско, Демирхисарско, Кюстендилско, Оряховско, Плевенско, Пловдивско, Провадийско, Русенско, Севлиевско, Серско, Тулчанско, Хасковско и др.; за кехаи и санджии и свързани разходи с тях в Кюстендилско, Пловдивско, Самоковско, Търновско; разходи, направени от санджии при преброяване на *овцете във Видинско — 1859/60 г.; за заменяне на санджиите* с държавни чиновници — 1871 г., и др.

Сред документите, свързани с *лихварската дейност* на С. Чомаков, преобладават полици (записи на заповед) от Тодор Хр. Доганов, Коман Нешов, Дона и Костадин Рашкови и др., издадени на фондообразувателя за взети под лихва и дължими суми.

Макар и по-слабо, застъпена е документално и *обществената дейност* на С. Чомаков, и то по-специално участието му в училищни и църковни работи: за строежа на училище в Копривщица и заплащане на майсторите — 1858 г., неиздължена *сума на учителка в Пловдив* — 1855 г. и др.; откриване на нова черква в Берковица; сметки на Бачковския манастир — приходи и разходи от поклонници (Етрополе, Кюстендил, Плевен, София), купуване на овце — 1839/41 г., разходи за овчари, продажба на овце, вълна, кожи, сирене и пр., покупка на дворно място от манастира и др. Навярно като застъпник на българското население в Пловдивско пред турската власт той е бил свързан с продажби на чифлици, дюкяни, ниви, гори, мери и пр., извършвани от различни лица.

Слабо застъпени са документите *от, до и за членове на семейството* на С. Чомаков, които се свеждат предимно до писма, *заявления, удостоверения и др. до съпругата* му Велика Салчова, сина му Христо Салчов, до братята му Стоян и Тодор Иванови Чомакови и пр. Тези документи са свързани със следните въпроси: търговия със зърнени храни, вълна, овце и др.; уреждане на имотни отношения; по семейни и частни въпроси и др.

Твърде малко на брой са документалните материали, които се отнасят *от, до и за други лица*, издадени предимно от правителствени учреждения в Пловдив до Цанчо Иванов, Никола

Илиев, Андон и Тодор Цанчови и др. Поменатите документи са удостоверения, открити листове и пр., в които намираме данни за право за упражняване на занаяти — бръснарство, знахарство; право за пътуване от един град до друг; за появили се разбойници в Сивас (Турция — 1795 г.) и вземане мерки срещу тях; право за носене на нож и пистолет (1861 г.) и по други въпроси.

Фонд № 71; 4 арх. ед., 107 док.; 1848 . . . 1866 г.

ХАДЖИ ИВАН ХАДЖИДИМИТРОВ

Деец от църковно-националната борба; роден в Пирдоп; образован за времето си българин; занимавал се и с търговия; поради интриги на гръцкото духовенство заловен от турското правителство и осъден (11. VII. 1867 г.); починал около 1878 г. (или 1873 г.) във Видин.

Източници:

За фондообразувателя: Иванов, М. Палеографски, граматически и критически особености на Пирдопския апостол. — В: СбНУ. Кн. VI. С., 1891, с. 84—85; Стоянов, М. Българска възрожденска книжнина. Под ред. на проф. Ал. Бурмов. Т. I. С., 1957. с. 441; Стоянов, Мет. Град Пирдоп в миналото и сега. С., 1941. с. 91—105.

Публикации на документи от фонда: Попгеоргиев, Й. Материали по църковната борба. В: СбНУ. Кн. XXIV. I. Дял истор.-филолог. и фолклорен. С., 1908, с. 275—278; Стоянов, Мет. — вж пос. по-горе съч., с. 101—102.

В документалните материали се намират *писма* от х. Ив. Хаджидимитров и до него. Единственото писмо от него е адресирано до Манол Лазаров в Пирдоп (септември 1848 г.) и съдържа молба да му бъде изпратена българска граматика. Писмата до него са от следните по-важни лица: Йоаким Груев — Пловдив, Христо Г. Данов — Клисура, Петър Димитров — Ловеч, Стефан Димитров — Цариград, Георги Костадинович — с. Правец (Ботевградско), митроп. Панарет Пловдивски — Пловдив, Стоян Пожаров — Цариград, Христо В. Пулеков — Копривщица, Христо П. Симеонов — Ловчанин — Пловдив, Иван Христов и Васил Чолаков — Панагюрище, и др. Те съдържат данни за съобщените от Ст. Димитров и Ст. Пожаров новини по църковния въпрос от Цариград (между които и за изпращането на заточение Иларион Макарио-

полски и Авксентий Велешки в 1861 г., за направените опити за освобождаването им и за приготвените и подписаните от жителите на Търновската каза «условия» за уния с папата) и др.; за търговската дейност на Ив. Хаджидимитров — за поръчани и изпратени му стоки — коприна, шаяк, сапун, платно, басма, лой и др.; за поръчани стоки от Узунджово (Хасковско); за стоково-парични отношения — изплащане на дължими суми и полици и уреждане на разни сметки; за назначаване на учители в Пирдоп и Видин (писмото на Тодор С. Войников, в което съобщава, че е назначен за учител във Видин, е написано на румънски език с кирилица); за изпратени му книги от Цариград и от някои български градове (Копривщица, Клисура); за поръчани му учебници, други книги и учебни помагала (в писмо от 25. IX. 1858 г. се съобщава, че му се изпращат двата вързопа книги от даскал Йоаким Груев, за да ги препрати на владиката във Враца); за подготвянето за печат и разпространението на «Кратка всеобща история и прости разкази ради юношества» — превод от руски език на Георги С. Йошев; за изпратени първи броеве на новоизлизащия в Цариград в. «България» (1859 г.) под ред. на Драган Цанков и за събиране на абонати за вестника по настояването на Й. Груев; за спирането на в. «Напредък»; за излизащия в Сърбия български вестник «Дунавски лебед» — да се направи всичко възможно за получаването му, 1861 г.; за положението на българските бежанци в Русия (1861 г.). В този дял се намират писма от Хр. П. Симеонов—Ловчанин, написани в по-голямата си част с кирилица, неизвестно на какъв език, поради което не може да се разкрие съдържанието. Останалият текст е на български език и е по търговски и други работи.

Търговската му дейност освен от кореспонденцията личи и от една фактура и сметка за купени от него стоки — огледала, кърпи, очила, кибрит и др.

Документалните материали *от, до и за членове на семейството на фондообразувателя* са представени от писма, адресирани до х. Димитър Богданов (баща) от следните по-важни лица: Ангел Анастасов — Пловдив, Атанас Василев — Сопот, Павел И. Герджиков — Копривщица, митроп. Доротей Софийски — София, Петър С. Дудеков, Димитър Лампсов, Хр. П. Симеонов (Ловчанин) — Пловдив, Цане Хаджигеоргиев — Пазарджик и Цариград. Писмата са във връзка с българския църковен въпрос: за изпратеното изложение против патриаршията от П. Герджиков до Д. Богданов и х. Ив. Хаджидимитров със задължение да го проучат, да направят пре-

писи и да намерят верни хора в Тетевен и Етрополе, на които да препратят изложението (16. XI. 1856 г.); за ръкополагането на х. Дончо Иванов Спасов за софийски митрополит (1861 г.) и уверенията му, че ще им бъде полезен, тъй като Пирдоп се управлява административно от софийските власти; за отношението на Доротей към българското население и неговите борби; за желанието на цариградските българи да узнаят името и местонахождението на Ловчанския владика, който около 1845 г. затворил черквата в Пирдоп; за съобщението на Цане Хаджигеоргиев, че скоро в града им ще пристигне духовник от Хилендарския манастир на име Нафталим; по търговски работи — за закупуване и продажба на стоки (кърпи, сапун, платно, синап, стипца и др.), за изплащане на сметки, за направени покупки от сина му в Узунджово; във връзка с издаването на паспорт от Цариград на х. Д. Богданов и тескерета за синовете му. В писмо от 7. XI. 1856 г. до него Димитър Киркович го моли да му достави сведения по турските насилия в Пирдоп.

В дела *от, до и за други лица* се намират следните документи: писмо от Хр. П. Симеонов (Ловчанин) — Пирдоп, до Иван Цветков — Тетевен, чийто текст е нечетлив и се отнася вероятно за търговски работи; писмо от Хр. Г. Данов — Клисура, до Тодор Хаджистоянов — Пирдоп, във връзка с продажба на книги и портрети; писмо от Сотир Андреев — Берковица до Димитър Трайков в София за новото училище в Берковица, в което се надява да влязат през септември на 1862 г. и за нуждата от книги, атласи, карти, които иска да му изпрати; и писмо от Николай Филипов от Банско до х. Нено и Недко Филипови от Пирдоп, в което им съобщава, че е готов да постъпи учител в града им.

Фонд № 72; 25 док.; 1867 . . . 1885 г.

СТАНЧО ПОПЦОНЕВ

Просветен деец от Възраждането и общественик след Освобождението; роден в Габрово[1]; училищен настоятел в града през 1867—1875 г.; преди Освобождението и непосредствено след него — председател на

[1] Поради оскъдните биографични данни за фондообразувателя не е определена годината на раждането му, а годината на смъртта е посочена приблизително.

градския общински съвет; през 1879 г. председател на Габровския окръжен съд; участвувал в различни културни мероприятия — актьор в някои пиеси и пр.; починал след 1885 г.

Източници:

За фондообразувателя: Цончев, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. С., 1934.

Публикации на документи от фонда: Цончев, П. — вж пос. погоре съчинение.

В запазената до Станчо Попцонев *кореспонденция* от периода 1875—1885 г. се намират писма от Иван Златин, Райчо Каролев, П. Червенаков, Иван Гюзелев, Д. Койчев, Сава Илиев и др., изпратени от София, Стара Загора, Свищов, Търново, Одеса, Виена и др. В тях са застъпени въпроси по училищното дело: за училищното настоятелство на Габровското училище; за редовното излизане (издаване) на книгите и раздаването им на учениците; за неприятностите между изпълнителите на завещанието на Васил Априлов и училищното настоятелство и др.; по някои политико-обществени въпроси: за Освободителната война; сведения за работата на Учредителното народно събрание в 1879 г.; за митинги в Габрово, Севлиево, Ловеч и др.; за избора на новото правителство, съставено от либералите начело с Драган Цанков (1880 г.); за подготовката на Съединението и обявяването му — поведението на великите сили, конференцията в Париж и отзвукът ѝ в Турция, съсредоточаването на войски от страна на княжеството и на Турция и др. В *писмата са застъпени и редица други* въпроси: за работата на Цонев в съда — какъв трябва да бъде канцеларският ред в съда, какви са правата и задълженията на председателя, как трябва да се надзирават затворниците; за събиране на разни такси, за курса на парите и други въпроси по съдоустройството изобщо; за «отваряне на магазини за ученически потреби» (книжарница в 1880 г.); за откриване на печатница в 1880 г.; за в. «Марица» (1879 г.), в. «Остен» (1879 г.); за разни търговски сметки и пр.

Във връзка с *дейността* на фондообразувателя са запазени писма, молби, бележки и др. на български и руски език, които засягат различни моменти от нея.

Документите, които очертават дейността му като *училищен настоятел* в Габровското училище и дават сведения за развитието на училищното дело в града; за решението да построят главно училище (1871 г.); за паричната помощ на някои родолюбци; за откриване IV клас в девическото училище и др.

Данни за дейността му като *председател на градския съвет* се съдържат в определението на апелативния съд, издадено в Русе на 22. X. 1881 г. до Станчо Цонев и в неговата молба до началника на Габровския окръг от 5. XII. 1878 г. Съхранено е също едно официално писмо от Габрово, 23. II. 1879 г., от което ясно личи, че Цонев е бил *член на привременното правителство* по това време.

Запазени са негови *ръкописни материали* — «Бележки върху историята на град Габрово. . ., писани през втората половина на 60-тях години».

Във връзка с *търговската му дейност* е запазена една копирна книга с около 370 търговски писма за периода 1867—1880 г., писма за парични сметки и др. Писмата са до Иван Хр. Бурмов — Цариград, Димитър Благоев — Киев, Янко Куртович и Сава Илиев — Виена, и др.

В дела *от, до и за други лица* се намира едно съдебно решение, издадено от Габрово на 26. I. 1878 г., във връзка с ограбването на бежанците от с. Алаген (дн. Пъстрово, Чирпанско), нападнати от селяни от с. Етърът, Габровско.

Фонд № 73; 5 док.; 1889 . . . 1891 г.

ДИМО (ДИМИТЪР) ВЪЛЧЕВ (ВАСИЛЙОВ) ХРАНОВ

Просветен деец от епохата на Възраждането, общественик след Освобождението и публицист; роден в Лясковец през 1846 г. (или 1847); завършил висше земеделско училище в Крижевац (Хърватско); учителствувал във Видин и там (от 1874—1876 г.) редактирал списание «Стъпан», с което става основател на българския селскостопански периодичен печат; сътрудничил в списанията и вестниците: «Знание», «Читалище», «Право», «Напредък», «Българска сбирка», «Библиотека» и др.; през време на Освободителната война съпровождал руските войски при преминаването на Балкана; след Освобождението бил чиновник за особени поръчки при пловдивския губернатор до 1. VII. 1878 г. и участник в комисията по изработването на Румелийския органически устав; началник на отделение в Министерството на външните дела и изповеданията; секретар на Българското княжеско дипломатическо агентство в Белград; главен секретар в Министерството на обществените сгради, земеделието и търговията; народен представител през 1896—1897 г.; през 1884 г. е избран за член на Българското книжовно дружество; починал на 12. VIII. 1915 г. в София.

Източници:

За фондообразувателя: Бобчев, Ст. С. Помен за Димитра В. Хранов. — Българска сбирка, 1915, кн. 9—10, с. 556—561; Да-

цов, С. Ж. Димитър В. Хранов. — Летопис на БАН. Кн. IV за години 1915, 1916 и 1917. С., 1919, с. 148—156; Иванов, Ю. Български периодичен печат от Възраждането му до днес. С., 1893, с. 159—161.

Във фонда са запазени няколко *писма* — чернова на писмо на Димо Хранов до Тодор Икономов и четири писма от Т. Икономов до Хранов. В тях се намират данни за книжовната дейност на Т. Икономов, за одобрения от Синода негов учебник по свещена история; за безпаричието и мизерното състояние, в което се намира; за пречките, които създава турската цензура във връзка с одобряването на учебници.

Фонд № 74; 162 док.; 1850 . . . 1888 г.

НИКОЛА СТОЯНОВ (ХАДЖИСТОЯНОВ) МИХАЙЛОВСКИ

(псевд. Макавеев)

Виден книжовник и общественик от възрожденската епоха.

Източници:

За фондообразувателя: Дичев, М. Градиво за историята на гр. Елена. В: Еленски сборник. Кн. I. С., 1931, с. 70; Юбилейна книга на В.-Търновската нар. мъжка гимназия «Св. Кирил» по случай 50-годишнината от основаването ѝ и 75 години от откриване на класното училище в гр. В. Търново. В. Търново, 1933, с. 14, 31, 38.

Почти всички документи във фонда са *писма* до Никола Михайловски от митроп. Григорий Доростоло-Червенски, Васил Друмев, Никола Златарски, Пандели Кисимов, Стоян Михайловски, х. Христо Михайловски, Иван Момчилов, Мина Пашов, Никифор Попконстантинов, общината в Свищов, Петко Р. Славейков, Леонид Соболев, Йордан Хаджиниколов, Илия Шиваров, Тодор Шишков и др. Те са писани между 1857 и 1888 г. в Търново, Габрово, Елена, Цариград, Виена, Русе, Одеса, Париж и др. В тези писма се откриват данни за възникнали несъгласия между търновските граждани и гръцкия владика Неофит; за предложението на Свищовската община Н. Михайловски да стане директор на училището в града поради отказ от страна на Тодор Бурмов; за лошото състояние на търновските училища (1862 г.); за отправена покана от жи-

телите на Шумен до Н. Михайловски да стане учител в града им (1863 г.); за възмущението на В. Друмев от българските монаси, които ходели в Русия да събират помощи за училища, църкви и манастири (1863 г.); за възникнал конфликт между председателя на Българската община Стоян Чомаков и редактора на в. «Съветник» Т. Бурмов в Цариград по повод на някои статии, поместени в този вестник (1864 г.); за епидемия от холера в Цариград (1865 г.); за предприето от бившия английски консул в Белград Лонгорд пътешествие из България по поръка на правителството му (1865 г.); за направено предложение от Й. Хаджиниколов на Н. Михайловски да участвува в редактирането на в. «Дунав» в Русе; за сведенията, които той покъсно изпратил на Н. Михайловски от Цариград (1865 и 1868 г.); за опасенията му от увличане на българското духовенство от униатското движение и за убеждението му, че църковният въпрос би се разрешил много по-рано и по-леко, ако българите от всички епархии са били единни и са отказвали да дават пари на гръцките владици; за предложението на П. Р. Славейков до Н. Михайловски да приеме едно учителско място в Габрово след уволнението на някои учители поради възникнали разпри между тях и чорбаджиите в града (1866 г.); за издействуване на стипендии за няколко български момчета от Русе, Свищов и Търново от френския консул Шефер да учат в Париж (1868 г.); за подарени книги на български, руски и гръцки език от свещенодякон Евстатий Попдимитров Хилендарски от с. Беброво (Еленско) на училището в Елена (1869 г.); за преведен от Н. Попконстантинов учебник от руски език и за молбата му до Михайловски да го прегледа и поправи в езиково отношение (1873 г.); за ходатайство на митроп. Григорий Доростоло-Червенски до екзарх Антим I относно назначаването на Н. Михайловски в екзархията (1876 г.); за нанесени материални щети на гр. Елена по време на Освободителната война; за тържественото посрещане на княз Александър Батенберг в Елена (1881 г.); за явили се из околността на Елена разбойници (1882 г.); за ученията на Ст. Михайловски във Франция и за отнемането на стипендията му (1883 г.); за гоненията, на които е бил подложен Н. Михайловски, и решението на Мидхат паша той да стане член на просветителната комисия в Цариград, а синът му Ст. Михайловски да постъпи във Френския лицей; за искане мнението на Михайловски относно редактирания от П. Р. Славейков в. «Гайда» в Цариград и др.

Във връзка с дейността на Н. Михайловски като *книжовник* е запазен договор между книжаря Стоян Маринов в Търново

и Н. Михайловски с условията за отпечатване на книгата на Михайловски «Начало на християнското учение или кратка свещена история и катихизис» (1866 г.). За дейността му като *общественик* са запазени следните документи: писмо от Шуменската община до Цариградската българска община относно решението ѝ да не плаща вече владичина на гръцките владици (1863 г.); литография на обръщение към българския народ поради суспендирането на конституцията от княз Александър Батенберг (1881 г.) и манифест на Батенберг за предстоящото свикване на Велико народно събрание в Свищов и за възлагането на ген. Казимир Г. Ернрот да състави правителство. Във връзка с *учителската дейност* на Михайловски е запазен договорът, с който граждани от Търново го уславят за главен учител и управител на училищата и определят годишната му заплата (1863 г.), и списък на лицата, които са дали парична помощ на училищата в Търново.

В дела *от, до и за членове от семейството на фондообразувателя* има писмо от 4. III. 1868 г. от Иларион Макариополски до х. Хр. Михайловски, в което го съветва да отстъпи свободната си къща за девическо училище; един брой от в. «Софиянец» на френски език, редактиран от Ст. Михайловски и Павел Хр. Висковски (1879 г.).

В дела *от, до и за други лица* е запазено писмо от Т. Икономов (1882 г.) до Държавния съвет в София, с което подава оставката си от съвета.

Фонд № 75; 241 док.; 1865 . . . 1889 г.

ЕВГЕНИЯ ХАДЖИДИМИТРОВА КИСИМОВА

(по баща — Хаджигеоргиева Кисимова, по мъж — Хаджидимитрова Владова)

Видна общественичка от втората половина на XIX в.; родена през 1831 г.[1] в Търново; сестра на известния деец на революционното движение преди Освобождението Пандели Кисимов; в 1869 г. организирала «Женска община» (дружество) в града, която имала за цел да подпомага девическите училища в Търново и в някои от околните села; спомагала да се издействуват стипендии за даровити девойки за ученето им в Пе-

[1] Датата е взета от най-новите данни — вж С т а н е в а, Ж. Бележита българка. — В е ч е р н и н о в и н и, бр. 1916, 14 октомври 1957 Другаде е дадена 1835 г.

тербург, Москва, Одеса, Румъния и Цариград; основателка също и на женското дружество «Милосърдие» в Търново през 1877 г., създадено за оказване помощ на бежанците след опожаряването на Стара Загора; подновила дейността си в 1882 г. с цел да поддържа гробовете на загиналите български въстаници и руски войници; починала през септември 1886 г. в Търново.

Източници:

За фондообразувателя: Кулелиев, Й. Девическото образование във В. Търново преди Освобождението (1822—1877 г.). В. Търново, 1936, с. 20—67; Паскалева, В. Българката през Възраждането. С., 1964, с. 112—113, 115—116, 239; Станева, Ж. Бележита българка. — Вечерни новини, бр. 1916, 4 октомври 1957.

Публикации на документи от фонда: Кулелиев, Й. — вж. гореспоменатата статия, с. 24—33; Освобождение Болгарии от турецкого ига. Документы в трех томах. Т. II. Москва, 1964.

Повечето материали в този фонд и писмата, и останалите документи — са свързани с *дейността* на Евгения Кисимова като председателка на Женското благотворително дружество «Милосърдие» в Търново.

Във фонда може да се оформи една сравнително малка група документи, които съставят частната *кореспонденция* на Евг. Кисимова. От нея са запазени писма до митроп. Григорий Доростоло-Червенски (1875 г.), румънската княгиня Елисавета (1870 г.), Захари Княжески, секретар на Руското консулство в Русе (1871 г.), Ксения Т. Минкова в Николаев, Славянския благотворителен комитет в Москва (1871 г.) и до руския консул в Русе. В тези писма се намират данни за ходатайство на Евг. Кисимова пред Григорий Доростоло-Червенски за освобождаване на заточени българи в Диарбекир; за уреждане на брак между търновски граждани и др.; за връзките, които Евг. Кисимова е поддържала със Славянския благотворителен комитет в Москва и руското консулство в Русе, чрез които е действувала за уреждане на следването на една девойка от Търново в Москва като стипендиантка на комитета; за уреждане на следването на други две момичета като стипендиантки в Букурещ по ходатайство на румънската княгиня Елисавета; за подаръци, които тя изпраща на К. Т. Минкова и съпруга ѝ Тодор Минков в знак на почит, и др. Запазени са и писма до Евг. Кисимова от Павуна Витанова — Трявна (1865 г.), Петко Горбанов — Цариград (1866 г.), Никола Грънчаров и Стоян Робов — Елена (1866 г.), затворници от търновския затвор (1877 г.), Иван Степанович Иванов — Кишинев и с. Богот (главна руска квартира по време на Освободителната война), В. Ка-

рацов — Търново (1865 г.), П. Кисимов — Търново (1869 г.), Захарий Княжески—Русе (1872 г.), Алберт Лонг — Цариград (1866 и 1872 г.), Н. П. Неделкович — Русе (1871 г.), Васил Чолаков — Панагюрище (1864 г.), и др. В тези писма се намират сведения за създадено в Трявна женско дружество по подобие на търновското «Милосърдие»; за парична помощ, която Евг. Кисимова е давала за отпечатване на книги; за съвети, които е получавала във връзка с организирането на д-во «Милосърдие»; за ходатайства, искани от нея от затворници в търновския затвор; за издаването и редактирането на в. «Зорница» в Цариград през 1866 и 1872 г.; за книжовната ѝ дейност — събиране на народни песни и др.; по лични въпроси, и др.

Най-голямата част от кореспонденцията на Евг. Кисимова обаче е отнесена към *дейността* ѝ *като председателка на женското д-во «Милосърдие»*, тъй като тя има характер на официална кореспонденция. Част от документите в този дял са писма от и до ръководството на дружеството или отделни негови членове, от кмета и от общинското управление в Търново, Министерството на вътрешните работи, от Леонид Соболев (1883 г.) и др. Във всички тези документи се откриват подробни сведения за развиваната от дружество «Милосърдие» дейност в Търново: за основаването на дружеството на 10. II. 1882 г. като дружество с цел да се грижи за гробовете на загиналите български въстаници и на убитите руски войници на мястото на старото дружество «Милосърдие», създадено за бежанците от 1877 г.; за организирани от него панихиди за почитане паметта на руския император Александър II и убитите въстаници; за издигане на паметници и изпращаните по тези поводи покани; данни за спора между дружеството и общинското управление в Търново по уточняване устава на д-во «Милосърдие» и наложилата се намеса на Министерството на вътрешните работи; за връзките на дружеството с другото търновско женско дружество «Радост» и Археологическото дружество в Търново, както и с читалище «Надежда», с русенското дружество «Морален бич» и др. Запазени са и «програми» (дневен ред) на някои от заседанията на дружеството за 1883 и 1884 г.; слово на Евг. Кисимова, произнесено на 24. V. 1886 г. във връзка с абдикацията на княз Александър Батенберг, в което приканва гражданите да искат свикване на Народното събрание в Търново по същия повод; благодарствен адрес от името на търновските граждани до Александър II (1877 г.) и други документи във връзка с дейността на дружество «Милосърдие».

Фонд № 76; 73 док.; 1870 . . . 1899 г.

ПЕТКО КИРЯКОВ КАЛОЯНОВ — КАПИТАН ПЕТКО ВОЙВОДА

(Кирков, Каракиряков, Големия Петко войвода)

Борец за национално освобождение на българския и гръцкия народ; развивал хайдушко-бунтовническа и революционна дейност в Беломорието и Западна Тракия.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1955 г.

Източници:

За фондообразувателя: Петко войвода (1844—1900). Сборник от статии, документи и материали. Под ред. на Н. Спиров и др. С., 1954 — вж и рецензия от Тодоров, Г. Д. Петко войвода (1844—1900). Сборник от статии. — Истор. преглед, 1954, кн. 6, с. 59—66; Нешев, Г. Българи гарибалдийци. С., 1965, с. 32—40.

Публикации на документи от фонда: Петко войвода (1844—1900). Пос. сборник, с. 175—259.

От *биографичните материали* във фонда се намират спомени за Петко Киряков, написани от Константин Божков от Стара Загора, които съдържат наред с биографичните данни и сведения за революционната му дейност. Кратки биографични бележки за фондообразувателя се намират и в едно удостоверение от 2. VIII. 1898 г., издадено от жителите на с. Оряхово и с. Малево (Асеновградско), в които се изтъкват заслугите му в революционната борба.

Дейността на П. Киряков като войвода на организирана от него в 1869 г. дружина в Тракия е представена във фонда от следните документи: отпечатък от печат на Първа българска тракийска дружина с надпис «Трак. Р. Бълг. В. дружина 1870»; ръкопис на устав на същата, преименована от него през 1873 г. в «Първа българска родопска дружина «Защита» и заверен с печата на дружината и подписа на войводата ѝ — П. Киряков; две свидетелства от Минчо Станчов и Никола Тодоров от Варна от 4. VII. 1898 г., с които удостоверяват, че са участвували като доброволци в четата на родопския войвода от май 1875 г. до декември 1877 г. и едно писмо от 27.XII. 1871 г. от Атанас Келпетков в Чепеларе до П. Киряков в с. Стойките (Девинско) за изпратени дружини и оръжие от Станимака (дн. Асеновград).

Преобладаващата част от фонда представлява *писма*, свързани изключително с революционната дейност на П. Киряков, някои от които са адресирани до Кл. Джеров и поп Тодор Сотирски, намиращи се във Варна, с. Левочево (Смолянско), с. Оряхово (Асеновградско), Пловдив, с. Чепеларе, с. Широка лъка (Девинско) и др. Между кореспондентите до него са имената на Васил Аврамов, Стефан Ангелов Габровски, Митьо Вълков, Пловдивско дружество «Единство» с председател Димитър Николов Матьовски, Никола Зебилев, Зия ефенди, жители на Смолян, на с. Стойките (Девинско), Широка лъка и др., Ат. Келпетков, Хасковски комитет «Единство», Илия Маринов, х. Захарий Попатанасов, Антон Попов, Васил Попстоянов, поп Тодор Сотирски, съветът на стареите в с. Стойките, Стефан Т. Торманов, Никола Диев Хитров, Георги Хлебаров, Георги Г. Шоков и др. Те пишат от Перущица, Пловдив, Смолян, Станимака, Хасково, Чепеларе, Широка лъка и др.

Посочените документи са свързани с *дейността на П. Киряков като войвода на българска партизанска дружина в Беломорска Тракия и Родопите за борба против организирания от турското правителство военен метеж — т. нар. Родопско въстание (Сенклеров бунт) февруари — октомври 1878 г., и изобщо против Берлинския договор*. В тях се намират данни за извършени нападения от турски войски и башибозук над български селища и оказаната организирана съпротива от страна на българското население начело с Петко войвода: за струпването на многобройна турска войска около с. Стойките (31. VIII и 11. IX. 1878 г.), за превземането на Ешеккулак от турците (13. IX. 1878 г.) и исканата от защитниците на селищата помощ за въоръжена съпротива от П. Киряков; за изпратени там и в Чепеларе муниции (патрони, барут) и топове, за съсредоточаване на турска войска в Смолян (28. IX. 1878 г.), за извършено нападение над с. Широка лъка от башибозук, за събиране на доброволци за отряда на Петко войвода от Копривщица, Панагюрище, Клисура, с. Лилково (Смолянско) и др., за обучаване на записалите се от различни селища доброволци, за едно предупреждение към П. Киряков от турския полкови комендант в Смолян да се оттегли в «неутралната зона» (1. XI. 1878 г. — док. е подписан от Зия ефенди, Мехмед Хасанов и Ив. Петров и е препис от турски превод); за набиране на турска войска в Смолян и изпращането ѝ в с. Мугла (Девинско), за да се обсади Широка лъка (2. XI. 1878 г.); за снабдяването на доброволци от Средногорието с оръжие; за готовността на жителите от с. Шипка (Казанлъшко), Ка-

занлък, Калофер, Карлово, Сопот, Хасково и други села около тях да участвуват в освободителната борба, за събиране помощи за дружината на П. Киряков (15. XI. 1878 г.), за дадена парична помощ от жители на с. Устово и др.; за новодошла турска войска в Устово (27. XI. 1878 г.) с цел да нападне Чепеларе и Широка лъка и да спре двата пътя за търговия с Ахъчелеби (дн. Смолянско), за направено му съобщение от Н. Зебилев в Чепеларе (20. XII. 1878 г.), че мохамеданите от с. Брезе (Девинско) се готвят за голяма битка; за нападнати села в Рупчос (с. Левочево, Хасовица и Писаница — Смолянско) от аскер и башибозук (15. I. 1879 г.). Съдържат и съобщения от старейте на с. Новаково (Асеновградско) и други села за разположението на турски войски около селата им и за готвената от тях съпротива, молби до П. Киряков от жителите на Девинско, Смолянско, Хасковско и др., застрашени от турците, за да ги подкрепи. Жителите на Гюмюрджинско, Девинско, Дедеагачко и др. му благодарят за спасяването на селата им от опожаряване и разорение; едно благодарствено писмо с множество подписи от жителите на Хасковско до П. Киряков говори за тримесечната отбрана на Хасковски окръг. Други писма се отнасят за подпомагане на революционното движение от благотворителните комитети «Единство» в различни градове с парични помощи, облекло и оръжие, за изпратено от благотворителния комитет в Хасково доверено лице (Антон Попов) с цел да се обмислят съвместни действия (25. XII. 1878 г.); за мнението на Асеновградския комитет «Единство» да не се разпуска дружината на П. Киряков до настъпването на по-благоприятно време. В същата тази група документи, кореспонденция до фондообразувателя, се намират сведения и за отправено предупреждение към Петко войвода и помощника му Ст. Ангелов в с. Оряхово (Асеновградско), че съществува опасност да бъде заловен от турците; за отношението на русите към Петко войвода и неговата дружина; за устройване на една среща (в края на септември 1878 г.) между него и началник щаба на подготвяното Кресненско въстание Димитър Попгеоргиев в Горна Джумая, за да обсъдят въпроси за освобождаването на българите, останали под турска власт след Берлинския конгрес; за направено му съобщение от Ат. Келпетков за обезоръжаване на българомохамеданите в някои селища от руската войска; за пристигането в Пловдив на руския генерал М. Гр. Черняев и намерението му да се срещне с Петко войвода; за направеното му съобщение от Ст. Ангелов от Пловдив за настроението на народа след Санстефанския договор и борбата срещу

ревизирането на касите на дружината от Европейската комисия начело с Шмид (3. XI. 1878 г.); за нападки срещу дружеството на Одринската тракийска емиграция в България «Странджа» от страна на Н. Кънев в 1899 г.; за избирането на П. Киряков на 8. III. 1898 г. за почетен член на образователно-спомагателното дружество «Родопска искра» и др.

Фонд № 77; 12 док.; 1860 . . . 1872 г.

РАДИ ХАДЖИГЕОРГИЕВ

(Чорбаджи Ради)

Роден в 1820 г. в с. Долно Райково, Смолянско. Името му е свързано с църковните борби в този край; починал на 28. VI. 1881 г.[1]

Източници:

За фондообразувателя: вж. същия фонд — биографичните бележки[2]; Димитров, И. Село Райково. Антропогеографско проучване. — Родопа, бр. 6, 1 юни 1933; бр. 7, 1 юли 1933.

В документалните материали от този фонд се намират *биографични* бележки за фондообразувателя на гръцки език, нанесени на гърба на едно печатно изложение, намиращо се на края на фонда.

В *писмата* до Ради Хаджигеоргиев личат имената на Йоаким Груев, Димитър А. Доротеев, Ат. Д. Самоковлиев, митроп. Панарет Пловдивски и документи от черковното настоятелство в Пловдив — всичките относно църковно-националната борба: за отправеното от българите в Цариград и разни български селища искане до Портата за независима българска църква; за един призив към жителите на с. Долно Райково да последват примера на тяхната каза (Ахъчелебийска каза), която се е отделила от Цариградската патриаршия; да не признават изпратения от патриаршията владика Панарет и да изготвят и подпишат и те молба за назначаване на българско духовен-

[1] Част от посочените кратки биографични бележки са извлечени от документалните материали на същия фонд поради оскъдността на литература за фондообразувателя.

[2] II А 7224.

ство; за получено оплакване от съселяните на Р. Хаджигеоргиев във връзка с неговото поведение по църковния въпрос (от пръв сторонник за български език, по-късно той се обявил за въвеждането на гръцки език в черквата).

Вероятно във връзка с *дейността* му като *общественик и деятел по църковния въпрос* са следните документи: списък на селата от Ахъчелебийската каза с броя на къщите и печатите на селищата на гръцки език от 29. XII. 1862 г.; писмо на гръцки език от жителите на с. Долно Райково от 5. XI. 1866 г. по събиране на беглика; печатно известие от турското правителство в Цариград до поданиците си от 1867 г., в което се съобщава за издаване на царско ираде, с което се нарежда да бъде възнаграден всеки, който открие злоупотребление при събиране на данъците; по църковния въпрос е запазено едно писмо от 27. IX. 1867 г. от Българската община в Устово (Смолянско) до митроп. Иларион Ксантийски в с. Долно Райково, в което Общината му съобщава, че поради провежданата от него политика в полза на патриаршията не го приема за владика до разрешаването на църковния въпрос.

На края на фонда в дела *от, до и за други лица* се намират още: една телеграма на турски език от 5. XI. 1861 г. с преводи на гръцки и български език от великия везир Али паша до мютесарифа в Пловдив, с която се опровергават слуховете, *че между Русия и Турция имало споразумение за изселване на* българи в Русия, и едно печатно изложение на гръцки език, озаглавено «Огледало на християните», което съдържа съвети за благочестив живот на християните.

Фонд № 78; 26 док.; 1867 — 1875 г.

БЪЛГАРСКИ РЕВОЛЮЦИОНЕН ЦЕНТРАЛЕН КОМИТЕТ (БРЦК) — БУКУРЕЩ

Революционна организация през време на българското национално-освободително движение против турското потисничество в България през 70-те години на миналия век.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1930, 1937, 1939 и 1948 г.

Източници:

За фондообразувателя: Бурмов, Ал. Български революционен централен комитет (1868—1877). 2 изд. С., 1950; Българското нацио-

нално революционно движение и българската емиграционна буржоазия през 1867—1869. — Истор. преглед, 1961, кн. 5, с. 33—58; *Кризата в Българския революционен централен комитет през есента на 1875 г.* и създаването на Гюргевския централен комитет. — Истор. преглед, 1957, кн. 2, с. 40—64; Съществувал ли е централен революционен *български комитет в Букурещ през 1869—1872 г.?* — Истор. преглед, 1961, кн. 3, с. 34—47; Кондарев, Н. Любен Каравелов в началната история на Българския революционен централен комитет. — *Годишник на Инженерно-строителния институт*, Т. VII, 1955, кн. 2, с. 204—268; Косев, Д. Към историята на революционното движение в България през 1867—1871. С., 1958; Шелудко, Д. Любен Каравелов, Васил Левски и *началото на Българския революционен централен* комитет. — Известия на Института «Христо Ботев», 1954, кн. I, с. 97—138.

Публикации на документи от фонда: Бурмов, Ал. Български революционен централен комитет (1868—1877). 2 изд. 1950, с. 173—222; Великов, Ст. Протокол на БРЦК от 12 август 1875 година. Читалище, 1948/49, кн. 3, с. 155—166; Касабов, д-р Ив. Моите спомени от възраждането на България с революционни идеи. С., 1905; Пандалеев — Орманджиев, Ив. Един документ по новата българска история. — Известия на Историческото дружество в София, 1928, кн. VII—VIII, с. 223—225; Страшимиров, Д. Т. Архив на възраждането. Т. I. Документи по политическото възраждане. С., 1908; Васил Левски. Живот, дела, извори. Т. 1. Извори. С., 1929; История на Априлското въстание. Т. 1. Предистория. Пловдив, 1907; Цанков, К. А. 23 писма и бележки на В. Левски по неговата апостолска дейност в България през годините 1871 и 1872. — СбНУ, кн. XVI и XVII. С., 1900, с. 7.

Запазените малко на брой документи във фонда не дават представа за цялостната дейност на БРЦК в Букурещ, нито отразяват огромната роля, която той изиграл за мобилизиране на народните маси в борбата против турското потисничество. Те осветляват и потвърждават само известни моменти от неговата дейност.[1]

На първо място между документалните материали, които обуславят *дейността* на комитета, трябва да се посочат намиращите се във фонда няколко *програмни документа:* брошурата «Български глас», на чиято корица е отбелязано, че е издадена от БРЦК в Женева в 1870 г. (в същност тя е отпечатана в Букурещ в печатницата на в. «Свобода»). Тя представлява подробно развита в 24 страници политическата програма на БРЦК; препис от проектоустава на Левски, писан през втората половина на 1871 г. — «Нареда на работниците за освобождението на българския народ», в която е отразена цялата идеология на БРЦК; печатният устав на БРЦК от 1872 г.,

[1] Важни документи от фонда на БРЦК се намират и във фонда на Кириак Цанков — вж НБКМ — БИА, ф. № 5.

Букурещ, на чиято корица за прикритие е отпечатано, че е издаден през 1870 г. в Женева. Той съдържа 9 глави, озаглавени последователно така: «Цел, Устройство на комитетското управление, Правителство, Дължностите на правителството и на секи революционарен работник въобще, За приеманието на нови революционни работници и войводи, За наказанията.»

Част от *дейността* на БРЦК е отразена и в друга група документи, съставени също от БРЦК: 2 ръкописни екземпляра (писани от неизвестна ръка) на образци на *клетва*, единият от които със заглавие «Начинът на клетвата». Те са идентични с клетвата на Тайния централен български комитет от 1866 г. и подобни на известната «Народна клетва» (полагана от новопосветените в революционното дело), писана от ръката на Левски.[1] Към тази група е и черновата на *пълномощното* на БРЦК до Левски от 16/28. VI. 1872 г., с което го упълномощават с неограничени права да действува в България от името на БРЦК в Букурещ; същото пълномощно призовава членовете на комитетите да му се подчиняват и да му оказват пълно съдействие; напомнят, че той сам има право да привежда в действие и смъртни наказания спрямо предателите на отечеството.

Отражение на пряката революционна дейност и взетите решения на БРЦК са запазените оригинали (заедно с по няколко литографии) на 3 *протокола* от заседанията на комитета в Букурещ. На тези протоколи личат подписите на участниците в заседанията и печатите на БРЦК. Между тях се намира протоколът от заседанието, което се е състояло в Л. Каравеловата печатница на *20* и *21. VIII. 1874 г.*, подписан от Л. Каравелов, Т. Пеев, К. Цанков, Хр. Ботев и някои други представители от частните революционни комитети в България. От съдържанието на протокола се виждат имената на участниците в новия временен централен комитет — Любен Каравелов, Христо Ботев, Кириак Цанков, Г(ълъб — Олимпий) Панов; взетите решения на събранието — за съставяне възвания за събиране на парични помощи във Влашко; за поддържане връзки с частните революционни комитети в България; за свикване на главно събрание от представителите на всички комитети в България и Влашко; за възлагане на Русенския комитет да активизира комитетите след смъртта на Левски, да създаде нови и да излъчи представителите за събранието, готвено за 26 декември; за съобщаване на взетите решения от събранието на Панайот Хитов, като за целта се изпратят Иван

[1] НБКМ — БИА, ф. № 85 (Васил Левски), II А 8077.

Драсов и Михаил Греков в Сърбия; за осигуряване на средства за прехвърлянето на П. Хитов във Влашко с цел да бъде по-близо до Централния комитет. Другият запазен във фонда протокол е от заседанията на «извънредното» събрание на *12* и *13. VIII. 1875 г.* под председателството на П. Хитов и с участието на представители от повечето комитети във Влашко. Протоколът дава сведения за промените в състава на БРЦК, в който влезли: Хр. Ботев, Димитър Ценович, Драгой Шопов (на когото била поверена касата на комитета), Ив. Т. Драсов, д-р Хр. Чобанов. Освен от тези лица протоколът е подписан от П. Хитов, Р. Атанасов, Тодор Пеев, представители от България, като П. Волов, Петър Енчев, Димитър Горов, Стефан Н. Стамболов и др. От него могат да се извлекат сведения за взетите решения на събранието: за вдигане общо въстание в България; за подпалването на Цариград под ръководството на Стоян Заимов и Г. Бенковски с цел да се предизвика смут и се улесни въстанието; за организиране на чети; за определянето на няколко души апостоли, които да минат в България; за упълномощаването на Ботев да се срещне с Филип Тотю в Одеса във връзка с минаването му заедно с П. Хитов с чета в България; за задачата на Ботев да събере суми от българите в Южна Русия и др. Към този протокол е запазен и един *«дневник»* на БРЦК, в който е отразена дейността на комитета по дни — между *13 и 20. VIII. 1875 г.* — главно във връзка със събиране и разпределяне на суми с революционни цели. Третият протокол дава сведения за събранието на комитета в Букурещ на *1. X. 1875 г.*, на което били обсъдени причините за неуспеха на Старозагорското въстание и били взети следните решения: Стефан Стамболов, Филип Тотю и други дейци да минат в България и отново да вдигнат въстание, за която цел се определило и събирането на необходимите суми.

Към фонда на БРЦК е отнесено и *възванието* от 8. IX. 1875 г. «издадено от хиляди въстаници български в Балканът», отправено до народа да постоянствува в борбата за свобода срещу турското правителство, като го подканя да не напада мирното турско население.

Запазена е една много малка част *кореспонденция* до БРЦК. Това са няколко писма от В. П. Кулев, Данаил Хр. Попов, Ст. Н. Стамболов и от частния български революционен комитет на ученици от Писек (Чехия). Двете писма на Д. Попов са писани от Турну Магурели на 2 и 7 декември и се отнасят за Арабаконашкия провал, за показанията на Димитър Общи, за последвалите арести, за спънките, които правели група

плевенски чорбаджии във връзка с освобождаването на брата на Д. Попов — Анастас Хр. Попов, от заточение; за заседанията на Следствената комисия в Русе (в състава на която влизал х. Иванчо Хаджипенчович) относно разследването на обира на Орханийската поща; за усиленото търсене от турското правителство на Васил Левски и Тодор Пеев и съвети за по-голяма предпазливост от страна на Апостола. Във връзка с Арабаконашкия провал е и писмото на частния български революционен комитет в Писек (Чехия) от 22. I. 1873 г. По този повод младежите-българи от Писек подканят БРЦК да обяви веднага въстание в България, като изтъкват турските жестокости след обира на пощата. В писмото си от 22.IX. 1875 г. В. П. Кулев от Слатина (Румъния) съобщава за дейността на частния комитет там по събирането на четници, които да се притекат на помощ на своите сънародници в България при избухването на въстанието. Тук трябва да се отбележи и известното писмо на Ст. Стамболов от 29. VIII. 1875 г. от Стара Загора до БРЦК в Букурещ, запазено в препис и литография, в което той съобщава за връщането си от Цариград във връзка с проектираното подпалване на града, за готовността на 2000 черногорци да помогнат в осъществяването на този план и за чаканото от него известие от БРЦК, за да започне бунтът в България.

На края на фонда могат да се споменат и 3 *пощенски разписки* от 1873 г. за подадени телеграми от Турну Магурели вероятно до БРЦК в Букурещ.

Фонд № 79; 11 арх. ед., 79 док.; 1878 . . . 1917 г.

СТОЯН (СТАНКО) СТАНКОВ ПЕТКОВ

Деец от църковната борба преди Освобождението, виден обществеик и висш административен чиновник след Освобождението; роден през 1844 г. в с. Хаджи Амза (дн. Боерица, Ихтиманско); учил в Ихтиман и Цариград; заточен с Авксентий Велешки в Мала Азия (1861—1862 г.); следвал Киевската духовна семинария, след това духовна академия в Киев (около 1866—1877 г.); дякон при Кюстендилския митроп. Иларион; студент по химия в Дрезденската политехника (до 1877 г.); участвувал в Руско-турската война (1877—1878 г.); след Освобождението станал чиновник за особени поръчки при първите губернатори в Свищов и София; началник на отделение в Министерството на вътрешните работи (1879 г.), главен секретар при същото министерство (1880—1886 г.); член (1884 г.) и председател (1895 г.) на Комитета по събиране средства за построяване храма-паметник «Александър Невски» и постоянен член-

деловодител при Министерството на обществените сгради, пътищата и съобщенията за построяване на същия паметник, по-късно настоятел на храма (1914—1916 г.); член на Учебния съвет при Министерството на народното просвещение; член на Комисията за построяване сградата на Народното събрание; член на Комисията по въпроси за чифлишките и господарски земи; народен представител (1894 г.) в бившата Ихтиманска околия; столичен общински съветник; помощник-кмет и председател на тричленната комисия; починал на 4. VI. 1917 г. в София.[1]

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и след 1924 г.

Източници:

За фондообразувателя: вж същия фонд — 1 дял: документални материали с биографични данни за фондообразувателя; ед. пост. № 8/1963 г.[2]

Биографични данни за Стоян Петков се намират в следните документи: подробни автобиографични бележки, отнасящи се до детството и юношеството му: кратка биография, написана неизвестно от кого «Кратка биография на Стоян Петков (1844—1914 г.)» и писма във връзка с отпускането на пенсия за прослужено време, които съдържат автобиографични сведения и сведения за служебната му дейност.

Запазени са и *писма* от него, между които чернова на писмо до Ст. Стефанов във връзка със статията му «Принос към историята на град Средец» и за заслугите на проф. Марин Дринов за преместването на българската столица от Търново в Ссфия (в писмото изброява и длъжности, които М. Дринов е заемал по време на Освободителната война и след Освобождението на България). Друго писмо, непълно и неизвестно до кого, е във връзка с избухналия пожар в театър «Основа» през 1916 г.

Във фонда са запазени документални материали, които засягат разностранната *дейност* на фондообразувателя.

Дейността му като *главен секретар* в Министерството на вътрешните работи личи от един препис на указ от 1886 г., подписан от Стефан Стамболов, Петко Каравелов и подполк. Сава Муткуров, и писмо от същата година, издадено от Министерството на вътрешните работи — и двете във връзка с освобождаването му от тази длъжност.

Най-голяма група документи са във връзка с дейността му като *член и председател на Комитета по събиране на средства за построяване на храма-паметник «Св. Александър Невски»*

---

[1] Биографичните бележки са извлечени от документи на дял I на същия фонд.

[2] Ръкопис от Драгия Грънчаров, озаглавен «Изграждане сградата за храма-паметник «Св. Александър Невски» в София».

и постоянен член-деловодител на строителната комисия при Министерството на обществените сгради за построяване на същия. Те са: заявления, изложения, докладни записки, доклади, писма и др. (предимно чернови и преписи) от периода 1882—1917 г. от самия Ст. Петков, от Министерския съвет, Министерството на обществените сгради, пътищата и съобщенията, от настоятелството на храма «Св. Александър Невски», строителното бюро на проф. А. Н. Померанцев до: Министерството на обществените сгради, пътищата и съобщенията, Министерството на финансите, началника на Пенсионното отделение, строителната комисия и др. Тези документални материали се отнасят за решението на Учредителното народно събрание за изграждане на храма-паметник «Александър Невски»; за учредяване на централна комисия и комитет към нея (5. V. 1882 г.) и тяхното предназначение да приведат в изпълнение решенията на Учредителното събрание; за назначаването на С. Петков за постоянен член-деловодител на строителната комисия при Министерството на обществените сгради, пътищата и благоустройството; за пристигане на руския архитект Иван Богомолов в София; за изработения от него план за построяване на храма-паметник и за сключен контракт между него и министъра на обществените сгради, пътищата и съобщенията, с който той се задължава да преработи плана съобразно с местните условия и средствата, с които разполагат за строежа; за сключване на договор с А. Н. Померанцев за изработения план за храма по одобрени от Министерския съвет скици; за паричния фонд, с който разполагат за построяване на храма; за полагане на основния камък на строежа (19. II. 1882 г.); за стойността на извършените под ръководството на проф. Померанцев строителни работи през периода 1904—1912 г.; бележки за външния и вътрешния изглед и украса на храма; за направа на стенописите в оформените групи (описание и размери на последните); за проектираното написване и издаване на монография «История на храма-паметник «Св. Александър Невски» в София» (за събиране материали, съставяне на редакционен комитет и др. във връзка с написването ѝ); бележки за историята на храма и др. Този дял съдържа и препис от постановление на Министерския съвет, с което се одобрява програмата от 1895 г. за извършване постройката на храма и се възлага на Министерството на обществените сгради върховния надзор; протокол (литогр.) на заседанието на членовете на комисията по построяване на храма от 8 и 12. I. 1911 г.; указ на цар Фердинанд (препис), с който се възлага на изве-

стни художници, изброени в списък, изработването на вътрешната живопис на храма; списък на художниците с изброяване на работите им и сумите, които трябва да им се заплатят; списък на големите и малките икони на главния олтар; списък на иконите на малкия олтар, работени от Антон Митов, на северния олтар над царските двери — на Иван Мърквичка, на иконите в клотите — на А. Митов, на иконите в параклисите при главния западен вход и др.; списъци на фотографически снимки от храма; «ведомост за предприятията в храма «Св. Александър Невски» в София».

Наличието във фонда на документални материали във връзка с основаното под председателството на митроп. Мелетий в 1878 г. *Софийско областно дружество за спомагане на болни и ранени войници* дава известни основания да се смята, че С. Петков вероятно е бил член на това дружество. В писмо (чернова) от С. Петков (неизвестно до кого) се намират данни за основаване на споменатото по-горе дружество, за написания благодарствен адрес от името на българския народ до Александър II и за изпращане на писмо до всички български градове с по един литографиран екземпляр от адреса. Във фонда се намира фотокопие (негатив) от благодарствения адрес на българския народ, написан на български и руски език, подписан от екзарх Йосиф, всички митрополити, представители на различни градове, жители на София и всички околии. Освен него се намира и един ръкописен екземпляр (чернова или препис), на който е отбелязано, че е писан от Магдалена Царицинска-Михалаки Георгиева. Все във връзка с това дружество са и документите: ръкописен текст на проектоустава за учредяване на Софийско областно дружество за подпомагане болни и ранени войници, писан вероятно от Марин Дринов; списък на действителните членове на това дружество и даренията, които са направени; печатно съобщение за събрание на дружеството; спомени на С. Петков, озаглавени «За спомагане болни и ранени войници», свързани с основаването на дружеството, с изпратения на Александър II благодарствен адрес и др.

Относно дейността на фондообразувателя като *член на учебния съвет при Министерството на народното просвещение* са неговите бележки за влиянието на нашите училища върху възпитанието на децата.

Във фонда се намират още следните по-важни документи: «Устав на руско-българското събрание (дружество) в София» (литогр. на руски език); реч (чернова), произнесена от митроп. Климент в черквата «Св. Неделя» при посрещането на българския княз Фердинанд в София на 10. VIII. 1887 г.

Фонд № 80; 230 док.; 1854. . . 1939 г.[1]

ДИМИТЪР ЦЕНОВИЧ МИНКОВ

Активен деец от националноосвободителните борби на българския народ.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1934 и 1951 г.

Източници:

За фондообразувателя: Ботев, Хр. Съчинения. Ред. и ком. от Ал. Бурмов. С., 1948, с. 451—452; Бурмов, Ал. Спомени на Д. Ценович. — Известия на Бълг. истор. д-во. С., 1945, кн. XXI, с. 123—124; Ганчев, Ст. Свищов. Принос към историята му. Свищов, 1929, с. 314—317; Стойчев, Ив. и В. Христу. Спомени на Любица Д. Ценович. — Известия на Бълг. истор. д-во. С., 1948, кн. XXII—XXIV, с. 464—466.

Публикации на документи от фонда: Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи. Т. I. Под ред. на проф. Ал. К. Бурмов. С., 1954; Бурмов, Ал. — вж пос. по-горе статия; Освобождение Болгарии от турецкого ига. Т. I. Освободительная борьба южных славян и Россия. 1875—1877. Под ред. С. А. Никитина [и др.]. М., 1961.; Стойчев, Ив. и В. Христу — вж пос. по-горе статия.

Основна част от фонда на Д. Ценович заема *кореспонденцията*, която е свързана предимно с неговата активна революционна дейност през периода 1867—1877 г. Запазените чернови на писма от фондообразувателя са отправени до Александър Кузманович, княз Александър Батенберг, Иван Георгиев, Марин Ст. Дринов, Костадин Кръстев, граф Николай П. Игнатиев, Петко Каравелов, х. Н. Карастоянов, Константин Кесяков, Иван Кишелски, митроп. Климент Браницки (Васил Друмев), Стефан Н. Стамболов, Константин Стоилов, Васил Д. Стоянов, княз Фердинанд, Кириак Цанков, които пишат от Букурещ, Землин (Сърбия), Русе, София и др.; някои от писмата са изпратени и до редакцията на «Свободна България» в София, Министерството на финансите в Букурещ, общината в Русе и др. В тях са застъпени следните въпроси: мнение на Ценович, че единственият път за извоюване на свободата на българския народ е революционната борба; около подготовката на Старозагорското въстание; за отношението на руското и сръбското правителство към освободителното дви-

[1] Документите във фонда след 1912 г. се отнасят до дъщерята на фондообразувателя Любица Д. Ценович.

жение на българския народ; за групата на «старите», за огорчението на Ценович от слухове, че злоупотребил с народни пари; относно завещаните от Н. Попович пари на русенските училища в 1880 г.; за необходимостта от укрепването на просветното дело в новоосвободена България, за която цел да се използуват завещаните от родолюбиви българи суми, обсебени от Евлогий Георгиев и други живущи в Румъния българи; за издигането на паметници на загинали в освободителните борби герои и получаването на заслужено възнаграждение от живите поборници; искане на Ценович да бъде назначен на административна служба; молби за отпущане на пенсия заради заслуги за Освобождението; за дейността на букурещките българи след Освобождението; слухове за напущането на България от Петко Каравелов през 1879 г.; за недоволството на Ценович от политиката на консервативната партия — от управлението на Димитър Греков и Григор Д. Начович (1881 г.); за заслугите на граф Николай П. Игнатиев към българския народ; сведения за среща на Д. Ценович с руския император Александър II през Руско-турската война 1877/78 г.; за отпразнуване на 100-годишнината от рождението на Джузепе Гарибалди през 1907 г. и др. В кореспонденцията до фондообразувателя основна тема са революционните борби на българския народ, в които Ценович е взел дейно участие. Тук личат имената на Янко Ангелов, Янко Ванков, А. Василевич, Тодор Т. Велков, Добри П. Войников, Иван Георгиев, Илия Иванович, Иван С. Иванов, Иван Касабов, Пандели Кисимов, Иван Кишелски, Хараламби Кишелски, А. Лачич, Андрей Матев, Петър Мишайков, Киро Тулешков, Панайот Хитов, д-р Христо Чобанов и др., както и от Българската община в Букурещ и др. Писмата на посочените кореспонденти са от Одеса, Болград, Браила, Турну Северин, Турну Магурели, Крайова, Къмпина, Слатина, Белград, Земун и др. и са писани на български, румънски и сръбски език. В кореспонденцията са засегнати следните въпроси: относно мнението на Ив. Кишелски (1870 г.) за изграждането на здрава вътрешна революционна организация и съветите му към българите да въстанат тогава, когато румънци и сърби започнат война с Турция; за искано разрешение от руското правителство в. «Свобода» да се изпраща в Русия (1870 г.); за необходимостта да се постигне споразумение между «старите» и «младите»; за отношението на Австрия, Англия и Русия към създаването на славянска федерация; около подготовката на Старозагорското въстание; за получаване на разрешение от БРЦК Илия Ива-

нович да мине с чета в България вместо Панайот Хитов (ноември 1875 г.); напътствия от д-р Хр. Чобанов до Ценович да поддържа връзки с всички дейци, които идват от България, и следи отблизо действията им (януари 1876 г.); за оставката на Ив. Кишелски от руска служба, за да се включи активно в освободителните борби на българския народ; относно мнението на Русия по въпроса за вдигане на въстание в България (1876 г.); във връзка с подготовката на чета под предводителството на П. Хитов през май 1876 г.; за изпращане сведения за Априлското въстание до редакцията на сръбския вестник «Граничар» в Земун; по издаването на нов български вестник в Букурещ със средства, събрани от Павел Каляджиев в Русия; относно издаването на рисунки със сюжет от Априлското въстание и сраженията на Ботевата чета, които да се разпространяват в Русия; за събиране на помощи в Бесарабия за пострадалото българско население при потушаването на Априлското въстание; сведения за преминаването на Ботевата чета; за подготовката на Сръбско-турската война в 1876 г. (за изпращането на българи доброволци, оръжия, събиране на материални помощи и др.).

Една група писма, телеграми и разписки от Васил Д. Стоянов, Българското книжовно дружество, Г. Бояров, изпратени от Браила, Болград, София, манастир «Синая», разкриват дейността на Ценович като представител на Българското книжовно дружество в Букурещ за периода 1869—1890 г. Посочените документи са във връзка със събирането на доброволни помощи за дружеството;за избиране представител за събранията; за продажбата на акции от дружеството; за неговото потвърждаване от турските власти; списъци на членове на дружеството и др. Немалък брой писма от църковната община, училищното настоятелство, женското дружество «Надежда», Тодор Филчов и др. от Свищов говорят за непрекъснатата връзка между Ценович и съгражданите му, макар и да е напуснал родния си град Свищов от ранни години. В тези писма са изразени благодарности за получени материални помощи лично от Ценович или събрани с негово съдействие от други лица; има сведения за избирането му за член на делегация от свищовски граждани за поднасяне на благодарствен адрес от името на града на руския император Александър II (1878 г.) и др. Писмата от Бранислав Велешки, Иван Доков, Иван Т. Драсов, Павел Каляджиев, Иван Касабов, Рад. Милойкович, Българската община в Букурещ, Гавраил Орошаков, Данаил Хр. Попов, Ангел Савич, Константин Стоилов, Васил Д. Стоянов,

Георгиу Трухалеа, Българската народна църква в Букурещ са писани от Белград, Букурещ, Браила, София, Русе, Варна, Плевен, Търново и др. и се отнасят: за назначаването на Д. Ценович на държавна служба след Освобождението; във връзка с издаването на свидетелства за заслуги в освободителните борби на Ив. Касабов, Ив. Драсов, Д. Хр. Попов, Андрей Матев, Бр. Велешки и др.; относно изпращането на новини от България за руски вестници (1879 г.); за желанието на Г. Орошаков да бъде кореспондент от Москва на някои български вестници; за полагането на основен камък на паметник на Христо Ботев край с. Козлодуй; за положението в Южна България след Берлинския конгрес и за създаването на народна гвардия (1879 г.); за отпразнуване празника на Кирил и Методий през 1875 г. в Букурещ; във връзка с желанието на Ценович да публикува документи от революционните борби на българския народ и др.

От *революционната дейност* на Д. Ценович от 1868—1877 г. (за участието му във всички формации, създадени от групировката на «младите») като *касиер* в читалище «Братска любов», в Българското общество и Българския централен революционен комитет — Букурещ, могат да се посочат в хронологически порядък редица документи. От *1868* г. е запазен протокол на Българското общество в Букурещ от 9 юли за избирането на Д. Ценович за касиер на обществото; разписки от Иван Попвелчев Грудов, К. Цанков, Ив. Касабов до настоятелството на читалище «Братска любов» и Българското общество в Букурещ за получени суми срещу предадени книги от библиотеката на Георги С. Раковски, за издаването на вестник «Народност» като орган на Българското общество, за хонорари и др. Тук можем да отбележим и един лист за събиране на доброволни помощи от 9 юли на румънски език, вероятно за подпомагане на четници от четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа. От *1871—1873* г. са запазени писма, разписки, адреси и др. от Ганчо Петков, Васил Левски, Никола Ганчев, И. С. Горски, Стоян В. Софийски и др. — Букурещ, за получени суми от касата на БРЦК; за изпратени поздравления до сръбския княз Милан IV Обренович по случай възкачването му на престола (август 1872 г.); молба до румънския министър на финансите да се ревизират сметките на Българската добродетелна дружина и учредените към нея парични фондове от суми, завещани от родолюбиви българи. Запазен е и един протокол от 12. V. 1873 г. за проверени сметки на Българското народно общество в Букурщ, подписан от Любен Каравелов,

П. Хитов, К. С. Котелски, Н. Ганчев, И. С. Горски и Ст. В. Софийски. От *1875—1876* г. са запазени следните документи: част от касова книга, лист от протоколна книга, проектоустав на БРЦК, пълномощни писма, възвания, списъци и др. — печатни и в чернова, които се отнасят до подготовката на Старозагорското въстание (направени разходи и обръщение към българския народ от 8. IX. 1875 г.); във връзка с подготовката на Априлското въстание; сведения за турски жестокости при потушаването на въстанието в Габровския и Сливенски окръг, за четата на Христо Ботев; за участието на български доброволци в Сръбско-турската война в 1876 г.; около обявяването на Освободителната война и др.

Към документите, свързани с революционната дейност на фондообразувателя, заслужават да се отбележат още: възвание на руския фелдмаршал Иван Феодорович Паскевич-Ериански към българския народ през Кримската война (1854 г.), в което посочва причините за войната с Турция и апелира за съдействие на руските войски; писмо на италиански език от Джузепе Гарибалди, писано от Капрера (Италия) на 10. X. 1876 г. до български революционери в Букурещ, с което известява, че справедливата борба на българския народ за свобода е спечелила симпатиите на италианския народ, и изказва съжаленията си, че не може да вземе лично участие в борбата; възвание на Българското централно благотворително общество (БЦБО) в Букурещ към българския народ от 12. IV. 1877 г. да посрещне руските войски като братя и да вземе активно участие във войната.

За участието на Д. Ценович в освободителните борби на българския народ могат да се намерят обилни данни не само в посочените по-горе документи, но и в редица негови *бележки* и *спомени*, писани в периода 1895—1904 г. В тях има сведения и за Българската община в Букурещ; за създаването на Българската добродетелна дружина (1853 г.); за преселението на българи от Видинско в Русия — Кримския полуостров (1860 г.); за Втората българска легия в Белград (1867 г.); за основаването на Българското читалище «Братска любов» в Букурещ (1866 г.); за дейността на Българското общество в Букурещ (1868 г.) и неговия печатен орган в. «Народност»; за борбата между двете обществени групировки сред българската емиграция — «младите» и «старите»; за учредяването на Българското книжовно дружество в Браила (1869 г.); за четата на Стефан Караджа и Хаджи Димитър (1868 г.); за издаването на в. «Свобода» и за неговия редактор Л. Каравелов; за отноше-

нието на италианския народ (Джузепе Гарибалди и Джузепе Мацини) към българското революционно движение; за отношението на Русия към Българското революционно движение и др. Друг източник със сведения за *революционната дейност* на фондообразувателя са няколко преписа на свидетелства, запазени във фонда, подписани от съратници на Ценович: Филип Тотю, Христо Македонски, Георги Петрович, Ив. Касабов, Плакида Икономов и др.

От *банкерската и комисионерската дейност* на Д. Ценович в Букурещ са запазени незначителни материали: баланс на сръбски език от 1. VIII. 1858 г. за приходите и разходите на сарафската фирма «Ал. Майо, Мил. А. Ситич и Д. Ценович» — Букурещ; съдебно решение на румънски език, издадено от Букурещ на 4. IV. 1877 г. във връзка с обявен фалит на Ценович.

От *обществено-политическата дейност* на фондообразувателя след Освобождението са запазени редица печатни речи, възвания, програми и др. от периода 1877—1907 г., както и чернови на писма, изложения и др. Тук могат да се отбележат: словото на Александър М. Дондуков-Корсаков от 10. II. 1879 г., произнесено при откриването на Учредителното събрание в Търново; манифест на руския император Александър II от 11. IV. 1879 г. за оттеглянето на руските войски от Княжество България; писмо-чернова на Д. Ценович до Комитета за въздигане паметник на Александър II в София от 19. VII. 1902 г., с което предлага да се откупят от него картина със сюжет «Раковски въстаник» и знаме, ушито от дъщеря му Любица Ценович по време на освободителните борби; обявления за издаването на вестниците «Български глас», «Свободна България», «Поборник»; покани от Русе 1897 г. за почитане паметта на Цветко Павлович и Никола Войводов по случай годишнината от героичната им смърт на парахода «Германия» в 1867 г. и др.

Архивните материали *от и до членове на семейството* на фондообразувателя се отнасят до съпругата му Екатерина и дъщеря му Любица. От *Екатерина Ценович* е запазена чернова на писмо до Румънския кралски съд в Букурещ, с което известява, че дава парична гаранция (вероятно за търговията на съпруга си). В запазената до нея *кореспонденция* личат имената на Алексей Попович, Евдокия, Теодосия и Евгения Б.— Белград; Трендафила Гръблева — Плоещ, и др., в които са отразени следните въпроси: за ролята на жените във възраждането на българския народ; благодарност за изпратено течение от в. «Свобода» в Белград (1869 г.); за изпратен устав на

Българското женско дружество в Букурещ и обещание за събиране на помощи на същото дружество в Плоещ (1876 г.) и др.

От дейността на Ек. Ценович като *председателка* на Българското женско благотворително дружество в Букурещ, са запазени писмо-чернова от името на дружеството до Уилям Гладстон в Лондон (1876 г.) с благодарност за протеста му срещу турските зверства над българския народ; писмо и сметка от Александър Андрик — Белград, за отпечатване устава на дружеството и др.

От *членуването на Ек. Ценович в Българското книжовно дружество* в Браила се намират писма и разписки от дружеството от 1869—1872 г. за изплатен членски внос, за избиране представител в Букурещ за общото събрание на дружеството в Браила на 25. VII. 1872 г., за подарени от нея парични суми на дружеството.

От запазените материали от *Любица Ценович, дъщеря на фондообразувателя*, могат да се отбележат: молба от Л. Ценович до княз Александър Батенберг от 15. IX. 1880 г., с която го моли да приеме изработеното от нея знаме по време на освободителните борби на българския народ; разписка от Българското книжовно дружество в Браила за членуването ѝ в Дружеството и за изплатения ѝ членски внос. Интересна е преписката, водена между Л. Ценович, Ив. Кр. Стойчев и Васил Христу от 1935—1939 г., в която има сведения за революционната дейност на баща ѝ, за дейността на БРЦК и неговите сътрудници и др. Тук се отнасят и две тетрадки със спомени: «Моите впечатления по българските тайни революционни комитети и за лични познати борци и знаменити личности от епохата 1867 до 1876 г.» и «Моите спомени по събитията и делата на членовете на Българския таен революционен комитет в Букурещ в епохата на Хаджи Димитър и Христо Ботевото заминаване за България, т. е. през 1866 г. до 1876 г. включително, който комитет е бил основан на 1854 г. в Букурещ от баща ми Димитър Ценович, родом от гр. Свищов». Двете тетрадки със спомени са подготвени във връзка с отправените въпроси от Ив. Стойчев и В. Христу до Л. Ценович.

Във фонда се намират материали *от, до и за други лица*, между които могат да се отбележат: писмо от неизвестен българин от Габрово, живущ в гр. Мачин (Румъния), до негов приятел в Одеса от 19. III. 1854 г., с което изразява възторга си от преминаването на руските войски през Дунава на 11. V. 1854 г., превземането на турските крепости и за идването на княз Горчаков в гр. Мачин; кръщелно свидетелство от 10. III.

1854 г. на Анастас Анастасов Пешев от Хасково; един лист без дата за събиране на помощи за читалище «Братска любов» в Русе и др.

Фонд № 81; 15 док.; 1864 . . . 1878 г.

ДОБРИ ПОПОВ ВОЙНИКОВ

Родоначалник на театралното дело в България, писател, педагог и обществен деятел.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1960 г.

Източници:

За фондообразувателя: Драгова, Н. Д. Войников. — Септември, 1958, кн. 5, с. 139—150; Динеков, П. Добри Войников. — Български език и литература, 1959, кн. 1 с. 12—16; Константинов, Г. Писатели реалисти. Книга втора. С., 1960, с. 11—18.

Публикации на документи от фонда: Войников, Д. Фросина. С., 1883; Войников, Д. П. Диманка или вярна първинска любов. Драма в пет действия. В: Пенев, П. Българската драматургия до Освобождението. (Христоматия по история на Българския драматически театър). Ч. II. С., 1964, с. 211—276.

Част от документите във фонда са свързани с *учителската дейност* на фондообразувателя: свидетелство от 3. III. 1864 г., издадено от Училищното настоятелство в Шумен, с което се удостоверяват петгодишната му учителска дейност в града. Писмата от Българското човеколюбиво дружество и Училищното настоятелство в Браила и Българското училищно настоятелство в Гюргево са във връзка с изплащането на учителската му заплата и покани да присъствува на училищни изпити. Запазени са и няколко ръкописа на Д. Войников по педагогически въпроси: «Граматически правила с примери за съчинения и диктовки»; «Начални психологически познания» (подготвени по руско ръководство); част от ръкописа «Ръководство по словесността».

Другата част от документите се отнасят до *литературното творчество* на фондообразувателя и са запазени 2 драматически произведения: «Фросина» — историческа драма в пет действия (запазена в оригинал и първо издание, излязло след смъртта му) и «Диманка или вярна първинска любов» — драма

в 5 действия, писана в 1876 г. Към литературното му творчество можем да отнесем и една тетрадка с народни песни от Търново и Шумен, от която личи интересът на фондообразувателя към българския фолклор, както и един ръкопис по църковния въпрос «Областно начертание на трите самоглавни славянски църкви на Балкански полуостров до присъединението им към Цариградската патриархия».

Заслужават да се отбележат още два документа, свързани с дейността на Войников: едно свидетелство, издадено от Щаба на 12 армейски корпус от 15. IX. 1877 г., което дава сведение за участието на фондообразувателя като *преводач в Освободителната война*, и едно пълномощно писмо от Букурещкия клон на Българското книжовно дружество, с което го упълномощават да ги представлява на Общото събрание на Българското книжовно дружество в Браила на 25. VII. 1872 г.

Фонд № 82; 15 док.; 1872 . . . 1875 г.

ИВАН ГЕОРГИЕВ САПУНОВ

(Иванчо Тютюнджията, Дованджи)

Деец от революционното движение от 1871—1876 г.; роден в Казанлък около 1844 г.; емигрант в Сърбия; сподвижник на П. Хитов и участник в неговата чета през 1867 г.; през пролетта на 1876 г. изпратен от П. Хитов в Румъния, за да се свърже с българската емиграция там; след Освобождението чиновник; починал в Айтос на 9. VI. 1911 г.

Източници:

За фондообразувателя: Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи. Т. I. Под ред. на проф. Ал. К. Бурмов, С., 1954, с. 617; НБКМ — БИА, П. д. II 709.

Публикации на документи от фонда: Страшимиров, Д. Т. Архив на Възраждането. Т. I. С., 1908.

Запазената *кореспонденция* до Иван Г. Сапунов разкрива участието му в революционното движение преди Освобождението. Разменени са писма и телеграми между фондообразувателя в Белград и следните лица: Христо Климентов, Никола Йованович — Т. Северин, Драгой Шопов, Стефан Стамболов, Михаил Греков — Букурещ, Панайот Хитов — Кладово, Никола Тумпаров, Рафаил Атанасов — Галац, Атанас Хитов — Болград,

и др. Повечето от телеграмите на посочените кореспонденти са писани на български език с латиница и в условна форма за прикритие на революционното им съдържание. Те разкриват следните моменти от нашето национално-революционно движение: навечерието и подготовката на Старозагорското въстание; връзките между П. Хитов и Ив. Сапунов и съвместните им усилия в снабдяването с оръжие от Сърбия. Тук трябва да отбележим и писмото на Рафаил Атанасов (писано от Галац) до Ив. Сапунов (в Белград) от 25. III. 1875 г., в което се дават сведения за революционната дейност на Р. Атанасов, Тома *Пантелеев*, *Петър Йорданов*, *Ст. Стамболов и Панайот Волов* в Букурещ през зимата на 1874/75 г.; за арестуването на Волов през 1875 г. по повод женитбата на българска девойка с французин от компанията по постройката на жп. линия Варна—Русе. В същото писмо авторът изказва мнението си за образуването на революционна организация, като посочва конкретна структура: един централен комитет и два второстепенни — в Цариград и Пловдив. Спира се на устройството на тези комитети и препоръчва пълна конспиративност в работата. Изтъква и задълженията на комитета и членовете му и нужната военна дисциплина и пр.

Фонд № 83; 99 док.; 1839 . . . 1865 г.

СТЕФАН ИЗВОРСКИ

(Стефан Попниколов Стефанов)

Заслужил деец от Възраждането като книжовник, поет и учител; роден през септември 1815 г. в Котел; учил в родния си град при известния учител Райно Попович, в Сливен — при гръцкия учител Георги Цукала (1838 г.), в Търново и Габрово (1839 г.), в Цариград — в гръцкото *училище Куручешме (1843—1845 г.)*; по-късно следвал в Духовната академия — Петербург (1850—1856 г.), по време на Кримската война прекъснал временно ученето си в Академията и се включил в редовете на българските доброволци в тази война; развил дългогодишна учителска дейност — в родния си град Котел (1840 г.), в Шумен (1841—1842 и 1845—1847 г.), където открил първото взаимоучително училище в града. След завършване на висшето си образование учителствувал в училището *към Българската църковна община в Цариград; един от главните инициатори* за изграждането на средно българско училище; от 1859 до 1863 г. бил учител в Тулча; ръкоположен за свещеник през 1863 г., той служил дълги години в българската църква в Галац; като книжовник и поет сътрудничел в «Цариградски вестник» и сп. «Любословие»; превел и

пригодил за нуждите на българските училища руското училищно помагало «Огледало за българските училища или правила заради възпитанието на децата. . . », Цариград, 1850 г.; починал в Галац на 2. II. 1875 г.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1962 г.

Източници:

За фондообразувателя: Мирски, Кр. Стефан Н. Изворски (Учител и писател преди 50 години) — Българска сбирка, 1896, кн. II, с. 136—146; кн. III, с. 243—251; Стефанов, Г. Стефан п. Н. Изворски, учител и поет от епохата на възраждането 1815—1875. — Сборник БАН. Кн. XXVIII. Клон истор.-филолог. и философско-обществен. С., 1935, с. 1—171.

За фонда: Стефанов, Г. — вж предговора на пос. по-горе студия, с. 5—7.

Публикации на документи от фонда: Стефанов, Г. — вж пос. по-горе студия.

От биографичните материали е запазен един бележник с данни за материалното състояние на Ст. Изворски, надписан от същия: «Книжка за записване колко доход получава и какви разноски прави С. Изворски от 1. I. 1866 г. в Галац».

Писмата[1] от фондообразувателя са писани на руски и български език и са отправени до следните адресати: Стефан Р. Берон, Иван Андреев-Богоров, Николай Иванович, архиепископ Инокентий Херсонски, Александър Иванович Карасевски, Олга Феодоровна Кошелева, Николай Иванович Любимов, Егор Петрович Ковалевски, Абрам Сергеевич Норов, Александър Петрович Озеров, фелдмаршал Иван Феодорович Паскевич, Павел Николаевич Пизани, Владимир Павлович Титов, Александър Петрович Толстой. Адресирани са за Петербург, Одеса, Цариград, Браила и др. Тук се намират и писма до Руския синод в Петербург, първенци в Котел и др. Повечето от тези писма представляват молби и изложения до видни руски сановници, с които Ст. Изворски моли за съдействие да му се отпусне материална помощ за продължение на ученето му в Русия след Кримската война, за получаване на руско поданство, за ръкополагането му в йеромонашески или свещенически сан, за назначаването му за свещеник в църк-

[1] По-голяма част от материалите във фонда се намират в една тетрадка с преписи на около 50 документа. Това са копия на писма от и до фондообразувателя, стихотворения, педагогически бележки и други ръкописи. За по-голяма прегледност при изработването на характеристиката на фонда документите от тази тетрадка са систематизирани по съдържание заедно с другите документи.

вата при руското посолство в Цариград, за отпущането на материална помощ за отпечатването на преведени от руски език *учебници и книги на български език*; *за участието му като* доброволец в Кримската война и назначението му към Щаба на руската армия, за отпущането от Руския синод книги за нуждите на българските училища и др. Освен споменатите въпроси в кореспонденцията от Ст. Изворски има сведения и за сътрудничеството му в «Цариградски вестник» с негови стихотворения и за набиране абонати за вестника; за годишния патронен празник на Тулчанските еснафи; за изплащане на заплатата му като учител в Котел и др.

В запазената до фондообразувателя *кореспонденция* личат имената на Александър Ф. Хилфердинг, Михаил Жуков, Иван Н. Момчилов, Павел Н. Пизани и от Руския синод, които пишат от Одеса, Петербург, Елена и др. на руски и български език. В *тези писма са застъпени следните въпроси:* относно искането на Ст. Изворски за ръкополагането му в монашески сан; за стипендията му във връзка със следването му в Духовната академия в Петербург; за изпратени до фондообразувателя екземпляри от книгата на А. Ф. Хилфердинг «Письма об истории сербов и болгар», 1854 г.; за разпространени от Изворски книги,издадени от Иван Момчилов в Търново, и др.

От *учителската дейност* на фондообразувателя могат да се *отбележат следните материали: «Съгласителен запис» от* първенци от Котел до Ст. Изворски от 1. II. 1849 г. за назначението му за учител в града, за заплатата, която ще получава, и предметите, които ще преподава; условно писмо от 6. VI. 1859 г. за учителстуването на Ст. Изворски в Тулча. Запазен е препис от едно обръщение на фондообразувателя от 4. XII. 1848 г. от Букурещ до котленски първенци, писано на български и гръцки език, с което известява за намеренията си да *открие свое училище в града, дава сведения за своята учителска* практика, излага новия взаимоучителен метод, който смята да въведе в училище, и плана и програмата, по които ще води обучението в проектираното училище. Могат да се посочат и други материали, свързани с учителската му дейност: списъци на ученици от Шуменското училище (в посочения списък между учениците на Изворски личи името на Васил Друмев), разговорник на турски, български, руски, френски и немски език; *десет израза, които се употребяват най-често в обикновен раз*говор на руски, български, турски, гръцки и френски език; препис от проектопрограмата на централното българско училище в Цариград от 26. II. 1857 г., която съдържа в уводните

си бележки сведения за състоянието на българското училище, и др.

Книжовната дейност на Ст. Изворски е неразривно свързана с неговата учителска дейност. Това са предимно учебни помагала: «Огледало за болгарските училища или правила заради възпитанието на децата . . . »; части от «Приключенията на Телемах», превод с паралелен текст и на гръцки език; «Поучения на свети Димитър Ростовски» и др.

От творбите на Изворски като *поет* могат да се посочат: «Благородна похвала», «Познание заради възрождението на българската книжнина», «Свикането на юнаците», «Викане да встане България», «Възрождението на Тулча», «Познание заради възрождението на българската книжнина», «Събудил ся български лев», «Нестявало стихове на български язик» и др.; побългарен превод на баснята на Иван Крилов «Врана и лисица»; надгробно слово за Петър Изворски, брат на Ст. Изворски; стихотворни стъпки и други материали.

От дейността на фондообразувателя като *свещеник* е запазен препис от свидетелство от Българската община в Галац, б. д., за избирането му за свещеник и *учител* към българското училище в града.

От документалните материали *от и до членове на семейството* на фондообразувателя могат да се посочат писма до бащата на Ст. Изворски — поп *Никола Попстефанов* от Стефан Евтимов Габровеца и Никола Евтимов (Сапунов) — Цариград, писма от Ст. Изворски, писани от Габрово, Цариград и Петербург, които съдържат данни за условията, при които Изворски е учил в Габрово; сведения за Духовната академия в Петербург; за живота и службата му като секретар при Българската община в Цариград; за дружеските отношения на Изворски със Ст. Евтимов от Габрово; сведения за Гавраил Кръстевич и др.

От и до брата на фондообразувателя *Иван Попстефанов* от Тулча се пазят следните материали: едно писмо от него от Котел до Петър Димитров в Тулча относно ръководенето на абаджийския дюкян на Ив. Попстефанов в Тулча и за изпращането на шаяци и гайтани от Котел. Тук се намират 8 писма от Ст. Изворски от периода 1845—1852 г. от Шумен, Цариград, Петербург до брат му, в които той дава следните сведения: за откриването на взаимоучително училище в Шумен; за провеждането на годишни изпити в същото училище; за пласирането на отпечатаната книга на Изворски «Огледало . . .»; за стълкновения между турските власти и гърците на остров Самос (1849 г.); сведение за службата на Изворски като секре-

тар на Българската община в Цариград; за ученето му в патриаршеското училище в Куручешме (Цариград); за направените му предложения за учителствуване във Велес, Галац и други градове; сведения за следването му в Духовната академия в Петербург; семейни въпроси и др.

Могат да се отбележат и няколко писма от фондообразувателя до зет му *Сава Ст. Длиновски* и сестрите му *Бона и Параскева Изворски*. В писмата си до Сава Длиновски Изворски дава сведения за следването и живота си в Петербург; напътствия за събиране на народни песни и по-специално на песни за Крали Марко; за откриване на българска църква в Галац и др.

Във фонда се намират и няколко документа *от, до и за други лица:* писмо от Иван Горанов (Пулиев) до Руското консулство в Галац от 6. VII. 1864 г. с молба синът му Никола да бъде приет като стипендиант в гимназията в гр. Николаев; свидетелство от 13. V. 1849 г. на Петко Черков и Никола Дойнов за продажба на имот в Габрово.

Фонд № 84; 38 док.; 1849 . . . 1886 г.

ДОБРИ ПЕТРОВ МИНДОВ ЧИНТУЛОВ

Един от първите значителни наши възрожденски поети.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1951 и 1960 г.

Източници:

За фондообразувателя: Генов, Кр. Добри Чинтулов — живот, идеи, поезия. С. 1949; Табаков, Н. Добри Чинтулов. Биографичен очерк. С., 1955.

Публикации на документи от фонда: Пундев, В. Добри Чинтулов. С., 1922; Чинтулов, Д. Избрани творения. Под ред. на Н. Табаков. С., 1942; Чинтулов, Д. Избрани стихотворения. С., 1955.

Документите от фонда на Д. Чинтулов могат да се разпределят така:

Биографични материали, от които «атестат» от 1849 г., на руски език, на Д. Чинтулов, издаден от Херсонската духовна семинария, който е първоизвор не само за ученето на Д. Чинтулов, а и определя рождената му година; 2 документа с описи на имуществото на Чинтулов от 1882 и 1886 г. относно

подялба на наследство след смъртта на жена му и след неговата смърт.

Писмата до Д. Чинтулов са от 1861 г. от Ал. Белчев, Русчо В. Миркович и Българската община в Сливен, които са във връзка с учителската дейност на Чинтулов в Ямбол и Сливен.

От *дейността* на Чинтулов са запазени документи, които могат да се разпределят в няколко групи: в първата са *ръкописите* му, които характеризират поетичното му творчество. Запазени са стихотворенията «Стара Загора» (с обяснителни бележки от поета за смисъла на някои думи и събития); 2 тетрадки със стихотворенията «Двама приятели» (2 екз.), «Сонет», «Патриот» и «Песен на сливенския митрополит г. г. Серафима» и отделно стихотворение-панегирик, посветено на същия митроп. Серафим, пято като песен от хор при посрещането му в Сливен през 1873 г. (последното не е писано от ръката на Чинтулов). Пази се и една тетрадка с 28 народни песни, записани от Д. Чинтулов, от които могат да се отбележат: «Песен, изпеяна при посрещането на Охридски Натанаил», «Песен, изпеяна при посрещането на шуменския Симеон», «Песен, изпеяна при посрещането на негово блаженство първий български екзарх Антим», «Заточението на българските владици» и др. Към литературното творчество на Чинтулов могат да се отнесат и запазените 3 слова от него в чернова: слово, произнесено на 3. VI. 1873 г. във връзка с посрещането на митроп. Серафим в Сливен, в което изказва надеждите на населението, че той ще се запознае обстойно с живота на населението и ще вникне в нуждите му; слово с поучително съдържание, произнесено на 29. VI. 1873 г. по случай завършъка на учебната година на сливенските училища; ръкопис на руски език, озаглавен «Справедливо ли мнение о переселении душы».

Запазените материали от *учителската дейност* на Д. Чинтулов са от 1857—1882 г. Това са няколко договора («съгласителни») между Д. Чинтулов и Българските общини в Сливен и Ямбол, писма, молби и др., от които могат да се извлекат сведения за 25-годишното му учителстване в Сливен и Ямбол; за получаваното възнаграждение, за предметите, които е преподавал, и други лични въпроси — за бедственото му положение на старини. Между тези документи е и кореспонденцията (1881—1882 г.) между Д. Чинтулов, Дирекцията на народното просвещение в Източна Румелия и Сливенската община относно пенсионирането на Д. Чинтулов като дългогодишен учител и народен труженик.

Редица документи илюстрират дейността на Чинтулов като *представител на Сливенска, Ямболска, Карнобатска и Айтоска околия на църковния събор в Цариград в 1871 г.*, свикан за учредяване на независима българска екзархия. Във връзка с това във фонда е съхранен и ферманът за учредяване на Българската екзархия; инструкции, дадени на Чинтулов във връзка с някои изменения в проектоустава на Българската екзархия; бележки за избирането на екзарха, относно проекта за сливане на Сливенската с някои други епархии; статистически таблици и списъци за свещениците, църквите, учителите и венчилата в дадени села на Ямболска, Карнобатска и Айтоска каза; сведения за смъртта на Стефан Г. Гидиков, заслужил родолюбив и ученолюбив сливенец.

За дейността на Чинтулов като *член на Временния градски съвет в Сливен* през 1878 г. говори едно свидетелство на руски език, издадено от Сливенския губернатор в памет на войната от 1877/78 г., с което се награждава Д. Чинтулов с бронзов медал.

Запазено е едно *печатно* послание от 29. IV. 1861 г. от Илларион Макариополски и Авксентий Велешки, чрез което се прощават с народа преди заминаването им на заточение и подканят народа да бъде последователен в борбата за духовно освобождение от фанариотско иго.

Към дела *от, до и за други лица* могат да се отнесат два документа: едно стихотворение от Ал. Горюнов «Болгарам на прощаванье» от 18. III. 1878 г. и едно писмо от Българската екзархия от 28. VIII. 1885 г. (подп. от екзарх Йосиф) до Председателя на постоянния комитет в Пловдив (Иван Ст. Гешев) относно отпускането на сума на екзархията за построяване на Солунската гимназия.

Фонд № 85; 162 док.; 1869 . . . 1872 г.

ВАСИЛ ЛЕВСКИ

(Васил Иванов Кунчев, Дякона, Апостола; псевд.: Аслан Дервишооглу ефенди, Аслан Дервишооглу Кърджалъ, Асланооглу Видинли, Афъз ефенди, Вълчо Драгинов, Димитроолу Ованес ефенди, Драгню, Драгойчо, Драгой Стойчев, Драгойчо Иванов, Драгомирчо Иванов, Драгню Костов, Ибриям Анадоллу, К. Н. Марков, Кърджала Мустафа, Мамудаа Едирнели, Никола Рангелов, Тончу, Хаджи Ахмед саръ чизмели, Кармъзъ)

Един от най-видните дейци на българското национално-революционно движение и негов идеолог — създател на Вътрешната революционна организация на БРЦК.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1930 и 1953 г.

Източници:

За фондообразувателя: Бурмов, Ал. Български революционен централен комитет (1868—1876). С., 1950, с. 24—95; Велик и безсмъртен. Материали от научна сесия, организирана на 16 февруари 1963 г. в Карлово по случай 90-годишнината от обесването на В. Левски. С., 1963; Страшимиров, Д. Т. Васил Левски. Живот, дела, извори. Т. 1. Извори. С., 1929; Унджиев, Ив. Васил Левски. Биография. С., 1949.

Публикации на документи от фонда: Страшимиров, Д. Т. — вж. пос. по-горе съчинение; Страшимиров, Д. Т. Архив на Възраждането. Т. I. Документи по политическото възраждане. С., 1908; Унджиев, Ив. и Н. Кондарев, Васил Левски. Най-хубави страници от писмата му. 2 прераб. изд. С., 1956; Цанков, К. 23 писма и бележки на В. Левски по неговата апостолска дейност в България през годините 1871 и 1872. С., 1900.

Биографични сведения за фондообразувателя могат да се намерят в запазения откъс от автобиография в стихотворна форма, която съдържа откъслечни данни за родното му място, за участвуването в чета по Балкана през 1867 г. и за отиването му в Белград. Запазеният личен бележник на Левски съдържа също редица сведения от биографичен характер — сметки във връзка с революционната му дейност, от които личи строгата отчетност към поверените му комитетски средства, план за революционната му дейност, адреси, пароли, практически сведения, медицински съвети и разни лекарства от народната медицина, записани народни песни и части от стихотворението на Христо Ботев «На прощаване» и др.

Запазената *кореспонденция* е изцяло свързана с *апостолската дейност* на Левски и неговите сътрудници от 1869—1872 г. Голяма част от тази кореспонденция произлиза от и до Централния комитет в «Българско» (Ловеч), но фактически е отправена пак до Левски, който е централизирал в ръцете си ръководството на мрежата от организираните от него комитети.

По отношение на адресатите, до които са отправени запазените от Левски писма, могат да се образуват два дяла: писма до революционни дейци вън от България и писма до дейци в пределите на страната. В писмата, отправени до Любен Каравелов в Букурещ, Панайот Хитов в Белград, Филип Тотю и Данаил Хр. Попов в Турну Магурели, са застъпени следните въпроси: за политическата програма на Левски — освобождението на страната ще се постигне не чрез външна помощ и четнически движения, а чрез създаване на здрава вътрешна организация; за разочарованието на Левски от политиката

на сръбското правителство към българския народ; за набавянето на материални средства; по въпроса за изпращането на български младежи да получат военно образование в Русия; за обещано от Русия оръжие на Филип Тотю; в своите писма до П. Хитов Левски неоднократно му напомня да се запознае с новите методи на действие на БРЦК и да не влиза в преговори и споразумения с никого без знанието на комитета; посочва, че мястото на старите войводи е сред народа, където могат да помогнат за неговото военно обучение. В писмо, отправено до български дейци във Влашко, Левски подчертава, че *само в България може да се работи истински за свободата* на народа и съветва да се изоставят всички дрязги и се заработи дружно; прави предложение за свикване на общо събрание в България с цел да се изработи програмата за бъдещите действия на комитета. В писмото си до Любен Каравелов от 30. X. 1872 г. Левски съобщава за невъзможността да отиде в Букурещ преди организирането на окръжните революционни центрове. В едно свое писмо, запазено в препис от 27. X. 1871 г. до Данаил Попов, Левски се интересува за Филип Тотю, за проектираното пътуване на Димитър Ценович в Черна Гора и др.

Кореспонденцията на В. Левски до дейци в България също може да се разпредели на две групи — до частните революционни комитети в страната и отделни революционни дейци, от една страна, и писма до български чорбаджии, от друга. Писмата му до Централния комитет в Ловеч, до частните комитети в Карлово, Лясковец, Орхание (дн. Ботевград), Пазарджик, Тетевен и Търново се отнасят преди всичко по организационни въпроси във връзка с укрепването на комитетите: за създаване на нови комитети, завербуване на нови комитетски членове, за събиране на материални средства, за внедряване на строга материална отчетност, инструкции за попълване на отчетните документи, за организиране на тайна поща, за псевдонимите на някои комитети, за набавяне на оръжие, за обсъждане от всички комитети на проектоустава на БРЦК, за свикване на общо събрание на БРЦК в Букурещ през април 1872 г. с представители от всички комитети и наставления за избора на тези представители, за създаване на окръжни революционни центрове и инструкции за организирането им, за спазването на строга революционна дисциплина от всички комитетски дейци. В писмото си до Централния комитет в Ловеч от 12. XII. 1872 г. Левски изказва недоволството си от поведението на дейците в Ловеч след станалите арести във

връзка със залавянето на Общи; изказва съмнения за предателство, дава разпореждания за прибиране на комитетската архива, укорява ги за гласуваното от тях доверие на Д. Общи и даденото му разрешение за обира на турската поща. В писмо до Д. Трайкович в София от ноември 1872 г. Левски изказва съмнение в него като виновник за издаването на Революционния комитет в София и иска сведения за воденото следствие. В няколкото писма-покани до чорбаджиите Ганчо Мильов, Иван Фурнаджиев, чорбаджи Петко от Карлово и чорбаджи Костаки от Плевен от 1871 г. Левски се спира на безправното положение на българския народ и излага програмните начала на БРЦК: за равноправие на всички народности и религии, за създаването на народнодемократично управление — «чиста и свята република». Подканя ги да дадат своята материална подкрепа, като ги предупреждава, че в противен случай ще бъдат наказани със смърт като врагове.

В *кореспонденцията до Левски* документите могат да се разпределят на същите основни групи, както и при кореспонденцията от него. Така към групата на външните революционни дейци могат да се отнесат писмата от Л. Каравелов — Букурещ, П. Хитов — Белград, Д. Хр. Попов — Турну Магурели, и др. Те се отнасят по следните въпроси: за политическото положение в Европа, за готовността на П. Хитов да се свърже със сръбското правителство и да мине с чета в България; за получено при Д. Хр. Попов оръжие за нуждите на комитетите в страната; за пристигането на представители за Общото събрание на БРЦК в Букурещ през април 1872 г., за получено известие от П. Хитов, че няма да присъствува на събранието; за получени от Л. Каравелов сведения от Тодор Пеев за обира на турската поща при Арабаконак и за залавянето на Д. Общи и революционни дейци от Тетевенско и Ловчанско и за необходимостта от идването на Левски в Букурещ.

В писмата от частните революционни комитети в Ловеч, с. Видраре (Тетевенско), Враца, Етрополе, Орхание, Пловдив, Стара Загора, Тетевен са засегнати следните въпроси: сведения за състоянието на комитетите (за броя на членовете им, за притежаваното от тях оръжие, за изпратени суми на Централния комитет в Ловеч, за получени кочани с квитанции, устава на БРЦК и окръжни писма; сведения за дейността и поведението на Д. Общи, за заболяването му и направени разноски за лечението и издръжката му; за предприети обиски и арести от страна на турската власт в Орханийско във връзка с убийството на дякон Паисий; за доставка на оръжие; за поведе-

нието и своеволията на революционния деец — свещеника от с. Джурово (Тетевенско); за състоянието на Ловчанския комитет след арабаконашкия обир; за арести в Ловчанско и Орханийско; за мнението на Пловдивския комитет, че е необходимо да се вдигне въстание, за да се освободят арестуваните дейци.

Трябва да се отбележат писмата на Христо Иванов — Книговезеца, Димитър Общи, Васил Платнаров, Анастас Попхинов от Търново, Плевен, Карлово, в които могат да се намерят сведения за отиването на Димитър Общи в с. Хисар, Карловско; за узнаването от страна на турските власти за пребиваването на Левски в Карлово; сметки за събирането на комитетски пари; съвети към Левски да бъде по-предпазлив при обиколките си; сведения за убийството на дякон Паисий от Орхание и чорбаджи Васил от Лясковец и за задържани лица във връзка с тези убийства; за изпращането на отец Матей Преображенски да се срещне с Левски; за недоразуменията между В. Левски и Ан. Попхинов във връзка с недисциплинираността на последния.

Към *революционната дейност* на В. Левски могат да се отбележат и следните материали: няколко окръжни писма, отпечатани от името на Централния революционен комитет в Българско (1871—1872 г.), в които е изложена необходимостта от материални средства и жертви в полза на освободителното дело; те дават сведения за състоялото се в Букурещ Общо събрание на БРЦК и *за одобряването на устава, за упълномощаването* на В. Левски да ръководи революционно дело в България. Тук е запазена и клетвата, която трябвало да се положи от всеки новоприет член на комитета; пълномощно писмо от БРЦК в Букурещ, с което натоварват Левски да действува в цяла България от името на комитета. Могат да се отбележат още: два листа от входящи и изходящи регистри, в които има данни за получени писма от Д. Хр. Попов, Ф. Тотю, Георги А. Живков и др. и за изпратени писма до Теофан Райнов и Д. Хр. Попов; проектоуставът на БРЦК, изработен от Левски, «Нареда на работниците за освобождението на българския народ», в която са изложени идейните принципи на българското революционно движение. Може да се отбележи и една непълна дописка на Левски до редакцията на в. «Свобода», в която той изказва задоволството си от излизането на вестника.

Запазеният голям брой *сметки, разписки и квитанции* (около 25 на брой) дават сведения за строгата материална отчетност, която Левски изисквал от всички комитети и отделни

комитетски дейци. В тях могат да се намерят данни за събрани суми от отделни комитети, за изразходвани суми лично от Левски и неговите сътрудници Ангел Кънчев и Димитър Общи, за разноски във връзка с поддържане на тайни комитетски квартири, пренасяне на комитетска поща и купено оръжие или за направени от Левски разходи при пътуването му за Букурещ; за пребиваването му там, за паричните курсове на различните монети и др.

Трябва да се отбележат и една група *бележки*, водени от Левски също във връзка с революционната му дейност. От тях могат да се извлекат сведения за псевдоними на отделни дейци и комитети, за установени пароли, план за изпълнение на комитетски задачи, за означени парични суми, събрани от отделни комитети, бележка за удобно място за преминаване на Дунава, адреси на лица, сведения за състоянието на някои комитети, списък на спомоществуватели за в. «Свобода», имена на комитетски дейци и др.

Фонд № 86[1]; 65 док.; 1847 . . . 1921 г.[2]

ХРИСТО БОТЕВ ПЕТКОВ

(Христофор Петков, Хр. Б. Петков, Хр. Ботйов; прозвища и псевдоними: Аз ти лапни-муха; Михал; Михо; Самодържецът на в. «Жижа»; Тодор с бялата аба; Д. Чавдар; Я не сум)

Един от идеолозите на българското национално-революционно движение, революционен демократ, велик поет и публицист.

Фондът е предаден от Етнографския музей; постъпления и от 1926, 1936 и 1948 г.

Източници:

За фондообразувателя: Димитров, М. Биография на Хр. Ботев. С., 1948; Зарев, П. Христо Ботев. Лит.-крит. очерк. С., 1963.

---

[1] Този фонд е образуван в БИА малко изкуствено: към него са отнесени документи и от Ботев, без да са чернови, до разни лица, за които няма обособени фондове в БИА (П. Алтънов, Д. Енглендер и др.), както и документите, свързани с подвига му на парахода «Радецки» (протоколи, доклади и преписка) от и до капитана на «Радецки» Д. Енглендер и от и до З. Стоянов във връзка с написването на биографията на Ботев.

[2] В същност документите, свързани с революционната дейност на Ботев, са от 1874—1876 г.; от 1847 г. е запазен документ от бащата на Хр. Ботев, а от 1921 г. има документ за обследване случая с «Радецки» по-късно.

За фонда: Стойчев, Ив. За архива и ръкописите на Христо Ботев. — Известия на Института «Христо Ботев». Кн. I. С., 1954.

Публикации на документи от фонда: Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи. Т. I. Под ред. на проф. Ал. К. Бурмов. С., 1954; Ботев, Хр. Съчинения. Ред. и ком. от Ал. Бурмов. Т. I. С., 1948, с. 198—277; Стоянов, З. Христо Ботйов. (Опит за биография). Русе, 1888 г.; Трайков, Н. Неиздадени писма от Ботьо Петков. В: Хр. Ботев, Сборник по случай 100 години от рождението му. С., 1949 с. 769—770. Хаджов, Ив. За бележките в тефтерчето на Хр. Ботев. — Известия на Българското историческо дружество. Кн. XXI, 1945, с. 67—98.

Документите от фонда на Христо Ботев могат да се разпределят така:

Биографични материали: 3 визитни картички на Ботев на френски език, без текст; една карта за членство в д-во «Славянска дружина» (б. д.); джобното му тефтерче, в което се намират: единственият запазен негов ръкопис — известното стихотворение «Обесването на Васил Левски» в 2 редакции, със саморъчни поправки на поета, бележки и сведения за пътуването на Ботев в Русия през 1875 г. във връзка с подготовката на Старозагорското въстание, кратки биографични сведения за четници от неговата чета, сведения за разпространение на Ботеви книги, част от черновата на Ботевото писмо от 17. V. 1876 г. до неговите приятели и съмишленици (членове на БРЦК); призовка от Апелативния съд в Букурещ на румънски език, с която Ботев се призовава пред съда на 9. III. 1875 г.

Кореспонденцията от и до Ботев се характеризира главно с писма във връзка с революционната му дейност. Такова е писмото му до Иван Грудов, Иван Кавалджиев и Георги Странски (членове на БРЦК) от 17. V. 1876 г., писано на «Радецки», в което той изразява радостта си, че тръгва за България и ги моли да се погрижат за семейството му. Една телеграма на български език (с латиница) до редакцията на в. «Знаме» в Букурещ и една бележка (и двете от Ботев от 1876 г. — април и май) говорят за набирането на Ботеви четници и за броя на билетите, които ще се купят от всяко пристанище за четниците. Документите до Ботев са предимно телеграми от 1875—1876 г., написани с латиница на български език. Между авторите им личат имената на революционни и комитетски дейци и съратници на Ботев: Янко Ангелов, Димитър Ив. Горов, Иван Т. Драсов, Иван Кръчмаря, Андрей Матев, Иван Г. Сапунов, д-р Христо Р. Чобанов и др. Те пишат от Гюргево, Турну Северин, Белград и др. във връзка с подготовката на Старозагорското и Априлското въстание.

Във връзка с *революционната дейност* на Хр. Ботев от 1875—1876 г. в запазените документи се очертава дейността му като *председател на БРЦК, редактор на «Знаме» и организатор на четата*. В оригинал е запазена Ботевата «отставка» като председател на комитета, подадена до БРЦК в Букурещ от 30. IX. 1875 г., в която се казва, че поради несходство в убежденията му с останалите членове (относно частично или цялостно въстание в България) той престава да действува като председател на комитета. Запазена е и една квитанция на румънски език за 225 фр. за покупка на главни букви и «курсив» от търговеца Нефцер в Букурещ. Все към революционната дейност на Ботев може да се отнесе групата документи във връзка с преминаването на Ботевата чета с парахода «Радецки». Тук могат да се отбележат: патентът на «Радецки» на немски език, издаден от Кралското наместничество за Долна Австрия от 5. IX. 1861 г.; два документа от 17. V. 1876 г. — удостоверение на немски език, дадено от Хр. Ботев на Дагоберт Енглендер за насилственото завладяване на парахода от българските въстаници и писмо на френски език от Хр. Ботев (прев. на френски език от А. Андреев) до кап. Д. Енглендер и пътниците, в което Ботев обявява, че параходът трябва да бъде поставен под негово командуване, но умолява пътниците да запазят спокойствие; доклад на кап. Енглендер от 18 май до Централния инспекторат във Виена относно завладяването на парахода «Радецки» от Ботевата чета; протокол от 20 май 1876 г. на немски език с показанията на екипажа на «Радецки»; преписката между Захарий Стоянов и Д. Енглендер от 1888—1913 г. във връзка със сведенията и спомените за Ботевата чета, които изискал З. Стоянов по повод написване на биографията на Ботев[1]. Освен това в тази преписка се намира и едно изложение от кап. Д. Енглендер от 6. XII. 1913 г. за убийството на Никола Войводов и Цвятко Павлович в парахода «Германия» при курса му до Русе на 20. VIII. (н. ст.) 1867 г.; 4 писма от Херман Зупан от Будапеща от 1914—1916 г. до Д. Енглендер със сведения за предстоящото разрушение на парахода «Радецки», за изпращането на патента на «Радецки», параходния печат и други части от кораба в България. В списък от 19. XII. 1921 г. са отбелязани запазените за спомен части, печат и др. от «Радецки», които неща Енглен-

---

[1] Стоянов, З. Христо Ботйов. (Опит за биография). Русе, 1888.

дер действително е изпратил в България; тук се намира и списък на немски език на екипажа на «Радецки» на 17/29. V. 1876 г.

Във фонда могат да се видят и няколко юбилейни *илюстровани картички* със снимки на парахода «Радецки» и на Ботев. Тук се намира и книгата на Любомир Иванович «Четование или война с чети», изд. в Букурещ в 1873 г.

Към *семейните материали* от фонда могат да се отнесат три документа: писмо на Ботьо Петков от 5. VII. 1847 г. от Калофер до Николай Миронович Тошкович в Одеса, в което моли да настани племенника му Никола Хр. Пулиев в гимназията в Одеса, говори за своето бедно положение и моли Миронович да подпомогне училището в Калофер с книги; една телеграма от май 1876 г., която Ботев изпраща от Букурещ *до брат си Кирил Ботев в Гюргево във връзка със заминаването* на четата; прощалното писмо от Хр. Ботев, писано на «Радецки» на 17. V. 1876 г. до съпругата му Венета, заварения му син Димитър и дъщеря му Иванка.

Към документите *от, до и за други лица* могат да се споменат *няколко: 2 визитни картички на френски език на* З. Стоянов като подпредседател на Народното събрание (1886—1888 г.) и 2 паспорта на френски и турски език, намерени на «Радецки» и изпратени от Д. Енглендер заедно с другите материали и др.

ТАБЛИЦА НА УПОТРЕБЕНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

арх. ед.	— архивна единица
архим.	— архимандрит
БАН	— Българска академия на науките
б. д.	— без дата
БЗНС	— Български земеделски народен съюз
б. п.	— без последствие
бр.	— брой
БРЦК	— Български революционен централен комитет
БЦБО	— Българско централно благотворително общество
в.	— вестник
ген.	— генерал
д-во	— дружество
дн.	— днес
док.	— документ
държ.	— държавен
ед. пост.	— единично постъпление
жп.	— железопътен
изд.	— издаден
истор.-филолог.	— историко-филологически
кап.	— капитан
кн.	— книга
ком.	— коментар
л.	— лист
лит.-крит.	— литературно-критически
литогр.	— литография
М.	— Москва
м.	— месец
митроп.	— митрополит
м-р	— министър
напр.	— например
нар.	— народен
НБВК	— Народна библиотека «Васил Коларов»
НБКМ — БИА	— Народна библиотека «Кирил и Методий» — Български исторически архив
н. ст.	— нов стил
п. д.	— пенсионно дело
полк.	— полковник
пос.	— посоченият
псевд.	— псевдоним
публ.	— публикуван
ред.	— редакция
С.	— София
с.	— страница
СбБАН	— Сборник на Българска академия на науките
СбНУ	— Сборник за народни умотворения, наука и книжнина
св.	— свети
свещ.	— свещеник
сп.	— списание
СПб.	— Санкт-Петербург
Т.	— том
т. нар.	— тъй наречения
ф.	— фонд
фр.	— франк
х.	— хаджи
ЦК	— Централен комитет
чл.	— член

РЕЧНИК НА УПОТРЕБЕНИТЕ ТУРСКИ ДУМИ

Аза — член на административен съвет или на съд
Ангария — работене по принуда и безплатно на община, на държава
Арабаджия — колар
Арзухал — заявление
Балтаджия — брадвар
Башибозук — нередовна войска, сбирщина
Беглик — данък върху овцете
Бедел — откуп
Бедел-и аскерие — данък на мохамеданите за откупуване от *военна служба*
Берат — диплом, грамота за търговия
Бюлюкбаши — ротен (полицейски) *командир*
Вакъф — имоти, завещани за благотворителни цели
Векил — пълномощник
Вергия — *данък*
Гурбетчилък — печалбарство
Гюмрюк — мито
Еснаф — сдружение на занаятчии
Забит — офицер (полицейски)
Заптие — жандар
Илмихабер —бланка за разписка
Ираде — заповед на султана
Йошур — десятък
Кабзимал — бирник
Каза — околия
Каза-векили — представител на българското население в околията
Каймакам — началник, околийски управител
Кехая — надзирател, сметководител на наети овчари
Кятиб — писар
Мазбата — протокол
Махзар — колективно изложение
Махлебаши — началник на махала, квартал
Меджлис — съвет
Мухтар — селски или махалески началник, кмет
Мюдюр — директор, управител
Нахия — селска община, съставена от няколко села
Низам — редовен войник; закон
Ондалък — десятък (специално *върху овцете, събиран в натура*)
Рушвет — подкуп
Санджия — преброител на овце
Санджак — окръг
Сандък емини — ковчежник
Серчим — данък върху свинете
Спахия — войник от феодалното опълчение
Субаши — полицейски началник
Танзимат — реформи
Тапия — документ за владеене на недвижими имоти
Тахсилдар — бирник
Тескере — записка, разрешително
Ферман — царски указ, заповед
Харач — вид поголовен данък

СПИСЪК НА ФОНДОВЕТЕ

(Подредени азбучно)

1. Бончев, Нешо Бончев (ф. № 47) . . . . . с. 87—89
2. Ботев Петков, Христо (ф. № 86) . . . . . с. 192—195
3. Българска екзархия (ф. № 46) . . . . . с. 84—87
4. Български революционен централен комитет (БРЦК) — Букурещ (ф. № 78) . . . . . с. 164—168
5. Българско централно благотворително общество (БЦБО) — Букурещ (ф. № 56) . . . . . с. 106—115
6. Векилов (Викилов), Христо П. (ф. № 30) . . . . . с. 18—19
7. Велков, Тодор Тодоров (ф. № 57) . . . . . с. 115—118
8. Войников, Добри Попов (ф. № 81) . . . . . с. 179—180
9. Габровско училище (ф. № 69) . . . . . с. 145—146
10. Горов, Димитър Иванов (ф. № 64) . . . . . с. 130—133
11. Димитров Тодоров, Христо (ф. № 58) . . . . . с. 118—119
12. Доротей, митрополит Софийски (ф. № 37) . . . . . с. 62—64
13. Екзарх, Александър Стоилов (ф. № 66) . . . . . с. 135—139
14. Жеков, Недьо Николов (ф. № 68) . . . . . с. 141—145
15. Захариев Секулов, Стефан (ф. № 48) . . . . . с. 89—91
16. Златев, Христо Михайлов (ф. № 59) . . . . . с. 119—121
17. Изворски, Стефан (ф. № 83) . . . . . с. 181—185
18. Иларион, митрополит Ловчански и Кюстендилски (ф. №45) с. 77—84
19. Киряков Калоянов, Петко (ф. № 76) . . . . . с. 160—163
20. Кисимова, Евгения Хаджидимитрова (ф. № 75) . . . с. 157—159
21. Левски, Васил (ф. № 85) . . . . . с. 187—192
22. Матов, Димитър Апостолов (ф. № 51) . . . . . с. 98—99
23. Минков, Тодор Николаев (ф. № 29) . . . . . с. 16—17
24. Мичотлу, х. Никола Хаджидимов (ф. № 49) . . . . с. 91—96
25. Михайловски, Никола Стоянов (ф. № 74) . . . . . с. 155—157
26. Моллов, поп Симеон Петров (ф. № 61) . . . . . с. 122—123
27. Момчилов, Иван Николов (ф. № 60) . . . . . с. 121—122
28. Народна библиотека «Кирил и Методий» — София (ф. №35) с. 29—47
29. Неофит Рилски (ф. № 54) . . . . . с. 101—104
30. Орешков, Неделчо Павлов (ф. № 67) . . . . . с. 140—141
31. Павел Божигробски, архимандрит (ф. № 39) . . . с. 66—67
32. Петков, Стоян Станков (ф. № 79) . . . . . с. 168—171
33. Попвасилев, Кесарий (ф. № 32) . . . . . с. 24—25
34. Попконстантинов Попмарков, Никифор (ф. № 42) . . с. 71—73
35. Попсимеонов, Георги (ф. 36) . . . . . с. 47—62
36. Попцонев, Станчо (ф. № 72) . . . . . с. 152—154
37. Рилски манастир (ф. № 65) . . . . . с. 133—135
38. Робовски, Андрей и Стоян (ф. № 44) . . . . . с. 75—77
39. Салганджиев, Стефан Калчев (ф. № 62) . . . . . с. 124—126

40. Сапунов, Иван Георгиев (ф. № 82) . . . . . с. 180—181
41. Селимински, д-р Иван Георгиев (ф. № 28) . . . . . с. 7—16
42. Славейков, Петко Рачов (ф. № 43) . . . . . с. 73—75
43. Соколов, Симо (ф. № 34) . . . . . с. 25—28
44. Стамболов, Стефан Николов (ф. № 63) . . . . . с. 126—130
45. Хаджигеоргиев, Ради (ф. № 77) . . . . . с. 163—164
46. Хаджидимитров, х. Иван (ф. № 71) . . . . . с. 150—152
47. Хаджитошев Ценович, Димитраки (ф. № 40) . . . . с. 67—70
48. Хесапчиев, хаджи Георги Христов (ф. № 41) . . . с. 70—71
49. Хранов, Димо Вълчев (ф. № 73) . . . . . с. 154—155
50. Хрисант, архимандрит (ф. № 50) . . . . . с. 96—98
51. Хрисант, архимандрит Самоковски (ф. № 53) . . . . с. 100—101
52. Христов, Величко Тодоров (ф. № 31) . . . . . с. 20—23
53. Христов, поп Захарий (ф. № 38) . . . . . с. 65
54. Ценович Минков, Димитър (ф. № 80) . . . . . с. 172—179
55. Цикалов, Христо Петров (ф. № 52) . . . . . с. 99—100
56. Чинтулов, Добри Петров (ф. № 84) . . . . . с. 185—187
57. Чомаков, Салчо Иванов (ф. № 70) . . . . . с. 146—150
58. Шишков, Тодор Николов (ф. № 55) . . . . . с. 104—106

УКАЗАТЕЛ НА СОБСТВЕНИТЕ ИМЕНА*

Абаджиев, Н. 11
Абдул Азис, султан 64, 95, 100, 119
Абдул Меджит, султан 53, 71
Абдуллах ефенди 73
Абисеов, Василий Евграфов 110
Абрашев, Петър 17
Аверкий Петрович, митроп. Врачански 70
Аверкий Попстоянов 102
Авксентий, митроп. Велешки 20, 63, 82, 102, 104, 134, 151, 187
Аврамов, Васил 161
Агатий, владика 69, 70
Аз ти лапни-муха, псевд. — вж Ботев Петков, Христо
Аксаков, Иван Сергеевич 16, 109, 110, 128
Алабин, Петър Владимирович 30, 36, 40, 44
Александър I Батенберг, княз 18, 19, 156, 157, 159, 172, 178
Александър II, император 88, 111, 128, 159, 171, 173, 174, 177
Али ага 61
Али паша 22, 164
Али Пехливан 49
Алтънов, Тодор 110, 114
Анастасов, Ангел 151
Ангел войвода 45
Ангелов, Божан 32
Ангелов, Д. 135
Ангелов, Сава 108, 112, 113
Ангелов, Стефан 162
Ангелов, Янко 110, 131, 132, 173, 193
Андреев, А. 194
Андреев, Иван — вж Богоров, д-р Иван А.
Андреев, п. Петър 64
Андреев, Сотир 152
Андреев, Тоне 113
Андрейчин, Иван Ст. 40
Андрич, Александър 178
Антим, епископ Ловчански 68
Антим, епитроп в Зографския манастир 102
Антим, епитроп в Рилския манастир 102
Антим, игумен на Зографския манастир 101, 103, 118
Антим, митроп. Търновски 142
Антим I, митроп. Видински и екзарх български 16, 44, 63, 64, 79—81, 83, 85, 86, 96, 97, 100, 142, 146, 156
Апостола — вж Левски, Васил
Апостолов, Георги 131
Априлов, Василий Евстатиевич 8, 102, 134, 145, 153
Априлов, Василий Н. 102
Арабаджи, Д. 105
Аргиров, Стоян 32, 33
Арнаудов, п. Енчо 64
Арнаудов, Йордан 76
Арнаудов, Михаил 32, 33
Арнаудов, Христо Ст. 20, 21, 71, 85, 139
Арсениев, С. В. 37
Асенов, Хаджи Димитър 175, 176, 178
Аслан Дервишоглу ефенди, псевд. — вж Левски, Васил
Аслан Дервишоглу Кърджалъ, псевд. — вж Левски, Васил
Асланоглу Видинли, псевд. — вж Левски, Васил
Атанасов, М. 114
Атанасов, Павел 114, 147

*С получерни цифри са означени страниците, на които има биографични бележки за споменатото лице.

Атанасов, Рафаил 167, 180, 181
Атанасович, д-р Георги 9, 13
Афъз ефенди, псевд. — вж Левски, Васил
Ахмед Векиф паша, велик везир 45
Ашет 39

Б., Евгения 177
Б., Евдокия 177
Б., Теодосия 177
Б. Т., Атанас 117
Баба Иванка — вж Стоянова, Евангели (Баба Иванка)
Бабиов, Иван 114
Бакалоглу, Иван Д. Х. — вж Хаджибакалоглу, Иван Д.
Бакунин, Михаил Ал. 129
Бакърджиев, П. 129
Балабанов, Марко Динчов 63, 81, 112, 136
Балан, проф. Александър Теодоров — вж Теодоров-Балан, проф. Александър
Баласчев, Георги 32
Балтаджиев, х. Васил 110, 111
Бананов, Паун 118
Барбар, Л. 32
Батенберг, Александър I — вж Александър I Батенберг, княз
Бацаров, Никола 65
Бацов, Ив. 39
Бачо Киро — вж Петров, Бачо Киро
Бейоглу, Александър — вж Екзарх, Александър Стоилов
Беленски, Христо Н. 111
Беленски, Янко В. 92
Белза, Станислав 37
Белчев, Ал. 186
Бенковски, Георги (Гавраил Груев Хлътев) 167
Бенли, Маринчо 11, 15
Берберов, Йован А. 111
Берковски, Петър Иванов 145
Берон, д-р Васил Ст. 23, 74, 92, 93, 105
Берон, д-р Петър 8, 9, 15, 25, 72
Берон, Стефан Р. 182
Бисеров, Димитър 118, 119
Благоев, Димитър 154
Блъсков, Райко Ил. 11, 120
Блъскови, братя 65
Бобевски, Иван 117
Бобеков, Павел 108
Бобчев, д-р Никола 32
Бобчев, Стефан С. 37, 124, 125
Богданов, х. Димитър 151, 152
Богомолов, Иван 170
Богориди, Алеко 18
Богориди, Стефан 8, 57, 69
Богоров, д-р Иван А. (Иван Андреев) 91, 182
Божков, Константин 160
Бойоглу, Александър — вж Екзарх, Александър Стоилов
Бончев, Иван 89
Бончев, Нешо Бончев 87—89
Бончев, Петко 87, 89
Бончева, Ана 89
Бонюоглу, Аврам 53
Ботев, Боян 112, 115
Ботев, п. Георги 59
Ботев, Кирил 114, 195
Ботев, Стефан 110, 112, 114
Ботев Петков, Христо (Христофор Петков, Хр. Б. Петков, Хр. Ботйов; Аз ти лапнимуха, Михал, Михо, Самодържецът на в. «Жижа», Тодор с бялата аба, Д. Чавдар, Янесум) 46, 112, 127, 131, 132, 166, 167, 175, 176, 178, 188, 192—195
Ботева, Венета 108, 114, 115, 195
Ботева, Иванка 195
Ботйов, Христо — вж Ботев Петков, Христо
Боткин, семейство П. 38
Бошнаков, Спас 47
Бояджиев, Захарий 114
Бояджиев, Петър 105
Бояджиоглу, Никола 51
Бояджов, Ст. 74
Бояров, Г. 174
Бракалов, Никола 114
Бродуел 110
Брокхауз, Ф. А. 39, 98
Буел 11
Бурмов, Иван Хр. 154, 155
Бурмов, Тодор Стоянов 15, 71, 75, 92, 102, 156
Бусилин, Георги 9
Бъриьов, Димитър 74

Вазов, Иван Минчев (Пейчин) 37, 45, 108, 113, 114
Ваклидов, Иван Д. 8
Ванков, Янко 173
Вардалах, Константин 137
Василев, Атанас 69, 152
Василев, Васил 115
Василев, Жеко х. — вж Хаджиевасилев, Жеко
Василев, Й. 23
Василев, Костадин 111
Василев, Орлин 32
Василев, Н. П. 74
Василевич, А. 173
Василевич, Кесарий — вж Попвасилев, Кесарий
Василиади, д-р Никола 11
Василиев, А. 109
Василиевич, Алимпие 142
Василчиков, ген. Александър Илариoнович 110, 111
Васкидович, Емануил 77
Вафа, Х. 120
Вейков, ген.-майор 117
Векилов, Христо П. (Векилев, Викилов) 18, 19
Векилхарджи, Наум 15, 16
Велешки, Бранислав 131, 174, 175
Великов, Тодор Тодоров — вж Велков, Тодор Тодоров
Велински, Иван Я. 33
Велков, Никола Т. 118
Велков, Тодор Тодоров (Въликов, Вълков) 115—117, 173
Велтер 39
Верикур, епископ Раймонд, дьо 137
Веркович, Стефан Ил. 40, 90, 91, 99, 125
Веселовски, Александър Н. 98
Видимли, Илия Цанюв 92
Викилов, Христо П. — вж Векилов, Христо П.
Вираноглу, Никола Генчев 131, 132
Висковски, Павел Хр. 108, 114, 157
Витанов, п. Койчо 74
Витанов, Марко Попкойчов 72
Витанов, Петър Попкойчов 73
Витанова, Павуна 158
Вишняков, майор 141
Владикин, Иван 78
Владикин, Никола Йонков — вж Йонков — Владикин, Никола
Владислав Граматик 102
Владова, Евгения Хаджидимитрова — вж Кисимова, Евгения Хаджидимитрова
Войводов, Никола 177, 194
Войников, Добри Попов 173, 179, 180
Войников, Тодор С. 151
Волов, Панайот Вичев 17, 167, 181
Волф 39
Вукоманович, Богосав 27
Вълков, Митьо 161
Вълков, Стоян 147
Вълков, Тодор Тодоров — вж Велков, Тодор Тодоров
Върбанов, Златан 33

Г. П. С. А. — вж Попсимеонов, Георги
Габровеца, Стефан Евтимов 184
Габровски, Стефан Ангелов 161
Гавраил, отец 118
Гавраил, Рязански архиепископ 133
Гавраил Петрович, архим. 68
Ганчев, Никола (Кольо) 175, 176
Ганчо, псевд. — вж Цветков, Мито (Ганчо)
Ганчов, п. Тодор 15
Гарибалди, Джузепе 107, 173, 176, 177
Гарибалди, Коста Н. 111
Гедеон, протосингел 66
Генков, Кънчо 50
Генович, Никола 20
Генценберг, Георг 114
Георги, даскал 61
Георги Анагноста — вж Попсимеонов, Георги
Георгиев, Авксентий 99
Георгиев, Андон 113
Георгиев, Димитър 99
Георгиев, Евлогий 45, 113, 135, 173
Георгиев, Иван 172, 173
Георгиев, Христо 118
Георгиев, Цане Ив. 152
Георгиева, Магдалена Михалаки — вж Царицинска, Магдалена (Михалаки Георгиева)

Гераким, Хилендарски архим. 119
Гервасий, епископ Левкийски (Пловдивски) 96, 97
Герджиков, Павел И. 147, 152
Геренов, Сава 17
Геров, Найден 24, 69, 102, 103
Геролд 39
Герониим, игумен 68
Гешев, Ив. Ст. 187
Гешов (Гешоглу), Димитър Ив. 85, 139
Гешоглу, Иван Д. 90, 147
Гешоглу, Тома 91
Гешоглу, Христо Д. 92, 93
Гидиков, Стефан Г. 187
Гизо, Франсоа 138
Гирс, Николай Карлович 120
Гладстон, Уилям 110, 178
Глазунов 39
Гогол, Николай В. 46
Големия Петко войвода — вж Киряков Калоянов, Петко
Головацки, Яков Т. 36
Горанов (Пулиев), Иван Т. 11, 185
Горанов, Никола Ив. 185
Горбанов, Петко 158
Горов, Атанас Иванов 132
Горов, Димитър Иванов (Свещаря, Мумджи) 129, **130**—133, 167, 193
Горова, Иванка 131
Горски, И. С. 175, 176
Горчаков, княз Александър Михайлович 11, 109, 178
Горюнов, Ал. 187
Горянович 116
Гочов, Гочо (Георги) 67
Гранитски, Анастас П. 74, 137
Граф 39
Греков, Генчо 116
Греков, Димитър 173
Греков, Михаил 17, 167, 180
Григорович, Виктор Ив. 134
Григорий, Казански архиепископ 134
Григорий, рилски духовник 94
Григорий, митроп. Доростоло-Червенски 94, 146, 155, 156, 158
Григорий, митроп. Търновски 58
Григорий, патриарх 104
Грудов, Иван Попвелчев 38, 175, 193
Груев, Георги 81, 124, 125
Груев, Йоаким 90, 91, 150, 151, 163
Груев, Петър 18
Груич, С. 110
Гръблев, Райчо Попхристов 110
Гръблева, Трендафила 177
Грънчаров, Никола 158
Гулабчев, Спиро 39
Гюзелев, Иван 153
Гюмюшгердан, Михалаки А. 147
Гютнер 39

Д. Чавдар псевд. — вж Ботев Петков, Христо
Д'Аврила, Адолф 144
Дамаскин, йеромонах 104
Дамянов, Никола Т. 109
Данаил, йеромонах Хилендарски 69
Данов, Христо Г. 10, 37, 99, 121, 125, 137, 142, 150, 152
Данчев, Иваница 114, 131, 132
Даскал Дечо — вж Робов, Андрей
Даскалов, Николай 100
Дашков 10
Делорм, Еманюел 37
Делчев, Г. 21
Демокрит 15
Дерменчиев, Михаил Ив. 122
Деспотович, Светозар 26
Дефо, Даниел 75
Джедов, Захарий Стоянов — вж Стоянов Джедов, Захарий
Джеров, Кл. 161
Димитракиев, Тодораки 44
Димитреску, В. 11
Димитриевич, Замфираки 74
Димитров, Атанас х. — вж Хаджидимитров, Атанас
Димитров, д-р Иван 33
Димитров, х. Иван х. — вж Хаджидимитров, х. Иван
Димитров Кимрянов, д-р Иван 32
Димитров, х. Марин 147
Димитров, проф. Михаил 32
Димитров, Пенчо 111
Димитров, Петър 150, 184
Димитров, Стефан 150
Димитров, Тодораки 45
Димитров Тодоров, Христо 102—104, **118**, 119
Димитроглу, Ованес ефенди, псевд. — вж Левски, Васил
Димитър Каикчията 128

Димитър Калъчлъ 51
Димов, Никола, псевд. — вж Стамболов, Стефан Н.
Димчевска, Маргарита 32
Димчов, Иванчо 58, 60
Дионисий, владика 104
Длиновски, Сава Ст. 185
Добрев, Недьо 92
Добревич, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Доброплодни, Сава И. 37, 77, 95, 144
Дованджи, псевд. — вж Сапунов, Иван Георгиев
Доганов, Константин П. 197
Доганов, Тодор Хр. 149
Дойнов, Никола 185
Дойчинов, Христо — вж Хрисант, архим. Самоковски (Христо Дойчинов)
Доков, Иван 174
Долапчиев, Христо 116
Дондуков-Корсаков, княз Александър Михайлович 30, 97, 117, 143, 177
Доротеев, Димитър А. 163
Доротей, митроп. Софийски (Врачански, Скопски; Дончо Иванов Спасов; Дорчо ефенди) 22, 23, 58, 62—64, 69, 70, 76, 77, 94, 103, 104, 152
Дорчо ефенди — вж Доротей, митроп. Софийски
Доситей, митроп. Самоковски 104
Доспевски, Иван Д. 83
Доспевски, Станислав Д. 72, 100, 101
Драганов, х. Станчо 76
Драгинов, Вълчо, псевд. — вж Левски, Васил
Драгию, псевд. — вж Левски, Васил
Драгойчов, х. Никола 15
Драгостинов, Иларион 128, 131
Драндар, Антон Г. 37
Драсов, Иван Тодоров 131, 166, 167, 174, 175, 193
Дренски, Рафаил 78
Дринов, проф. Марин Ст. 37, 46, 87 — 89, 98, 125, 142, 169, 171, 172
Дринова, Маргарита 87
Друмев, Васил — вж Климент, епископ. Браницки (Васил Друмев)
Дудеков, Петър С. 152
Дукас 14
Дуков, Ил. 90
Думович, Георги 8
Дядо Дечо, псевд. — вж Славейков, Петко Рачов
Дядо Дудрих, псевд. — вж Славейков, Петко Рачов
Дядо Жельо — вж Чернев, Жельо Христов
Дядо Йоаникий 79
Дядо Никола 57
Дякович, Борис 32
Дякович, Иван 114
Дякона — вж Левски, Васил

Еврипид 15
Евстатиев, Янко 48
Евтимий, патриарх търновски 102
Евтимов Габровеца, Стефан — вж Габровеца, Стефан Евтимов
Екзарх, Александър Стоилов (Стоилович; Александър Бейоглу, Бо̀оглу, Александър Екзархов, Александър дьо Екзарх) 15, 72, 74, 76, 77, 92, 102, 103, 120, 135—138
Елин Пелин 32
Елисавета, княгиня 158
Емануилов, Георги 60
Енглендер, Дагоберт 194, 195
Енев (Енюв), Антоний 76
Енчев, Петър 108, 111, 114, 167
Ерирот, Казимир Г. 157
Ефрон, И. А. 98

Жейнов, Жейно 115
Жеков, Недьо (Недялко) Николов 39, 141—144
Жеков, Никола 51, 55
Жекова, Алекса 142
Жекова, Екатерина 144
Жекова, Марийка 142
Желязков, Добри 10
Живков, А. Д. 83
Живков, Георги А. 191
Живков, Константин 82
Живков, Никола А. 110, 113
Жуков, Михаил 183

Задарновски, полк. 28
Заимов, Стоян Стоянов 32, 167

Зандрик, Григорий Филиппович 113
Запрянов, Божидар 114
Захариев Секулов, Стефан **89—91**, 145
Захарий Зограф 59, 102, 103
Заяков, М. 129
Зебилев, Никола 161, 162
Зевкидис, инж. Симеон 9
Зия ефенди 161
Златаров, Хр. 111
Златарски, проф. Васил Н. 45
Златарски, Никола 63, 64, 92, 93, 102, 155
Златев, Христо (Христаки) Михайлов (Христофор Златевич, Златович, Златиев) 9, **119—121**
Златевич, Христофор — вж Златев Христо (Христаки) Михайлов
Златиев, Христо — вж Златев, Христо (Христаки) Михайлов
Златин, Иван 153
Златович, Христо — вж Златев, Христо (Христаки) Михайлов
Златоустова, Екатерина 32
Золотов, Георги 110, 114
Золотович, Георги Ив. 8, 10
Зупан, Херман 194

Ибрахим ефенди 50
Ибриям Анадоллу, псевд. — вж Левски, Васил
Иван Кръчмаря 193
Иван Рилски 102, 103
Иван Шишман, цар 135
Иванов, Димитър П. 107, 108, 110, 114, 124
Иванов, Драгни 92
Иванов, Драгойчо, псевд. — вж Левски, Васил
Иванов, Драгомирчо, псевд. — вж Левски, Васил
Иванов, Иван — вж Илариoн, митроп. Ловчански и Кюстендилски (Иван Иванов)
Иванов, Иван Степанович 107, 110, 158, 173
Иванов, Йордан 32
Иванов, Кирил 114
Иванов — Панагюреца Манчо 113
Иванов, Маньо 58
Иванов, Ради 110, 112
Иванов, Юрдан 37
Иванов-Големия, Христо 131, 132, 191
Иванов, Цанчо 149
Иванович, Илия 173, 174
Иванович, Любомир 196
Иванович, Николай 182
Иванчев, Райчо 74
Иванчо Тютюнджията — вж Сапунов, Иван Георгиев
Игнатиев, граф Николай Н. 132
Игнатиев, граф Николай Павлович 17, 100, 128, 172, 173
Игнатий, владика 80, 81
Изворска, Бона 185
Изворска, Параскева 185
Изворски, Нил 23
Изворски, Петър 184
Изворски, Стефан (Стефан Поп-Николов Стефанов) **181—185**
Икономов, Георги 87, 132
Икономов, Димитър 107, 108, 110, 114
Икономов, Димитър Л. 109
Икономов, Плакида 177
Икономов, Теодосий 9
Икономов, Тодор Поппетров 22, 114, 155, 157
Иларион, дякон от Пловдив 148
Иларион, епископ 97
Иларион, игумен на Рилския манастир 69
Иларион, митроп. Ловчански и Кюстендилски (Иван Иванов) 21, 22, 57—59, 61, 63, 64, 67, 72, 73, 77—84, 92
Иларион, митроп. Ксантийски 163
Иларион Критски, митроп. Търновски 51, 68—70
Иларион Макариополски, митроп. Търновски 20, 21, 57, 63, 73, 79, 93, 102, 104, 122, 123, 134, 150, 151, 157, 187
Илиев, Атанас 93
Илиев Димитър 26
Илиев, Никола 150
Илиев, Сава 153, 154
Илиев, Тодор 20, 110, 111
Инокентий, Херсонски архиепископ 182
Иречек, д-р Константин 30, 32, 37
Ихчиев, Диаманди 32

Йеремия, проигумен 68
Йоаким Синаитски 100
Йоаниди, Панайот — вж Панарет Рашев, митроп. Погонянски
Йоанович, Пеню 120
Йованович, Никола 180
Йовчев, п. Христо 71
Йонин, Владимир Семенович 109—112, 114
Йонков — Владикин, Никола 32, 43
Йорданов, Велико 32
Йорданов, Др. 107
Йорданов, Петър 181
Йосиф I, екзарх 78, 81, 85, 92, 96, 125, 142, 171, 187
Йосиф, игумен Рилски 103, 135
Йосиф, проигумен на Ватопедския манастир 68
Йосиф Соколски, архим. 15, 58, 71
Йошев, Георги С. 151

Кабакчиев, Д. Ив. 92
Кабакчиев, Никола Т. 110
Кабръзлѝ, Мехмед, велик везир 14
Кавалджиев, Иван 108, 113, 193
Казанджиев, Константин 116
Казасов, Христо Пенчов 74
Калина, Иван Николаевич 32
Калоянов, Петко Киряков — вж Киряков Калоянов, Петко
Калпазанов, Иван 58
Калчов, Кале М. 15
Калчев, Юрий 115
Каляндживев (Калянджи), Павел Цанев (Степанович или Иванов) 11, 110, 118, 174
Камбуроглу, Антон Иванов 8
Каменаров, К. Ж. 135
Кандиларов, Г. 142
Каниц, Феликс 47
Капитан Петко войвода — вж Киряков Калоянов, Петко
Каравелов, Любен Стойчев 38, 45, 131, 166, 175, 176, 188—190
Каравелов, Петко Стойчев 18, 89, 142, 169, 172, 173
Каравелова, Екатерина 38
Карагьоргевич, Александър 136
Карагьозов, Д. Н. 92
Карагьозов, Ст. Н. 92
Карагьозов, Стефан 63
Караджа, Стефан — вж Тодоров — Караджа, Стефан
Каракиряков — вж Киряков Калоянов, Петко
Караминков, Христо 108, 114
Караминков, Христо Д. 10
Каранешев, Недялко 92
Карапетров, Петър П. 37
Карасевски, Александър Иванович 182
Карастоянов, Ив. 137
Карастоянов, х. Н. 172
Карацов, В. 159
Карбасников 39
Каролев Райчо М. 32, 153
Каролеев, Ив. 89
Касабов, Иван 173—175, 177
Каснер, проф. д-р К. 37
Катранов, Петко Д. 109, 111
Катрафилов, Сава Г. 76, 77
Каулбарс, Николай 18, 19
Келпетков, Атанас 160—162
Кертева, Василка 32
Кесаров, К. 74
Кесяков, Константин 172
Кешов, М. К. 63, 64
Кикиров, Д. 26
Кимрянов, д-р Иван Димитров — вж Димитров Кимрянов д-р Иван
Кинсбери, д-р Ф. Л. 37
Кипиловски, Константин С. 74
Киреев, Александър 110
Киреев, майор Николай Ал. 27
Кирил, архим. 101
Кирил, славянски равноапостол 9, 22, 46, 87, 91, 125, 140, 175
Кирил, патриарх 66
Кирилов, Иван 32
Кирков, Георги Д. 17
Кирков, Георги Я. 17
Кирков, Петко — вж Киряков Калоянов, Петко
Киркович, Димитър 152
Кирович, д-р Димитър 107
Киряков, д-р Димитър 33
Киряков Калоянов, Петко (Капитан Петко войвода, Петко войвода, Кирков, Каракиряков, Големия Петко войвода) 160—163
Киселов 39
Кисимов, х. Георги Д. 92

Кисимов, Пандели 37, 74, 76, 155, 159, 173
Кисимова, Евгения Хаджидимитрова (Хаджигеоргиева Кисимова, Хаджидимитрова Владова) 74, 142, **157—159**
Китанчев, Трайко 17
Кишелски, ген.—майор Иван Кирович 107, 128, 172—174
Кишелски, Хараламби 173
Кларк, Яков Ф. 37
Климент, епископ Браницки и митроп. Търновски (Васил Друмев) *104, 106, 155, 156, 172, 183*
Климент Охридски 46
Климентов, Христо 180
Клисуреца, Антон 108
Княжески, Захарий П. 9, 136, 158, 159
Ковалевски, Егор Петрович 182
Ковачев, Енчо Д. 23
Ковачев, Йосиф 71
Ковачев, Никола С. 37, 38
Ковачев, Янко С. 142
Ковачевски, Никола Ив. 90
Кожухаров, Т. С. 113
Козарев, Ив. 26
Козаров, д-р Александър 32
Коло, даскал 61
Койчев, Д. 153
Колев, Стоян, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Кольов, Дим. 113
Константин, архим. 65
Константин, патриарх 69
Константин Рилец, йеромонах 102
Константинович, Никифор — вж Попконстантинов Попмарков, Никифор
Корабаров, Петър 17
Костадинович, Георги 150
Костов, Георги 90
Костов, Драгню, псевд. — вж Левски, Васил
Костович, Н. 113
Косьов, Добри 22
Котелски, Г. С. 176
Котларов, псевд. — вж Славейков, Петко Рачов
Котляревски, проф. А. 110, 111
Котон, майор 109
Коцов, Д. Ц. 114
Кошелева, Олга Феодоровна 182
Крали Марко 185
Кремен, Михаил 32
Крилов, Иван 184
Кръстев, Атанас Б. 90
Кръстев, Костадин 172
Кръстевич, Гаврил 9, 80, 92, 184
Кръстенякова, Цвета 69
Кузманович, Александър 172
Кулев, В. П. 167, 168
Кунев, Трифон 32
Кунчев, Васил Иванов — вж Левски, Васил
Куртев, Н. 11
Куртов, Слави 122
Куртович, Янко 154
Куюмджията, Иванчо Кънчев — вж Кънчев — Куюмджията, Иванчо
Кънев, Н. 165
Кънчев, Ангел 192
Кънчев — Куюмджията, Иванчо 132
Кънчев, Сава 132
Кънчов, Васил 46, 98
Кънчов, Генчо 71
Кърджиев, Георги А. 32
Кърджиев, Тома А. 108, 110, 114, 128, 131, 132
Кършовски, Иван П. 142

Лавров, проф. Петър Ал. 45
Ладишников 39
Лазарев, капитан 113
Лазаров, Манол 150
Лазарова, Евгения Сакъзова 115
Лампсов, Димитър 152
Лачич, А. 173
Лебедев, Ив. 88
Левски, Васил (Васил Иванов Кунчев, Дякона, Апостола, Аслан Дервишоглу ефенди, Аслан Дервишоглу Кърджалъ, Асланоглу Видинли, Афъз ефенди, Вълчо Драгинов, Димитроглу Ованес ефенди, Драгню, Драгойчо, Драгой Стойчев, Драгойчо Иванов, Драгомирчо Иванов, Драгню Костов, Ибриям Анадоллу, К. Н. Марков, Кърджалъ Мустафа) Мамудаа Едирнели, Никола Рангелов, Тончу, Хаджи Ахмед саръ чизмели Кармъзъ 127, 131, 165, 166, 168, 175, **187—192**

Леже, Луи 88
Лемей, Гастон 109
Леонид, архим. 102
Леонидо, Н. 114
Лепешкин, Николай Вас. 134
Лихачов, М. Ив. 44
Лобанов-Ростовски, княз Александър Б. 92
Логос 39
Лонг, д-р Алберт 72, 74, 75, 99, 159
Лонгманс 39
Лонгорд 156
Лоренц 39
Лоудон, Марграсия 138, 139
Луканов, Н. (или И.) 125—127
Любимов, Николай Иванович 182

Мавридов, Р. 74
Мавромати, Тодор 9
Мазаков, Стефан 113
Майзнер, Александра 112
Майзнер, Йосиф 108, 110
Майо, Ал. 177
Макавеев, псевд. — вж Михайловски, Никола Стоянов (Хаджистоянов)
Макарий, митроп. Търновски 68, 69
Македонски, Д. Д. 83
Македонски, Димитър В. 67
Македонски, Христо Николов 27, 177
Максим Райкович, архим. 59
Малаков, Петър 115
Мамудаа Едирнели, псевд. — вж Левски, Васил
Манастирски, Тодор Ненов 90
Манчов, Васил Д. 32
Манчов, Димитър В. 99, 114
Мараджиев, Жено 74
Маринов, Илия 161
Маринов, Костаки 95
Маринов, Стоян 122, 156
Маринович, К. 92, 93
Марков, Г. 22
Марков, К. Н., псевд. —вж Левски, Васил
Маркович, х. Петър 93
Маркович, Глиша 26
Матакиев, Яков 99, 100
Матев, Андрей 112, 131, 173, 175, 193
Матев, Георги 131
Матеев, Андрей — вж Матев, Андрей
Матей апостол 25
Матей, игумен 25
Матей Преображенски — Миткалото 191
Матей, митроп. Самоковски 93
Матов, Димитър Апостолов 98
Матьовски, Димитър Николов 161
Махачка, Вл. А. 110, 112, 114
Мацини, Джузепе 177
Мачов, Георги 89
Медведовски, полк. 112
Медникариди, П. Р., псевд. — вж Славейков, Петко Рачов
Медникаров, псевд. — вж Славейков, Петко Рачов
Мелетий, архим. 92
Мелетий, митроп. Софийски 78, 171
Мерказин, полк. В. Д. 36
Методий славянски равноапостол 9, 22, 46, 87, 91, 125, 134, 175
Методий, йеромонах 25
Методий, епископ Врачански 68—70
Мехмед ага 59
Мехмед паша 69
Мехмед Харачията 50
Мидхат паша 156
Миладинов, Константин 100
Милан IV Обренович, княз 127, 175
Миланович, Рако 68
Миланович, Тома 68
Миларов, Илия 32
Милетий — вж Мелетий
Милойкович, Рад. 174
Милорадович Александър Мих. 110, 112
Милош I Обренович, княз 68, 70
Мильов, Ганчо 190
Минков, Димитър Ценович — вж Ценович, Минков, Димитър
Минков, Панайот 15
Минков, Светослав 32
Минков, Тодор Николаев (Феодор Николаевич) 16, 17, 115, 125, 158
Минкова, Елисавета 17
Минкова, Ксения Тодорова 158
Минчев, Атанас 113

Минчев, х. Никола Хаджидимов — вж Минчоглу, х. Никола Хаджидимов
Минчев, Христо Н. 95
Минчева, Катинка Николй 95
Минчева, Мария 92
Минчевич, х. Никола Хаджидимов— вж Минчоглу, х.Никола Хаджидимов
Минчов, х. Никола Хаджидимов — вж Минчоглу, х. Никола Хаджидимов
Минчоглу, х. Димо 92, 95
Минчоглу, хаджи Никола (Николи) Хаджидимов (Минчев, Минчов, Минчевич, Минчоолу, Минчоглу, хаджи Николи) 33, 59, **91**—95
Миркович, д-р Георги Вълков 9, 15
Миркович, Русчо В. 186
Миткалото — вж Матей Преображенски — Миткалото
Митобие, Александър 138
Митов, Антон 171
Митрошинов, Я. П. 142
Михайлов, А. 11
Михайлов, Георги 68
Михайлович, Казимир 116
Михайловски, Димитър, Ст. 9
Михайловски, Иларион Ст. 9
Михайловски, Никола Стоянов (Хаджистоянов, псевд. Макавеев) 9, 63, 74—76, 92—94, **155**—157
Михайловски, Стоян 37, 155, 156
Михайловски, х. Христо 157
Михайлоглу, Кольо 61
Михал, псевд. — вж Ботев Петков, Христо
Михо Самодържецът на в. «Жижа», псевд. — вж Ботев Петков, Христо
Михов, д-р Никола 32, 33
Мичора, Димитрика Кириаку 147—149
Мишайков, Петър 110, 111, 173
Мишайков, Петър Иванов — вж Панарет, митроп. Пловдивски
Мишков, Д. Т. 113
Молов, Иван М. 121, 122
Молов, Петър Попсимеонов 123
Моллов, п. Симеон Петров **122**
Момчилов (Момчилович), Иван Н. 76, 77, 92, **121**—123, 155, 183
Момчилов, Стоян 121
Моравенов, Гавраил А. 136, 147
Моравенов, Константин 147
Моравенов, Лука Р. 124
Москов, М. 39
Мудрон, псевд. —вж Попконстантинов Попмарков, Никифор
Музиченко, Григор 115
Мумджи, псевд. — вж Горов, Димитър Иванов
Мустаков, Христо (Христофор) 9, 100
Мустакови, братя 60, 104
Мустафа Кърджалъ, псевд. — вж Левски, Васил
Мутафов, Константин Д. 32
Муткуров, Сава 18, 169
Мънзов, Сава Д. 111
Мърквичка, Иван 171

Наботков, Петър 108, 110, 111
Найденов, Иван 121
Найденов, Христофор 115
Натанаил Добровецки, архим. 13
Натанаил, игумен 70
Натанаил, митроп. Охридски 186
Наумов 144
Наумов, Йордан 132
Нафталим, хилендарски монах 152
Начев, Начо А. 39
Начов, Никола 98
Начович, Григор Димитров 16, 130, 173
Недев, Георги 92
Недев, Цвятко 24, 74, 102, 103
Недодялан писач, псевд. — вж Славейков, Петко Рачов
Недьо, лекар 62
Недялков, Христо 128
Недялкович, братя 11
Недялкович, Н. П. 159
Незлобин, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Незлобив поет, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Немирович-Данченко, Василий Иванович 128
Ненов, Йордан 25, 97
Ненов, п. Петьо 59
Неофит Рилски (Неофит Рилец,

Никола Попов Петров) 24, 101—103, 134
Неофит Бозвели 76, 104
Неофит, митроп. Търновски 57, 77, 155
Неумразен поет, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Нефцер 194
Нешов, Коман 149
Никандър 15
Никифор Рилец 102, 133, 134, 136
Никифорович, Михаил 134
Никодим Киликийски 140
Николаев, Георги В. 112
Николаев, Д. 113, 114
Николаев, Пантелеймон 104
Николаев, Ф. 113
Николаевич, княз Николай 108, 111, 114, 128
Николаевич, Феодор — вж Минков, Тодор Николаев
Никелай I, император 119, 120, 138, 139
Николов, Йордан 72
Николов Силистренеца,Петър 113
Николов, капитан Райчо 112, 113
Николова, Жана 32
Николович (Образописов),Иван134
Николопулос, Г. 10
Нисим, Бохор 147
Новий гайдар, псевд. — вж Славейков, Петко Рачов
Норов, Абрам Сергеевич 182
Нъзлобин — вж Стамболов, Стефан Николов

Образописов — вж Николович (Образописов), Иван
Обретенов, Ангел Т. 132
Обретенов, Никола Т. 128, 131, 132
Обретенов, а Петрана Т. 114, 131, 132
Общи, Димитър Николов 64, 167, 190—192
Огнянович (Огнянов), Константин 68, 70, 77
Оджаков, Петър 74
Озеров. Александър Петрович 182
Орешков (Орашаков),Неделчо Павлов 140, 141
Орошаков, Гавраил 174
Орукин, Ангел Хаджиниванов 108—110, 112, 114
Осман мухтар 130
Ото 39
Отоше 39

Павел, апостол 15
Павел Божигробски, архим. 66, 67
Павлов, Никола 108
Павлович, Николай 142, 144
Павлович, Христаки 114
Павлович, Цветко 177, 194
Пазвантоглу, Осман 45, 70
Паисий, дякон 190, 191
Паисий, епископ Врачански 70
Паисий, митроп. Пловдивски 25, 90
Паисий Рилец 101, 102, 134
Паисий, митроп. Скопски 80
Палаузов, Константин Н. 145
Палаузов, Николай Степанович 8, 102, 134, 145
Палаузов, Николай Христофоров 71, 102, 134
Палаузов, Спиридон 40
Памфилий, скенофилакс 135
Панагюреца, Манчо Иванов — вж Иванов, — Панагюреца, Манчо
Панайотов, Давид 40
Панарет, архим. 65
Панарет, митроп. Пловдивски (Петър Иванов Мишайков) 8, 20—22, 63, 96, 100, 124, 150, 163
Панарет Рашев, митроп. Погониански (Панайот Йоаниди) 10, 109
Панаретов, д-р Стефан 39
Паница, братя Е. 37
Паничков, х. Димитър Н. 104
Панов, Олимпий (Гълъб) 107, 110, 114, 166
Панов, Павел 113
Пантелеев, Тома 181
Пантелеймон Рилец, йеродякон 104, 118, 133, 134
Папа Василиев — вж Попвасилев, Кесарий
Пападопулос, В. 9
Парлапанов, д-р 42
Партений, митроп. Нишавски 23, 80
Паскевич-Ериванski, Иван Феодорович 176, 182
Пахович-Вуксанов,Иван Илич 112

Пашич, Никола 27
Пашов, Мина 155
Пеев (Пейов) Стоянов, Тодор 110 166—168, 190
Пейович, Петко 26
Пейчин, псевд. — вж Вазов, Иван, М.
Пекхам, Франк 39
Пенев, Христо 22
Пенчов, Иванчо 58
Пенчов, Колчо 58
Пенчов, П. И. 113
Пенчов, Петър Н. 113
Петко войвода — вж Киряков, Калоянов, Петко
Петков, Ботьо 195
Петков, Ганчо 175
Петков, п. Грозьо 97
Петков, майор Д. 95
Петков, Михаил 90
Петков, Стоян (Станко) Станков 168—171
Петков, Христо Ботев — вж Ботев Петков, Христо
Петков, Цеко 26
Петкович, Димитър 15
Петкова, Бонка Н. 95
Петров, Бачо Киро 113
Петров, Иван 161
Петров, Никола Попов — вж Неофит Рилски (Никола Попов Петров)
Петров, Радан 114
Петров, Спир. 92
Петрова, Марийка 142
Петрович, Божо 27
Петрович, Георги 177
Петрович (Вальов), Коста 134
Петрович, М. 74
Пешев, Анастас Анастасов 179
Пешев, Петър 17, 95
Пизани, Павел Николаевич 182, 183
Пиколо, Никола 11, 93, 138
Пиколо, Теохар 9, 138
Пил, Роберт 138, 139
Пипев, Иван С. 92
Писарев, Петър Г. 99
Пишурка, Кръстьо С. 63
Платнаров, Васил 191
Платонов, проф. Иван В. 36
Погорелов, прсф. Валерий 32, 43
Пожаров, Стоян 150
Полихрониади, К. 8
Полихрониади, Христаки 8
Полуехтов 39
Полянов, Владимир 32
Померанцев, А. Н. 110
Понсомби, лорд 139
Поп Захарий — вж Христов, п. Захарий
Поп Йовчо 59
Поп Кръстьо 127
Поп Марин 60
Поп Михаил 123
Поп Сава 59
Поп Харитон — вж Халачев, п. Харитон Станчев
Попатанасов, х. Захарий 161
Попвасилев (Папа Василиев, Василевич), Кесарий 24, 25
Попгеоргиев, Димитър 162
Попдимитров Хилендарски, свещенодякон Евстатий 156
Попдимитров, Иванчо 132
Попдимитров, иконом поп Йордан 10
Попевстатиев, С. 99
Попикономов, Георги 132
Попконстантинов Попмарков, Никифор (Никифор К. Попов, Никифор Константинович; Мудрон) 71—73, 102, 104, 155, 156
Попниколов, п. Константин 97
Попов, Антон 161, 162
Попов, Георги — вж Попсимеонов, Георги
Попов, Данаил Христов 167, 168, 174, 175, 188—191
Попов, Иван С. 21
Попов, К. Ив. 15
Попов, х. Манчо 87
Попов, Никифор К. — вж Попконстантинов Попмарков, Никифор
Попов, Стоил 63
Попович, Алексей 177
Попович, Васил 100
Попович, Васили Г. 15
Попович, Георги — вж Попсимеонов, Георги
Попович, Костаки 9
Попович, Н. 173
Попович, Нанчо 11
Попович, Пашанко 92
Попович, Райно 102
Попович, Тома 90
Попсимеонов Георги (Йорго) —

Никола Попов Петров) 24, 101—103, 134
Неофит Бозвели 76, 104
Неофит, митроп. Търновски 57, 77, 155
Неумразен поет, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Нефцер 194
Нешов, Коман 149
Никандър 15
Никифор Рилец 102, 133, 134, 136
Никифорович, Михаил 134
Никодим Киликийски 140
Николаев, Георги В. 112
Николаев, Д. 113, 114
Николаев, Пантелеймон 104
Николаев, Ф. 113
Николаевич, княз Николай 108, 111, 114, 128
Николаевич, Феодор — вж Минков, Тодор Николаев
Николай I, император 119, 120, 138, 139
Николов, Йордан 72
Николов Силистренеца, Петър 113
Николов, капитан Райчо 112, 113
Николова, Жана 32
Николович (Образописов), Иван 134
Николопулос, Г. 10
Нисим, Бохор 147
Новий гайдар, псевд. — вж Славейков, Петко Рачов
Норов, Абрам Сергеевич 182
Нъзлобин — вж Стамболов, Стефан Николов

Образописов — вж Николович (Образописов), Иван
Обретенов, Ангел Т. 132
Обретенов, Никола Т. 128, 131, 132
Обретенов, а Петрана Т. 114, 131, 132
Общи, Димитър Николов 64, 167, 190—192
Огнянович (Огнянов), Константин 68, 70, 77
Оджаков, Петър 74
Озеров, Александър Петрович 182
Орешков (Орашаков), Неделчо Павлов 140, 141
Орошаков, Гавраил 174
Орукин, Ангел Хаджиниванов 108—110, 112, 114
Осман мухтар 130
Ото 39
Отоше 39

Павел, апостол 15
Павел Божигробски, архим. 66, 67
Павлов, Никола 108
Павлович, Николай 142, 144
Павлович, Христаки 114
Павлович, Цветко 177, 194
Пазвантоглу, Осман 45, 70
Паисий, дякон 190, 191
Паисий, епископ Врачански 70
Паисий, митроп. Пловдивски 25, 90
Паисий Рилец 101, 102, 134
Паисий, митроп. Скопски 80
Палаузов, Константин Н. 145
Палаузов, Николай Степанович 8, 102, 134, 145
Палаузов, Николай Христофоров 71, 102, 134
Палаузов, Спиридон 40
Памфилий, скенофилакс 135
Панагюреца, Манчо Иванов — вж Иванов, — Панагюреца, Манчо
Панайотов, Давид 40
Панарет, архим. 65
Панарет, митроп. Пловдивски (Петър Иванов Мишайков) 8, 20—22, 63, 96, 100, 124, 150, 163
Панарет Рашев, митроп. Погонишански (Панайот Йоаниди) 10, 109
Панаретов, д-р Стефан 39
Паница, братя Е. 37
Паничков, х. Димитър Н. 104
Панов, Олимпий (Гълъб) 107, 110, 114, 166
Панов, Павел 113
Пантелеев, Тома 181
Пантелеймон Рилец, йеродякон 104, 118, 133, 134
Папа Василиев — вж Попвасилев, Кесарий
Пападопулос, В. 9
Парлапанов, д-р 42
Партений, митроп. Нишавски 23, 80
Паскевич-Ериванski, Иван Феодорович 176, 182
Пахович-Вуксанов, Иван Илич 112

Пашич, Никола 27
Пашов, Мина 155
Пеев (Пейов) Стоянов, Тодор 110 166—168, 190
Пейович, Петко 26
Пейчин, псевд. — вж Вазов, Иван, М.
Пекхам, Франк 39
Пенев, Христо 22
Пенчов, Иванчо 58
Пенчов, Колчо 58
Пенчов, П. И. 113
Пенчов, Петър Н. 113
Петко войвода — вж Киряков, Калоянов, Петко
Петков, Ботьо 195
Петков, Ганчо 175
Петков, п. Грозьо 97
Петков, майор Д. 95
Петков, Михаил 90
Петков, Стоян (Станко) Станков 168—171
Петков, Христо Ботев — вж Ботев Петков, Христо
Петков, Цеко 26
Петкович, Димитър 15
Петкова, Бонка Н. 95
Петров, Бачо Киро 113
Петров, Иван 161
Петров, Никола Попов — вж Неофит Рилски (Никола Попов Петров)
Петров, Радан 114
Петров, Спир. 92
Петрова, Марийка 142
Петрович, Божо 27
Петрович, Георги 177
Петрович (Вальов), Коста 134
Петрович, М. 74
Пешев, Анастас Анастасов 179
Пешев, Петър 17, 95
Пизани, Павел Николаевич 182, 183
Пиколо, Никола 11, 93, 138
Пиколо, Теохар 9, 138
Пил, Роберт 138, 139
Пипев, Иван С. 92
Писарев, Петър Г. 99
Пишурка, Кръстьо С. 63
Платнаров, Васил 191
Платонов, проф. Иван В. 36
Погорелов, прсф. Валерий 32, 43
Пожаров, Стоян 150
Полихрониади, К. 8
Полихрониади, Христаки 8
Полуехтов 39
Полянов, Владимир 32
Померанцев, А. Н. 110
Понсомби, лорд 139
Поп Захарий — вж Христов, п. Захарий
Поп Йовчо 59
Поп Кръстьо 127
Поп Марин 60
Поп Михаил 123
Поп Сава 59
Поп Харитон — вж Халачев, п. Харитон Станчев
Попатанасов, х. Захарий 161
Попвасилев (Папа Василиев, Василевич), Кесарий 24, 25
Попгеоргиев, Димитър 162
Попдимитров Хилендарски, свещенодякон Евстатий 156
Попдимитров, Иванчо 132
Попдимитров, иконом поп Йордан 10
Попевстатиев, С. 99
Попикономов, Георги 132
Попконстантинов Попмарков, Никифор (Никифор К. Попов, Никифор Константинович; Мудрон) 71—73, 102, 104, 155, 156
Попниколов, п. Константин 97
Попов, Антон 161, 162
Попов, Георги — вж Попсимеонов, Георги
Попов, Данаил Христов 167, 168, 174, 175, 188—191
Попов, Иван С. 21
Попов, К. Ив. 15
Попов, х. Манчо 87
Попов, Никифор К. — вж Попконстантинов Попмарков, Никифор
Попов, Стоил 63
Попович, Алексей 177
Попович, Васил 100
Попович, Васили Г. 15
Попович, Георги — вж Попсимеонов, Георги
Попович, Костаки 9
Попович, Н. 173
Попович, Нанчо 11
Попович, Пашанко 92
Попович, Райно 102
Попович, Тома 90
Попсимеонов Георги (Йорго) —

Георги Анагноста (Георги Попов, Георги Попович, Георги Чорбаджи, Георгиади Симониади, Георгиос Симониадес; Г. П. С. А.) 47—62
Попстефанов, Иван 184
Попстефанов, п. Никола 184
Попстоянов, Аверкий — вж Аверкий Попстоянов
Попстоянов, Васил 161
Попхинов (Попов), Анастас Христов 168, 191
Попхристов Гръблев, Райчо — вж Гръблев, Райчо Попхристов
Попцонев, Станчо 152—154
Порфирий Успенски, архим. 10
Протич, Андрей Д. 32
Протич, д-р Петър 13
Прудон 129
Пулеков, Христо В. 150
Пулиев, Ив. Т. — вж Горанов (Пулиев), Ив. Т.
Пулиев, Никола Хр. 195
Пундев, Васил 32
Първанов, Никола 21
Презрени Чавдар, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Раданов, Пенчо 132
Радивоев, Милан 73
Радославов, д-р Васил 18, 127
Радославов, Минко, М. 18
Радославов, Ради 121, 122
Радославович, Стоян 10, 13
Радулов, Сава 101
Райков, Божил 17
Райков, К. 74
Райков, Цаньо 58
Райнов, Николай 32
Райнов, Теофан 191
Раковски, Георги Стойков 10, 44, 46, 175
Рангелов, Никола, псевд. —вж Левски, Васил
Ранчев, Георги 117
Ранчев, Николай 113
Рафаилов, В. 114
Рачински, Александър 74, 75
Рашев, Димитър 194
Рашев, Панарет — вж Панарет Рашев, митроп.
Рашеев, Васил 145
Рашид паша 136, 139
Рашков, Константин 149
Рашкова, Дона 149
Решетар, Милан 98
Ригер, Владислав 67
Римски-Корсаков 18
Ристич, Йован Др. 109
Робов, п. Андрей (Андрей Дойнов, Попдойнов, Робовски, Даскал Дечо) 74, 75—77
Робов, Стоян (Стоян Попандреев Робовски) 75—77, 158
Робовски, Андрей (Дойнов, Попдойнов) —вж Робов, п. Андрей
Робовски, Стоян Попандреев — вж Робов, Стоян
Росновски, Димитрий М. 36
Росоловски, В. С. 36
Ротефор-Контяева, Олга дьо 138
Русев, Иван 115
Русо 39

Савич, Ангелаки 174
Савов, Антон х. — вж Хаджисавов, Антон
Савов, Михаил 18
Савов, п. Михаил 123
Салгънджиев, Стефан Калчев (Салганджиев, Сългънджиев) 124, 125
Самоковец, Христо 69
Самоковлиев, Ат. Д. 163
Сапунов, Иван Георгиев (Иванчо Тютюнджията, Доваджи) 180, 181, 193
Сапунов, Никола Евт. 71, 174
Саранов, Никола В. 145
Сароглу, Зафир 45
Свещаря, псевд. —вж Горов, Димитър Иванов
Секолова [?] М. 91
Секулов, Стефан Захариев — вж Захариев Секулов, Стефан
Селвели, Евстатий 93
Селим ага 50
Селимински, д-р Иван Георгиев (Хаджи Йордан Георгиев) 7—15
Серафим, епитроп 103, 135
Серафим, митроп. 186
Серафимова, Теодосия 69
Сергеевич, Александър 115
Симеон, митроп. Варненски и Преславски 21, 186
Симеонов, Георги п. — вж Попсимеонов, Георги

Симеонов (Ловчанин), Христо П. 150, 151
Симидов, Филип 110, 112, 114—116
Симониадес, Георгиос — вж Попсимеонов, Георги

Симониади, Георгиади — вж Попсимеонов, Георги

Синесий Стобийски, йеромонах 81
Ситич, Мил. А. 177
Скайлер, Юджин 107
Скворцов, Н. 109
Скобелев, ген. Михаил Д. 46, 47
Славейков, Иван Петков 74
Славейков, Пенчо Петков 32, 33, 40, 46
Славейков, Петко Рачов (Петко Рачов Тодоров; Аз който съм, дядо Дечо, Дядо Дудрих, Котларов, П. Р. Медникариди, Медникаров, Недодялан писач, Новий Гайдар, П. Р. Славейски, Твойт недодялан писач или веке по-право Гайдар писар) 20, 32, 37, 58, 73—75, 102, 103, 121, 124, 125, 141, 155, 156
Славейкова, Ирина П. 75
Славейски, П. Р. — вж Славейков, Петко Рачов
Славков, Никола А. 109, 110
Славович, п. Хрисант 15
Славчевич, Константин 137
Смрикаров, Димитри Хаджийованович 142
Соболев, ген. Леонид Н. 155, 159
Содеран 39
Соколов, Симо (Капитан Симо) 26—28
Соколова, София 27
Соколски, Йосиф — вж Йосиф Соколски
Сотиров, Недялчо 15
Сотирски, п. Тодор 161
Софийски, Стоян Велков 175, 176
Софроний, епископ Врачански 70
Спасов, Дончо Иванов — вж Доротей, митроп. Софийски
Спиридонов, Н. 74
Спространов, Евтим 32
Ставриков 141
Стайнович, Рангел 26
Стаматов, Илия 114
Стамболов, Иван Н. 130
Стамболов, Стефан Николов (Стойко Мъглата, Стоян, Стоян Колев, Стоян Янакиев, Стойко Колев, Кольо Стойнов, Никола Димов, Цеко Мравяка, Стояна Стойнова, Добревич, Незлоблив поет, Незлобин, Нъзлобин, Неумразен поет, Презрени Чавдар, Чавдар, Чавдар войвода) 18, 19, 108, 110, 112, *114—116*, *126—131*, *133*, *167—169*, 172, 180, 181
Стамболова, Анастасия 130
Стандард 39
Станиславов, Н. 109—111, 114
Станишев, Константин 109
Станков, Георги 27
Станков, Никола 113
Станкович, Свет. 26
Станоевич, М. 26
Станчев Халачев, п. Харитон — вж Халачев, п. Харитон Станчев
Станчов, Минчо 160
Станьо 51
Степанович, Александър 116
Стефан, архим. 73, 106, 123, 143
Стефанов, Иван 79
Стефанов, Ст. 169
Стефанов, Стефан Попниколов — вж Изворски, Стефан (Стефан Попниколов Стефанов)
Стефанович, Андон 127
Стоев, Иванчо 61
Стоил войвода 132
Стоилов, Константин 172, 174
Стойко Мъглата, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Стойков, Добри К. 63
Стойков, Спас 125
Стойков, Тодор Ф. 114
Стойнов, Кольо, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Стойнова, Стояна, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Стойчев, Георги (Георги Стойкович) 111
Стойчев, Драгой, псевд. — вж Левски, Васил
Стойчев, Иван Кръстев 178
Стойчев, Христо 70

Столетов, ген.-майор Николай Гр. 146
Стоян 129
Стоян, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Стоянов, Васил Д. 13, 32, 33, 45, 172, 174
Стоянов, Димитър Т. 23
Стоянов, Желяз Куюмджиев 52
Стоянов Джедов, Захарий 18, 126, 127, 194, 195
Стоянов, Михал 147
Стоянов, П. 113
Стоянов, Петър 122
Стоянов, Рашко 114
Стоянов, С. 100
Стоянов, Тодор 147
Стоянович, Аце 27
Стоянович, Иван 18
Стоянович, Тодор 147
Странгфорд, леди Емили 99, 113
Странски, д-р Георги 107, 114, 193
Страшимиров, Димитър Т. 32
Стремоухов, Петър Николаев 17, 115
Строганов, 115, 116
Стюарт, барон Дмитрий Федорович 112
Суворин 39]
Сукнаров, Никола 27
Сумцов, Николай Т. 98
Сфетя 39
Сългънджиев, Стефан Калчев — вж Салгънджиев, Стефан Калчев
Сюлейман ефенди 49

Такела, Д. Е. 32
Таушанович 127
Тахир ага 49
Тенев, П. 123
Теодоров-Балан, проф. Александър 32
Теодоров, Гр. 99
Теодоров, Н. И. 11
Теодорова (Феодоров), Петър 87—89
Теодорович, Михаил 11
Теодорович, Стоян 147
Тесфилакт, отец 20
Теохаров, Антон Ф. 111
Тепавски, Михаил Иванов 113
Тиер, Адолф 138
Тирол 25
Титов, Владимир Павлович 182
Тихов, д-р Михаил 32
Тодор с бялата аба, псевд. — вж Ботев Петков, Христо
Тодоров, Възко 68
Тодоров, Георги 69
Тодоров, Коста 114
Тодоров, Никола 169
Тодоров, Петко Рачов — вж Славейков, Петко Рачов
Тодоров, Петко Ю. 32
Тодоров, С. 199
Тодоров — Караджа, Стефан 175, 176
Тодоров, Христо Димитров — вж Димитров Тодоров, Христо
Тодоров, Цоньо 22
Толстой, Александър Петрович 182
Тончев, Димитър 18
Тончу, псевд. — вж Левски Васил
Торманов, Стефан Т. 161
Тошев, Димитраки — вж Хаджитошев Ценович, Димитраки
Тошкович, Николай Миронович 195
Тошкович, Стефан Димитриевич 133, 137
Тошоолу — вж Хаджитошев Ценович, Димитраки
Трайкович (Трайков), Димитър 152, 190
Трепка, Игнас 138
Трухалеа, Георгиу 175
Тула, Франц 37
Тулешков, Киро Петрович 173
Тумпаров, Никола В. 180
Турчанинов, ген. 70
Тъпчилещов, Никола П. 85, 92, 104
Тъпчилещов, Никола Хр. 137
Тъпчилещов, Христо П. 10, 83, 85, 92, 102, 104, 136, 137, 141, 147
Търновчанина, Димитър Яноли (Янули) — вж Яноли (Янули) — Търновчанина, Димитър
Тюфекчиев, Наум 130

Узунов, Цвятко 10

Фадеев, Ростислав 110
Феодоров, Петър — вж Теодоров (Феодоров), Петър Феодорович, Степан 114
Фердинанд I, бълг. цар 130, 170—172
Филарет, проигумен на Ватопедския манастир 68
Филарет, митроп. 10, 134
Филаретов, Сава Вълчев 102, 134, 135, 137
Филип Тотьо Тодоров 27, 88, 113, 114, 167, 177, 188, 189, 191
Филипов, Недко 152
Филипов, Нено 152
Филипов, Николай 145, 152
Филипович, Григорий 113
Филчов, Тодор 174
Фитов, Петър 110
Фолкмар 39
Фосати, архитект 87
Фотий, патриарх 103
Фотинов, Константин 46
Франц, Йохан — вж Фрасикли, проф.
Фрасикли, проф. (герм. име Йохан Франц) 11
Фриц, Карл 114
Фурнаджиев, Иван 190
Фъртунов, Тодор Ст. 144

Хаджи Ахмед сарѣ чизмели Кармъзѣ, псевд. — вж Левски, Васил
Хаджи Димитър — вж Асенов, Хаджи Димитър
Хаджи Иларион, протосингел 61
Хаджи Мемиш ага 50
Хаджи Мустафа ефенди 50
Хаджи Пенчо 59
Хаджи Стефан чорбаджи 51
Хаджи Стоян 147
Хаджиангелов, Цанко 59, 60, 92
Хаджибакалоглу, Иван Д. 8
Хаджибакарджиоглу, Стефан 77
Хадживасилев, Жеко 20
Хаджигеоргиев, Ради (Чорбаджи Ради) 163, 164
Хаджигеоргиев, Цане 151, 152
Хаджигеоргиева Кисимова, Евгения — вж Кисимова, Евгения Хаджидимитрова
Хаджигюров, Захарий 83, 92, 102, 104, 118
Хаджидимитров, Атанас 20
Хаджидимитров, х. Иван 150—152
Хаджидимитрова Владова, Евгения — вж Кисимова, Евгения Хаджидимитрова
Хаджидобрев, Панайот 45
Хаджидраганов, Станчо 122, 123
Хаджиниванов, Богдан 105
Хаджикирков, Христо Ив. 112, 114
Хаджиманафов, Петко 71, 102
Хаджимихайлов, Г. 58
Хаджиникола, х. Ставри 15
Хаджиниколаев, Евстатий (Статаки) 48
Хаджиниколаев, Хр. 113
Хаджиниколов, Йордан 93, 155, 156
Хаджиниколов, Цанко 69
Хаджипенчович, х. Иванчо 92, 146, 168
Хаджисавов, Антон 21
Хаджистоянов, Д. 120
Хаджистоянов, Тодор 152
Хаджитеодоров, Димитър Тодоров — вж Хаджитошев Ценович, Димитраки
Хаджитеодорович, Димитраки — вж Хаджитошев Ценович, Димитраки
Хаджитошев, Александър 69
Хаджитошев Ценович, Димитраки (Димитър Тодоров Хаджитодоров, Хаджитеодорович, Тошоолу) 67—69
Хаджитошев, Замфираки 69, 77
Хаджитошев, Тодор (Тодораки) 69
Хаджихристов, Иван 92
Хаджихристов, Никола 50
Хаджихристов, Петър 53
Хаджицачев, хаджи Минчо 48, 58, 69, 92
Хаджицачов, х. Цончо 92
Халачев, поп Харитон Станчев 113
Харасовиц 39
Хасанов, Мехмед 161
Херман, Коста 37

Херцен, Александър Ив. 43
Хесапчиев, хаджи Георги Христов **70**, 71, 102
Хесапчиев, А. Д. 74, 92
Хилков, княз 16
Хилфердинг Александър Ф. 66, 103, 183
Хинов, Анастас Хр. п. — вж Попхинов (Попов), Анастас Христов
Хитов, Панайот Иванов 26, 112, 127, 132, 145, 166, 167, 174, 176, 180, 181, 188—190
Хитров, Никола Диев 161
Хитрово, Михаил Ал. 17
Хлебаров, Георги 161
Хлътев, Гавраил Груев — вж Бенковски, Георги (Гавраил Груев Хлътев)
Хорватович, полк. Джура 26—28
Хорозов, Г. И. 113
Хранов, п. Антоний 78
Хранов, Димо (Димитър) Вълчев (Васильов) **154**, 155
Хрельо 103
Хрисант, архим. Самоковски (Христо Дойчинов) **100**, 134
Хрисант, архим. от Хасково, **96**,97
Хрисант, митроп. Пловдивски 25, 103, 148
Хрисант, патриарх Цариградски 69, 70
Христов, В. 21
Христов (Гачев), Величко Тодоров **20**—23
Христов, Д. 142
Христов, п. Димитър 123
Христов, поп Захарий (поп Захарий от Гебедже) **65**
Христов, Иван 150
Христов, Кирил 32
Христов, Михаил 22
Христович, Николаки 147
Христу, Василе 178
Хрулев, Тодор Т. 121, 142, 143

Цали, Йоан 16
Цанев, Белчо 58
Цанев, С. 113
Цанков, Драган К. 74, 93, 102, 103, 112, 127, 151, 153
Цанков, Кириак А. 107, 108, 111, 114, 166, 172, 175
Цанков, Христо 51, 102
Цанов, Илия 63
Цанович [?], Илия 79
Цанчов, Андон 150
Цанчов, Тодор 150
Цариградски, Г. А. 83
Царицинска, Магдалена (Михалаки Георгиева) 171
Цачов, Пенчо 102
Цветков, Иван 152
Цветков, Мито (псевд. Ганчо) 131, 132
Цвиянович 39
Цеко Мравяка, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Ценов, Никола 11, 15
Ценов (Ценович), Тошо 69
Ценович Минков, Димитър 26, 132, 167, **172**—178, 189
Ценович, Димитраки Хаджитошев — вж Хаджитошев Ценович, Димитраки
Ценович, Екатерина 177, 178
Ценович, Любица 177, 178
Цикалов, Христо (Христодор, Христодул) Петров **99**
Цонев, проф. Беньо 45, 46
Цонев, Станчо П. — вж Попцонев, Станчо
Цукала, Георги 147

Чавдар, Чавдар войвода, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Чавдаров, Сотир 8
Чалики, Атанас 136
Чалоглу, Вълко Тодоров 147
Чалоглу, Тодор Вълков 147
Чалъков, Иван 23
Чалъков, Николай 113
Чапрашиков, Стефан 38
Чартористи, Адам 139
Ченгелов, Тодор Я. 21
Червенаков, П. 153
Чернев, Атанас 131, 132
Чернев, Др. 126
Чернев, Желью Христов (дядо Желью) 112
Чернов, Петко 185
Черняев, ген. Михаил Григориевич 109, 110, 162
Чилингиров, Стилиян 32
Чиляев, Константин Борисович 109, 110

Чинтулов, Добри Петров Миндов 46, **185**—187
Чобанов, д-р Христо 167, 173, 174, 193
Чокалоглу, Н. И. 92, 93
Чолаков, Васил 87, 89, 101, 150
Чомаков, Салчо Иванов **146**—149, 159
Чомаков, д-р Стоян Иванов 10, 20, 21, 67, 79, 81, 83, 90, 93, 102, 104, 124, 137, 147, 149, 156
Чомаков, Тодор Иванов 147, 149
Чомаков, Христо Салчов 149
Чомакова, Велика Салчова 147, 149
Чорбаджи Васил 191
Чорбаджи Вълко 147
Чорбаджи Димчо 51
Чорбаджи Костаки 190
Чорбаджи Минчо 51
Чорбаджи Николчо 51
Чорбаджи Петко 190
Чорбаджи Ради — вж Хаджигеоргиев, Ради (Чорбаджи Ради)
Чорбаджи Янко 51
Чушков, Никола 50, 59

Шанявский, А. Л. 33
Шапкарев, Кузман 98
Шапчи Заде Давичон 147, 148
Шатобриан 15
Шафарик, д-р Ян 67
Шведов, Григорий Ст. 36
Шекспир, Уйлям 88
Шефер 88, 156
Шиваров, Илия Д. 74, 121, 155
Шилер, Фридрих 88
Шишков, Тодор Николов (Николаевич) 11, **104**—106, 120—122, 155
Шишманов, д-р Иван 37
Шишманов, Христо Т. 20
Шишманоолу, Мануил Ив. 68
Шмид 163
Шоков, Георги К. 161
Шопов, Вълко Н. 99
Шопов, Драгой Василев 11, 167, 180
Шопов, Иван х. Василев 10
Шотомски, Фердинанд 138
Шудрилович, К. А. 26

Юго, Виктор 109

Яблански, Димитър М. 35
Яворов, Пейо Крачолов 32, 33
Ягич, Ватрослав 37
Ямболов, Д. 109
Янакиев, Стоян, псевд. — вж Стамболов, Стефан Николов
Янесум — вж Ботев Петков, Христо
Янков, Кируш 23
Яноли (Янули) — Търновчанина, Димитър 104

УКАЗАТЕЛ НА ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА

Азрен (Варненско), *с. 65*
Австрия (Австро-Унгария) 27, 33, 138, 173; вж и Долна Австрия
Азия 21
Акия, гр. 131, 132
Алаген — вж Пъстрово (Алаген, Чирпанско)
Александрия, гр. в Румъния 109, 110, 120
Алфатар (Силистренско), с. 59
Англия 108, 120, 138, 139, 173
Арабаконак, проход 190
Арбанаси (В.-Търновско), с. *48*, 60, 62
Асеновград (Станимака), гр. 160, 161
Асеновградско 160, 162
Атина, гр. 8, 9, 13, 15
Атон — вж Света гора (Атон)
Ахъчелеби (Смолянско) 162

Балкана — вж Стара планина
Балкански п-ов 14, 17, 40
Баница (Серско), с. 90
Банско, гр. 104
Баня (Пиротско), с. 27
Батак (Пещерско), с. 9, 99, 137
Бачковски манастир 25, 148, 149
Беброво (Еленско), *с. 48—54*, 57, 59, 61, 72, 76, 123, 156
Бекет, гр. 131
Белград (Бялград), гр. 26, 28, 33, 39, 67, 104, 109, 110, 112, 142, 156, 173, 175—178, 181, 188, 190, 193
Белоградчишко 9
Беломорска Тракия 161
Белослав (Гебедже, Варненско), с. 65
Берковица, гр. 23, 63, 149, 152
Берковско 148, 149
Берлин, гр. 11, 33, 39
Бесарабия 12, 115—117, 174
Благоевград (Горна Джумая), гр. 118, 162
Богот [?], с. 158
Болград, гр. 9—12, 15, 23, 108—111, 173, 174, 180
Босилеградско 27
Босна 27
Бостон, гр. 37
Ботевград (Орхание), гр. 189—191
Ботевградско (Орханийско) 69, 150, *190, 191*
Браила, гр. 9, 10, 12, 13, 15, 37, 38, 45, 87, 88, 100, 108—110, 113, 114, 173—176, 178—180, *182*
Брашов, гр. 8
Брезе (Девинско), с. 162
Бруса, гр. 74
Брюксел, гр. 33, 40—43
Будапеща, гр. 98
Бузъу, гр. 109 — 111
Букурещ, гр. 8—10, 12—15, 26, 33, 38, 39, 60, 68, 93, 100, 107—114, 117, 120, 127, 128, 131, 158, 165,—168, 172, 174—178, 180, 181, 183, 188—195
Бургас, гр. 15, 18
Бурджикьой (Одринско), *с. 64*
Бутово (Павликенско), с. 54
България (Българско, Княжество България) 8—10, 12, 14, 16, 19, 27, 30, 31, 33, 34, 36—38, 40, 41, 43, 46, 68, 70, 82, 88, 93, 94, 101, 107—110, 120,121, 127, 132, 134, 144, 153,156, 163, 166—169, 173, 174, 177, 178, 184, 189—191, 193—195; вж и Западна България; Южна България
Бяла Слатина, гр. 78

Бяла черква(Горни турчета, Павликенско), с. 123
Бялград — вж Белград (Бялград)

Вардарско 149
Варна, гр. 18, 52, 60, 65, 75, 95, 98, 120, 160, 161, 175, 181
Ватопедски манастир 68
Вашингтон, гр. 39, 40
Велеград, гр. 13
Ведес, гр. 66, 137, 185
Велико Търново (Търново), гр. 18, 33, 41, 48, 49, 51, 53, 54, 57—63, 69, 72, 74—77, 80, 81, 92—95, 102, 105, 106, 121—123, 129, 130, 142—144, 153, 155—159, 169, 175, 177, 180, 183, 189, 191
Великотърновско (Търновско) 48, 49, 57, 61, 123, 128, 130, 132, 148, 149
Видин, гр. 28, 59, 60, 63, 68—70, 79, 101, 102, 151
Видински край 14
Видинско 147—149, 176
Видраре (Тетевенско), с. 190
Виена, гр. 16, 33, 38—40, 47, 69, 91, 93, 95, 122, 142, 153—155, 194
Власинци (Трънско), с. 26
Влашко 12, 68, 101, 112, 120, 127, 166, 167, 189; вж и Румъния
Воден, гр. 66, 86
Воденско 149
Воронеж, гр. 40
Враждебна (Софийско), с. 45
Враня, гр. 90
Враца, гр. 28, 44—46, 58, 69, 70, 74, 76, 151, 190
Врачанско 28, 148, 149
Вълканещи (Измаилски окръг, Бесарабия), с. 116

Габрово, гр. 48—55, 57—62, 71, 74, 102—104, 145, 146, 153—156, 178, 184, 185
Габровски проход 52
Габровско 52, 154
Галац, гр. 10, 59, 88, 93, 108, 110, 131, 180—182, 184, 185
Галия — вж Франция (Галия)
Гебедже — вж Белослав (Гебедже, Варненско)
Германия 33
Гложенски манастир 79
Голямо Яларе (Търновско) — вж. Русаля (Яалари, Голямо Яларе, Търновско)
Горки (Нижни Новгород), гр. 133
Горна Джумая — вж Благоевград (Горна Джумая)
Горна Оряховица, гр. 49, 58, 121
Горни Студен (Горна Студена, Свищовско), с. 28
Горни Турчета — вж Бяла черква (Горни Турчета, Павликенско)
Горнооряховско 123
Гоце Делчев (Неврокоп), гр. 90, 91
Гоцеделчевско (Неврокопско) 90, 91
Гърция 11, 72, 100
Гюмюрджинско 162
Гюргево, гр. 108—110, 113, 127—129, 131, 179, 193, 195

Девинско 160—162
Дедеагачко 162
Делиград, гр. 108
Демирхисарско 149
Джурово (Тетевенско), с. 191
Диарбекир, гр. 22, 23, 158
Дипсизгьол — вж Езерово (Дипсизгьол, Първомайско)
Добруджа 47, 56, 128, 148
Дойран 148
Долна Австрия 194
Долна Оряховица (Г. Оряховско), с. 49
Долно Райково (Смолянско), с. 163, 164
Долно Чомурлия (Тулчанско), с. 23
Драгалевски манастир 44
Драгалевци (Софийско), с. 45
Драгойново (Кóслука, Хасковско), с. 97
Драмско 125
Дряново, гр. 48, 51, 52, 54, 57—59, 123, 143
Дряновско 51, 149
Дубровник, гр. 33
Дунав, р. 11, 178, 192

Дупница — вж Станке Димитров (Дупница)
Дупнишко — вж Станке Димитровско (Дупнишко)

Европа 60, 190
Езерово (Дипсизгьол, Първомайско), с. 96, 97
Елена, гр. 48, 50—52, 54, 55, 58, 59, 61, 62, 64, 72, 73, 76, 77, 80, 155, 156, 158, 183
Еленско 48, 52, 54, 56, 62, 72, 73, 76, 122, 156
Енидже Вардар, гр. 85, 86
Енина (Казанлъшко), с. 137
Еништехирско 148
Ески Джумая — вж Търговище (Ески Джумая)
Етрополе, гр. 69, 149, 152, 190
Етулие (Измаилски окръг, Бесарабия), с. 116
Етърът (Габровско), с. 154
Ешеккулак [?], с. 161

Женева, гр. 40, 113, 165, 166
Жеравна (Котленско), с. 49, 50, 54

Заграде (Исарлък, Хисарлъка, Гоцеделчевско), с. 90
Загреб, гр. 33, 38
Залцбург, гр. 46
Западна България 28
Западна Европа 136
Землин, гр. 172
Земун, гр. 173, 174
Зимнич, гр. 110
Златарица (Еленско), с. 52
Златица, гр. 127
Знеполе, гр. 26
Зографски манастир 90, 101—103, 118
Зъхненско 72

Измаил, гр. 116
Измид, гр. 21
Индия 60
Иран (Персия) 60
Исара (вероятно Хисаря, Карловско), с. 191
Исарлък — вж Заграде (Исарлък, Хисарлъка, Гоцеделчевско)
Италия 176

Йена, гр. 39

Казан, гр. 133, 134
Казанлък, гр. 60, 94, 137, 161, 162
Казанлъшко 52, 137, 161
Калараш, гр. 12
Калафат, гр. 131
Калипетрово — вж Петрово (Калипетрово, Силистренско)
Калофер, гр. 10, 44, 104, 162, 195
Капиновски манастир 78
Капрера, гр. 176
Каракас, гр. 40
Караорман [?], с. 61
Карлово, гр. 88, 89, 102, 162, 189—191
Карловско 191
Карнобат — вж Поляновград (Карнобат)
Каспичан, гр. 23
Киев, гр. 9, 10, 89, 100, 101, 133, 134, 146, 154
Киево — гръцки Екатерински манастир 101
Килифарево (В.-Търновско), с. 48, 49, 54, 59, 61
Кишинев, гр. 110, 112, 114, 158
Кладово, гр. 27, 108—112, 117, 127, 180
Клисура, гр. 150—152, 161
Княжество България — вж България (Българско, Княжество България)
Кованлъка — вж Пчелище (Кованлъка, В.-Търновско)
Ковачевица (Гоцеделчевско), с. 90
Кожлювци (Еленско), с. 52
Козлодуй (Оряховско), с. 175
Копривщица, гр. 24, 69, 147, 149—151, 161
Кослука — вж Драгойново (Кослука, Хасковско)
Косовци — вж Късовци (Косовци, Дряновско)
Костур, гр. 124
Котел, гр. 20, 21, 45, 46, 48—52, 61, 62, 182—184
Котленско 49
Крагуевац, гр. 68, 112
Краево (Ботевградско), с. 69

Крайова, гр. 8, 109, 110, 112, 131, 173
Кратово, гр. 81
Криворечна паланка, гр. 26
Кримски п-ов 176
Кронщад, гр. 40
Крушевац, гр. 26, 27
Кулско 9, 148
Куманово, гр. 86
Кумрумахали — вж Раздел-ци (Кумрумахали, Търговищко)
Курчий (Измаилски окръг, Бесарабия), с. 116
Къмпина, гр. 173
Късовци (Косовци, Дряновско), с. 51
Кюстендил, гр. 27, 28, 63, 78, 79, 81—83, 104, 149
Кюстендилско 91, 149

Лайпциг, гр. 33, 39, 42, 46
Ларисса, гр. 147
Левочево (Смолянско), с. 161, 162
Ленинград (Петербург, Петроград), гр. 17, 26, 31, 33, 39, 40, 43, 88, 98, 100, 102, 110, *111*, *113*, *128*, *134*, *135*, *182—185*
Лерин, гр. 86
Лесновски манастир 66
Лилково (Смолянско), с. 161
Ловеч, гр. 54, 79, 80, 150, 153, 188—190
Ловешко (Ловчанско) 148, 191
Лом, гр. 21, 37
Ломско 9
Лондон, гр. 38—40, 109, 137, 139, 178
Лясковец, гр. 54, 58—60, 62, 76, 77, 105, 123, 142, 143, 189, 191
Лясковски манастир — вж Свети Петър и Павел, манастир край Лясковец

Македония 67, 72, 86, 91, 98, 107, 125, 138
Мала Азия 132, 140
Малево (Асеновградско), с. 160
Малко Яларе — вж Славейково (Малко Яларе, Дряновско)
Малко Търново, гр. 140, 141
Малта, о-в 138
Мандър (Мала Азия), с. 140
Марсилия, гр. 93
Мачин, гр. 178
Мелник, гр. 101
Мечка — вж Оборище (Мечка, Панагюрско)
Миндя (Еленско), с. 52
Миневци (Еленско), с. 62
Монтевидео, гр. 40, 41
Моравия 13
Москва, гр. 10, 16, 17, 33, 38, 40, 46, 47, 89, 100, 101, 109—111, 114, 128, 133, 134, 158, *175*
Мугла (Девинско), с. 161
Мюнхен, гр. 33, 39

Неврокоп — вж Гоце Делчев (Неврокоп)
Нежин, гр. 43
Нижни Новгород — вж. Горки (Нижни Новгород)
Николаев, гр. 16, 17, 38, 112, 158, 185
Ниш, гр. 27, 38
Нов Сливен, българска колония край гр. Плоещ 15
Нова Загора, гр. 122, 123
Новаково (Асеновградско), с. 162

Одеса, гр. 16, 17, 26, 31, 36, 44, 72, 88, 91, 100, 102, 110, 130, 134, 137, 145, 153, 155, 167, 173, 178, 182, 183, 195
Одрин, гр. 27, 69, 86, 125, 147
Одринско 64, 148
Олтеница, гр. 110, 111, 131
Омуртаг (Осман Пазар), гр. 52, 53
Ориента 138
Орхание — вж Ботевград (Орханне)
Орханийско — вж. Ботевградско (Орханийско)
Оряхово, гр. 69
Оряхово (Асеновградско), с. 160—162
Оряховско 148, 149, 161
Осман Пазар — вж Омуртаг (Осман Пазар)

Павликенско 54, 123
Пазарджик (Татар Пазарджик) гр. 24, 25, 72, 90, 91, 99, 100, 127, 136, 137, 147, 151, 189
Пазарджишко 148
Паленечко 84
Палермо, гр. 33
Панагюрище, гр. 76, 77, 88, 89, 127, 136, 150, 159, 161
Парачин, гр. 110
Париж, гр. 9, 11, 33, 39, 40, 53, 109, 137, 138, 153, 155, 156
Перущица (Пловдивско), с. 161
Персия — вж Иран (Персия)
Петербург — вж Ленинград (Петербург, Петроград)
Петрово (Калипетрово, Силистренско), с. 120
Петроград — вж Ленинград (Петербург, Петроград)
Петропавловски манастир 123
Пещера, гр. 90, 99, 100, 137
Пещерско 137
Пирдоп, гр. 150—152
Пирея, гр. 11
Пирот, гр. 26, 27, 68, 80
Пиротско 27
Писаница (Смолянско), с. 162
Писек, гр. 167, 168
Пиянечки манастир 84
Плевен, гр. 24, 68, 69, 74, 76, 149, 175, 190, 191
Плевенско 149
Пловдив, гр. 14, 18, 19, 24, 41, 72, 81, 82, 88, 90, 91, 96, 97, 99, 102, 121, 137, 147—151, 161, 162, 181, 187, 190
Пловдивско 147—149
Плоещ, гр. 8, 11, 15, 110, 112, 177, 178
Поляновград (Карнобат), гр. 76
Правец (Ботевградско), с. 150,
Прага, гр. 13, 33, 39, 40, 67
Прилеп, гр. 86
Провадийско, 149
Провадия, гр. 52
Прусия 138
Прут, р. 11
Пчелище (Ковандъка, В.-Търновско), с. 57
Първомайско 96, 97
Пъстрово (Алаген, Чирпанско), с. 154

Радомир, гр. 28, 79, 83
Радомирско 91, 149
Разделци (Кумрумахали, Търговищко), с. 72
Рилски манастир 68, 69, 78, 102, 103, 118, 133—135
Рим, гр. 9
Рио де Жанейро, гр. 40
Ровно, гр. 17
Родопи, пл. 161
Румъния 26, 108—111, 113, 120, 168, 173, 178; вж и Влашко
Рупчос, област 162
Русаля (Яалари, Яларе, Голямо Яларе, Търновско), с. 130
Русе, гр. 8, 14, 21—23, 93, 95, 107, 110, 126, 131, 132, 154—156, 158, 159, 168, 172, 177, 179, 181, 194
Русенско 22, 53, 55, 132, 149
Русия 9—11, 13, 17, 33, 36, 53, 82, 87, 89, 100, 104, 108, 109, 111, 114—117, 127, 129, 133—136, 138, 144, 151, 156, 164, 173, 174, 176, 177, 182, 189, 193; вж и Южна Русия

Салиево [?] 68
Самоков, гр. 27, 93, 98, 100, 102, 104, 118, 119, 143, 144
Самоковско 148, 149
Самос, о-в 184
Сан Стефано, гр. 128
Сан Франциско, гр. 46
Сатуново (Измаилски окръг, Бесарабия), с. 116
САЩ — вж Съединени американски щати (САЩ)
Света гора (Атон), п-в 62, 101, 103
Света лавра, манастир в Света гора 62
Свети Пантелеймон, манастир в Русия 134
Свети Петър и Павел, манастир край Лясковец 143
Свирци (Врачанско), с. 28
Свищов, гр. 9, 61, 74, 143, 153, 155—157, 164, 178
Свищовско 28

Севастопол, гр. 75
Севлиево, гр. 49, 51, 52, 74, 75, 95, 153
Севлиевско 149
Сер (Серес), гр. 90, 91, 124, 125
Серско 90, 125, 149
Сивас, област в Централна Турция 150
Силистренско 59
Симбирск — вж Ул я н о в с к (Симбирск)
Синджирлий — вж В е р и г о в о (Синджирлий), Карловско
Скопие, гр. 86, 137
Скрижево (Зъхненско, Гърция), с. 72
Славейково (Малко Яларе, Дряновско), с. 51, 60
Сланик (Тозлук), местн. 149
Слатина, гр. в Румъния 109, 168, 173
Сливен, гр. 9—11, 15, 19, 62, 64, 80, 122, 186, 187,
Смедерево, гр. 27
Смирна, гр. 103
Смолян, гр. 161
Смолянско 161, 162, 164
Соколски манастир 57, 62
Солун, гр. 43, 66, 67, 86, 125, 141
Солунско 147, 148
Сопот, гр. 24, 151, 162
София, 16, 19, 26—30, 32, 34, *36—44*, *46*, *47*, *63*, *69*, *78*, *81*, 85, 102, 126, 127, 135, 137, 144, 149, 151, 153, 157, 169—172, 174, 175, 177, 190
Софийско 45, 149
Средногорие 161
Станимака — вж А с е н о в г р а д (Станимака)
Станке Димитров (Дупница), гр. 102, 104, 119
Станке Димитровско (Дупнишко) 91
Стара Загора, гр. 18, 93, 94, 102, 128, 136, 137, 147, 148, 153, 160, 168, 190
Стара планина (Балкана) 52, 188
Старозагорско 148
Стойките (Девинско), с. 160, 161
Стокхолм, гр. 40
Струмишко 125
Съединени американски щати (САЩ) 39
Сърбия 9, 27, 28, 55, 68, 108—113, 115, 127, 136, 151, 167, 172, 181

Татар Пазарджик — вж П а з а р д ж и к (Татар Пазарджик)
Тетевен, гр. 152, 189, 190
Тетевенско 190, 191
Топлидол (Босилеградско), с. 27
Тозлук — вж С л а н и к (Тузлук, Тозлук)
Тракия 107, 160;
вж и Б е л о м о р с к а Т р а к и я
Троицко-Сергиева пустиня 111
Троянски манастир 79
Трън, гр. 26—28
Трънско 26, 28
Трявна, гр. 48—55, 58—62, 74, 75, 121, 123, 158, 159
Тузлук — вж С л а н и к (Тузлук, Тозлук)
Тулча, гр. 20, 22, 23, 64, 183
Тулчанско 149
Турну Магурели, гр. 109—111, 167, 168, 173, 188, 190
Турну Северин, гр. 9, 109—112, 173, 180, 193
Турция 13, 14, 33, 117, 120, 138, 150, 153, 164, 173, 176
Тутракан, гр. 64
Търговище (Ески Джумая), гр. 76, 77, 93, 95, 113
Търговищко 72
Търново — вж В е л и к о Т ъ р н о в о (Търново)
Търновско — вж В е л и к о т ъ р н о в с к о (Търновско)

Узунджово (Хасковско), с. 151, 152
Ульяновск (Симбирск), гр. 133
Упсала, гр. 40
Устово (Смолянско), с. 162, 164

Флорентина 112
Франция (Галия) 120, 138, 156

Халки, п-в 103, 139
Харков, гр. 36, 39, 40, 46, 88, 98

Хасково, гр. 45, 96—98, 101, 161, 162, 179
Хасковско 97, 147—149, 151, 162
Хасовица (Смолянско), с. 162
Херцеговина 27, 127
Хилендар 118
Хилендарски манастир 118, 152
Хисарлъка — вж Заграде (Исарлъка, Хисарлъка, Гоцеделчевско)
Хисар (Карловско) — вж и Исара (вероятно Хисаря, Карловско)
Хърсово (Русенско), с. 22, 23

Цариброд, гр. 28, 47
Цариград, гр. 8—10, 15, 16, 20—23, 49, 55, 57—61, 63—67, 69—72, 76, 78—91, 93—96, 99—104, 107, 109, 119, 121, 124, 125, 128, 131, 136, 137, 140, 141, 146—148, 150—152, 154—156, 158, 159, 163, 164, 167, 168, 181—185, 187

Чепеларе (Асеновградско), с. 161, 162
Черновиц 110
Черна вода (Еленско), с. 73
Черна вода, гр. 22, 23
Черна гора 189
Чехия 13, 167, 168
Чирпанско 154
Чипровско 148
Чобан махалеси (Хасковско), с. 97

Шипка (Казанлъшко), с. 161
Шипченски балкан 146
Шипченски проход 52
Широка лъка (Девинско), с. 161, 162
Шумен, гр. 20—22, 41, 65, 94, 120, 156, 179, 180, 184

Щип, гр. 81, 86

Южна България 97, 175
Южна Русия 11, 115—117, 167

Яалари — вж Русаля (Голямо Яларе, Яалари, Търновско)
Ягодина, гр. 26
Ямбол, гр. 19, 49, 186
Ярославл, гр. 110, 111, 133

ПРЕДМЕТНО-ТЕМАТИЧЕН УКАЗАТЕЛ

Абаджии 184
Абдикации 127, 159
Автобиографии 101,188
Агентства
  Български 40
  Чуждестранни 116,117
Агенции 40
Администрация, административни деления, административен персонал 41, 48—50, 52, 54—56, 79, 95, 127, 149; вж и Вилаети; Губернатори, губернаторства; Губернии; Кази; Нахии, нахийски съвети; Общини. . .; Овчеполска област; Околии. . .; Окръзи. . .; Санджаци
Адреси 108, 110—112, 114, 128; 159, 171, 174
Азбуки 25, 136
Ази 49
Азиатски департамент 17
Академии (вж и Духовни училища, духовни академии; Сръбска велика школа . . .)
  Медицинска академия в Цариград 91
  Югославска академия в Загреб 38
Акварели 45
Албанско възраждане 15
Албанци, албански народ 16
Амбулаторни 114
Амнистии 27
Анабаптисти 11
Ангария 53, 54, 56, 94
Англичани 139
Англо-турски отношения 139
Анексия на Босна и Херцеговина (1908) 27
Антологии 102
Антропология 15
Арабаджии 56
Арбанасчани 60
Арести, арестувани 19, 125, 127, 132, 167, 189—191
Арзухали 58
Аритметика 103
Армии 19, 27, 28, 38, 39, 108; вж и Артилерия; Конница; Пехотни войски; Руски войски; Турски войски (аскер)
Арнаути 52
Артилерия 143
Артисти 46
Археологически находки 44
Архиви, архивни документи 31, 33, 38, 45, 46, 105, 118, 127, 134, 175, 193; вж и Българско национално революционно движение — Революционни архиви
Архиепископии — вж Охридска архиепископия; Ипекска архиепископия
Архитекти 87, 170
Аташета 137
Атентати 43
Атласи 152; вж и Географски карти

Бакунинов съюз 129
«Балканика» 31, 33, 40
Балкански села 54,55
Балтаджии 56
Банкери 177

Банково дело, банки (вж и Пари...)
Българска народна банка в София 33, 35, 78, 137
Земеделска банка в Източна Румелия 137
Банка «Credit Lyonais» 86
Кооперативна банка в София 44
Банскалии 104
Барут 57, 161
Басни 184
Бахчи 61
Бащебозук 28, 161, 162
Бобовчани 49, 51, 53, 59, 61
Бегличк, бегличчии, бегличчийство 55, 94, 148, 164
Бедел (бедел-и аскери, харач) 15, 82, 97
Бежанци — вж Българска емиграция и бежанци
Бейове 52, 56
Берати 62, 95, 125
Берлински конгрес 16, 126, 127, 162, 175
Библиография; библиографи 33, 42, 43, 89
Библиотеки, библиотечно дело (общо) 30, 33, 36, 39—42, 44, 133; вж и Заплати (учителски, библиотечни и др.)
Библиотека на А. Г. Драндар 37
Библиотека на Българската екзархия в Цариград 136
Библиотека на Българското книжовно дружество в Браила 37, 38, 42
Библиотека на Българското ученическо дружество «Братски труд» в Николаев (СССР) 38
Библиотека на Висшето училище в София 98
Библиотека на Г. С. Раковски 175
Библиотека на Д. Панайотов 40
Библиотека на Дирекция на статистиката 37
Библиотека на д-р К. Каснер 37
Библиотека на Ив. Н. Денкоглу 38, 42
Библиотека на Ив. Попвелчев Грудов 38
Библиотека на Ив. Ст. Андрейчин 40
Библиотека на Л. Каравелов 38
Библиотека на М. Дринов 46
Библиотека на Н. Жеков 39
Библиотека на Н. А. Начев 39
Библиотека на П. Хаджидобрев 45
Библиотека на П. П. Славейков 40
Библиотека на Пазвантоглу 45
Библиотека на Пловдивската гимназия 31
Библиотека на Сп. Палаузов 40
Библиотека на Сп. Гулабчев 39
Библиотека на Ст. Верковић 40
Библиотека на х. Н. Д. Минчоглу 33
Библиотека на Ю. Ив. Венелин 38
Библиотеки в Париж 33
Градска библиотека в Пловдив 44
Градска публична библиотека в Одеса 31
Земска библиотека в Прага 33
Императорска публична библиотека в Петербург 31
Народна библиотека в Белград 67
Народна библиотека в Пловдив 43
Народна библиотека в София 30—46

Народна библиотека в Търново 36
Придворна и държавна библиотека в Мюнхен 33
Университетска библиотека в София 44
Библиотечен комитет 30, 31
Библиотечна квалификация 33
Библиотечни кадри 31—34, 46
Биографии 77, 92, 98, 104, 115, 127, 169, 194; вж и Автобиографии
Бирници 49
Бичкиджии 56
Богослужение, богослужебни книги 25, 47, 60, 68, 75, 84, 90, 103, 133, 138, 155; вж и Жития
Болести 12, 87; вж и Епидемии; Холера; Чума
Болести по животните 12; вж и Дирекции — Главна дирекция на Санитарната служба за коремния тиф по добитъка; Епизоотия
Болници 12, 44, 98, 112, 133, 135
Бракове, брачни въпроси 15, 23, 119, 123, 158, 181, 187
Брошури 11, 15, 17, 65, 138, 144, 165
Бръснарство 150
«Булгарика» 40
Бунтове
Браилски бунт (1841) 14
Русенски бунт (1887) 18, 127
Сенклеров бунт (1878) — вж Въстания — Родопско въстание (Сенклеров бунт, 1878)
Българи, български народ, българско население (общо) 13, 19, 22, 23, 50—57, 61, 62, 67, 48, 81, 83, 86, 89—91, 97, 101, 107, 109—113, 116, 117, 120, 121, 125—127, 132, 136, 138—140, 142, 144, 146, 157, 161—164, 167, 168, 171, 173, 175—178, 183, 189
Атински българи 9
Букурещки българи 94, 111, 113, 127, 173
Македонски българи 125
Румънски българи 109, 173
Цариградски българи 93, 136, 152
Българи на руска служба 174
Българи на турска служба 48—58, 62
Българи на чуждестранна служба 12
Българо-американски отношения 107
Българо-английски отношения 108, 110, 178
Българо-гръцки отношения 22, 86, 100, 125, 138
Българо-италиански отношения 107, 176, 177
Българо-румънски отношения 116, 117
Българо-руски отношения 11, 31, 36, 40, 45, 104, 108, 120, 127, 133, 134, 172, 182, 183, 189; вж и Българско национално революционно движение. . .; Вярата на българите в освободителната мисия на руския народ; Признателност на българите към руския народ
Българо-сръбски отношения 26; 27, 40, 68, 99, 112, 127, 142, 172, 175, 189
Българо-турски отношения 9, 22
Българо-черногорски отношения 169
Българомохамедани 162
Българска екзархия, български екзарси 20, 22, 44, 63, 64, 78, 80—86, 93, 95, 124—126; 156, 187; вж и Библиотеки, библиотечно дело — Библиотека на Българската екзархия в Цари-

град; Екзархийски съвети
Българска емиграция и бежанци 11, 13, 15, 26, 27, 113, 116, 151, 154
Българска история 139
Българска патриаршия 14, 101
Български език 8, 25, 48, 67, 69, 75, 90, 98, 140, 142, 164, 183; вж и Старобългарски език
Български колонии, български колонисти 8, 11, 12, 15, 116; вж и Преселвания, преселници
Българско възраждане 65, 139, 177
Българско национално-революционно движение (общо) 26, 57, 64, 106—115, 120, 127, 128, 130—132, 145, 159—160, 165—168, 172—178, 180, 181, 188—193, 194; вж и Българско опълчение, опълченци; Войни — Руско-турска война (1877—1878), Сръбско-турска война (1876); Въстания; Заточеници, заточвания; Турско иго в България; Чети, четническо движение
Арабаконашки обир (1872) 64, 131, 132, 167, 168, 190, 191
Благотворителни общества в Румъния 109
Благотворително общество в Александрия 109, 110
Благотворително общество в Белград 108—110
Благотворително общество (дружба) в Браила 108—111, 114
Благотворително общество в Бузъу 109, 110
Благотворително общество в Галац 108, 110
Благотворително общество в Гюргево 108—110
Благотворително общество в Крайова 109, 110
Благотворително общество в Олтеница 110
Благотворително общество в Слатина 109, 110
Благотворително общество в Турну Магурели 109, 110
Български революционен комитет в Писек (Чехия) 167, 168
Български революционен централен комитет (БРЦК) в Букурещ 26, 128, 131, 165—168, 173, 175, 176, 178, 189, 190, 193, 194
Български революционен централен комитет (БРЦК) в Гюргево 128, 132
Българско народно общество в Букурещ — вж Дружества...
Българско централно благотворително общество (БЦБО) в Букурещ 106—115, 128, 176; вж и Войни — Сръбско-турска война (1876)
Българско человеколюбиво настоятелство в Букурещ 107
Великите сили и българското революционно движение 107
Дружина на П. Киряков (1869) 160
Легии 176
«Младите» и «Старите» 128, 173, 175, 176
Революционен комитет в Търново 129
Революционен комитет в Ловеч 188
Революционен комитет в Русе 110, 131, 166
Революционен комитет в София 190
Революционна поща 131, 132, 189, 192
Революционни архиви 190
Революционни дейци 127—

132, 160—162, 172, 175—178, 180, 181, 188—194
Революционни идеологии 129, 188, 189, 191, 194
Революционни клетви 191
Революционни комитети 127, 132, 166, 167, 189—192
Революционни псевдоними 189, 192
Русия и българското революционно движение 110, 115, 162, 174, 177
Таен централен български комитет (ТЦБК) в Букурещ 38, 166, 178
Тайна полиция 131
Устав на БРЦК 165, 166, 176, 190, 191
Участието на жени в революционното движение 131, 177
Българско опълчение, опълченци 113, 117, 146; вж и Войни—*Руско-турска война* (1877—1878)
Бюджети, бюджетопроекти 34, 71
Бюлюкбашии 50
Ваксини, ваксинации 12
Вакъфски имоти, вакъфски въпрос 60, 61
Велешани 103
Вергия 53, 55
Велики везири 22, 45, 67, 84, 94, 164
Велики народни събрания — вж Народни събрания, народни представители
Велики сили 107, 109, 113, 120, 138 153; вж и Българско национално-революционно движение—Великите сили...
Великите сили и балканските народи 10
Великите сили и славянството 173
Великите сили и Съединението (1885) 153
Великотърновци — вж Търновци
Венчила — вж Бракове, брачни въпроси
Вестници (общо) 38, 40, 43, 44, 74, 82, 109, 117, 126, 128, 174, 175; вж и Периодичен печат; Старопечатни вестници
«Будущност» 10
«България» 89, 91, 151
«Българска пчела» 15
«Български глас» 177
«Век» 125
«Византис» 14, 15
«Възраждане» 110
«Възток» 125
«Гайда» 74, 156
«Граничар» 174
«Ден» 99
«Дунав» 156
«Дунавски лебед» 75, 151
«Държавен вестник» 43
«Знаме» 132, 193, 194
«Зорница» 89, 99, 159
«Източно време» 82
«Иллюстрированная газета» 109, 110
«Курие д'Ориан» 125
«Левант таймс» 125
«Македония» 21, 80, 88, 91
«Марица» 137, 138, 153
«Московские ведомости» 134
«Напредък» 99, 125, 151
«Народност» 38, 175, 176
«Наш век» 128
«Независимост» 131, 132
«Нова България» 113, 115, 116
«Остен» 153
«Поборник» 177
«Право» 125
«Русские ведомости» 110
«Свобода» 127, 165, 173, 176, 177, 191, 192
«Свободна България» 172, 177
«Софиянец» 157
«Съветник» 156
«Съзнание» 28
«Телеграфул» 120, 121
«Тилеграфус» 14
«Търновска конституция» 135
«Цариград» 99
«Цариградски вестник» 74, 120, 139, 183
Вилаети 22, 53

Висока порта 21, 49, 54, 55, 67, 73, 81, 82, 93—95, 121, 126, 138, 159, 163
Вицеконсули — вж Консули, консулства
Владичина 25, 60, 80, 81, 90, 97, 122, 123, 156, 157
Власи 64
Воденици 61, 142, 147
Военно образование 189
Военно окръжие в София 34
Войводи 112, 160, 161, 189
Войни (общо) 35, 36; вж и Българско опълчение, опълченци
Балканска война (1912—1913) 43
Балкански войни 40
Кримска война (1853—1856) 9, 11—13, 54, 56, 57, 75, 103, 116, 119, 120, 176, 178, 182, 183
Първа световна война (1914—1918) 35, 38, 39, 44
Руско-турска война (1806—1812) 69
Руско-турска война (1828—1829) 13
Руско-турска (Освободителна) война (1877—1878) 18, 19, 26—28, 82, 88, 97, 99, 108, 111, 112, 116—118, 121, 123, 128, 129, 136, 141, 146, 153, 156, 158, 159, 169, 171, 173, 176, 180, 187
Сръбско-българска война (1885) 35, 135
Сръбско-турска война (1876) 26—28, 107—115, 117, 127, 128, 132, 174, 176; вж и Българско национално революционно движение — Българско централно благотворително общество (БЦБО) в Букурещ
Войски, войскови части, военно дело — вж Армии
Врачани 68, 70, 76
Врачанска крепост 70
Врачански села 69
Временно руско управление в България (15. VI. 1877—9. VI. 1879) 34, 36, 154, 177, 187; вж и Губернатори, губернаторства
Възвания 14, 19, 120, 127, 167, 176
Възпитание 88
Върховна сметна палата в София 34
Въстания (общо) 127, 167, 168, 174, 191, 194; вж и Българско национално революционно движение
Априлско въстание (1876) 45, 82, 83, 96, 97, 99, 107, 112, 113, 132, 174, 176, 178, 193
Въстание в Босна и Херцеговина (1875) 107, 127
Габровско въстание (1862) — вж Търновско (Габровско) въстание (1862)
Гръцко въстание (1821) 8, 13
Кресненско въстание (1878—1879) 162
Родопско въстание (Сенклеров бунт, 1878) 161—163
Старозагорско въстание (1875) 128, 167, 168, 172, 173, 176, 181, 193
Трънско въстание (1878) 27
Търновско (Габровско) въстание (1862) 57
Вътрешна политика на България 19, 127, 142, 153, 157, 171, 173; вж и Държавен съвет в София; — Избори; Партии; Стамболов режим
Вярата на българите в освободителната мисия на руския народ 10, 70, 114, 144

Габровци 48, 49, 51—53, 57—60, 62
География 77, 103, 139, 143
Географски карти 31, 45, 84, 125, 152
Гори 61, 149
Горнооряховчани 58
Грабежи, обири 28, 51, 52, 68;

вж и Кражби, крадци; Разбойничество, разбойници
Градоначалство в София 44
Градушки 62
Граждански клуб в София 35
Граматики 101, 103, 144, 155
Грамоти 46
Графика, графични албуми 45, 46
Гръцка история 88
Гръцка политика 8
Гръцки език 164, 183
Гръцко духовенство — вж Гърци, гръцко духовенство
Гръцко духовно иго 65—69, 79—81, 83, 86, 90, 91, 93, 94, 97, 102, 104, 125, 138, 187; вж и Погърчване на българи; Фанариоти, фанариотска пропаганда
Губернатори, губернаторства 28, 30, 36, 45, 116, 128, 187
Губернии
Таврическа 116, 117
Херсонска 38
Гурбетчии, гурбетчилък 54, 55
Гъркомани 81, 85
Гърци, гръцко духовенство 10, 21, 22, 58, 65, 69, 70, 73, 74, 80, 81, 83, 90, 91, 93, 94, 97, 102, 104, 125, 136, 138, 155—157, 163, 184
Гюлхански хатишериф (1839) — вж Реформи
Гюмрюк, гюмрюкчии 56

Даждия 58, 81, 83, 84
Данъци, данъчни системи, данъчни управления 23, 41, 51, 53—57, 69, 86, 92, 94, 97, 116, 148, 164; вж и Ангария; Беглик, бегликчии, бегликчийство; Бедел (бедел- и аскерие, харач); Бирници; Вергия; Владичина; Гюмрюк, гюмрюкчии; Даждия; Десятък (йошур); Ембатика; Ондалък; Серчим, серчимджии
Демократично управление 190
Демонстрации 46
Депозит 36, 40
Десятък (йошур) 55, 80, 94, 144, 147, 148
Джамии 35
Дирекции
Главна дирекция на Санитарната служба за коремния тиф по добитъка 12
Дирекция за стопански грижи и обществена предвидливост в София 32
Дирекция на каменните пристанища по Дунавския бряг 12
Дирекция на народното просвещение в Източна Румелия 186
Дирекция на печата 37
Дирекция на статистиката в София 37, 43; вж и Библиотеки, библиотечно дело — Библиотека на Дирекция на статистиката
Дисертации и тези 41
Дневници 101, 129
Добитък 12, 52, 55, 56; вж и Скотовъдство; Търговия...
Догматика 13
Договори (общо) 135
Берлински договор (1878) 161
Санстефански договор (1878) 162
Дописки 21, 89, 113, 127, 191
Драми 179, 180
Дружества, братства, дружби, дружини, настоятелства, общества (общо) 39; вж и Българско национално революционно движение
Археологическо дружество в Търново 159
Благотворителни дружества 46
Благотворително дружество «Св. Пантелеймон» в Пловдив 96—98
Братство на сливенски преселници в Русия 12

Британско библейско дружество 138
Българска добродетелна дружина в Букурещ (БДД) 175, 176
Българска дружина «Добра надежда» в Белград 104
Българско благотворително общество «Дружба» в Браила 45
Българско женско благотворително дружество в Букурещ 178
Българско книжовно дружество в Браила 37, 38, 87, 88, 174, 176, 178; вж и Библиотеки, библиотечно дело — Библиотеката на Българското книжовно дружество в Браила
Българско книжовно дружество в Браила — Букурещки клон 180
Българско книжовно дружество в София 42, 47
Българско младежко театрално дружество в Браила 113
Българско народно общество в Букурещ 175, 176
Българско настоятелство в Одеса 17, 31, 36, 44, 78, 84
Българско общество в Тулча 23
Българско ученическо дружество «Братски труд» в Николаев (СССР) 17, 38
Българско человеколюбиво дружество в Браила 179
Гимнастическо дружество «Лев» в Сливен 19
Дружество «Български червен кръст» 46
Дружество «Единство» в Пловдив 161
Дружество «Милосърдие» в Търново 159
Дружество «Морален бич» в Русе 159
Дружество на Одринската тракийска емиграция в България «Странджа» 163
Дружество «Славянска дружина» 193
Женско благотворително дружество в Болград 111
Женско благотворително дружество «Милосърдие» в Търново *158, 159*
Женско дружество «Радост» в Търново 105, 159
Женско дружество в Лясковец 142
Женско дружество «Надежда» в Свищов 174
Женско дружество в Трявна 159
Македонска дружина в Цариград («Настоятелство на бедните училища») 124, 125
Областно дружество за спомагане на болни и ранени войници в София 171
Образователно-спомагателно дружество «Родопска искра» 163
Печатарско дружество «Промишление» 125
Просветно-културна дружба в Лясковец 144
Първа българска тракийска дружина (Първа българска родопска дружина «Защита») 160
Руско-българско дружество в София 171
Славянски благотворителни общества в Русия 36, 108
Славянско благотворително общество в Москва 16, 128
Търговско дружество в Каспичан 23
Учителски дружества 124
Централно поборническо дружество в София 26
Дружини — вж Дружества...
Дряновци 51, 58, 143

Дунавски княжества — вж Румънски княжества
Дупничани 104, 119
Духовенство 12, 21—23, 51, 57—61, 63—70, 72—74, 77—80, 82—86, 90, 94—97, 100, 101, 103, 104, 118, 123, 125, 133—136, 142, 152—156, 163, 164, 182—184, 186, 187; вж и Гърци, гръцко духовенство; Руско духовенство
Духовни училища, духовни академии 80, 86, 95, 101, 106, 123, 133—138, 143, 183—185; вж и Семинарии
Държавен съвет в София 157
Държавна хазна на Турция 54, 55
Държавно музикално училище в София 46
Дюкяни 51, 52, 61, 147, 149, 184
Дюлгери 56

Евангелия 45, 60, 70, 142, 144
Европейски държави 107
Екзархийски съвети 84, 96, 122; вж и Българска екзархия, български екзарси
Електрически инсталации 35
Еленчани 48, 50, 51, 53, 58—61, 72, 73, 76
Ембатика 63
Едра шарка — вж Болести
Емиграция, емигранти 138; вж и Българска емиграция и бежанци
Енциклопедии 136, 144
Епархии, епархиални съвети, епархиални събори 20—23, 57, 63, 64, 67, 69, 71—73, 79—85, 90, 94, 104, 106, 123—125, 134, 143, 156, 187
Епидемии 43, 62, 89, 156; вж и Холера; Чума
Епизоотия 12
Епитропи, епитропии 45, 59, 78, 102, 118
Ескиджумайци 95
Еснафи, еснафски организации 23, 49, 50, 62, 93, 146, 183
Етнография 139

Жандармерия — вж Полиция полицейски управления, жандармерия
Железопътно дело (общо) 16, 181
Жп. линия Варна—Русе 181
Транскаспийска железница 16
Живопис 171
Жития 135, 144
Журналистика, журналисти 46, 74

Забити 50
Завещания и наследства 9, 12, 15, 38, 39, 45, 60, 61, 78, 79, 82, 91—93, 134, 135, 145, 146, 153, 173, 175, 186
Завладяване на Балканския п-ов от турците 14
Законодателство, закони, законопроекти, законници 21, 22, 31, 34, 37, 39, 41, 46, 81; вж и Крумово законодателство
Занаяти 12, 62, 150
Западни покрайнини 27, 28
Заплати (учителски, библиотечни и др.) 34, 35, 71, 80, 82—84, 86, 125, 136, 137, 146, 148, 157, 179, 183
Заптиета 50—52
Застраховки, застрахователно дело 31, 36; вж и Осигуровки...
Затвори, затворници 23, 57, 95, 132, 153, 158, 159; вж и Арести, арестувани
Заточеници, заточвания 22, 131, 132, 158; вж и Черковно-национална борба — Заточение на български духовници
Здравно дело, здравеопазване 98; вж и Амбулатории; Болести; Болници; Ваксини, ваксинации; Епидемии; Знахарство; Лекари; Лекарства; Медицина; Медицинска служба; Медицински училища

Зидари 56
Златарство 62
Златарци 61
Знамена 44, 45, 177, 178
Зи хърство 150
Зографи 134

Избор на българска столица 169
Избор на български княз 127
Избори 127
Издателства, издатели—вж Книгоиздателства, книгоиздатели
Изложби 43, 46
Изложения 46, 139
Източен въпрос 139
Източна Румелия 137, 186
Източна римска империя 144
Икономически живот 94, 139
Иконопис, иконописци, икони 44, 59, 70, 134, 171; вж и Зографи; Стенопис; Щампи
Илмихабери 23
Имоти, имотни въпроси 61, 66, 135, 142, 147—149, 185; вж и Вакъфски имоти, вакъфски въпрос; Крепостни актове; Чифлици, чифлишки земи
Индулгенции 66, 70
Индустрия 62
Институти 38, 41—43
Интернирвания, интернирани 19
Ипекска архиепископия 14
Ислям 14; вж и Мюсюлмани
История 143; вж и Българска история; Гръцка история; Църковна история
Исторически романи — вж Романи
Италианци, италиански народ 176, 177

Казалийски съвети (общо) 81
Казалийски съвет в с. Беброво (Еленско) 72
Казалийски съвет в Габрово 71, 146
Казалийски смесен съвет в Хасково 96, 97
Кази (общо) 23, 54, 55
Айтоска каза 187
Ахъчелебийска каза 163, 164
Карнобатска каза 187
Русенска каза 53
Татарпазарджишка каза 91
Търновска каза 48—57, 59—62, 94, 151
Щипска каза 83
Ямболска каза 187
Каймаками 59, 79, 81, 125, 126
Календари 74
Канали, канализации 35
Канцеларски потреби 34, 35
Картини 144, 174, 177; вж и Акварели
Касационен съвет в Цариград 95
Каталози 31, 39, 41—43, 45
Католическа пропаганда, католицизъм 88, 140, 141; вж и Папи
Квалификационни мероприятия 32; вж и Библиотечна квалификация
Квартали 10, 21, 59, 85, 185
Кехаи 148, 149
Килифарски колиби 58
Килифарци 59
Кираджии 51
Кланета 132
Кметове 38, 159
Книговезество 35, 40, 44
Книгоиздаване, книгоиздателства, книгоиздатели 37, 39, 40, 65, 74, 77, 102, 103, 121, 132, 133, 136, 144, 155
Книгопечатане 74, 77, 93, 103, 114, 115, 120—122, 133, 138, 142, 151, 157, 159, 183
Книжари, книжарски фирми, книжарство 36, 39, 40, 62, 121, 122, 125, 153, 156
Книжнина, книги, книжовници 7, 13—15, 21, 25, 31, 33—37, 39—46, 65, 66, 72, 74, 75, 77, 80, 88, 89, 91, 96, 98, 103—106, 113, 114, 116, 120—122, 125, 127, 129, 133, 134, 136, 137, 139, 142—144, 151—153, 155—157, 159, 170, 175, 183, 184, 193, 195; вж и Библиография, библиографи; Богослужение, бого-

служебни книги; Брошури; Старопечатникниги; Училищно и просветно дело — Учебници, учебни ръководства, учебна литература
Книжовна община в Цариград 102
Княжество България 82, 153, 177
Кожари 56
Комитети (общо) 39; вж и Българско национално революционно движение
Благотворителен комитет «Единство» в Хасково 161, 162
Благотворителни комитети «Единство» 162
Комитет «Единство» в Асеновград 162
Комитет за въздигане паметник на Александър II в София 177
Комитет по събиране на средства за построяване на храма-паметник «Св. Александър Невски» в София 169
Постоянен комитет в Пловдив 187
Попечителен комитет за чуждестранни преселници в Южна Русия 11, 116
Славянски благотворителен комитет — Киевски отдел 111
Славянски благотворителен комитет в Москва 17, 109, 158
Трако-славянски комитет 8
Комисарства, комисари 30, 97
Комисионери 177
Конгреси 33, 43, 162, 175; вж и Берлински конгрес
Конница 146
Конституции 127, 157
Консули, консулства 10, 14, 24, 39, 75, 107, 112, 120, 138, 139, 142, 156, 158, 185
Копринарство 62
Коремен тиф — вж Болести по животните
Кореспонденти 175
Косачи 56
Космогония 15
Котленци 48, 182, 183
Краеведение 154, 169
Кражби 51, 52, 61
Кранска бригада 28
Кралско наместничество за Долна Австрия 194
Крепостни актове 28
Крумово законодателство 14
Кърджалийски грабежи 69
Кюстендилци 81
Кятиби 49, 50

Лазаристи 139
Легации 26, 37, 38
Легии — вж Българско национално-революционно движение — Легии
Лекари 12, 62, 86; вж и Знахарство
Лекарства 87, 188
Ливади 147
Литографии 41
Литографии картини 45
Лихвари, лихварство 94, 148, 149
Ловешки села 80
Ловчанци 80
Лозя, лозарство 52, 56, 61, 147
Лясковчани 59, 77, 95

Майстори 56, 149
Македонски въпрос 127
Малоазийци 82
Малоруси 117
Манастири 44, 52, 57, 62, 66—71, 78, 79, 82, 84, 90, 97, 101—104, 118, 123, 133—135, 143, 147—149, 152, 156, 174
Манифести 19, 97, 119, 120, 157, 177
Махзари 21, 57, 69, 94
Медали 46, 101, 187
Меджлиси 52—54, 58, 77
Медицина 95; вж и Библиография...; Здравно дело...; Народна медицина

Медицинска служба 12
Медицински училища 125
Международен книгообмен 36, 40, 41
Мемоари 109, 113, 138, 139
Мери 45, 61, 149
Метеорологични наблюдения 87
Метоси 118
Министерски съвет 35, 170
Министерства, министри
Български 28, 30—44, 46, 78, 79, 82, 85, 142, 144, 159, 169—172
Чуждестранни 14, 37, 109, 138, 175
Мисията на Др. Цанков и М. Балабанов в Европа (1876) 112
Мита (гюмрюци) — вж Гюмрюк, гюмрюкчии
Митинги 153
Митници 37, 40, 116, 117
Митрополии 60, 64, 77, 78, 96, 97, 104
Молдавци, молдавско правителство 116, 117
Молитви 70
Монети 44, 45, 62, 91
Монополи 139
Мостове 62
Мохамедани вж—Мюсюлмани
Музеи 31, 34, 43—46, 72
Музикални книги — вж Книжнина...
Муниции, бойни припаси 132, 161
Мухтари 86, 130
Мюдюри 49, 59, 61, 143
Мюсюлмани 54, 83, 162
Мютесарифи 71, 80, 130, 164

Накити 44
Народна гвардия 175
Народна медицина 188
Народни песни 89, 91, 99 103, 129, 159, 180, 185, 186, 188
Народни събрания, народни представители 26, 28, 143, 144, 153, 157, 159, 170, 177, 195
Наследства — вж Завещания и наследства
Настоятелства — вж Българско национално революционно движение — Българско човеколюбиво настоятелство в Букурещ; Дружества...— Българско настоятелство в Одеса; Училищно и просветно дело...; Църковни общини, църковни настоятелства
Нахии, нахийски съвети (общо) 23, 81
Дряновска нахия 143, 144
Тревненска нахия 143
Немски език 183
Ниви 61, 147, 149
Низами 51
Новогръцки език 103
Новозагорци 61
Нумизматика — вж Монети

Обезчестяване 51
Обиски 190
Облекло 162
Общини, общински (градски) съвети, общински управления (общо) 10, 20—22, 24, 28, 57, 60, 63, 66, 73, 79, 83, 85—87, 90, 104, 105, 118, 119, 123, 130, 136, 139, 141, 146, 155—157, 159, 164, 172, 186; вж и Меджлиси
Българска община в Браила 10, 13
Българска община в Букурещ 173, 174, 176
Българска община в Галац 184
Българска община в Цариград 20, 65, 157, 184, 185
Варненска община 65
Врачанска община 69
Временен градски съвет в Сливен 187
Градски съвет в Малко Търново 140
Общински съвет в Трън 28
Общинско управление в София 30—32, 35, 46
Общинско управление в Търново 33

Обявяване независимостта на *България (1908)* 27
Овчари 55, 148, 149; вж и Кехаи
Овчеполска област 99
Огнеупорни каси 35
Околии, околийски управления 41,99
Окръзи, окръжни управления (общо) 41
Варненско окръжно у-ние 45
Видински окръг 144
Габровски окръг *154*, *176*
Измаилски окръг (Бесарабия) 116
Ломски окръг 144
Паланечко окръжие 28
Сливенски окръг 176
Трънски окръг 28
Търновски окръг 128
Хасковски окръг 162
Олтари 103, 171
Ондалък 148, 149
Опълчение, опълченци — вж Българско опълчение, опълченци
Ордени, наградени с ордени 19, 27, 44, 45, 88, 116, 117, 127
Оръжие 44, 52, 114, 127, 132, 150, 161, 162, 181, 189, 190, 192
Осигуровки, осигурителни дружества 35, 36; вж и Застраховки...
Османпазарци 95
Отоплителни материали 35
Отпразнуване на Кирил и Методий — вж Честванията, юбилеи, празници
Охрана на труда 32
Охридска архиепископия 14, 101

Пазари — вж Търговия... — Търговски пазари
Пазарджиклия 25
Паметници 46, 47, 103, 127, 159, 173, 175; вж и Комитети—Комитет за въздигане паметник на Александър II в София
Панагюрци 87, 88
Папи 15, 71, 151
Параклиси 86, 93, 171
Параходи 21, 23, 177, 193—195
Пари, парични въпроси, паричен курс 61, 62, 66, 71, 74, 75, 94, 95, 147, 148, 151, 153, 154, 192
Парижка конференция 153
Пароли 192
Партии (вж и Българско национално революционно движение—«Младите» и «Старите») Консервативна партия 173
Либерална партия 153
Пасища 86
Патриарси 57, 58, 66, 69, 70, 82, 103 104, 134, 136; вж и Цариградска патриаршия
Паши 49, 53, 58
Педагогически въпроси 179
Пеене 25; вж и Хорово изкуство, хорове; Църковно пеене, църковни певци
Пенсии, пенсионери 26, 34, 62, 142—144, 146, 169, 173
Пенсионно управление в София 26, 34, 170
Периодичен печат 13, 31, 34—38, 40—44; вж и Вестници; Журналистика, журналисти; Списания; Старопечатни вестници
Песни 77; вж и Народни песни
Пехотни войски 146
Печати 82, 104, 145
Печатници, печатарско дело, печатари *37, 41, 46, 103, 120*, 131—133, 136, 139, 142, 144, 153, 165, 166, 194; вж и Дружества...; Работнически въпрос, *работници*
Пещерци 90, 99, 100
Пиеси 80
Пиротчани 80
Писатели 32, 39, 43, 45, 74, 75, 114, 129, 174, 180, 184, 186, 193
Пишещи машини 35
Плевенци 94
Поборници 34, 117, 173; вж и Дружества...—

Централно поборническо дружество в София; Пенсии...
Повести 131
Погърчване на българи 138
Подкупи, рушвети 49, 56, 63
Поети — вж Писатели
Пожари, пожарогасители 36, 169
Покъщнина 52, 62
Политическо положение на Европа 190
Полиция, полицейски управления и съвети, жандармерия 19, 44, 48, 50, 52, 95, 143
Положението на българския народ под турско иго — вж Турско иго в България
Портрети 31, 43, 45, 152
Посолства, посланици 94, 137, 183; вж и Агентства; Консули, Консулства; Легации
Потурчване на българи 51
Правилници 23, 30, 37, 39, 82, 95, 137
Празници — вж Чествувания, юбилеи, празници
Прахосмукачки 35
Преброявания — вж Статистика...
Преводи, преводачи 75, 88, 89 103, 120, 122, 125, 128, 142, 144, 151, 156, 180, 184
Преврат и контрапреврат (1886) 18, 19, 130
Предания 70
Преселвания, преселници 8, 11, 12, 53, 55, 115—117, 164, 176; вж и Български колонии, български колонисти; Дружества...; Комитети
Признателност на българите към руския народ 36, 108, 128, 134, 141, 159, 171, 174; вж и Комитети
Природа, природознание 144
Природни бедствия 62; вж и Градушки
Пристанища 56
Прогнози 103
Прокламации — вж Възвания
Просветно дело — вж Училищно и просветно дело
Протестантска пропаганда, протестантство 14, 44, 88; вж и Събори—Протестантски събор в Самоков
Професори 13
Публицистика, публицисти 88; вж и Журналистика, журналисти
Пчеларство 62
Пълномощни министри 38, 39
Пътеписи 128
Пътища и съобщения 51, 56, 60, 62; вж и Мостове; Шосета

Работнически въпрос, работници 56, 131
Разбойничество, разбойници 50—52, 135, 150, 156; вж и Грабежи, обири
Разкази 70, 129
Редактори, редакции 38—40, 74, 88, 93, 135, 139, 151, 156—158, 172, 174, 176
Регенти 127
Реквизиция, реквизиционни комисии 34, 54, 56
Религия, религиозни възгледи, религиозни секти 8, 11, 14
Република, републиканско управление 190
Реферати 17
Реформи 14, 53, 54, 138
Речи 14, 73, 99, 109, 123, 171
Речници 14, 101—103, 121, 136, 137, 183
Родословни дървета 74
Романи 75, 144; вж и Книжнина...
Румънски княжества 11, 13
Румънци, румънска власт 14, 173
Русенци 94, 107
Руси, руски народ 27, 31, 36, 97, 111, 112, 119, 120, 141, 162
Русия и славянството 17, 110, 111; вж и Българо-руски отношения
Руски войски 70, 75, 113, 116—118, 141, 162, 176—178, 180, 183

Руски език 183
Руски императори 139, 173, 174, 177
Руско духовенство 133, 134
Руско правителство 116, 172, 173
Руско-турски отношения 13, 164
Рушвети — вж Подкупи, рушвети
Ръкописи, ръкописни трудове 31, 33, 35, 36, 43, 45, 75, 77, 96, 102, 179, 186

Санджии 148 149
Самарджии 56
Самоковци 118, 119
Санджаци
Тулчански санджак 23
Търновски санджак 54
Санитарно дело — вж Здравно дело, здравеопазване
Сарафи, сарафски фирми 177
Сборове 62
Свети Синод
Български 63, 64, 81, 82, 104, 134, 144, 155
Руски 103, 134, 135, 182, 183
Свищовци 174
Севлиевци 94
Семинарии 14, 72, 89, 105, 114, 116; вж и Духовни училища, духовни академии
Серчани 125
Серчим, серчимджии 56, 94
Сиропиталища 137
Скотовъдство 21, 55, 56, 60, 93, 94, 123, 148, 149; вж и Добитък
Слависти 98
Славяни, славянство 17, 40, 66, 110, 127; вж и Великите сили и славянството; Русия и славянството
Славянофилство 9, 16
Славянска федерация 173
Следствени комисии 168
Сливенци 8, 12, 58, 187
Слова 80, 184
Смолянци 161
Сопотненци 24
Софийско държавно ковчежничество 33
Софиянци 63, 64, 103, 171
Социалистически вестници и списания — вж Периодичен печат
Социално-битови въпроси 32
Социология, социолози 129
Спахии 51
Списания (общо) 40, 43, 129
«Български книжици» 75, 91, 93, 103
«Възкресник» 82
«Гласник Српске словесности» 14
«Этнографическое обозрение» 98
«Мирозрение» 75
«Нива» 111, 113
«Периодическо списание» 88, 89, 137, 142
«Читалище» 125, 136
Спомени 117, 129, 171, 176, 178
Сръбска велика школа в Белград 26
Сръбска политика 9
Сръбски крале и князе 127, 175
Сръбски народ, сърби 27, 142, 173, 183
Сръбско правителство 26, 111, 172, 189, 190
Сръбско-турски отношения 26
Стамболов режим 127, 129, 130
Старини (събиране и съхраняване) 31, 34, 44
Старобългарска литература 89
Старобългарски език 144
Старогръцки език 88
Старозагорци 94
Старопечатни вестници 45
Старопечатни книги 45
Статии 14, 15, 43, 75, 88, 98, 116, 117, 129, 134, 135, 137, 142, 144, 156, 169; вж и Книжнина...
Статистика, статистически пребройвания, статистически сведения 23, 36, 37, 43, 46, 86, 125, 142
Статистически годишници 43
Стачки 46; вж и Демонстрации
Стенопис 170
Стихотворения, стихосбирки 14,

25, 86, 113, 114, 129, 183, 184, 186—188, 193; вж и Книжнина...
Стражари — вж Полиция
Строителство, строежи 51, 53, 56, 61
Субашии 50
Султани 14, 53, 64, 71, 84, 95, 97, 100, 119
Счетоводство 33
Събори (вж и Училищно и просветно дело — Училищни и ученически събори; Черковно-национална борба — Черковен събор в Цариград)
Вселенски събор (1872) 67
Протестантски събор в Самоков 135
Съдебно дело, съдебни процеси, съдилища, съдебни чиновници 28, 34, 43, 44, 52, 61, 62, 72, 82, 125, 142, 143, 153, 154, 177, 193
Съединението на Княжество България с Източна Румелия (1885) 19, 153; вж и Великите сили и Съединението (1885)
Съновници 121
Съюз на кооперациите в София 32

Таксидиоти 59, 66, 68, 134
Тапии 148
Танзимат — вж Реформи
Татари 53
Театрално дело, театри 42, 44, 113, 169; вж и Дружества... Пиеси
Телеграфопощенски съобщения 62
Телефони 35
Терзии 23
Тескерета 52
Топове 161; вж и Черешови топчета
Тракийци, тракийска емиграция 163; вж и Дружества...
Тревненци 48—51, 53, 56, 59, 61, 74, 75
Троянци 61, 80
Трудова дисциплина 32
Трудова повинност 34
Тулчанци 22

Турска власт — вж Турско правителство...
Турска империя 53, 54, 56; вж и Турски провинции в Европа
Турски войски (аскер) 51, 57, 97, 116, 117, 161, 162; вж и Башибозук; Низами; Спахии
Турски език 61, 73, 183
Турски провинции в Европа 138
Турско-гръцки отношения 184
Турско иго в България 9, 13, 14, 48—50, 52—55, 57, 60—62, 69, 76, 86, 91, 94, 96, 97, 99, 119, 126, 132, 136, 138—140, 144, 148, 152, 165, 167, 176, 190; вж и Администрация; Българско национално революционно движение; Потурчване на българи; Турски войски
Турско правителство, турска власт, турско управление 8, 28, 48—50, 52—56, 60, 62, 68, 69, 75, 79, 81—85, 97, 120, 138, 146, 149, 162, 164, 167, 168, 174, 184, 190, 191; вж и Висока порта; Държавна хазна на Турция
Турци, турски народ, турско население 28, 51, 53, 55, 61, 76, 96, 97, 125, 132, 161, 162, 167
Търговия, търговски отношения, търговци (общо) 8, 20, 21, 23, 51, 60, 68, 69, 88, 93—95, 104, 144, 148, 149, 151—154, 162, 177, 194; вж и Дружества...; Еснафи, еснафски организации; Цени на стоки
Търговски договори 139
Търговски къщи и кантори 93
Търговски пазари 60
Търговски стоки (общо) 56, 60, 68, 151, 152
Аби 21
Бакър 60
Басма 151
Брашно 56

Вино 56, 60, 94
Восък 68
Въглища 56
Вълна 21, 56, 68, 69, 148, 149
Гайтани 56, 184
Добитък — вж Добитък; Скотовъдство
Дъсчен материал 56
Ечемик 56, 143
Жито, житни храни 23, 55, 56, 148
Захар 93
Зърнени храни 149
Каплами 56
Картофи 88
Кибрит 151
Кожи, кожарски стоки 56, 60, 68, 93, 149
Коприна 56, 60, 68, 69, 151
Кърпи 151, 152
Лимони 93
Лой 151
Манифактурни стоки 20, 21, 23
Огледала 151
Ориз 148
Очила 151
Памук 69
Платна 151, 152
Просо 53
Ракия 56, 60
Сапун 151, 152
Синап 152
Сирене 149
Стипца 152
Сухари 56
Тютюн 56
Хранителни продукти 56, 60
Шаяк 56, 151, 184
Търговски фалити 177
Търговско смятане 33
Търновска конституция — вж Конституции
Търновци 58, 62, 93, 94, 105, 106, 155, 158, 159

Убийства на политически и други дейци 23, 49, 52, 61, 69, 70, 129, 130, 132, 190, 191, 194
Укази 19, 88, 133, 170
Унгарци 98
Униатска пропаганда, униатство 64, 85—87, 90, 93, 136, 151, 156
Университети 26, 33, 34, 36, 38, 45, 98, 135
Устави, проектоустави 22, 30, 37, 71, 80, 107, 123, 131, 159, 160, 171, 177, 178, 187, 189; вж и Българско национално революционно движение — Устав на БРЦК
Устовци 162
Учени 98, 169
Училищно и просветно дело (общо) 9, 12—15, 21, 22, 24, 25, 60, 64, 65, 71, 73, 74, 76, 77, 80, 82, 84—86, 88, 91, 93, 95, 97, 99, 105, 106, 119, 124, 125, 130, 135—139, 153, 173, 186; вж и Академии; Българска екзархия. . .; Военно образование; Дружества. . .; Духовни училища, духовни академии; Държавно музикално училище в София; Медицински училища; Семинарии; Университети; Художествени гимназии
Българи, учащи се в Русия 9, 10, 14, 17, 33, 72, 82, 86—89, 91, 100, 101, 114, 116, 125, 136, 138, 146, 158, 182, 183, 185, 189, 195
Българи, учащи се в чужди учебни заведения 8, 9, 11, 13, 60, 72, 84, 86, 91, 95, 113, 114, 125, 136—138, 145, 146, 156, 158, 167, 168, 185
Български учебни заведения в чужбина 9, 12, 16, 17
Взаимоучителна метода, взаимоучителни училища 101, 137, 183, 184
Годишни изпити 14, 23, 105, 106, 179, 184
Девическо образование 16 64, 65, 71, 80, 84, 86, 157
Стипендии, стипендианти

80, 82, 86, 138, 156, 183
Учащи 42, 76, 80, 82, 88, 105, 114, 116, 123—125, 130, 135, 137, 143, 145, 153, 167, 183
Учебни пособия, учебни помагала 86, 136, 145, 151, 153, 184
Учебници, учебни ръководства, учебна литература 9, 23—25, 36, 74, 84, 93, 99, 101, 103, 106, 120, 121, 125, 137, 143, 151, 155, 156, 183; вж и Граматики; Книгоиздаване...; Книжнина...
Ученически пансиони 16, 17, 64, 125
Училища 8, 14, 21, 23, 24, 31, 33, 35, 36, 42, 44, 47, 60, 61, 64, 65, 67, 71—74, 76, 78, 80, 82—86, 88, 91, 93, 95, 99, 101, 102, 104, 105, 120, 124, 125, 129, 133, 136, 137, 140, 142, 143, 145, 146, 149, 153, 155—157, 171, 173, 183, 184, 186, 195
Училищни инспекции, училищни инспектори 41, 144
Училищни настоятелства, училищни настоятели 9, 23, 37, 38, 71—73, 77, 85, 88, 105, 129, 140, 145, 146, 153, 174, 179
Училищни правилници 105, 146
Училищни програми 88, 143, 146, 183, 184
Учители 11, 12, 21, 24, 34, 39, 60, 61, 65, 66, 71—77, 80, 82—84, 87—89, 91, 93, 97, 99, 101, 103—105, 109, 119, 120, 124, 129, 130, 134, 136—138, 140—143, 146, 148, 149, 151, 152, 156, 157, 179, 183—187; вж и Дружества... — Учителски дружества
Учители българи в чужди училища 88
Учителски съвети 105
Учителски и ученически събори 82, 99
Чужди, учебни заведения 72, 84, 86, 88, 95, 114, 142, 145, 156, 185, 187, 195
Учредително народно събрание (1879) — вж Народни събрания, народни представители
Фабрики, фабриканти 44, 62
Фанариоти, фанариотска пропаганда 10, 13
Федерация за световен мир в Бостон 37
Фермани 22, 60, 79, 81—86, 95, 125, 148, 187
Фестивали 46
Физика 69, 109
Философия, философи 129, 142, 144
Финанси, финансови въпроси, финансови управления 35, 36, 41, 48, 49
Фолклор, фолклористи 75, 88, 180
Фондации, благотворителни фондове 39
Фотография, фотографско дело 35, 171
Французи 181
Френски език 183
Фураж 143

Хаинща 94, 118
Харач — вж Беделе (харач)
Харемн 49
Хасковци 97, 98, 104
Хатихумаюн (1856) — вж Реформи
Хатишериф (1839) — вж Реформи
Хирургически инструменти 114
Холера 12, 62, 89, 156
Хорово изкуство, хорове 186
Хрисовули 135
Християни, християнско население, християнство 14, 54, 73, 80, 82, 83, 86, 120, 134, 138, 164
Художествени гимназии 101

Художници 39, 144, 171
Хърсовци 22, 23

Цариградска конференция (1876) 99, 108, 109, 112, 128
Цариградска патриаршия 10, 14, 21, 48, 57, 58, 63, 64, 74, 79, 81, 82, 84, 90, 93, 94, 136, 151, 163, 164, 180; вж и Патриарси
Цензура, цензурни комисии 40, 144, 155
Цени на стоки 20, 60, 88, 123, 143
Цигани 52, 90
Цинцари 90
Църкви — вж Черкви
Чауши 50
Черешови топчета 132
Черкви, черковни въпроси 23, 36, 43, 44, 47, 52, 59, 60, 64—66, 70, 71, 78—86, 90, 91, 93, 95—97, 102, 103, 119, 120, 134, 135, 137, 140, 144, 148, 152, 156, 169—171, 182, 183, 187
Черкези 53
Черковен въпрос — вж Черковно-национална борба
Черковна история 13, 155
Черковни обреди 13
Черковни общини, черковни настоятелства 22, 23, 59, 67, 80, 83—85, 87, 90, 94, 136, 137, 163, 174, 175, 185
Черковни одежди, черковни вещи 36, 44, 70, 78, 84, 133
Черковно-национална борба (общо) 9, 10, 13, 14, 20—22, 48, 57—59, 63—71, 73, 74, 76, 79—84, 86, 90, 91, 93—97, 100, 102, 104, 119, 122, 125, 136, 138, 150—152, 155, 156, 163, 164, 180, 187; вж и Българо-гръцки отношения; Българо-турски отношения; Гръцко духовно иго; Патриарси; Устави, проекто устави; Цариградска патриаршия
Заточение на български духовници 20, 21, 57, 59, 63, 74, 76, 104, 134, 150, 151, 186, 187
Схизма 86, 125
Черковен събор в Цариград 20—22, 58, 63, 64, 66, 74, 79, 84, 94, 187
Черковно пеене, черковни певци 64, 68, 90, 91, 119, 140
Черковнославянски език 60, 96
Черногорци 112, 128, 169
Честувания, юбилеи, празници 9, 13, 21, 22, 45—47, 86, 87, 91, 95, 104, 125, 132, 135, 140, 144, 161, 173, 175, 177, 183
Чети, четническа тактика 108, 127, 167, 168, 173, 174, 188, 190, 195; вж и *Българско национално революционно движение*
Ботева чета (1876) 114, 132, 174, 176, 178, 193—195
Чета на дядо Никола (1856) 57
Чета на Симо Соколов (1877—1878) 27
Чета на Стоил войвода (1876) 132
Чета на Хаджи Димитър и Стефан Караджа (1868) 175, 176
Читалища, читалищни дейци, читалищно дело 23, 36, 43, 44, 47, 77, 124, 159, 175, 176, 179
Чифлици, чифлишки земи 56, 149
Чорбаджии 48, 50, 51, 54, 55, 59, 156, 168, 189, 190, 191
Чума 62

Шивачи 32
Шосета 28
Шуменци 94, 155, 156
Щампи 45
Щатни разписания 84

Юбилеи — вж Честувания, юбилеи, празници

Ямболци 48

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор 3

Обзор на фондовете

Фонд № 28 — д-р Иван Георгиев Селимински 7
Фонд № 29 — Тодор Николаев Минков 16
Фонд № 30 — Христо П. Векилов (Викилов) 18
Фонд № 31 — Величко Тодоров Христов 20
Фонд № 32 — Кесарий Попвасилев 24
Фонд № 34 — Симо Соколов 25
Фонд № 35 — Народна библиотека «Кирил и Методий» — София 29
Фонд № 36 — Георги Попсимеонов 47
Фонд № 37 — Митрополит Доротей Софийски 62
Фонд № 38 — Поп Захарий Христов 65
Фонд № 39 — Архимандри Павел Божигробски 66
Фонд № 40 — Димитраки Хаджитошев Ценович 67
Фонд № 41 — Хаджи Георги Христов Хесапчиев 70
Фонд № 42 — Никифор Попконстантинов Попмарков 71
Фонд № 43 — Петко Рачов Славейков 73
Фонд № 44 — Андрей и Стоян Робови 75
Фонд № 45 — Митрополит Иларион Ловчански и Кюстендилски 77
Фонд № 46 — Българска екзархия 84
Фонд № 47 — Нешо Бончев Бончев 87
Фонд № 48 — Стефан Захариев Секулов 89
Фонд № 49 — Хаджи Никола Хаджидимов Минчоглу 91
Фонд № 50 — Архимандрит Хрисант 96
Фонд № 51 — Димитър Апостолов Матов 98
Фонд № 52 — Христо Петров Цикалов 99
Фонд № 53 — Архимандрит Хрисант Самоковски 100
Фонд № 54 — Неофит Рилски 101
Фонд № 55 — Тодор Николов Шишков 104
Фонд № 56 — Българско централно благотворително общество (БЦБО) — Букурещ 106
Фонд № 57 — Тодор Тодоров Велков 115
Фонд № 58 — Христо Димитров Тодоров 118
Фонд № 59 — Христо Михайлов Златев 119
Фонд № 60 — Иван Николов Момчилов 121
Фонд № 61 — Поп Симеон Петров Моллов 122
Фонд № 62 — Стефан Калчев Салгънджиев 124
Фонд № 63 — Стефан Николов Стамболов 126
Фонд № 64 — Димитър Иванов Горов 130
Фонд № 65 — Рилски манастир 133
Фонд № 66 — Александър Стоилов Екзарх 135

Фонд № 67 — Неделчо Павлов Орешкова 140
Фонд № 68 — Недьо Николов Жеков 141
Фонд № 69 — Габровско училище 145
Фонд № 70 — Салчо Иванов Чомаков 146
Фонд № 71 — Хаджи Иван Хаджидимитров 150
Фонд № 72 — Станчо Попцонев 152
Фонд № 73 — Димо Вълчев Хранов 154
Фонд № 74 — Никола Стоянов Михайловски 155
Фонд № 75 — Евгения Хаджидимитрова Кисимова 157
Фонд № 76 — Петко Киряков Калоянов 160
Фонд № 77 — Ради Хаджигеоргиев 163
Фонд № 78 — Български революционен централен комитет (БРЦК)— Букурещ 164
Фонд № 79 — Стоян Станков Петков 168
Фонд № 80 — Димитър Ценович Минков 179
Фонд № 81 — Добри Попов Войников 170
Фонд № 82 — Иван Георгиев Сапунов 181
Фонд № 83 — Стефан Изворски 182
Фонд № 84 — Добри Петров Миндов Чинтулов 182
Фонд № 85 — Васил Левски 185
Фонд № 86 — Христо Ботев Петков 197

Справочен апарат

Таблица на употребените съкращения 196
Речник на употребените турски думи 197
Списък на фондовете, подредени азбучно 198
Указател на собствените имена 200
Указател на географските имена 218
Предметно-тематичен указател 225
Съдържание 244

ОБЗОР НА АРХИВНИТЕ ФОНДОВЕ . . ., КН. II

Съставители: *Божанка Георгиева Константинова, Стоян Иванов Маслев, Елисавета Христова Миладинова, Здравка Николова Бабанкова, Елена Павлова Тошева, Бонка Илиева Петкова, Ана Борисова Райкова, Виктория Живкова Тилева*

Под редакцията на *Кънчо Василев*
Редактор на издателството *Екатерина Пеева*
Худ. редактор *Евгени Бугаев*
Техн. редактор *Лорет Дражева*
Коректор *Ст. Куртева*

Дадена за набор на 12. IV. 1966 г. Подписана за печат на 8. XII. 1966 г.
Печатни коли 15,38 Формат 59/84/16 Издателски коли 12,75
Тематичен №900. Тираж 760+80 Издателски №14487/ІЦ-8
Цена 0,80 лв.
Печатница «Тодор Димитров», клон 1 — София

Цена 0,60 лв.